

AMPELIS GARRULA, LIN.
♂ CSONTMADÁR.

Erratum

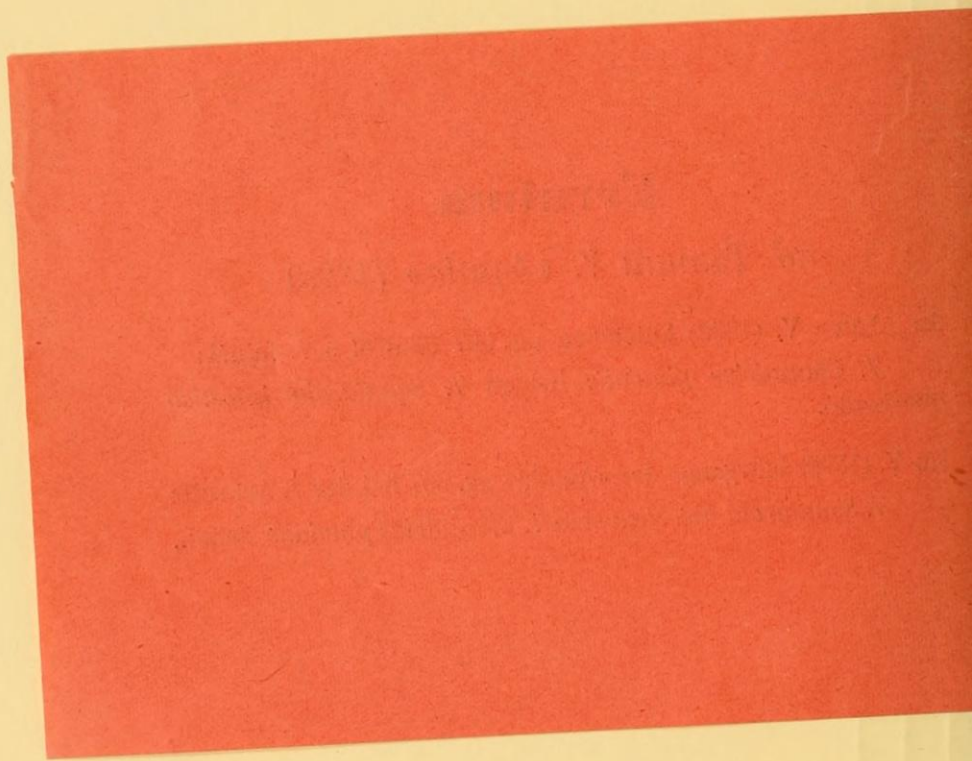
ad Tomum V. «Aquila» (1898)

Az «Aqu.» V. (1898) kötetében pg. 307 felülről a 7. fajnál:

7. *Charadrius pluvialis* helyett 7. *Squatarola helvetica*
olvasandó.

Im V. (1898) Jahrgange der «Aquila» pg. 307 bei der 7. Art soll :

7. *Squatarola helvetica* statt 7. *Charadrius pluvialis* stehen.

QL
671
A 656
V. 5
Birds

AQUILA.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. * JOURNAL POUR ORNITHOLOGIE.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.

SZERK. — REDACT.

HERMAN OTTÓ.

JAHRGANG V. ÉVFOLYAM

1898.

CUM TAB. 1 COLORATA,

ET ICONIBUS NON COLORATIS.

BUDAPEST.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT KIADVÁNYA.

1898.

ALTO

TARTALOM. — INHALT.

Dr. ALMÁSY, G. V.	Madártani betekintés a román Dobrudzsába. (1 térképpel és 14 fototip. kép-pel) _ _ _ _ _	Ornithologische Recognoscirung der rumänischen Dobrudscha. (m. 1. Karte u. 14 photot. Bild.) _ _ _ _ _	1
CSÖRGEY T.	Petényi S. J. Ornithologiai hagyatéka. III. <i>Ampelis garrula</i> . (1 színes táblával) _ _ _	J. S. v. Petényi's ornithologischer Nachlass. III. <i>Ampelis garrula</i> . (M. 1. col. Tafel) _ _ _ _ _	214
GAAL G.	A madárvonulás Magyarországon az 1897. év tavaszán. (A M. O. Központ. IV. évi jelentése) _ _ _ _ _	Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahres 1897. (IV. Jahresber. der U. O. C.) _ _ _ _ _	226
Dr. PALACKY, J.	A madarak vándorlása. — II. Ázsia _ _ _	La migration des Oiseaux. II. Asie _ _ _	280
CHERNEL I.	A fekete varju (<i>Corvus corone</i> L.) Magyarorszag madárvilágában _ _ _ _ _	Die Rabenkrähe (<i>Corv. corone</i> L.) in der Ornis Ungarns _ _ _ _ _	289

Kisebb közlések :

M. O. K. (U. O. C.)	A füstí fecske idei felvonulása _ _ _ _ _
" "	Telelő vendégek hazánkban _ _ _ _ _
" "	Az 1897/98-iki enyhe tél _ _ _ _ _
REISER, OTH.	A <i>Saxicola albicollis</i> (Vieill.) és <i>Saxicola amphileuca</i> Hempr. et Ehrb. megkülönböztetésének kérdéséhez _ _ _ _ _
HERMAN O.	A madárvonulásról _ _ _ _ _
" "	Dr. Middendorf Sándor Iseiptesisei Oroszországból _ _ _ _ _
" "	Nansen Rózsa sirálya _ _ _ _ _
HAVLIČEK, I.	<i>Scolopax rusticola</i> Kupinováon fészkelő és áttelelő _ _ _ _ _
TILSCH, K.	A karvaly kártékonyága _ _ _ _ _
M. O. K. (U. O. C.)	Adatok az idei fészkelés lefolyásához és a bűhü biológiájához _ _ _ _ _
" "	Füstös réce _ _ _ _ _
" "	Nyílfarku halfarkas _ _ _ _ _
" "	Rozsdás ölyv _ _ _ _ _
" "	Bütykös ásólúd _ _ _ _ _

Intézeti ügyek :

M. O. K. (U. O. C.)	Dr. Fløericke Curt _ _ _ _ _
" "	A M. O. Központ három térképe _ _ _
" "	A hasznos és káros madarakról szóló mű _ _
" "	A Nansen-féle <i>Rhodostethia rosea</i> táblája _
" "	Personalia _ _ _ _ _

Kleinere Mittheilungen :

Der Frühlingszug der Rauchschnalbe _ _	206
Wintergäste in Ungarn _ _ _ _ _	208
Die Milde des Winters 1897/98 _ _ _	209
Zur Unterscheidung der <i>Saxicola albicollis</i> (Vieill.) von <i>Saxic. amphileuca</i> Hempr.-Ehrbg. _ _ _ _ _	293
Ueber den Vogelzug _ _ _ _ _	294
Dr. Alex. von Middendorf's Iseiptesenes Russlands _ _ _ _ _	296
Nansen's Rosenmöve _ _ _ _ _	296
<i>Scolopax rusticola</i> Brut- und Ueberwinterungsvogel in Kupinovo _ _ _ _ _	296
Schädlichkeit des Sperbers _ _ _ _ _	297
Einige Daten über das heurige Nistgeschäft und zur Biologie des Uhus _ _ _	298
Trauerente _ _ _ _ _	299
Kleine Schmarotzermöve _ _ _ _ _	299
Adlerbussard _ _ _ _ _	300
Die Brandente _ _ _ _ _	300

Institutsangelegenheiten :

Dr. Curt Fløericke _ _ _ _ _	209
Drei Karten der Ung. O. Centrale _ _ _	210
Das Werk über die nützlichen und schädlichen Vögel _ _ _ _ _	210
Die Tafel der Nansen'schen <i>Rhodostethia rosea</i> _ _ _ _ _	211
_ _ _ _ _	211

M. O. K. (U. O. C.)	Az első füsti fecske	Die erste Rauchschalbe	212
"	" M. O. Központ munkássága 1897 jun. 1-től	Die Thätigkeit der U. O. C. vom 1. Juni	
	1898 aug. 31-ig	1897 bis 31. Aug. 1898	301
"	" Az intézet gyűjteményei	Sammlungen des Institutes	307
	A Magyar Ornithologiai Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke:	An die Ung. Ornith. Centrale eingelangte	
	Ajándékok	Schriften:	
	Cserepéldányok	Geschenke	310
		Tauschexemplare	312

HIBAIGAZÍTÁS.

A negyvenedik oldalon az ott elősorolt magyar növények nevei a fordító tévedése folytán így igazítandók ki:

Hu yor helyett **uszó hinár** = Laichkraut, Potamogeton;

Hunyor helyett **ezikszár** = Knöterich, Polygonum;

Boglárka helyett **szironták** = Wasserranunkel, Ranunculus sceleratus;

Sulyom = Wassernuss = Trapa natans pedig a német szöveg alapján még beveendő.

AQUILA.

*In excelso figit nidum
Regina avium....*

A MAGYAR MADÁRTAN KÖZPONTI FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE. ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.
EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS
FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS. LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES. FÜR ORNITH. BEOBACHTUNGEN.

Nr. 1.—3. sz. 1898. Márczius 20.

Budapest, N.-Múzeum.

Évfolyam V. Jahrgang

Madártani betekintés a román Dobrudsába

végezte

Dr. ALMÁSY GYÖRGY V.

1 térképpel és 14 fototip. képpel.

Ornithologische Recognoscirung der rumänischen Dobrudscha

durchgeführt

von Dr. G. V. v. ALMÁSY.

Mit einer Karte und 14 phototyp. Bildern.

MEGNYITÓ SZÓ.

Hivatásának tiszta tudatában, a Magyar Ornithologiai Központ csak örömmel és hálával ragadhatta meg levelező tagjának, Dr. ALMÁSY Györgynek készségét, hogy saját költségén és személyesen hajtja végre a Román-Dobrudsának oly madártani kutatását, a mely, a midőn előkészíti a jövőben végzendő tüzetes tanulmányozást, szilárd alapokra fekteti annak úgy az avifaenologia, mint a faunisztika terén, már első bekezdéseit is.

A vállalkozás a M. O. Központra nézve három irányban birt nagy jelentőséggel. Egy felől Magyarország madárvonulási jelenségeire nézve a kulcs sokszoros tekintetben a Román-Dobrudsza területein is keresendő; másfelől a fajok — és madárfajták, az alfajok értelmében is — elosztódásának kérdése ezeken a területeken sok, fontos, Magyarország Ornisára is visszaható jelenséget nyújthatott; és végre magyar szempontból nem kicsinyelhető az sem, hogy annak

VORWORT.

Im vollen Bewusstsein ihrer Aufgaben, konnte die Ung. Ornith. Centrale die Bereitwilligkeit ihres correspondierenden Mitgliedes, Dr. GEORG von ALMÁSY, die rumänische Dobrudscha auf eigene Kosten und persönlich ornithologisch zu recognosciren, nur mit Freuden und Dankbarkeit begrüßen; handelte es sich ja auch darum, der späteren, eingehenden Untersuchung vorzuarbeiten und die ersten Anfänge sowohl auf faunistischem als auch aviphänologischem Gebiete auf festen Grundlagen zu basiren.

Für die U. O. Centrale hatte das Unternehmen in dreifacher Richtung seine grosse Bedeutung. Einesteils ist der Schlüssel zu mancher Erscheinung des Vogelzuges auf ungarischem Gebiete auch in den Gefilden der rum. Dobrudscha zu suchen; anderenteils kann die Verteilung und Abgrenzung der Vogelformen — auch in subspezifischer Beziehung gemeint — zu Erfahrungen führen, welche auch auf die Ornis Ungarns Rückwirkung ausüben können; und schliesslich

az ornithologiai éknek erősítéséhez, a melyet újabb időben Bosznia és Herzegovina kormányzata, Kállay Béni minister belátásából, a Balkánországek ismeretlen területeibe mélyeszt, mi magyarok is hozzájáruljunk.

De e három szemponton kívül van még egy, a melyet nem hanyagolhatunk el, mert a tudomány érdeke. Ez az a kísérlet, hogy a román tudományos körökkel az érintkezést legalább előkészítsük. Mert hiszen világos, hogy a román területek oly jelenségének földerítése, mint a madárvonulás, vagy a madár alakok elosztódása, a román tudományos körök közreműködése nélkül nem hajtható végre; és világos, hogy ily feladatokra nézve a teljes viszonyosság csakugyan fennáll.

A legnagyobb örömkre szolgált megtudni, hogy dr. ALMÁSY GYÖRGY, a magyar kutató, a hol a román intéző körökkel érintkezésbe jött, mindenütt a legteljesebb előzékenységre talált; de azt is meg kell jegyeznünk, hogy dr. ALMÁSY GYÖRGY egyénisége és finom modora kiválóan alkalmas is ily kapcsolatok bevezetésére.

A vállalkozás természete eléggé szövevényessé tette az útnak előkészítését; de a mennyire ebben közvetve a M. O. Központnak is némi része volt, csak azt mondhatjuk, hogy mindenütt a legnagyobb készségre találtunk.

Magát a dolgot illetőleg egy kijelentéssel tartozunk s ez az, hogy az általános részt a bemutatott terjedelemben szerző a mi kérésünkre és bizonyos fokig ornithologiai közlésekről táplált saját nézete ellenére, írta meg. Kérésünk legjobb megokolását az általános rész maga nyújtja, mert alig hisszük, hogy újabb időben élénkebb tollal írott, vonzóbb ornithologiai útirajz látott volna napvilágot; a mi pedig még ezentúl is nagyértékű, ez az, hogy mindazok, a kik majdan — reméljük nem is sokára — dr. ALMÁSY nyomdokait követik, a legnagyobb hálával telnek el dr. ALMÁSY GYÖRGY iránt, ki föl fedte azokat a viszonyokat, a melyeket az talál, a kit a tudomány szolgálata e vidékre vezet; de

kann vom ungarischen Standpunkte aus auch das nicht gering angeschlagen werden, dass auch wir zur Verstärkung jenes ornithologischen Keiles beizutragen haben, welchen die bosnisch-herzegowinische Regierung, eigentlich die Einsicht des Ministers BENJAMIN v. KÁLLAY in unbekannte Gefilde der Balkanstaaten hinein treibt.

Ausser diesen Gesichtspunkten gibt es noch einen, den wir nicht vernachlässigen können, weil derselbe im Interesse der Wissenschaft gelegen ist. Es handelt sich noch darum, den Versuch zu machen, Beziehungen zu den rumänischen wissenschaftlichen Kreisen wenigstens anzubahnen. Es unterliegt ja keinem Zweifel, dass Fragen, wie jene des Zuges der Vögel oder der Verteilung der Formen, ohne Hinzuthun der rumänischen wissenschaftlichen Kreise kaum lösbar sind, und es ist klar, dass in dieser Hinsicht vollkommene Reciprocität besteht.

Es gereichte uns auch zur grössten Freude, erfahren zu können, dass Dr. GEORG v. ALMÁSY, der ungarische Forscher, wo immer er auch mit den massgebenden rumänischen Kreisen in Berührung trat, überall vollstes Entgegenkommen fand; wir bemerken aber auch, dass von ALMÁSY's Persönlichkeit und sein feines Gebaren wie geschaffen sind, um solche Beziehungen anzuknüpfen.

Die Natur des Unternehmens brachte es mit sich, dass sich die Vorbereitung ziemlich complicirt gestaltete; soweit aber hierbei die U. O. C. mittelbar beteiligt war, können wir sagen, dass wir überall das grösste Entgegenkommen fanden.

Was nun die vorliegende Arbeit selbst anbelangt, schulden wir die Erklärung, dass der Autor den allgemeinen Teil in seiner jetzigen Ausdehnung auf unsere Bitte hin und gewissermassen im Widerspruche mit seinen Ansichten über ornithologische Publicationen geschrieben hat. Die beste Begründung unserer Bitte liefert der allgemeine Teil selbst; denn wir glauben, dass in neuerer Zeit kaum eine andere ornithologische Reisebeschreibung erschienen ist, welche lebendiger und anziehender geschrieben wäre, und ihr Wert wird noch dadurch gesteigert, dass sie jene, die — wir hoffen in nicht allzuspäter Zeit — in die Fusstapfen von ALMÁSY's treten, zu grösstem Danke verpflichtet wird, weil sie Verhältnisse entschleiert, welche derjenige antrifft, der im Dienste der

hálával tartozunk mi is, a kik a leírások szépségében gyönyörködhettünk; — és talán a románság is azért, hogy az átkutatott területről és népségéről táplált sok, helytelen vélemény szétfoszlik.

Hogy az általános részt kiadhattuk, ezt első sorban annak a szeretetreméltóságnak köszönjük, a melylyel ALMÁSV EDUÁRD úr segítségünkre sietett.

A M. O. Központ a maga részéről külön is hálás köszönetet mond Magyarországnak vallás- és közokt., így kereskedelemügyi m. k. kormányzatának minden intézkedésért; a cs. és k. szabadalmazott Duna Gőzhajózási Társaságnak becses támogatásáért; különösképpen pedig báró TALLIÁN DÉNES külügyministeri osztálytanácsos urnak eléggé meg sem hálálható, tájékoztató segítségéért.

A mi magát a munkát illeti, annak végső rendezését dr. FLOERICKE KURT a M. O. Központ beltagja végezte, a fordításban pedig dr. KRAMMER NÁNDOR tanár, SCHENK KÁBOS tanárjelölt és CSÖRGEY-UHLIG TITUSZ a M. O. Központ aszisztense osztottak, a mit köszönettel ismerünk el.

Budapesten 1898 januáriusban.

A Magyar Ornithologiai Központ.

I. ÁLTALÁNOS RÉSZ.

Vége minden akadály el volt hárítva: a karika csapásra állott. Sorban, rendben állottak a teli ládák, kofferek, csomagok és fegyverszerények a dunagőzhajózási társaság Temes-Kubin állomásának kikötő kompján, én pedig türelmetlenül járkáltam mellettük föl s alá, és sóvárogva tekintettem fel a folyamon várakozva a «Tegetthoff»-ra, melyen dobrudsaí utamra akartam kelni.

Régen táplált óhajom végre teljesült, hála annak az érdeklődésnek, melyet a M. O. Központ és különösen annak tisztelt főnöke, Herman Ottó úr tanusított terveim iránt. Minden intézkedés megtörtént; a magas cs. és k. külügyi ministerium jóakaratu közbenjárása folytán a szükséges leiratokat és engedélyeket megszereztem, és most, 1897 márczius 20-án útra készen voltam.

Wissenschaft diese Gegenden betritt. Aber auch wir schulden Dank, die wir uns an der Schönheit der Schilderungen ergötzen; — und vielleicht auch die Rumänen deshalb, weil so manche irrtümliche Meinung, welche über Bevölkerung und Gebiete selbst herrscht, zerstreut wird.

Dass wir den allgemeinen Teil herauszugeben vermochten, verdanken wir jener Liebenswürdigkeit, mit welcher uns Herr EDUARD VON ALMÁSY zu Hilfe kam.

Die U. O. Centrale sagt auch ihrerseits tiefgefühlten Dank den königl. ung. Ministerien für Cultus und Unterricht, dann für Handel für alle Verfügungen; der k. u. k. priv. Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft für ihre gütige Unterstützung, ganz besonders aber dem Sectionsrat im Ministerium des Äusseren, Baron DIONYS V. TALLIÁN, für die kostbare Orientirung.

Was das Elaborat selbst anbelangt, so wurde die schliessliche Redaction von Dr. CURT FLOERICKE, internem Mitgliede der U. O. Centrale, besorgt, und theilten sich in die Übersetzung Professor Dr. FERDINAND KAMMER, Lehramts-Candidat JAKOB SCHENK und Assistent der U. O. Centrale TITUS CSÖRGEY-UHLIG, was hiermit dankend anerkannt wird.

Budapest, im Jänner 1898.

Die Ung. Ornith. Centrale.

I. ALLGEMEINER THEIL.

Endlich war Alles klipp und klar. Wohlgepackt standen Kisten, Koffer, Ballen und Gewehrcassetten in Reih' und Glied auf dem Landungssteg der Donau-Dampfschiffahrts-Station *Temes-Kubin*, ungeduldig schlenderte ich daneben auf und nieder und blickte sehnsüchtig stromauf, dem Dampfer *Tegetthoff* entgegen, auf welchem ich meine Dobrudschareise antreten sollte.

Ein langgehegter Wunsch war endlich in Erfüllung gegangen, Dank dem Interesse, welches die Ung. Ornithol. Centrale und vor allem deren verehrter Chef, Herr OTTO HERMAN, meinen Projecten entgegengebracht hatten. Alle Vorbereitungen waren getroffen, durch die gütige Vermittlung des hohen k. u. k. Ministeriums des Äusseren alle nötigen Vorschreiben und Erlaubnisscheine beschafft worden, und nun, am 20-ten März 1897, war ich reisefertig.

Dobrudsai kirándulásomra utitársul a német születésű temes-kubini KLINGL JÁNOST szerződtettem, ki szerencsétlen sorscsapások folytán jobb viszonyokból kiragadva, most mint vadász, preparator és falubelieinek mindenese talál megélhetést. Szívós kitartás, a legzordobb pákászélet minden fogásának és fortélyának biztos ismerete, lankadatlan szorgalom főbb jellemző tulajdonságai; választásomban nem is csalatkoztam, és nem mulaszthatom el, hogy e helyen is köszönetet ne mondják derék társamnak a kirándulás folyamán tanusított hű és önfeláldozó szolgálataiért.

A *Tegetthoff* csak Orsovaig vitt bennünket, itt felszálltunk a készenlében levő «Ferdinand Max» gőzösre, melyen Galaczig mentünk. Fájdalom az idő nagyon kedvezőtlen volt, nemcsak a tájképi szépségekben páratlanul álló Kazán-szoroson való átmenés alkalmával, hanem Galaczig is az egész két napig tartó utazás alatt.

Hideg, jeges szél és gyakori esőzések kiállhatatlanná tették a fedélzeten való tartózkodást, úgy hogy csak időről-időre szánhattuk magunkat a vidék és madárellet megfigyelésére. A szürke, esős idő mellett az Al-Duna vidéke kevés érdekességet nyújtott. Széles bevágásként húzódik el a Duna völgye a meredek part-oldalak között, 100—200 m. magasságra emelkednek a bolgár parti dombok, melyek alatt víz el többnyire a hajótól járható út, körülbelül 40 m. magasságból meredeken szakadnak alá a román part lösz és agyagterásszai a tágas bálta* területbe. A partszélek ívalakban többszörösen húzódnak vissza a Duna medrétől, úgy hogy maga az árterület mint tavak, tócsák, nádasok, fűzesekkel borított bokros szigetek és kopár homok zátonyok labirintja foglalja el az egész szemhatárt. A bolgár dombok kopárok és kihaltak, a szegényes növényzet még téli álmát aluszsza. Helyenként szegényes falvak és városkák húzódnak meg a domb alkotta medencékben és katlanokban; és bár festői lehet különben fekvésük és keleties elhanyagolt típusok, most mégis szín- és költészet nélküliek, ezért hidegen hagynak.

Legtöbb érdeklődést keltett az utasoknak, és különösen a II. osztályéinak Widdintől lefelé

* A *bálta* alapján rétság, de a román elnevezés annyira hozzásimul a dobrudsai rétságok sajátosságaihoz, hogy meghagytuk.

Als Begleiter auf die Dobrudscha-Excursion hatte ich JOHANN KLINGL, einen Temes-Kubiner Deutschen, engagirt, einen Mann, der durch missgünstige Schicksale aus besseren Verhältnissen gerissen, nun als Jäger, Präparator und Universalfactotum seiner Ortsgenossen seinen Unterhalt findet. Zähe Ausdauer, genaues Bekantsein mit allen Kniffen und Schlichen wildesten Sumpflbens, rastloser Fleiss sind seine Hauptcharaktereigenschaften; ich hatte mich in der Wahl auch nicht getäuscht und kann nicht umhin, dem braven Gefährten an dieser Stelle Dank zu sagen für seine treue, aufopfernde Dienstleistung während der Expedition.

Der *Tegetthoff* führte uns nur bis Orsova, wo wir den bereitliegenden Dampfer *Ferdinand Max* bestiegen, der uns bis Galatz bringen sollte. Leider war das Wetter so ungünstig wie möglich, nicht nur während der Fahrt durch den landschaftlich einzig dastehenden Kasanpass, sondern auch fast während der ganzen zweitägigen Reise bis Galatz.

Kalter, eisiger Wind und häufig hereinbrechende Regenböen verleiteten den Aufenthalt am Deck, so dass wir nur zeitweilig uns auf demselben der Beobachtung der Landschaft und des Vogel Lebens hingeben konnten. Bei dem grauen, regnerischen Wetter bot diese Landschaft der unteren Donau eigentlich auch wenig Reiz. Als breite Erosionsfurchen zieht sich das Donauthal zwischen den Steilrändern der beiden Ufer dahin; 100 bis 200 Meter hoch erheben sich die Hügel des bulgarischen Ufers, unter denen meistens das Fahrwasser hinzieht, etwa 40 M. stürzen steil die Löss- oder Siltterassen des rumänischen Ufers ab in das weite Baltagelände. Mehrfach treten die Uferländer im Bogen von der Donau zurück, so dass das Inundationsgebiet allein mit seinem Wirrsal von Seen, Lachen, Rohrfeldern, buschigen Weideninseln und kahlen Sandbänken das ganze Gesichtsfeld erfüllt. Kahl und dürr liegen die bulgarischen Hügel da, die dürftige Vegetation derselben ruht noch im Winterschlaf. Ärmliche Dörfer und Städtchen schmiegen sich stellenweise in die Mulden und Gräben der Hügel; so malerisch ihre Lage und ihr verwahrlost-orientalischer Typus sein mag, jetzt sehen sie nüchtern, farblos, poesielos aus.

Am meisten unterhielten uns die von Widdin abwärts schon stark orientalisches angehauchten

már erősen keleti színezetű képe. Öreg, tiszteletreméltó törökök prémmel szegett hosszú kaftánokban és hatalmas turbánnal, keresztbe tett lábbal ülve, nagy komolyan és mintegy fontolva szitták szívarkáikat. Egészen fehér daróczba öltözködő, kopaszra borotvált fejükön fehér fez-t hordó albánok, különböző színes, eredeti szabású ruhába öltözködő bolgárok a Balkánból, gazdag hímzésű ingujjakat viselő moldvai románok, festői csoportokba telepedtek a tágas esőfogó fedél alá. S mily alakok tolongtak még a bolgár part nagyobb állomásainak kikötőiben! Török, tatár, örmény hamálok (teherhordók) játszi könnyűséggel hajtották végre bámulatba ejtő erőmutatványaikat, és hangosan ordították «Guarda»-jukat, ha az ácsorgó, kalandoros külsejű nézők raja nagyon is sűrűn állta körül a hajó feljáratát. Sajátságos viseletek, gyakran a kelet és nyugat különös vegyüélékei voltak itt láthatók, de többnyire oly patinával ellátva, mely eredetét tekintve, rég elmúlt időkből származhatott.

A Dunán a madárélet szegényes volt és alig nyújtott érdekeset. Réti sasokat igaz, hogy gyakran láttunk, és a gözösről egy egész csomó megszállt fészket fedeztünk fel a folyami szigetek tar fűzeseiben. A bolgár parton sok parlagi sast figyeltünk meg, és a dombok lejtőin álló magános fákon több fészket is láttunk. Vizimadarak közül csak néhány kacsát, egyes gémekeket és kevés gödényt jegyezhettem fel; a nedves, fagyos, hideg idő miatt a bálták lakói se igen mutatkoztak.

Márczius 23-án reggel 9 órakor a «Ferdinand Max» Galaczba érkezett. A hajó feljáratánál kedves meglepetésemre Toncourt Guidó úr, cs. és k. építészeti főtanácsos és a vegyes Pruthbizottság szabályozási munkálatainak vezetője várakozott rám, ki levélben már az út előkészítése alkalmával is oly sok tanácssal szolgált, most pedig nagy előnyökre személyesen eljárta, hogy meglehetősen terjedelmű és alkatrészeinél fogva veszedelmes külsejű podgyászom elhelyezést nyerjen. A ministeri leiratok daczára a fegyverekkel, a nagy löszerkészlettel

Typen der Passagiere — besonders des zweiten Platzes. Alte, ehrwürdige Türken in langen, pelzverbrämten Kaftans und mächtigem Turban sassen mit gekreuzten Beinen da und rauchten ernst-bedächtig ihre Cigaretten; Albanesen, den weissen Fez auf dem kahlrasierten Schädel, und ganz in weissen Loden gekleidet, Bulgaren aus dem Balkan in verschiedenfarbigen, originell zugeschnittenen Costümen, Moldau-Rumänen mit reichgestickten Ärmeln an den Hemden lagerten in malerischen Gruppen unter dem geräumigen Regendach. Und was für Gestalten drängten sich erst an den Landungsstegen der grösseren Stationen am bulgarischen Ufer!

Türkische, tatarische, armenische Hamáls (Lastträger) verrichteten da mit spielender Leichtigkeit ihre verblüffenden Krafftleistungen, laut ihr «Guarda!» brüllend, wenn der Schwarm müssiger, abenteuerlich aussehender Zuschauer allzu gedrängt den Landungssteg umlungerte. Merkwürdige Trachten — oft eine seltsame Vermischung von Orient und Occident — waren da zu sehen, meist allerdings mit einer Patina versehen, die ihrem Ursprung nach aus längst vergangenen Perioden zu stammen schien.

Das Vogelleben auf der Donau war gering und wenig interessant. Seeadler allerdings waren häufig zu sehen, und eine ganze Reihe beflogener Horste entdeckten wir vom Dampfer aus in den kahlen Weiden der Strominseln. Am bulgarischen Ufer beobachteten wir viele Kaiseradler und sahen auch mehrere Horste auf einzeln stehenden Bäumen an den Hügellehnen. An Wassergeflügel wurden nur einige Enten, vereinzelt Reiher und einige Pelikane notirt; bei dem nasskalten, frostigen Wetter trieben sich eben auch die gefiederten Baltabewohner wenig herum.

Am 23-ten März um 9 Uhr Morgens traf der *Ferdinand Max* in Galatz ein. Am Landungssteg erwartete mich liebenswürdiger Weise Herr k. k. Ober-Baurath Guido v. Toncourt, der Leiter der Regulierungsarbeiten der gemischten Pruth-Commission, welcher mir während der Vorbereitungen zu der Reise so manchen hochwichtigen Rat brieflich erteilt hatte und nun bei der Bergung meines ziemlich grossen und durch seine Bestandteile höchst gefährlich aussehenden Gepäckes persönlich zu meinem grossen Vortheile intervenirte. Trotz der ministeriellen Permissie hätte ich mit den Waffen,

és több effélével mégis nehézségeim lehettek volna — különösen azért, mert az ország nyelvét úgyszólván alig értettem — ha mélyen tisztelt házigazdám általánosan ismert előkelő személyisége nem vetette volna magát közbe érettem.

Három napig időztem Galaczban, mely élénk kereskedő város, körülbelöl 70,000 lakossal, és a moldvai löszterasz magaslatának leszakadásánál fekszik, nagy kiterjedésű helyen, hosszan elnyulva a Duna mentén. Nagy sürgés-forgás van a csinosan épített főutakon, élénk hajókereskedelem a tágas kikötőben, melynek kereskedelmi jelentőségéről az új hajódokk hatalmas telepe ékesen szóló bizonyítványt szolgáltat. Szép kilátás nyílik a város felső részében fekvő nyilvános kertből a hegy lejtőjén elterülő ház tömkelegre és a kikötőre; túl ezen, rengeteg kiterjedésben terül el a Duna völgye a báltáknak végtelen sokaságával, mögötte a Mačin-Greči-i gneishegység vadregényes kupjai és ormai zárják be a látóhatárt. Kelet felé a Pruth völgy mocsarai láthatók, melyek félkör alakjában övezik a közvetlenül a városig terjedő Bratisz-tó széles vitzükrét, mely hatalmas óvízképződmény a Pruth mederbarázdájában. Eme lapályon túl a bessarábiai dombok alkotják a látóhatárt, nyájas falvak diszítik a lejtőket és messze távolból integetnek a Reni orosz városka fehér falai.

Galaczban a három napot azzal töltöttem el, hogy megtettem a szükséges látogatásokat és bemutatkozásokat a cs. és k. főkonzulatusnál, az európai dunai bizottság tiszviselőinél, előkelő galaczi családoknál, kik részint az idegenek telepéhez tartozván, részint dobrudsai birtokaik és másnemű összeköttetések révén értékes ajánlatokkal támogathattak. Toncourt úr e vállalkozásban a legnagyobb előzékenységgel vállalta el vezetésemet, és hála ennek, mindenütt a legszívesebb és legelőzékenyebb fogadtatásra találtam.

Márczius 25-én végre a «Radecky» gőzösön Tulceaába indultam, mely a Duna Gőzhajózási Társaság utolsó állomása. Innen közvetlenül

den vielen Munitionsvorräten und dergl. doch Schwierigkeiten gehabt — zumal ich der Landessprache noch so gut wie gar nicht mächtig war — wenn nicht die allgemein bekannte und angesehene Persönlichkeit meines hochverehrten Gastfreundes sich für mich eingesetzt hätte.

Drei Tage blieb ich in Galatz, einer lebhaften Handelsstadt von etwa 70,000 Einwohnern, die sich am Absturze des Hochterrains der moldauischen Lössterrasse in weitläufiger räumlicher Ausdehnung längs der Donau hinzieht. Reges Leben herrscht in den nett gebauten Hauptstrassen, ein lebhafter Schiffsverkehr in dem geräumigen Hafen, von dessen merkantiler Bedeutung die gewaltige Anlage der neuen Docks ein beredtes Zeugniß ablegt. Ein anmutiger Blick öffnet sich von dem im oberen Teile der Stadt gelegenen öffentlichen Garten über den am Hügelhange hingelagerten Häusercomplex und über den Hafen; jenseits desselben breitet sich in mächtiger Ausdehnung das Donauthal aus mit dem unendlichen Gewirr seiner Balten, dahinter erheben sich in pittoresken Formen die Kegel und Spitzen des Mačin-Greči-er Gneisgebirges, hier den Horizont abschliessend. Gegen Osten überblickt man die Sümpfe des Pruththales, welche im Halbkreis die weite, bis knapp unter die Stadt reichende Wasserfläche des Bratisz-Sees umfassen, einer mächtigen Altwasserbildung in der Erosionsfurche des Pruth. Jenseits dieser Niederung bilden die Hügel Bessarabiens den Horizont; freundliche Dörfer schmücken ihre Abhänge und aus weiter Ferne grüssen die weissen Mauern des russischen Städtchens *Reni* herüber.

Die drei Tage in Galatz verbrachte ich mit den notwendigen Vorstellungen und Besuchen im k. u. k. General-Consulate, bei den Delegirten der europäischen Donau-Commission und bei angesehenen Galatzer Familien, die theils der Fremden-Colonie angehörten, theils in Folge ihrer Ansässigkeit oder anderweitiger Connexionen in der Dobrudscha mir mit wertvollen Empfehlungen dahin an die Hand gehen konnten. Herr von Toncourt hatte hiebei in zuvorkommendster Weise meine Führung übernommen, und Dank ihm fand ich überall die freundlichste und entgegenkommendste Aufnahme.

Am 25-ten März brachen wir an Bord des Dampfers *Radetzky* endlich nach Tulcea auf, der letzten Station der Donau-Dampfschiffahrts-

Jurilofkába, a Razim laguna partján fekvő orosz halászfalucskába akartam indulni, — a hol a legközelebbi időre főhadiszállásomat szándékoztam felütni.

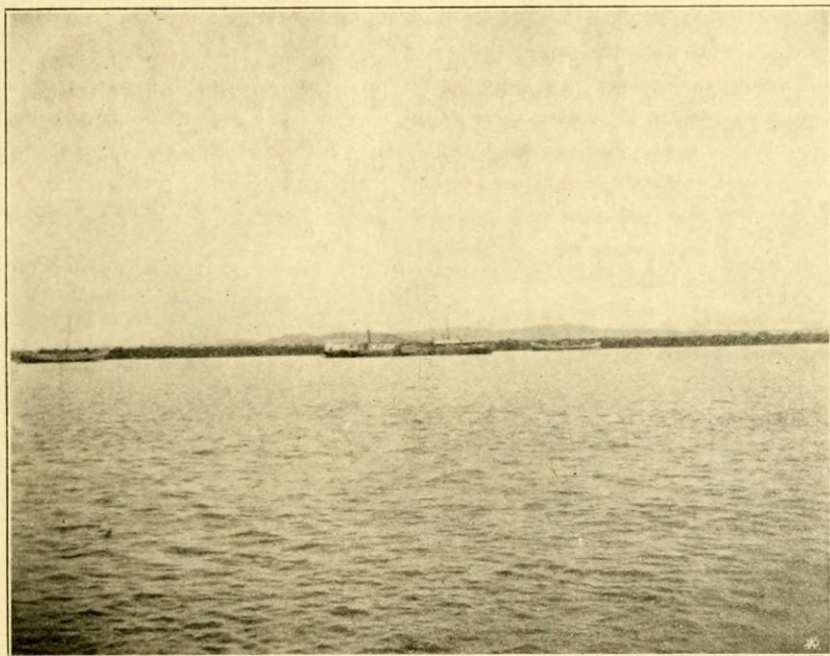
Bizonyos feszültséggel tettük meg útunknak ezt az utolsó kis darabját — hisz a Duna lapályának eddig látott része, valamint a jobbspárt emelkedései már ama földhöz tartoztak, melyet átkutatni szándékoztunk, t. i. dobrudsai tartományhoz.

Gyakran találkozunk azzal a tévedéssel, hogy

Gesellschaft. Von hier aus wollte ich mich direct nach Jurilofca (spr. Žurilofka), dem russischen Fischerdörfchen am Ufer der Razim-Lagune wenden, wo ich für die nächste Zeit mein Hauptquartier aufzuschlagen gedachte.

Mit einer gewissen Spannung legten wir dieses letzte Stückchen der Reise zurück — gehörten doch der passierte Teil der Donauniederung sowie all' die Erhebungen des rechten Ufers mit zu dem Terraincomplexe, den wir zu durchforschen im Sinne hatten, nämlich zur Provinz *Dobrudscha*.

Man begegnet sehr häufig dem Irrtume, dass

A Dobruša dombjai, Galacsról nézve. — Hügel der Dobrušcha von Galatz aus.

a Dobruša nagy, zárt mocsaras terület, a mi egyáltalában nem áll; sőt az 1880 óta a román királyság által okkupált tartomány dombos fensík, mely körülbelül a 44 és 45 északi szélességi fok alatt észak-déli irányban a Duna völgye felé terjeszkedve, Silistria mellett a hegyes északi kanyarulatra kényszeríti ezt, Galaczzal szemben meredeken, fal alakban leszakad; itt azután a folyamnak megengedi, hogy ismét eredeti nyugat-keleti irányát fölvegye és azt a Fekete-tengerbe való ömléséig megtarthassa.

Eme dombos fensík hossza a bolgár határig körülbelül 160 klm., szélessége a legkeskenyebb

die Dobrušcha nichts als ein geschlossenes grosses Sumfgebiet sei; dem ist durchaus nicht so; die seit dem Jahre 1880 vom Königreiche Rumänien occupirte Provinz besteht vielmehr aus einem hügeligen Plateau, welches etwa zwischen dem 44. und 45. Grad nördlicher Breite in nordsüdlicher Lage dem Donauthale vorgelagert, dieses bei Silistria zu einer scharfen Abweichung nach Norden zwingt, gegenüber von Galatz in steilen Hängen abreisst und hier dem Strome wieder gestattet, seine ursprüngliche westöstliche Richtung anzunehmen und bis zur Mündung in's Schwarze Meer beizubehalten.

Die Länge dieses Hügelplateaus beträgt bis an die bulg. Grenze etwa 160 Kilometer, die

helyen 42 a legszélesebben körülbelül 95 klm. Politikailag a román Dobrudsza két helytartóságra van osztva, melyeknek főhelyei Kostanca és Tulcea; a politikai beosztás adta határoknak majdnem megfelelően a tartomány két teljesen elütő földalakulást mutat, és pedig délen a Kostanczai (Küstendsche) helytartóságban a pusztai típus a túlnyomó.

Egyhangú, kiszáradt, esőszegény ez a föld, mely tavasszal kitünő legelőt, és a hol az öntöztetés lehetséges — kiváló szántóföldet ad. A hullámos felület számos domblánczba tagozódik, mely az esős idő kivételével kiszáradt és pusztá esőárkok barázdái által letakert. Fa, bokor nem disziti a 100—200 m. magasságra emelkedő, széles boltozatú dombhátaikat, szánalmas képet nyújt a sivár kiégetett vidék a hosszú nyári hónapokban, s csak elszórva lakik egy-egy pásztor vagy földművelő, mert a vízszegénység átka e földnek és a mélyreásott s ennek daczára is csak alig szivárgó vízü kutak száma csekély.

Egészen mások a viszonyok az északi Dobrudsában. A föld itt gazdagon van tagolva, a legkülönbözőbb formációval bíró, petrographiai tekintetben tarka sokféleségük folytán érdekes hegysorozatok szelik át az országot, többnyire északnyugat-délkeleti irányban. E hegysorok az ország délnyugati sarkában culminálnak, a hol a macini gneisz hegységből a Tuŕuiat (mondd Csucsujat) tető körülbelül 450 m. magasságig emelkedik, s ez aránylag tetemes emelkedés szemben a Duna völgyének magassági viszonyával, mely ugyanitt csak 10—15 m.-nyire van a tengerszine felett. Eme gneisztörzsökre több más, melaphirból, régi agyagpalából vagy zöldkőből álló kisebb terjedelmű és magasságú — mindazonáltal átlag 250—400 m-re emelkedő — hegyláncz támaszkodik, mely lassanként lejtősödvé, délkelet felé ereszkedik. Egy hosszan elnyúló, a triász-korból származó mész és homokkőből álló sziklatörzsök alkotja a dobrudsai szárosulat északkeleti részét, mely a sajátságos alaku «Bes-tepe»-ben a korona ágaihoz hasonlóan kiemelkedő azonos nevű öt hegykupban culminál, 242 m. magassággal. Egyes eruptív képződmények magasán emelkednek ki

Breite an der schmalsten Stelle 42, an der breitesten gegen 95 Kilometer. Politisch ist die rumänische Dobrudscha in zwei Präfecturen geteilt, deren Hauptsitze Costanza und Tulcea sind; so ziemlich den Grenzen dieser politischen Einteilung entsprechend weist das Land zwei total verschiedene Bodengestaltungen auf, und zwar ist im Süden, in der Präfectur Costanza (Küstendsche), der Steppencharakter vorwiegend.

Eintönig breitet sich das regenarme, dürre Land aus, im Frühjahr eine vortreffliche Weide, und, wo Bewässerung möglich ist, einen vorzüglichen Ackerboden darbietend. Die wellige Oberfläche gliedert sich in zahlreiche Hügelketten, welche durch die Furchen der ausser zur Regenzeit wasserleeren, nackten Regenschluchten entstanden sind. Kein Baum, kein Strauch schmückt die 100—200 Meter hoch ansteigenden, breitgewölbten Hügelrücken; trostlos verbrannt und öde liegen dieselben in den langen Sommermonaten da, nur spärlich von Hirten und Bauern bewohnt, denn Wasserarmut ist der Fluch dieser Gegenden und die Zahl der spärlich sickernden, tief abgeteufften Brunnen ist gering.

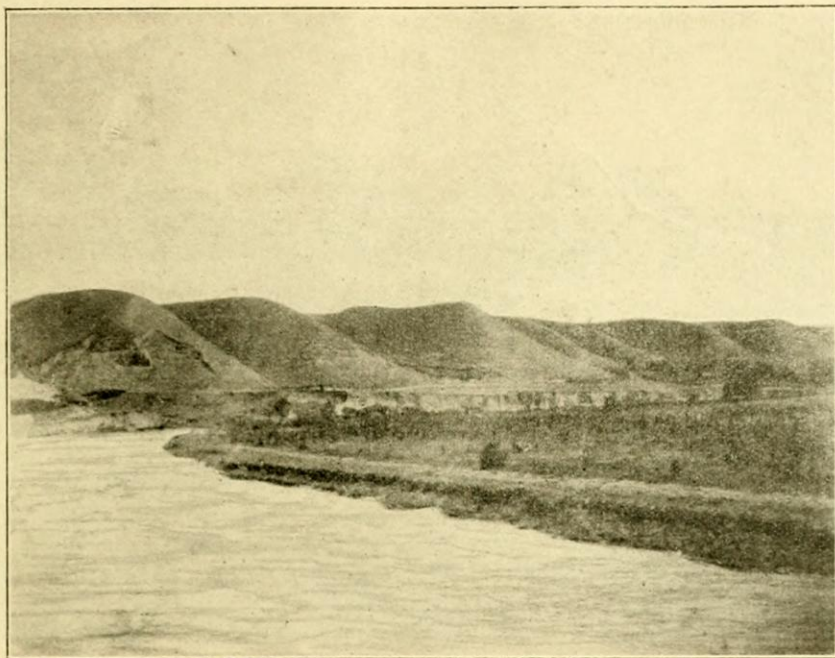
Ganz anders liegen die Verhältnisse im Norden der Dobrudscha. Reich gegliedert ist hier die Oberfläche, mehrere Höhenzüge der verschiedensten Formation, petrographisch durch ihre bunte Mannichfaltigkeit interessant, durchziehen das Land in meist nordwest-südöstlicher Richtung. Die Culmination dieser Bergzüge befindet sich in der Nordwestecke des Landes, wo das Mačiner Gneisgebirge im Kamme Tuŕuiat (sprich Czuczujat) bis zu einer Höhe von etwa 450 Metern ansteigt — eine bedeutende relative Erhebung gegenüber der Höhenlage des Donauthales, welche ebenda nur 10—15 Meter über dem Meeresspiegel beträgt. Verschiedene andere Bergketten von geringerer Ausdehnung und Höhe — doch aber durchschnittlich 250—400 Meter hoch — aus Melaphyr, alten Thonschiefern oder Grünstein bestehend, lehnen sich an diesen Gneisstock an und verlaufen in allmählicher Abdachung gegen Südosten. Ein langgestreckter Stock triasischer Bildungen aus Kalkstein und Sandstein füllt den Nordosten des Dobrudschafestlandes und culminirt in den eigentümlich geformten «Bes-tepe», den gleich einer Krone aufragenden fünf Kegelbergen dieses Namens, mit einer Höhe von 242 Metern. Einzelne eruptive Bildungen ragen hoch aus

a palaöv láncolataiból, legszembeötlőbben az Orta Chiöj mellett levő tuskóalakú porphyir kúpnak, Cineli-nek (332 m.) pittoreszk kettős csúcsa.

Tehát a Dobruđa eme északi része hegyes vidék a szó legszorosabb értelmében; de e mellett erdős vidék is, mert mérföldekre terjedő erdők borítják a magasan kiemelkedő, festőien szakgatott hegyormokat. Különféle tölgyfajok, gyertyán és kőris fák, jávorok és hársfák alkotják ezeknek az erdőknek főállományát; erdei bükköt ezekben seholyse találtam, de a hasznos fajok között rengeteg hasznavehetetlen giz-gaz

den Kettenzügen der Schieferzone empor, am markantesten der pittoreske Doppelgipfel des klotzigen Porphyirkegels *Cineli* (332 M.) bei Orta-Chiöj.

Also ein Bergland im vollen Sinne des Wortes ist dieser nördliche Teil der Dobruđscha, und ein Waldland dazu, denn meilenweit bedecken Wälder die hochragenden, malerisch zerrissenen Bergkuppen. Verschiedene Eichenarten, Weissbuchen, Eschen, Ahorne und Linden bilden den Hauptbestand dieser Wälder; Buchen fand ich in denselben nirgends, doch wuchert zahlloses Forstunkraut zwischen den

A czipóhalmok a Pruth torkolat táján.* — Die Gugelhupfe in der Gegend der Pruthmündung.*

is bujálkodik; éger-, vadvadkörte- alma- és cseresznye elszórva mindenütt található, és mogyoró-, varjútövis és galagonya bokrok szinte áthatlan cserjést alkotnak. Fájdalom, az erdők nagyon is elhanyagoltak. Magas seholysem volt ez a pontusi erdő, és még ősrégi, érintetlen állományok is alig emelkednek 20—25 m. magasságra. Az orosz-török háború óta azonban ezeket az erdőket, melyek azelőtt Vakuf birtokok voltak, erősen pusztították — dacára annak, hogy újabb kizárólag kincstári birtokok. Legújabb időben a román kormány részéről sok történet kimélésükre és megtartásukra, —

nutzbaren Arten; Erlen, wilde Birn-, Äpfel- und Kirschbäume finden sich überall eingesprengt, und Hasel-, Weiss- und Kreuzdornsträucher bilden ein schier undurchdringliches Unterholz. Leider sind die Wälder verwahrlost genug. Hochragend war dieser pontische Wald nie, und selbst uralte, unberührte Bestände erheben sich kaum zu der Höhe von 20—25 Metern. Seit dem russ.-türkischen Kriege sind aber die Wälder, die früher *Vakuf* waren, stark hergenommen worden, trotzdem dieselben ausschliesslich Eigentum des Staates sind. In neuester Zeit wurde seitens der rum. Regierung

* V. ö. pag. 88. is.

Aquila. V.

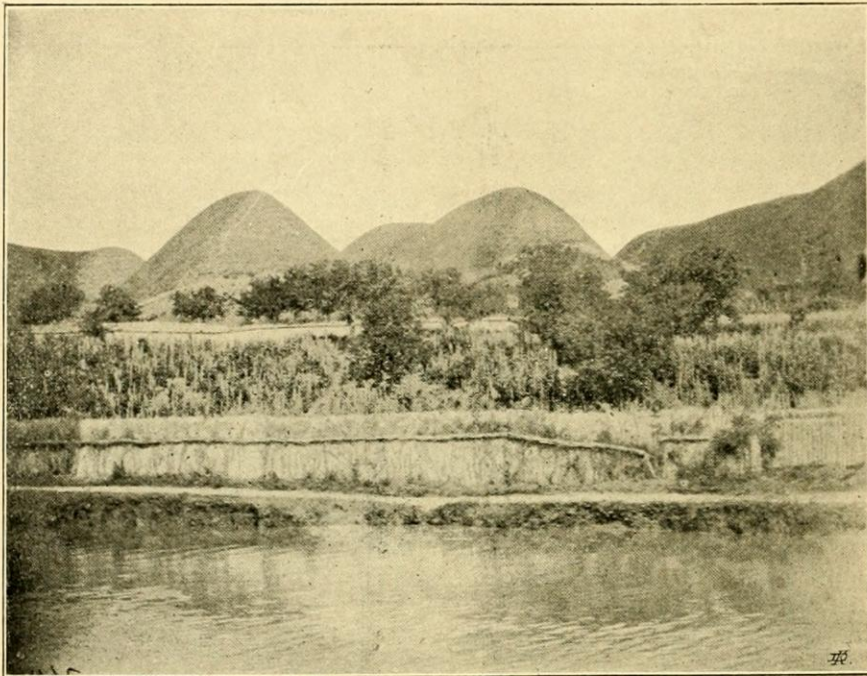
* Cfr. auch pag. 88.

bár siker koronázná ezeket a törekvéseket, s bár megtarthatná a tartomány ezt a gazdag kereseti forrást, mert már régi időkben is nagy volt e vidék hajóépítő fának használt tölgyeinek hire.

A dobrudsai szárazföld mélyebb völgyeiben, mindenütt ott, a hol a vízbőség megengedi, telepek vannak, és divik a földművelés. A föld átlag elég jó minőségű, ha nem is éppen kiválóan buja. A földművelést igaz, még igen primitív

viel zur Schonung und Erhaltung derselben gethan — möge dieses Bestreben von Erfolg gekrönt sein und der Provinz dadurch ein reicher Productionszweig erhalten bleiben, denn die Qualität der zumal als Schiffsbauholz verwerteten Eichen dieses Gebietes war schon von Alters her berühmt.

In den Thalniederungen des Dobrudschafestlandes, überall da, wo der Wasserreichtum es gestattet, liegen Ansiedlungen und wird Feldbau getrieben. Der Boden ist durchschnittlich recht guter Qualität, wenn auch nicht gerade

Lösszhalom alakulat.* — Lösshügelbildung.*

módon üzik, így pl. magam is tanuja voltam annak, mikor tavalyi tarlóra vetettek, a nélkül, hogy a talaj előzetes megmunkálását szükségesnek találtak volna. A vetőmagot valami tükkeboronával egyszerűen valamennyire a földbe bekaparják és a munka készen van. Azt mondják, hogy ezelőtt általánosan ily módon dolgoztak, most már a földművesek nagy többsége szántani is szokott, igaz, hogy csak 2—3 hüvelyknyire — a régi primitív módszer úgy látszik talán már mégsem fizet. Trágyázni úgy szólván sohasem szoktak — a felhalmozódó trágyát vagy bekerítésekre, vagy ú. n. «Borde»-k (kunyhók) építésére használják, vagy pedig kinn

hervorragend üppig. Der Wirtschaftsbetrieb geschieht allerdings noch in ziemlich primitiver Weise; so war ich z. B. selbst Zeuge, wie auf vorjährige Stoppelfelder angebaut wurde, ohne dass man ein vorhergehendes Umarbeiten des Bodens für nötig befunden hätte. Das Saatgut wurde einfach mit einer Dornenegge etwas eingekratzt — und die Arbeit war geschehen. Dieser Betrieb soll früher allgemein gebräuchlich gewesen sein. Heute ackert schon die grosse Mehrzahl der Bauern, allerdings auch nur 2—3 Zoll tief — die frühere primitive Art lohnt wohl nicht mehr! Gedüngt wird so gut wie gar nicht — der angesammelte Dünger wird ent-

* V. ö. pag. 88. is.

* Cfr. auch pag. 88.

a szabad mezőn elégetik. Az állattenyésztés, a szarvasmarhát illetőleg, épenséggel nem válik ki. Közönségesen a szürkés-fehér puszta marha egy kicsiny, inségesen elnyomorodott fajtát tenyésztik. A juh- kecske-, és sertésenyésztést ugyan nagyobb mérvben üzik, de szintén igen primitív módon.

Nagy elterjedésnek örvend a szőlőművelés, melynek terményei két typusban culminálnak; rubinvörös, egészen könnyű bor Sarichiöj-ből és más vele szomszédos Feketetenger melléki községekből, és valamivel nehezebb bor a nyugoti vidékekről, különösen Sarica faluból. Azt mondják, hogy a dobrudsaí vörös borok eredetüket egy Fanciaországból Odessába indított gőzösnek köszönhetik, mely a fekete tenger partján tönkre ment. A szőlővesszőket — burgundiaiak, — melyek rakományát alkották, a víz a partra mosta, és itt az oroszok mint gazdátlan jószágot összegyűjtötték és elültették. Mind a kétféle bor rendkívül könnyű, finom, kellemes illatú és könnyedén savanykás ízű, s ezáltal eme vízben szegény, vagy legalább igen kétes vizekkel ellátott vidékeken felette kellemes italt szolgáltat. Igazán nevelésesen csekélyek a borárak: egy «vadra»-nyi mennyiség (13 liter) a legolcsóbb fajtából 60 Ctmes ba került, ugyanaz a mennyiség a *legdrágább* régi termésből melyet találtam, 3 frankba.

A Dobrudsza lakossága sajátságos népegyveleget alkot, a mint épen beletelepítették őket e gyéren lakott pusztaságra változó uralmaik alatt a törökök, oroszok és a legujabb időben a románok. Az északi rész lakosságának főszázalékát bolgárok és oroszok (többnyire «raskolnik»-ok, az az különböző színezetű felekezetűek) képezik, délen a tatárok túlnyomók. Utóbbiak, kik különben az egész Dobrudsában gyakran vannak letelepítve, a Krimből kivándorolt, s a tőkököktől ide telepített tatár törzsek maradványai.

A városokban a tiszta török elem (ozmánok) még elég gazdagon van képviselve. A román kormány mohamedán alattvalóival szemben igen kiméletes és kerüli bárminő elnyomatásu-

weder zu Einfriedungen oder zum Baue sogenannter Borde's (Hütten) verwendet, oder aber auf freiem Felde verbrannt. Die Viehzucht, Hornvieh betreffend, ist durchaus nicht hervorragend. Allgemein wird eine kleine, elend verkümmerte Rasse des grauweissen Steppenrindes gehalten. Schaf-, Ziegen- und Schweinezucht wird in grösserem Masstabe, aber ebenfalls sehr primitiv betrieben.

Grosser Ausbreitung erfreut sich der Weinbau, dessen Product in zwei Typen gipfelt: rubinroter, ganz leichter Wein aus Sarichiöj und anderen Nachbargemeinden am Schwarzen Meere, und etwas schwererer, weisser Wein aus der westlichen Gegend, besonders aus dem Dorfe Sarica. Die roten Weine aus der Dobrudscha sollen ihren Ursprung einem nach Odessa bestimmten Dampfer französischer Provenienz verdanken, welcher an der Düne des Schwarzen Meeres strandete. Die Steckreben — Burgunder, — welche seine Ladung bildeten, wurden über die Düne gespült und von den Russen als Strandgut gesammelt und verpflanzt. Beide Weintypen sind ausserordentlich leicht, besitzen eine feine, angenehme Blume und eine leichte Säure, welche sie zu einem äusserst angenehmen Getränke in diesen wasserarmen oder doch nur mit sehr bedenklichem Wasser ausgestatteten Gegenden machen. Geradezu lächerlich billig sind die Weinpreise: die Vadra (13 Liter) des *billigsten* Landweines, kostete 60 Ctmes, dasselbe Quantum des *theuersten* alten Productes, welches ich fand, 3 Franken!

Bewohnt wird die Dobrudscha von einem merkwürdigen Völkergewirr, wie dasselbe eben durch die wechselnde Herrschaft der Türken, Russen und neuester Zeit der Rumänen gerade in die wenig bewohnte Steppengegend colonisirt wurde. Bulgaren und Russen (zumeist Raskolniks, das heisst Sectirer verschiedener Färbung) bilden den Hauptpercentsatz der Bewohner des nördlichen Theiles, Tataren überwiegen im Süden. Diese letzteren, die übrigens in der ganzen Dobrudscha häufig angesiedelt sind, bilden die Überreste der aus der Krim ausgewanderten, von den Türken hierher colonisirten tatarischen Stämme. In den Städten ist das rein türkische Element (Osmanen) noch reichlich vertreten. Die rumänische Regierung ist ihren mohammedanischen Staatsangehörigen gegenüber sehr entgegenkommend und meidet jedwede Unterdrückung derselben, so dass die anderwärts so

kat, úgy hogy a mohamedánoknak más vidéken oly gyakori tömeges kivándorlása itt alig-alig fordul elő. Csak a cserkeszekkel szemben tettek kivételt, mert ennek a rabló néptörzsnek, melyet szintén a törökök telepítettek a Dobruzsába, a szerződés értelmében el kellett hagynia ezt a tartományt az occupáció alkalmával, még pedig az ország biztonsági viszonyainak nagy előnyére. Román földön ma már nincs többé cserkesz. A Laasokat, kiket itt Gagauzoknak is neveznek, általában török—tatár keverék népnek tartják, — egészen tisztába sohasem jöhettem ezzel a «nemzetiség»-gel, habár hozzátartozókkal többször találkoztam. Lehet, hogy valóságos Libanon-lakók voltak, kiket szintén ide telepítettek. Szórványosan az egész Dobruzsában előfordulnak, s mint vad és rabló népség meglehetősen hirhedtek; félnek is tőlük.

Német telepek többszörösen találhatók a Dobruzsában; a legjelentékenyebbek Ciucurova és Atmagea kaschub falvak, aztán a katolikus württembergiek telepei Tulcea mellett, végül néhány sváb falu a costanzai helytartóságban. Olaszok Mačin mellett Greči faluskában laknak, majdnem tisztán olasz falu a Tulcea melletti Cataloi. Moldvai románokat (Moldoveni) és emigrált hegylakó románokat a Magyar Kárpátokból (Mocani) újabb időben a déli országrész számos falujába telepített a kormány. Mellesleg megjegyezve utóbbiak, a mokányok, itt ép oly elégedetlenek a viszonyokkal, mint régi hazájukban, és e miatt a sok tekintetben feltűnően józanul és tisztán gondolkozó románoknál nem épen kedveltek.

E nagyobb számban képviselt néptörzsekön kívül még számos zsidó, görög és örmény tartózkodik a Dobruzsában, különösen a nagyobb városokban. Miután pedig ezekben még számos idegenállamatlaltvalók, mint németek, magyarok, csehek, albánok és egyebek is mint iparosok és kereskedők telepedtek le, e városoknak népesége igazán bámulatosan tarka egyveleget alkot, mely az idegent nagy mértékben érdekeli és győ-

häufigen Massenauswanderungen der Mohammedaner hier so gut wie gar nicht vorkommen. Nur gegenüber den *Tscherkessen* wurde eine Ausnahme gemacht, denn dieser räuberische Volksstamm, den ebenfalls die Türken in der Dobruzscha angesiedelt hatten, musste vertragsmässig bei der Occupation die Provinz verlassen, sehr zum Vorteil der Sicherheitsverhältnisse im Lande. Heute befindet sich kein Tscherkesse mehr auf rumänischem Boden. *Laasen*, hier auch Gagauz genannt, gelten allgemein als Mischlinge von Türken und Tataren; ganz klug konnte ich aus dieser «Nationalität» nicht werden, trotzdem ich mehreren Angehörigen derselben begegnete. Möglicherweise sind es wirkliche Libanonbewohner, die hierher angesiedelt worden sind. In geringer Zahl über die ganze Dobruzscha verstreut sind sie als wilde, räuberische Gesellen ziemlich berüchtigt und gefürchtet.

Deutsche Colonien finden sich mehrfach in der Dobruzscha; die bedeutendsten darunter sind die Kaschuben-Dörfer *Ciucurova* und *Atmagea*,* dann die Ansiedelungen katholischer Württemberger bei *Tulcea*, endlich einige schwäbische Dörfer in der Präfectur Costanza. *Italiener* wohnen bei Mačin im Dörfchen *Greči*; ein fast rein italienisches Dorf ist *Cataloi* bei Tulcea. Moldaurumänen (Moldoveni) und emigrierte Gebirgsrumänen aus den ungarischen Karpaten (Mocani), sind in zahlreichen Dörfern des südlichen Landesteiles seit jüngerer Zeit von der Regierung colonisirt worden. Beiläufig bemerkt, sind die letzteren, die Mocaner, hier ebenso unzufrieden mit den Verhältnissen wie in ihrer alten Heimat und deshalb bei den in vieler Beziehung auffallend klar und nüchtern denkenden Rumänen nicht besonders beliebt.

Ausser diesen, in grösserer Zahl vertretenen Volksstämmen, halten sich noch zahlreiche Juden, Griechen und Armenier in der Dobruzscha und ganz besonders in den grösseren Städten auf. Da sich in diesen auch noch in ziemlicher Anzahl fremde Staatsangehörige: Deutsche, Ungarn, Böhmen, Albanesen und andere mehr als Handel- oder Gewerbetreibende niedergelassen haben, so setzt sich deren Bevölkerung aus einem bunten Gemisch von wirklich erstaunlicher Mannichfaltigkeit zusammen, welches für den Fremden viel des Er-

* Spr. Tschukurowa und Atmadscha.

nyörködteti. Az érintkezésben a főnyelv jelenleg a román nemzeti nyelv, melyet az összes törzsek meglehetősen értenek. Az összes dobrudsai zsidók rettenetesen elferdített németséggel beszélnek és sokszor alkalmazhatók mint tolmácsok. Törökül csak az idősebb emberek beszélnek még nagyobb mérvben és különösen a bolgárok még ma is szívesen használják ezt a nyelvet, míg a románban nem annyira jártasok.

A fentebbiekkel rövid vonásokban kimerítettem azt, a mi a tulajdonképeni *dobrudsai szárazföld* jellemzésére vonatkozik. Ezt a szárazföldet azonban köröskörül koszorú alakjában mocsaras föld övedzi, mely közel ugyanoly terjedelmű s melyet a Duna árterülete és hatalmas deltája alkot. Rengeteg kiterjedésben terül el ez a magas vízállások alkalmával messzire elöntött mocsárvidék és lakott területek, telepek úgyszólván sehol sem találhatók benne, csak halászok és vadászok járnak ebben a négyszög-mérföldekre terjedő nádrengetegben és csak egy kis része használható bizonyos időszakokban legelőnek. Sok helyen teljesen hozzáférhetetlen ez a kisebb-nagyobb tavakból, tócsákból, holt és élő folyamágakból, füzesekkel borított szigetekből, homokzátonyokból, nádasokból és rétségekből alkotott kifürkészhetetlen mocsárvilág — ez a szinte szűzies vadon, a hatalmas, a fenséges rét, melynek közneve «bálte».

Tulceaába a naponként* közlekedő póstahajó délben érkezik, úgy hogy még aznap végezhettem el JOANNOVICs úr, az udvarias cs. és kir. konzulátusi ügynök szíves vezetése alatt a fontos bemutatkozást PENKOVICIN úrnál, a tulceai helytartónál.

A magasrangú tisztviselő rendkívül szívesen fogadott és irodájából nagyfontosságú, az összes alárendelt hatóságokhoz szóló leiratokkal, melyek utazásom folyamán gyakran legnagyobb hasznomra voltak, távoztam el. Délután JOANNOVICs úr vezetése alatt Tulceaában járkáltam,

götzlichen und Interessanten bietet. Als Hauptverkehrssprache dient gegenwärtig die rumänische Staatssprache, welche so ziemlich von allen Stämmen verstanden wird.

Die Juden der Dobrudscha sprechen alle ein äusserst corruptirtes Deutsch und können in vielen Fällen als Dolmetsch verwendet werden. Türkisch wird von den älteren Leuten noch vielfach gesprochen, und zumal die Bulgaren benützen noch heute gerne diese Sprache, während sie des Rumänischen weniger kundig sind.

Mit dem Vorstehenden ist in kurzen Zügen erschöpft, was auf die Charakteristik des eigentlichen *Dobrudscha-Festlandes* Bezug hat. Um dieses Festland legt sich aber ein Kranz von *Weichland* von nahezu derselben Flächenausdehnung, welches aus dem Inundationsgebiet der Donau, sowie aus der gewaltigen Deltabildung dieses Stromes besteht. In riesiger Ausdehnung breiten sich diese von Hochwässern weithin überfluteten Sumpfgebiete aus; bewohntere Stellen, Ansiedelungen finden sich in denselben fast gar nicht, nur Fischer und Jäger durchziehen diese nach Quadratmeilen zählende Rohrwüste, und nur wenige Teile derselben können zu gewissen Jahreszeiten als Weideplätze benutzt werden. An vielen Stellen ganz unzugänglich liegt diese Welt von Sumpf da als ein unentstrickbares Wirrsal von Seen, Teichen und Lachen, von toten und strömenden Armen, von Weideninseln und Sandbänken, von Rohfeldern und Wiesenplänen — eine nahezu jungfräuliche Wildniss, die gewaltige, majestätische *Balta*.

In Tulcea langt das täglich* verkehrende Postschiff Mittags an, so dass ich, Dank der liebenswürdigen Führung des äusserst entgegenkommenden k. u. k. Consular-Agenten, Herrn von Joannovics, noch am selben Tage die wichtige Vorstellung bei dem Präfecten von Tulcea, Herrn Pencovicu, vornehmen konnte. Äusserst liebenswürdig von dem hohen Administrationsbeamten empfangen, verliess ich dessen Bureau mit einer Reihe hochbedeutender Vorschreiben an die sämtlichen subordinirten Behörden, welche mir im Verlauf der Reise sehr oft von grösstem Vortheil waren. Den Nachmittag schlenderte ich unter der Führung Herrn von Joannovics' in Tulcea herum, die wenigen Sehenswürdigkeiten des

* Hétfő kivételével.

* Mit Ausnahme des Montags.

megnézegettem a festői fekvésű felvirágzó városka kevés nevezetességét, estére hozzá voltam hivatalos, s ott töltöttem néhány kellemes órát, vidáman beszélgetve vele és kedves nejével.

Másnap — márcz. 26-ika volt — végre két kocsira raktuk meglehetősen terjedelmes podgyászunkat, magunk is felültünk és apró bozontos, de felette kitartó lovakkal, egy kifogástalanul épült és jó karban tartott országúton gyorsan hajtottunk Babadagh-ba, mely főhelye annak az alhelytartóságnak, melyben legközelebbi kutatásaimat végezni akartam. Az út részint mívelés alatt levő, részint pusztán fekvő dombos vidék között vezetett el — nagy közökben érintettünk bizony igen inséges külsejű helységeket is. Természetes, hogy ez az út nekünk, idegeneknek elég érdekeset nyújtott, úgy ornithologiai tekintetben, mint pedig a sajtóságos idegen tájakat és a népességnek még ismeretlen új típusait illetőleg. Utóbbi a szak iránti buzgalom daczára is még nagyobb mérvben mint előbbi, mert a kopasz, fában szükölködő vidéket igazán madárban szegénynek lehet mondani. Egyedül csak bubos és kalandra pacsirták voltak nagyobb számban a mezőkön, ezek mellett egyes átnyilaló sólymot (*Falco lanarius*) jegyezhettem fel; egy kisebb csapat tűzokot és mindenekelőtt 3—4 kicsiny fehér-tükrös szárnyú pacsirtafélt (*Alauda sibirica*?), mely az út mellett üldögélt, valamint egyes hantmadár, *Saxicola oenanthe* ♂-eket is.

Négy órai utazás végre a szegényes Babadagh városkába hozott. Itt oly gyorsan végeztem a hatóságoknál való bemutatkozásokat, hogy még aznap délután indulhattam további utamra kiszemelt főállomásom, Jurilofka felé.

Babadagh a törökök uralma alatt nevezetes város volt, de a háboru óta 30,000-nyi lakosságából körülbelül csak 4000 maradt meg. A város körül elterülő, jelenleg legelőknak használt óriási területű temetők, a félig összedült medreszeh (török főiskola), a nagy, de romhoz hasonlóan elhanyagolt külsejű meceset a hajdani nagyság utolsó nyomai. Egy rétisas és egy barna keselyűpár, melyek alacsonyán keringtek a városnak nevezett alacsony kunyhók és a sajtóságosan rendet-

malerisch gelegenen, blühenden Städtchens be-sichtigend; für den Abend hatte er mich in sein Haus geladen, wo ich einige angenehme Stunden mit seiner lebenswürdigen Gemahlin und mit ihm in heiterem Geplauder verbrachte.

Den folgenden Tag, es war am 26-ten März, verluden wir endlich unsere ziemlich umfangreiche Bagage und bestiegen zwei Wagen, und in recht flottem Trab der kleinen, zottigen, aber äusserst ausdauernden Pferde ging es auf einer tadellos gebauten und erhaltenen Chaussée dem Städtchen Babadagh — dem Hauptorte der für meine demnächstigen Unternehmungen auserwählten Subpräfectur — zu. Der Weg führte durch teils bebauten, teils brachliegendes Hüggelland, in grossen Zwischenräumen passierten wir elend genug aussehende Ortschaften. Selbstverständlich hat die Fahrt für die Neuankömmlinge genug des Interessanten — in ornithologischer Beziehung sowohl als auch durch die eigenartig fremde Landschaft und die neuen, noch nicht geläufigen Typen der Bevölkerung. Letzteres trotz allem fachlichen Eifer fast in noch höherem Grade als ersteres, denn die kahle, baumlose Strecke war geradezu vogelarm zu nennen. Hauben- und Kalanderlerchen allein belebten in grösserer Zahl die Felder; einzelne überhinstreichende Falken (*F. lanarius*), ein kleiner Trupp von *Otis tarda* und vor allem drei oder vier Stück einer kleinen, weissspiegeligen Lerche (*Al. sibirica*?), welche an der Strasse ruhten, sowie einzelne ♂♂ von *Saxicola oenanthe* wurden notirt.

Nach vierstündiger Fahrt in dem ärmlichen Städtchen Babadagh angelangt, konnte ich die nötigen Vorstellungen bei den Behörden etc. so schnell abwickeln, dass wir noch denselben Nachmittag die weitere Fahrt nach meiner Endstation Jurilofca antreten konnten.

Babadagh war eine bedeutendere Stadt zur türkischen Zeit — ist aber seit dem Kriege von 30,000 Einwohnern auf etwa 4000 zurückgegangen. Rings um die Stadt sich hinziehende, gegenwärtig als Hutweiden benützte Friedhöfe von ungeheurer Ausdehnung, die halbverfallene Medreséh (türk. Hochschule), die zwar geräumige, aber ruinenhaft verwahrloste Moschee sind die letzten Spuren der einstigen Grösse. Ein Seeadler, sowie ein Pärchen Kuttengeier, welche niedrig über dem als Stadt bezeichneten Complex niederer Hütten und merkwürdig regellos gebauter türkischer Häuser kreisten,

lenül épült török házak halmaza felett, örvendetes, sokat ígérő jósjelnek látszottak.

Körülbelül 2 klm.-nyire Babadagh mögött a kincstári erdőségbe értünk. Körülbelül 1800 négyzetkilométernyi területet borítanak ezek az erdők, melyek északnyugati irányban Babadaghtól Mačín és Greči mellett a Dunáig húzódnak, északra a Duna völgye mentén Tulceaig terjednek és déli irányban a Kassimsah és Beidant partok forrásvidékén, délkeleti irányban pedig a costantzai helytartóságban, a Hagi Omar, Giöldschik és Sultan Bair melletti pusztai dombokban végződnek.

Ám ez a *Sintenis*-féle leírásokból ismert locus classicus — de mennyire változott azóta!

Már az első kirándulás alkalmával se tudott megtetszeni a 1 $\frac{1}{2}$ —3 m. magas, igaz, hogy sok helyen áthathatlannak látszó bozót, melyben keskeny, a fent áthajló ágak által gyakran alagútszerű úton haladtunk — de mikor aztán napokig tartó kóborlások után megtudtam, hogy Babadagh környékén sok kilométernyi környezetben a hajóani szálerdő a háború folyamán és közvetlenül utána lelkiismeretlen kiaknázás folytán eltűnt és mindenütt ennek a nyomoruságos bokorerdőnek adott helyet, — akkor a csuklyás keselyűt, a Vultur monachus-t illető reményeim mélyen, nagyon mélyen szálltak alá.

Annál többet csábíthatják ezeknek a «kincstári erdők»-nek szélei a Sylviákat és más hasonló bokor és réti lakókat, mert sűrűbb csalitok (többnyire tölgyfejekből) közé rendetlenül elszórva kisebb művelés alatt levő irtványok, úgynevezett declaratiók is vegyülnek. Számptalan szarka- és varjufészek állott — sokszor alig egy méternyire a földtől, — a még lomb nélküli bokrokban; de a jövő lakóit kivéve, az erdő a korai idő figyelembe vétele mellett is rendkívül madárszegény volt; mindössze egyes ölyvek, kisebb, fáradhatatlanul kószáló szén és kék czinkecsapatok, valamint egész szórványosan előforduló erdei pintyek voltak a megfigyelés egyedüli tárgyai.

Kívül az erdőkön, melyek itt fensik jellegű helyen fekszenek, meredeken ereszkedett le az út és a mint egy keskeny bevágáson végig jártuk

erschienen mir als frohes, vielverheissendes Omen.

Etwa 2 Kilometer hinter Babadagh gelangten wir in den Staatseigentum bildenden Forst. Ein Areal von der beiläufigen Ausdehnung von 1800 Quadratkilometer bedeckend ziehen sich diese Wälder in nordwestlicher Richtung von Babadagh bis an die Donau bei Mačín und Greči, reichen nördlich an der Flussniederung der Donau entlang bis gegen Tulcea, endigen südlich im Quellgebiet der Bäche Kassimschah und Beidaint und verlaufen südöstlich in den Steppenügeln bei Hagi Omer, Giöldschik und Sultan Bair der Präfectur Costanza.

Es ist dies der Locus classicus der Sintenischen Berichte — aber wie hat sich seitdem alles geändert!

Schon bei der ersten Fahrt wollte mir das 1 $\frac{1}{2}$ —3 Meter hohe, allerdings an vielen Stellen fast undurchdringlich scheinende Gestrüpp, welches wir auf schmalen, durch die oben sich überwölbenden Zweigspitzen oft tunellartigen Wegen ausschliesslich passirten, nicht recht gefallen — und als ich dann auf tagelangen Streiftouren feststellte, dass in der Umgebung Babadaghs auf viele viele Kilometer im Umkreise der einstige Hochwald in Folge gewissenloser Ausbeutung während und unmittelbar nach dem Kriege verschwunden sei und überall diesem elenden Buschwalde Platz gemacht habe — da fielen mein Hoffnungen betreffs Vultur monachus tief! tief! herab!

Umso verlockender für Sylvien und anderes derlei Busch- und Feldvolk schienen mir die Ränder dieser «Staatsforste» zu sein, wo regellos zwischen dichterem Buschbeständen (meistens Eichenarten) eingestreut, bebaute, kleine Rodungen, sogenannte Deklarationen, liegen. Zahllose alte Elstern und Krähennester standen — oft keinen Meter hoch vom Boden — in den noch laublosen Sträuchern; ausser deren praesumptiven Bewohnern aber erschien uns der Wald selbst für die frühe Jahreszeit noch äusserst vogelarm — denn nur wenige Bussarde, kleine Völker rastlos herumpilgernder Kohl- und Blaumeisen sowie ganz vereinzelt Buchfinken bildeten allein den Gegenstand unserer Beobachtungen.

Ausserhalb der Wälder, welche hier plateauartigen Charakter tragen, senkte sich der Weg scharf herab, und nachdem wir eine vorgela-

az előttünk fekvő alacsony, szántóföldekkel borított domborozatot, egyszerre, mint varázsütésre feküdt előttünk a szeliden ereszkedő, buja zöldben viruló rétekekkel szegett vegyes vízi Razim lagunának óriási, szinte mosolyogvaragyogó kék tükre. A háttérben a nádasok és fenyesek csikjai finom aranyárgás fonalakból alkotott hálóként ragyogtak a napfényben és messze-messze távolban, mint sötétebb, kékszinű, páraszerű csik integetett a szemhatárt élesen metszve a Feketetenger.

A felséges időben igazán meglepően gyönyörű táj, valamint az a kellemes felfedezés, hogy jövőendő főhadiszállásunk Jurilofka (mond: Zsurilofka) ugyancsak csinos, tiszta és a bánáti telepítvények típusára emlékeztető falucska, természetesen a legrózsásabb hangulatba ejtett bennünket, melyet a vadászra nézve mindenestre valamennyire bosszantó körülmény se tudott megzavarni, hogy közel Juriloska előtt, Pasa Kázla bolgár tanya előtt, a szó betűszerinti értelmében egy 150—200 főnyi darucsapaton kellett áthaladnunk, a nélkül, hogy a páratlanul álló alkalmat felhasználhattuk volna. Túlságos lelkiismeretesség folytán ugyanis nem akartam a fegyvereket a hatósági bemutatkozások megejtése előtt kirakni — azok most békésen feküdtek tokjaikban, a töltények a ládikákban — s mi a máskor oly vad darvak előtt 50 lépésnyire megálltunk kocsin és nem tehetünk mást, mint messzelátóinkon át nézegettük a csinos madarak kómikus, groteszk tánczát és csodáltuk egyes, különösen szép példányok pompás tolldiszét.

Hála a rendkívül hatásos leiratoknak, melyeket PENCOVICIU úr a szeretetreméltó tulceai helytartó állított ki részünkre, nemsokára összes podgyászunkkal együtt ünnepélyesen beiktattak a jurilofkai Primariába (községháza), melyben a PRIMAR NICHIEI CUPREAN és a községi jegyző LIVEDIANU N. az «étrangers de distinction»-ok számára fentartott két szobát tetszés szerinti időtartamra rendelkezésünkre bocsátották.

Oly vidéken, a hol a vendégfogadók minden másra inkább vannak berendezve, mint vendégek fogadására, a hol a szélteben divó megszállásnak valamely «gazdá»-nál (vendégbarát) meg-

gerte Kette niederer, feldbedeckter Hügel durch einen schmalen Einschnitt passirt hatten, lag wie mit einem Schlag hingezaubert am Rande der sanft abfallenden, üppig grünenden Feldfluren lachend blau der ungeheure Spiegel der Braklagune Razim vor uns. Die Rohrinseln und Dünenstreifen im Hintergrunde glänzten im Sonnenlichte wie ein goldgelbes Netz feiner Linien; und weit, weit dahinter, ein duftiger Streifen von etwas dunklerem Blau, grüsste scharf den Horizont abschneidend das Schwarze Meer herüber.

Die bei dem herrlichen Wetter wirklich überraschend liebliche Landschaft, sowie die angenehme Entdeckung, dass unser Zukunfts-Hauptquartier Jurilofea (sp. Žurilofka) ein äusserst nettes, reines, im Typus vollständig an die Niederlassungen des Banates erinnerndes Dörfchen sei, versetzte uns natürlich in die rosigste Stimmung, welche auch durch den zugleich allerdings etwas ärgerlichen Umstand nicht getrübt werden konnte, dass wir kurz vor Jurilofea bei dem bulgarischen Weiler Pascha Kizla buchstäblich *durch* eine Schaar von 150—200 Kranichen durchfahren mussten, ohne diese einzig dastehende Gelegenheit benützen zu können. Aus übergrosser Gewissenhaftigkeit hatte ich nämlich die Gewehre vor Erledigung der behördlichen Vorstellungen nicht auspacken wollen — und nun lagen dieselben friedfertig in den Futteralen, die Patronen in ihren Kistchen — und wir *hielten* zu Wagen auf keine 50 Schritte vor den sonst so scheuen Kranichen und konnten nichts thun, als durch unsere Gläser den komisch-grotesken Tänzen der schmucken Vögel zusehen und die prachtvollen Schmuckfedern einzelner, besonders schöner Exemplare bewundern.

Dank der ausserordentlich wirkungsvollen Begleitschreiben, welche mir von dem lebenswürdigen Präfecten Herrn Pencoviciu in Tulcea ausgestellt worden waren, erfolgte alsbald unsere Installation mit all' unserem Gepäcke in der Primarie (Gemeindeamt) von Jurilofea, in welcher uns Primar Nichiei Cuprean und der Gemeinotar N. Livedianu die beiden für «Étrangers de distinction» reservirten Zimmer für beliebige Dauer zur Verfügung stellten.

In einem Lande, in welchem die Gasthäuser zu allem anderen eher eingerichtet sind als zur Aufnahme von Gästen, das Einquartieren nach landesüblicher Weise bei einem «gazda» (Gast-

vannak a maga «izé»-i — erre később még vissza fogok térni — eléggé nem dicsérhető a primáriák vendégszobáinak intézménye. Tulcea egyik első román helytartója, STATESCU P., ki közigazgatási tekintetben sok érdemet szerzett magának a Dobrudsza megnyitása érdekében, építtette egyzersmind a legtöbb primária-épületet a helytartóságban, melyek a rendesen igen szegényes falvakban csinos, tetszetős külsejükkel és rendkívül czélszerű beosztásukkal kellemes pihenőt nyújtanak a szemnek. Hogy megmagyarázzam a primár és primáriának ismételt használt kifejezéseit, közbevetve megjegyzem itt, hogy a dobrudsai tartomány, (melynek azonban mint tartománynak nincs önálló képvisellete a román parlamentben), közigazgatása épen úgy van szervezve mint nálunk. A fő- és alhelytartónak körülbelül ugyanaz a hatásköre mint nálunk a főispánnak és főszolgabíróknak. A legelső közigazgatási hatóság a primár állása, mely megfelel a mi községi bírónak, avval a különbséggel, hogy a román primárt a kormány nevezi ki, míg a mellé adott jegyzőt a helytartó javaslatára ő iktatja hivatalába valami községi választmányfélének a hozzájárulása mellett.

A primár a hatásköréhez tartozó közigazgatási és rendőri karhatalomnak névleges viselője — valóságban azonban itt is az írnök alkalmazott jegyző csinálja a községnek az esőt és a napfényt, míg a primár — természetesen valami halász vagy paraszt — mindenben igen-t és amen-t mond, a mit a jegyző rendel és e rendeleteket a törvény szava szerint nélkülözhetetlen aláírásával, vagy legalább hiteles kézjeggyel szentesíti és érvényre juttatja.

Jurilofkába való érkezésem után mindjárt első este, miután jelenlétem célja pletyka útján elterjedt a faluban, jelentkezett már nálam egy félig hivatásos vadász, Petrov Perfilof Nossow, kit Petruska-nak neveznek, s én minden további gondolkodás nélkül a legközelebbi napokra vezetőül fogadtam az eleven tekintetű, nagy tárgyismeretű eláruló és általában nagyon rokonszenves fiatal embert. Egy héten át össze-

freund) aber hie und da seine nisi's hat — worauf ich noch zurückkommen werde — ist dieses Institut der Fremdenzimmer auf den Primarien nicht genug zu loben.

Einer der ersten rum. Präfecten von Tulcea, P. Statescu, der sich in administrativer Beziehung viele Verdienste um die Erschliessung der Dobrudscha erworben hat, ist auch der Erbauer der meisten in der Präfectur befindlichen Primariegebäude, welche in den gewöhnlich recht ärmlichen Dörfern durch ihr schmuckes, gefälliges Aussehen und durch ihre äusserst praktische Einteilung angenehm in die Augen fallen. Um die wiederholt benützten Ausdrücke Primar und Primarie nicht unerklärt zu lassen, sei hier eingeschaltet, dass die Verwaltung der Provinz Dobrudscha (welche jedoch als Provinz keine selbständige Vertretung im rum. Parlamente besitzt) ganz in ähnlicher Weise organisirt ist, wie bei uns. Präfect und Subpräfect besitzen etwa denselben Wirkungskreis wie Obergespan und Oberstuhlrichter. Die niedrigste administrative Behörde ist die Stelle des Primars, welche der unseres Gemeinderichters entspricht, nur mit dem Unterschiede, dass der rum. Primar von der Regierung ernannt wird, während der ihm beigegebene Notar auf Vorschlag des Präfecten von ihm unter Zustimmung einer Art Gemeindeausschuss angestellt wird. Nomineller Träger der in seinem Wirkungskreise liegenden administrativen und Polizeigewalt ist der Primar — in Wirklichkeit aber macht auch hier der als Schreiber beigegebene Notar Regen und Sonnenschein in der Gemeinde, während der Primar — natürlich ein Bauer oder Fischer — zu allem Ja und Amen sagt und «die Regierungshandlungen des Notars» mit seiner, dem Wortlaut des Gesetzes nach unentbehrlichen Unterschrift oder wenigstens mit seinem beglaubigten Namensstempel sanktionirt und zur Geltung bringt.

Am Abend meines Eintreffens in Jurilofca, und nachdem sich der Zweck meiner Anwesenheit auf dem Wege des Klatsches durch das Dorf verbreitet hatte, hatte sich ein halber Berufsjäger, Petrov Perfilof Nossow, genannt Petruschka, bei mir gemeldet, und ich hatte den aufgeweckt blickenden, mit grosser Sachkenntniss sprechenden und überhaupt recht sympathischen jungen Mann ohne weiteres für die nächsten Tage als Führer angenommen. Mit ihm nun durchstreiften wir etwa eine Woche

jártuk vele Jurilofka legközelebbi környékét, hogy mindenekelőtt a területet és az ornis állományára felett nyeljünk bizonyos áttekintést.

Sok oly érdekes, a mi hosszabb ideig is bírt volna lebilineselni, került elő ezeken a kirándulásokon; így különösen a vadregényes Dolojman hegyfok, melynek 40—60 m. magas, három-négy klm. hosszú, vadul szakgatott sziklafalán menydörögve törnek meg az örökké háborgó Razim hullámai, vált egyik legkedvesebb kirándulási helyünkkel. Volt itt egy fakó keselyű — Gyps fulvus-fészek, két-három buhúpárt konstatálhattunk, hasonlíthatatlan kecses repülésű sirályok — Larus argent. michahellesi — egyenként vagy párával szünet nélkül vonultak tova a sziklafalak mentén és kora reggel a különös Tadorna tadorna és T. casarca számos párja ült nagy tarka virágokhoz hasonlítva a sziklapárkányokon, hogy közeledésünkkor sajtáságos, gyermeksírásra emlékeztető kiáltózással messze tova siessenek a Liman kék, habkoszorús hullámaira.

A sással benőtt, keskeny mocsárszalagba futó part mentén ezernyi czankó — Totanus — sürgött-forgott, a mezőkön mindenüthallható volt a kalandra pacsirta, — Alauda calandra — kellemes, dallamos éneke, magasan fölöttünk pedig darvak éke vonult, vagy pihenésre és legelésre le-leszállott az üde vetésekre.

Szörványosan egyik-másik érdekes vándort a szőlők tüske-sövényeiben, vagy a cserjésekben, vagy az erdős csalikokban figyeltük meg és ejtettünk el. De egészben véve ez a vidék a vonulás megfigyelésére nézve vágyaimnak mégsem felelt meg. A terület nélkülözött az azt a vegyes jelleget, mely a vándorlók minden fajának pihenésre alkalmas leszállóhelyeket nyújthatott volna. Óriási távolságokat kellett legyőzni és a bokorerdő átkutatása, vagy egy kirándulás a mocsárba vagy a mezőre, mindig egy teljes napot nyelt el. E mellett úgy láttam, hogy az édes vizeknek teljes hiánya oka annak, hogy a kisebb fajokból oly feltűnően kevés van, holott ezeknek már teljes vonulásban kellett volna lenniök! — Így szántam magam első tájékoztató kirándulásomra, melyen a Sintenis testvérek egykori főhadiszállását, Ciucurova (Csururóva) Kaschub falut szándékoztam felkeresni, hogy annak erdős bérceiben legalább egyszer alaposan körültekintsek.

Április elsején indultunk oda és egy részint

lang die nächste Umgebung von Jurilofca, um vorerst über das Terrain sowie über den Stand der Ornis einen gewissen Überblick zu bekommen.

Viel Interessantes wäre bei diesen Touren wohl im stande gewesen, mich für längere Zeit zu fesseln, und besonders das pittoreske Cap Dolojman, an dessen 40—60 Meter hoher, drei bis vier Kilometer langer, wild zerklüfteter Felswand sich die Wellen des ewig bewegten Razims donnernd brechen, wurde zu einem Lieblingsziel unserer Touren. Hier stand ein Horst von Gyps fulvus, zwei-drei Uhpärchen wurden constatirt, ununterbrochen zogen einzeln oder paarweise Larus argent. michahellesi unvergleichlich zierlichen Fluges längs der Wände hin, und zahlreiche Paare der wunderlichen Tadorna tadorna und T. casarca sassen gleich grossen, bunten Blumen frühmorgens auf den Felszinnen, um bei unserer Annäherung unter eigentümlichen, an Kindergeschrei erinnernden Rufen weit abzustreichen nach den blauen, schaumgekrönten Wellen des Liman's.

Längs des schilfbewachsenen, in ein schmales Sumpfband auslaufenden Ufers trieben sich Tausende von Totaniden herum, auf den Feldern sang allenthalben Alauda calandra ihr reizend melodisches Lied, Kranichschaaren zogen hoch überhin oder fielen zur Rast und Äsung auf den frischen Saaten ein, und vereinzelt wurde auch ein oder der andere interessante Wanderer in den Dornhecken der Weingärten oder im Buschwerk der Racheln oder im Waldgestrüppe beobachtet und erlegt. Doch im ganzen sagte mir die Gegend zur Zugbeobachtung nicht recht zu. Es fehlte der gemischte Charakter des Terrains, der Wanderern aus allen Gruppen zur Rast geeignete Ruheplätzchen bieten konnte. Riesige Entfernungen waren zu bewältigen, und ein Durchstöbern des Buschwerkes, eine Sumpfo- oder Feldtour verschlang je einen vollen Tag. Zudem schien mir das Fehlen von Süßwasser ein Grund für den auffälligen Mangel all der kleinen Arten zu sein, welche ja schon im vollen Zug begriffen sein mussten! — So beschloss ich denn, die erste «Orientierungstour» zu unternehmen und das einstige Hauptquartier der Gebrüder Sintenis, das Kaschubendorf Ciucurova (Tschukurówa) zu besuchen, um in den Waldbergen einmal gründlich Umschau zu halten.

Am ersten April brachen wir dahin auf, und

gyalog, részint kocsin, de folytonos vadászás és megfigyelés közben megejtett, egy napig tartó utazáson először a többé-kevésbé mívelés alatt levő pusztai vidékre, majd a Slava patak mentén a folyton szűkebbé váló völgyön át teljesen a dobrudsai erdők szívébe kerültünk. Számos és különböző fajú ragadozót figyeltünk meg az úton és élénken sajnálom, hogy egy előttem és társam előtt teljesen ismeretlen saspár kedvéért nem álltam meg a szegényes Cianurli de sus bolgár falu mellett. Több kísérlet, hogy a sajátságosan tarka sasokhoz lopózzak, mint rendesen eredménytelen maradt — és így vagy két órai vesztegelés után mégis folytattuk útunkat. A kérdéses sast, melyet meglehetősen bizonyossággal *Aquila rapax*-nak tartok, a speciális részben behatóbban tárgyalom. Impozáns látvány tárult fel előttünk Slava russa falu mellett, a hol 30 drb keselyűt — két barna keselyűn kívül valamennyi fákó Gyps fulvus — és néhány királysast láttunk keringeni a mezőn, valószínűleg dög felett.

Miután egy barátságos török péknél rövid ideig megpihentünk, tovább hatoltunk a Slava felett erősen megszőkülő völgyben. A dombok igen tekintélyes magasságra emelkedtek; magas szálerdővel borított oldalaik mindig közelebb nyomultak egymáshoz és csak helyenként adnak szélesebb medenczékben mívelés alá vehető földet. Utóbbiakon az örvös- és vadgalambon — *Columba palumbus* és *oenas* — kívül még sok szirti galambra, *Columba livia*-ra emlékeztető galambpárok is fordultak elő, melyek már feltűnő óvatosságukkal is bizonyították, hogy nem «szelid» házigalambok. Délkeleten felmeredező sziklaormok a szirti galamb előfordulását még valószínűbbé tették, de egy sok fáradsággal elejtett fiatal példány azt látszik bizonyítani, hogy a Dobrudsza állítólagos szirtigalambjai csak teljesen elvadult házi, recte mezei galambok.

Már jó alkonyatkor értünk Ciucurovába és alig nyolcznap tartózkodás által már beleélve magunkat a Dobrudsában követendő egyedül helyes eljárásba, igazán szeretetreméltó szemtelenséggel, minden habozás nélkül a primariába szálltunk, a primar és jegyző pillanatnyi távollété daczára is, mert számítottunk a magunkkal hozott leiratok hatására. Különben

eine teils zu Wagen, teils zu Fuss, immer aber jagend und beobachtend zurückgelegte Tagesreise brachte uns erst durch mehr oder minder bebautes Steppenland, dann dem Laufe des Slavabaches entlang durch das immer enger werdende Bergthal so recht in das Herz der Dobrudschawälder hinein. Zahlreiche Raubvögel verschiedener Arten beobachteten wir am Wege, — und ich bedauere es lebhaft, nicht einem Pärchen mir und meinem Begleiter vollständig unbekannter Adler zu Liebe eine Station bei dem elenden Bulgarendorfe Ciamurli de sus gemacht zu haben. Mehrfache Versuche, die merkwürdig bunten Adler anzuschleichen, blieben wie gewöhnlich erfolglos — und nach fast zweistündiger Zögerung setzten wir dann doch unseren Weg fort. Den fraglichen Adler, welchen ich mit ziemlicher Sicherheit für *Aquila rapax* halte, bespreche ich eingehender im speciellen Teile. Ein imposanter Anblick wurde uns bei dem Dorfe Slava russa zu teil, wo wir 30 Stück Geier — ausser zwei Kuttengeiern lauter Gyps fulvus — und einige *Aquila imperialis* wohl über einem auf den Feldern liegenden Aase kreisen sahen. Nach kurzer Rast bei einem freundlichen türkischen Bäcker drangen wir weiter in das oberhalb Slava sich stark verengende Thal ein. Die Hügel stiegen zu ganz respectabler Höhe an, und ihre mit hochstämmigem Walde bedeckten Hänge rückten näher und näher zusammen, nur stellenweise in breiteren Mulden Raum zu cultivirbaren Feldern gebend. Auf diesen letzteren trieben sich neben Hohl- und Ringeltauben auch sehr an *Columba livia* erinnernde Taubenpärchen herum, welche schon durch ihre ausnehmende Vorsicht bewiesen, dass es keine «zahmen» Haustauben seien. Im Südosten aufstrebende Felsgipfel liessen die Möglichkeit des Vorkommens der Felsentaube noch wahrscheinlicher erscheinen — doch dürfte ein mit vieler Mühe erlegtes junges ♂ dahin entscheiden, dass die angeblichen Felsentauben der Dobrudscha nur vollständig wild gewordene Haus-, recte Feldtauben sind.

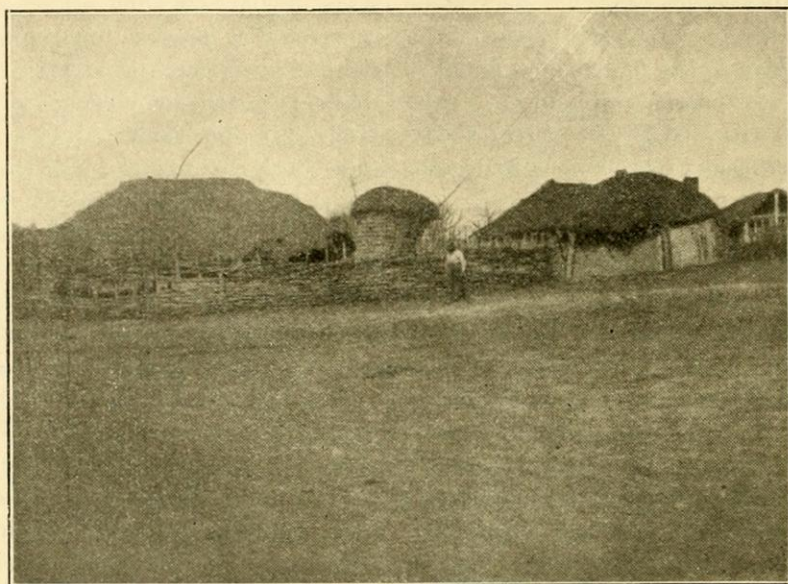
In ziemlich vorgerückter Dämmerstunde trafen wir in Ciucurowa ein, und quartierten uns, während des kaum achttägigen Aufenthaltes schon in das in der Dobrudscha einzig richtige Vorgehen eingelebt, in liebenswürdig-unverschämter Weise ohne weiteres in das Primariegebäude ein, indem wir trotz der momentanen Abwesenheit des Primars und Notars auf

máshol nem is igen találhattunk volna szállást, miután Ciucurova német gyarmatosai minden idegennel szemben való paraszt gyanakodásukat valóban bámulatba ejtő tökéletességre vitték és kezdetben tényleg mindenféle diplomatikus fogást kellett alkalmaznom, hogy a legszerényebb kívánatainkat kielégítő élelmit számomra és Klingl számára, tojások, tej, itt-ott egy sült csirke vagy más afféle alakjában megszerezhessem.

Szerencsénkre találtunk itt két, isten tudja

die Wirkung der mitgeführten Vorschreiben bauten. Es wäre sonst allerdings auch nicht gut möglich gewesen ein anderweitiges Unterkommen zu finden, da die deutschen Colonisten Ciucurowas es in dem bäuerischen Misstrauen allem Fremden gegenüber zu einer geradezu verblüffenden Vollendung gebracht haben, und ich thatsächlich anfangs allerlei diplomatische Kniffe in Anwendung bringen musste, um die unseren bescheidenen Anforderungen genügende «Lebensnotdurft» in Gestalt von Eiern, Milch, hie und da einem gebratenen Huhn und dergleichen für mich und Klingl zu beschaffen.

Zum Glück fanden sich zwei, weiss Gott

Tatár tanya Ciucurovában. — Tatarischer Hof in Ciucurova.

mily véletlenek folytán ebbe a félreeső erdőzugba vetődött egyéniséget, kik nagy érdeklődést tanúsítottak irányunkban, és céljaim elérésére nem csekély mértékben folytak be. Az egyik becsületes asztalos-mester volt, születésére nézve berlini, ki fél Ausztrián és Déloroszszacon «keresztül dolgozta» magát és Odessából jövet megfeneklett valahogyan Ciucurovában. Igen értelmes és nyílteszű fej, ki avval a spekulatív gondolattal foglalkozik, hogy az ottani erdők igazán pompás fáját asztalos célokra kiaknázza — e mellett szenvedélyes vadász, mint fájdalom Ciucurova valamennyi férflakója; és meg is ismertetett az ottani vadász körökkel. Miután kereskedés céljából ő maga is gyűjtött tojásokat és bogarakat, kiválóan vonzódott hozzánk és

durch welche Zufälle in diesen entlegenen Waldwinkel verschlagene Persönlichkeiten, welche uns mit grossem Interesse entgegenkamen und zur Erreichung meiner Zwecke nicht unerheblich beitrugen. Der eine war ein ehrsamer Tischlermeister, Berliner von Geburt, der halb Österreich und Südrussland «durchgearbeitet» hatte und von Odessa aus nach Ciucurowa gestrandet war. Ein äusserst intelligenter, offener Kopf, trägt er sich mit dem speculativen Gedanken, das wirklich prachtvolle Fladerholz der dortigen Wälder zu Tischlereizwecken nutzbar zu machen — nebenbei ist er, wie übrigens leider alle männlichen Insassen Ciucurowas, ein leidenschaftlicher Jäger und vermittelte unsere Bekanntschaft mit den dortigen Jäger-

igazi szívéllyességgel rendezte be számunkra műhelyét praeparáló helyül. A másik, egy stiriai születésű, mint molnár Magyarország minden nagyobb malmában szolgált és ezáltal Szent István birodalmának országai iránt bizonyos ragaszkodást szitt magába. E mellett mint egykori osztrák zsandárörmester magasán a ciucurovai előkelőség felett érzi magát, hozzá független «gőzmalmi vezető». Energia forrásul egy régi, szalmával fűthető 4 lóerejű gazdasági mozony szolgál neki — minőségében, arra érez magában hivatást, hogy mostani tartózkodási helyében az előkelőt adja.

Néhány napon át — majd idevaló vadászokkal, majd egyedül — összejártuk a Ciucurova körül levő erdős bérczeket, miközben sokszor derekasan kutyagoltunk. Kisebb fajokban itt is szegények voltak az erdők — mindenestre a mi erdőinkhez hasonlítva, sokkal kisebb volt az évszakhoz képest a tavaszi vendégek száma. Néhány érdekes vonulási adatot szolgáltatott egy elevenen kézrekerült *Locustella lucinioides*, egy csapat *Bombycilla garrula* és az első feeskék megérkezése. Nagy csalódást okozott azonban a nagy ragadozóknak, a *Sintenis* testvérek előadásától teljesen elütő, szemmel látható megfogyatkozása.

A *Sintenis* testvérektől egészen közönségesnek ismertetett barna keselyű manapság Ciucurova-Atmagea környékén inkább ritkának mondható és a fészkeljének esztelen kifosztása, valamint az erdőknek folyton nagyobb mérveket öltő kipusztítása és a zaklatás folytán ama vidékekről nem sokára ki is lehet űzve. Más ragadozóknak eddigelé szintén egyáltalában nem volt fölösleg. *Milvus ater*, melyet a tengerpart mentében mint vonulót már gyakran jeleztünk, még nem érkezett a fészkelési helyhez; egyedül *Falco lanarius* és *Circaëtus gallicus*, valamint néhány *Aquila imperialis* élénkítette az erdőket. Utóbbi fajtából az erdőszelén egy fészket találtunk 2 friss tojással. Miután a telepítvényesek földjei irtványok, az erdő pedig kincstári birtok és a favétel aránytalanul magas árakhoz van kötve, Atmagea

kreisen. Da er selbst für Handelszwecke Eier und Käfer sammelt, fühlte er sich zu uns besonders hingezogen und räumte uns seine Werkstätte mit wirklicher Freundlichkeit zu Präparierzwecken ein. Der andere, ein gebürtiger Steierer, hatte als Müller fast in allen grösseren Mühlen Ungarns gedient und dadurch eine gewisse Anhänglichkeit an die Länder der heil. Stephanskronen in sich gesogen. Zudem fühlt er sich als ehemaliger österr. Gendarmerie-Wachmeister hoch über alle Notablen von Ciucurova erhaben, und in seiner Eigenschaft als unabhängiger «Leiter der Dampf-mühle» — als Betriebskraft dient ihm ein 4 HP-iges, strohgeheiztes, altes Wirtschaftslocomobil — dazu verpflichtet, die Honneurs seines nunmehrigen Aufenthaltsortes zu machen.

Mehrere Tage hindurch durchstreiften wir — bald mit einheimischen Jägern, bald allein — die Waldberge um Ciucurova, wobei manchen Tag ganz ordentliche Marschleistungen gemacht wurden. An kleinem Zeug fanden wir auch hier die Wälder arm — jedenfalls gegen unsere Wälder in derselben Jahreszeit bedeutend zurück an Frühlingsgästen. Einige interessante Zugdaten lieferten eine lebend ergriffene *Locustella luscinioides*, ein beobachteter Flug *Bombycilla garrula* und das Eintreffen der ersten Schwalben. Eine grosse Enttäuschung aber brachte mir die gegen die *Sintenis*'schen Berichte abstechende augenscheinliche Verminderung der grossen Raubvögel. Der von den Gebrüdern *Sintenis* als geradezu gemein geschilderte Kuttengeier ist heute in der Gegend von Ciucurova-Atmagea als Horstvogel eher selten zu nennen, und bei der sinnlosen Vernichtung der Gelege, sowie der stetig zunehmenden Devastierung und Beunruhigung der Wälder dürfte er bald wirklich ganz aus jenem Gebiete vertrieben sein. An anderen Raubvögeln war auch bisher durchaus kein Überfluss. *Milvus ater*, den wir am Zuge längs der Küste schon häufig notirt hatten, war noch nicht am Horstplatz eingetroffen; *Falco lanarius* und *Circaëtus gallicus* sowie einige *Aquila imperialis* belebten allein die Wälder. Von letzterer Art fanden wir einen Horst mit 2 frischen Eiern am Waldrande. Da die Felder der Colonisten Rodung sind, der Wald jedoch Staats-eigentum bildet und der Holzbezug an unverhältnissmässig hohe Preise geknüpft ist, verfielen die braven Kaschuben Atmageas und

és Ciucurova derék kaschubjai arra az igazán kitünő gondolatra jöttek, hogy földjeiken néhány magas törzset meghagynak, melyeknek — valóságos bűnbakokként — esetleges kényelmetlen tudakozódások esetén a beszerzett szerszám, vagy olfa származási helye után bizonyítaniok kell a tisztességes keresetet. Messziről ennél fogva a két kaschub falú környéke — a Dobrudsában sehol sem találtam efféjét — úgy tünik fel, mintha itt a legnagyobb mérvű gyümölcstermelést üznék; azonban közelebbi megtekintés után kiséül, hogy az állítólagos vén gyümölcsfák elnyomorodott, sinylődő tölgyek, hársak és jávorok, melyeknek többnyire elszáradt csúcsaik a tömegesen előforduló erdei pacsirták számára kedvencz ülőhelyeket szolgáltatnak, lombos koronáik pedig nem egyszer rejthetik a királysás fészket. Tiszta véletlenből találtuk egy ily sasnak a fészket alig tizpercznyi távolban a falutól és alig is lehetett volna azt kevesebb feltűnéssel elhelyezni, mert ki fogja az ezer és ezer magányosan álló fa küszált, ágas-bogas koronáit kikutatni, hogy a királysásnak magában véve jelentéktelen külsejű fészket felfedezze?

Barna keselyűfészkeket, melyek iránt leginkább érdeklődtem, csak keveset tudunk felkutatni. Egy bolgár pásztor mutatott egy fészket, de épen aznap fiai kivették a két tojást a fészekből és *megették*. Kirándulásainkon két üres fészket találtunk és csak egy bizonyult örömömre barna keselyű fészkeknek és nem királysásának, a mint azt két bolgár vezetőm leírásából, kik kis tarka ragadozónak mondták, következtethetni véltem.

A különböző vadász-kirándulások közben egész világosak lettek előttem a nagy ragadozók és általában minden más vad apadásának okai. Daczára annak, hogy a kincstári erdőkben, ha csak nincsenek bérbeadva, a vadászat általában tiltva és még ezenkívül is egy egészen jól szövegezett védő-törvény a vadászatot a kellő határok közé szorítja, ama rengeteg erdőségekben mégis évről-évre korlátlanul és cél nélkül vadászatnak. Április 4-én egy vasárnapon, néhány korán reggel kivonult vadászszal dél-éltre egy rendezvoursra beszéltünk össze, az erdőben levő kies fekvésű Schebir forrásnál.

Ciucurowas auf den ganz vortrefflichen Gedanken, einzelne hohe Stämme auf ihren Feldern stehen zu lassen, welche — wahre Sündenböcke — bei etwaigen unbequemen Nachfragen über die Provenienz eingelagerten Nutz- oder Klafterholzes als Beweismittel des rechtlichen Erwerbes dienen müssen.

Von weitem sieht in Folge dessen die Landschaft um diese beiden Kaschubengemeinden — nirgends anderswo fand ich dergleichen in der Dobrudscha — so aus, als würde da der intensivste Obstbau betrieben; bei näherer Betrachtung stellen sich aber diese angeblichen alten Obstbäume als verkrüppelte, verwitterte Eichen, Linden und Ahorne heraus, deren meist dürre Wipfel einen Lieblingssitz für die massenhaft vorkommenden Baumlerchen bieten, und deren buschige Kronen gar oft den Horst des Kaiseradlers tragen mögen. Aus reinem Zufall fanden wir den Horst eines solchen Adlers kaum 10 Minuten vom Dorf entfernt — und unauffälliger konnte derselbe kaum angebracht sein, denn wer wird die wirren Kronen der tausend und abertausend einzelstehenden Bäume untersuchen, um den an sich unansehnlichen Kaiseradler-Horst zu entdecken?

Kuttengeier-Horste, um die es uns begreiflicher Weise am meisten zu thun war, konnten wir nur wenige ausfindig machen. Ein bulgarischer Hirte zeigte mir einen Horst an, doch hatten am selben Tag seine Buben die *zwei* Eier des Horstes ausgenommen und *verzehrt*. Zwei leere Horste fanden wir auf unseren Touren, und nur einer, zu dem mich zwei Bulgaren führten, nachdem sie mir den Bewohner desselben als einen kleinen, gefleckten Raubvogel geschildert hatten, erwies sich zu meiner Freude nicht, wie vermutet, als Kaiseradler, sondern als Kuttengeier-Horst. Während der verschiedenen Jagdexcursionen wurde mir der Grund des Abnehmens der grossen Raubvögel und des jagdbaren Wildes überhaupt klar genug. Trotzdem in allen Staatsforsten, soweit sie nicht verpachtet sind, die Jagd überhaupt verboten ist und ausserdem ein recht gut verfasstes Schongesetz der Jagd die rechten Bahnen weist, wird jahraus jahrein in jenen weiten Forsten drauf los gejagt ohne Maass und Ziel. Am 4. April, einem Sonntage, hatte ich mit einigen frühmorgens ausgezogenen Jägern ein Rendezvous an der reizend im Walde gelegenen Quelle Schehir für den Vor-

Úgy látszik, hogy ez kedvenc helye az ilyenmő találkának, mert alig hogy a megbeszélte óránál még jóval korábban a búja pázsitra, az árnyékos tölgyligetből fakadó forrás mellett, letelepedtünk, már is recsegés és ropogás hallatszott a sűrűn benőtt lejtőn és a falu több legénye vetődött hozzánk gyanus külsejű elöltöltő puskákkal felfegyverkezve. Nemsokára egy másik oldalról hosszan elnyújtott vad kiáltás hangzott a völgyből, melyre kísérlők azonnal feleltek és ismét hozzánk csatlakozott egy fegyverekkel és kutyákkal jól ellátott kis vadászesapat. Rövid idő alatt valami hűsz marezona külsejű alak között ültünk; mindenféle rendszerű és calibrű puska voltak a fákra felakasztva részint a fákhoz és bokrokhoz támasztva, kutyák, jóképű, magas lábú kopók morogtak és marakodtak körülöttünk és a sajtáságos kaschub dialektus érdes hangján orosz, roman és bolgár nyelven szállt a szó innen is onnan is, megbeszélve a reggeli vadászat eleményeit.

Egy szegény nyúl esett ennek a fölkelésnek áldozatul és egy csomó harkály, melyeket itt mint nyalánkságot fálnak fel, mátyásmadár, rigó és más kisebb, tisztán pajkosságból elejtett holmik képezték a sorozat végét; mindez dacára annak, hogy a törvény szigorú kimélelet rendelt el — és a kincstári birtokokon a vadászat általában mindenkinek tiltva van!

Dr. FARMAN Ciucurova környékén az Astur brevipes-t mint fészkelő madarat említi fel, és természetes, hogy eziránt a madár iránt tanusítottam különös érdeklődést. Portyázásaim közben először is azt konstatalhattuk, hogy a kisebb ragadozókból, melyek a régi fészkek számából itélve és a falubeliek állítása szerint nem lehetnek épen ritkák, úgyszólván semmi sem érkezett még meg és így elhatároztam, hogy tájékoztató kirándulásaimat a távolabbi bércekre, Maćinig fogom kiterjeszteni és ennek a felette érdekes területnek faunistikus kikutatását egy előrehaladottabb időre fogom fentartani. Nevezetesen az a széles, erdős völgy, mely a jidina (zsidina) forrástól indul ki, ége-ekkel szegélyezett patak szélének és oldalai-

mitag verabredet. Es scheint dies ein Lieblingsplatz für derlei Zusammenkünfte zu sein — denn kaum hatten wir ziemlich lang vor der verabredeten Stunde uns an der aus schattigem Eichenhaine entspringenden Quelle auf dem schwellenden Rasen gelagert, als es schon von oben über den dichtverwachsenen Hang herab prasselte und brach, und mehrere Burschen des Dorfes mit langen, verdächtig aussehenden Vorderladerflinten bewaffnet, zu uns stiessen. Gleich darauf gellte von einer anderen Seite ein langgezogener, wilder Schrei das Bergthal herab, wurde von unseren Begleitern sofort beantwortet, und wieder lagerte sich ein kleiner Trupp Jäger mit Waffen und Hunden wohl ausgerüstet bei uns. In kurzer Zeit sassen wir mitten unter einer Gruppe von einigen zwanzig recht Bassermannschen Gestalten, Flinten aller Systeme und allen Calibers hingen und lehnten an den Bäumen und Sträuchern, Hunde — gut aussehende, hochläufige Bracken — knurrten und bissen sich um uns herum, und in rauhen Lauten des eigentümlichen kaschubischen Dialectes, in russischer, rumänischer und bulgarischer Sprache schwirrte Rede und Gegenrede hin und her über die Erlebnisse der Morgenjagd. Ein armer Hase war diesem «Aufstande» zum Opfer gefallen — und eine ganze Reihe von Spechten, die hier als Leckerbissen verzehrt werden, von Nussähern, Drosseln und anderem aus purem Mutwillen erlegten kleinen Zeuge bildeten den Rest der Strecke. Und dabei verfügte das Gesetz strenge Schonzeit — und ist die Jagd auf der Staatsdomäne überhaupt für jedermann gesperrt!

Dr. Farman hat Astur brevipes als Brutvogel für die Gegend von Ciucurova genannt, und natürlich galt diesem Vogel mein besonderes Interesse. Während meiner Streiftouren constatirten wir zunächst, dass von den kleinen Raubvögeln, die nach der Anzahl alter Horste und nach Aussage der Ortsinsassen nicht eben selten sein mussten, noch fast nichts eingerückt sei — und so beschloss ich, die Orientierungstour weiter in die Waldberge gegen Maćin hin auszudehnen, mir ein faunistisches Durchstöbern dieser äusserst interessanten Gegenden für eine vorgerücktere Zeit aufsparend. Namentlich das breite Waldthal, welches von der Quelle Jidina (Židina) ausgeht, trug mit seinem erlen-gesäumten Bachesrand und dem schütterten,

nak ritkás, de magas erdőállományával egészen olyan jellegű volt, mint a milyennek azt Ssomow a törpe héja fészkelési helyére nézve típusnak mondja.*

Fájdalom, az idő ismét egészen kedvezőtlené vált, viharszerű szelek és jéghideg futóesők kísérték majdnem minden kirándulásainkon és néha oly hevesekké váltak, hogy kirándulásokra egyáltalában gondolni sem lehetett.

Így ismét felkészülődttünk, málhánkat továbbítás végett átadtuk a derék Kerimnek — egy ciucurovai tatárnak — és az atmageai hegyeken át a széles Taitza völgybe mentünk, Orta-Chiöjön és Balabangeán keresztül a legközelebbi állomás Han Cearca (Han Cserca) felé egykezve.

Tájéképi szépségekben igen gazdag volt ez az út. Különösen Orta-Chiöj, egy eléggé jelentékeny, tatároktól lakott falu fölött maradt egy hely élénken emlékezetembe; itt az út közvetlenül egy sor Pic-szerű meredeken ágaskodó, kúpalaku hegyorom mellett vezet el, melyek csúcsait romhoz hasonlóan szakgatott szirtek koszorúzzák. Köröskörül magas, sötét, komor bércek emelkednek, délkeletfelé a völgy a széles, termékeny orta-chiöji völgymedencébe nyílik, melyben sötét erdők övéből egész váratlanul meredeken felmered a Cineli sziklahegy tuskó alakú kettős csúcsa. Egyenlő közökben emelkedve magas Kurgánok, Gomilok, vagy úgynevezett vezérdombok sora, nyilegyenesen szeli át a völgyet és ezek, egy ismeretlen ősi időnek, czéljukat tekintve titokzatos emlékei, melyek különben az egész Dobruzsában mindenütt gyakran találhatók; itt a félreeső, ellentétekben gazdag erdős völgyben oly sajátágosan kiegészítőleg járulnak hozzá a táj komor hatásához.

Útközben a meglehetősen nagy számban felépő, valószínűleg vonulásban levő pusztai ölyv, Buteo desertorum, foglalta le figyelmemet és Orta-Chiöj mellett tetemes időt pazaroltam el egy, fájdalom, eredménytelen vadászattal három vagy négy, felette vad, fehér szárnytükrű pacsirtára. Legbúzóbb iparkodásom daczára se sikerült biztos lövésre keríteni a menekülő állatkákat. Fájdalom, ezek voltak az utolsó ily-

aber hohen Bestand seiner Seitenlehnen ganz den Charakter, wie ihn Ssomow als typisch für die Brutorte des Zwerghabichtes angiebt.*

Leider war das Wetter wieder recht ungünstig geworden, sturmartige Winde und eisige Regenschauer begleiteten uns auf fast allen Ausflügen und steigerten sich zuweilen zu solcher Stärke, dass an ein Excursiren oft überhaupt nicht zu denken war.

So schnürten wir denn wieder unsere Bündel, übergaben unser Gepäck zur Beförderung dem braven Kerim — einem Ciucurowaer Tataren — und wanderten über die Atmageaer Berge hinüber ins breite Taitza-Thal, über Orta-Chiöj und Balabangea der nächsten Etappe Han-Cearca (Han-Tscherka) zustrebend.

Landschaftlich bot dieser Weg viel des Interessanten. Besonders lebhaft blieb mir eine Stelle oberhalb Orta-Chiöj, einem nicht unbedeutenden, meist von Tataren bewohnten Dorfe, in der Erinnerung, wo der Weg knapp unter einer Reihe pikartig steil aufstrebender Felskegel dahin führt, deren Gipfel durch ruinenartig zerklüftetes Felsgewirr gekrönt sind. Ringsum ragen die düster-dunklen, hohen Waldberge empor, gegen Südosten aber öffnet sich das Thal zur weiten, fruchtbaren Mulde von Orta-Chiöj, in welcher vorgeschoben aus einem Gürtel dunkler Wälder der klotzig geformte Doppelgipfel des Felsenberges Cineli ganz unvermittelt jäh emporwächst.

In gleichmässigen Abständen sich erhebend durchquert eine schnurgerade Reihe hoher Kurgan's (Gomilen oder sogenannte Hünengräber) die Thalmulde — und diese ihrem Zweck nach rätselhaften Denkmäler einer unbekanntten grauen Vorzeit, die ja in der ganzen Dobruzscha allenthalben häufig zu sehen sind, tragen hier in dem entlegenen, contrastreichen Waldthale so recht eigentümlich ergänzend zudem schwermütigen Ernst des Landschaftsbildes bei.

Unterwegs beschäftigten uns ziemlich zahlreiche, wohl auf dem Zuge befindliche Buteo desertorum — und bei Orta-Chiöj vergeudete ich nicht unbeträchtliche Zeit mit der leider erfolglosen Jagd auf drei oder vier äusserst scheue weissspiegelige Lerchen. Trotz eifrigster Bemühungen gelang es mir nicht, einen sicheren Schuss auf die flüchtigen Tierchen anzubringen. Leider waren es die letzten derartigen

* Ornith. Jahrb. II. 1891, p. 121.

* Ornith. Jahrb. II. 1891, p. 121.

fajú pacsirták, melyek kirándulásom folyamán előmbe kerültek.

Miután Balabangea orosz faluban egy kissé megerősítettük magunkat, a mi a napi fáradalom után már nagyon is szükségessé vált, éppen alkonyatkor gyors tempóban róttuk le a már rövid utat Han Cearcába. Útközben a Taitza patakot szegélyző keskeny, de igen kies ligetben egy nyárfán álló királysas fészket fedeztünk fel. Azonnal megállítottuk a kocsit és a fészkekhez lopódtunk. Bámulatunkra a várt sas helyett egy kerecsen sólyom hagyta el a régi hatalmas fészket, melyből Klingl egy frissen tojt *F. lanarius* tojást hozott le. Ily helyzetben, szántóföldek között egy fűzekből s nyárfákból álló keskeny, de mindazonáltal tipikus, szalagalakú ligetből magányosan felnyúló fekete nyárfán — sohase kerestem volna ennek a sólyomnak a fészket. A mint később hallottam, azt a fészket évekig lakta egy «Kartal» — kétségtelenül királysas pár.

Han Cearcában az odavaló brigadéros-nál (erdész) — fiatal görög, Tulceából — igen szíves és barátságos fogadtatásra találtam. Néhány percz alatt teljesen tájékoztatva útazásom céljairól, számomra és Klingl számára mindjárt megfelelő szállást szerzett egy orosz parasztházban, mindenféle felvilágosítással szolgált területének vadászati és különösen ornithologiai viszonyait illetőleg és a tervbe vett kirándulásokra megfelelő vezetőkről gondoskodott.

Han Cearca kicsiny, körülbelül 80 házat számláló falucska, melyet orthodox, földművelésből és faorzásból élő oroszok laknak. Az északi Dobrudsza orosz faluinak jellege majdnem mindig ugyanaz. Egy, vagy — nagyobb faluknál — két hosszú házsor halad az országút mentén, mely magában a faluban esős időben feneketlen sártengerré, szárazságban pedig forró porsivataggá változik át. Magányosan álló, többnyire igen tisztán és csinosan tartott házikók szegik be az utcát, melyre a ház keskeny oldalán levő ablakok tekintenek, a bejárat pedig az udvar felé fordított hosszú oldalon, még pedig rendesen a konyhából nyílik. Túl az udvaron, a lakóházzal párhuzamosan vannak az istállók és gazdasági épületek; a háttérben a kukoricza góré és az

Lerchen, die mir während meiner Excursion zu gesichte kamen!

Nach einer im russischen Dorfe Balabangea eingenommenen Stärkung — dieselbe war nach der Leistung des Tages schon recht notwendig geworden — fuhren wir bei beginnender Dämmerung in raschem Tempo das kurze Stückchen Weg bis Han-Cearca, wobei unterwegs auf einer Pappel der den Taitza-Bach umsäumenden schmalen, aber lieblichen Au ein Kaiseradler-Horst entdeckt wurde. Sofort wurde der Wagen parirt, und der Horst angeschlichen. Zu unserem Erstaunen verliess denselben aber statt des erwarteten Adlers ein Blaufussfalke, — und Klingl holte aus dem alten und mächtigen Horste ein frischgelegtes Ei des *F. lanarius*. In dieser Lage — *mitten in Feldern* auf einer aus dem Weiden- und Pappelgestrüppe des schmalen, aber typischen Aubandes einzeln aufragenden Schwarzpappel — hätte ich niemals die Brutstätte dieses Falken gesucht. Wie mir später erzählt wurde, war der betreffende Horst jahrelang von einem Pärchen «Kartal's» — zweifellos Kaiseradler — bewohnt gewesen.

In Han-Cearca fand ich bei dem dortigen Brigadier (Förster) — einem jungen Tulceaner Griechen — eine äusserst entgegenkommende und freundliche Aufnahme. In wenigen Minuten ganz über den Zweck meiner Reise orientirt, verschaffte er mir und Klingl zunächst ein passendes Unterkommen in einem russischen Bauernhause, gab uns dann allerlei Aufklärungen über die jagdlichen und besonders über die ornithologischen Verhältnisse seines Bezirkes und besorgte uns für die in Aussicht genommenen Touren entsprechende Führer.

Han-Cearca ist ein kleines, etwa 80 Häuser zählendes Dorf, bewohnt von orthodoxen, Feldbau und Holzdiebstahl treibenden Russen. Der Charakter aller russischen Dörfer der nördlichen Dobrudscha bleibt so ziemlich immer der gleiche. Ein, oder — bei grösseren Dörfern — zwei lange Häuserzeilen verlaufen in der Richtung der Chaussée, welche ihrerseits innerhalb des Dorfes bei Regenwetter zu einem grundlosen Schlammmeer, bei Trockenheit zu einer heissen Staubwüste sich verwandelt. Einzeln für sich stehende, meist äusserst rein und nett gehaltene Häuschen säumen die Dorfstrasse ein, auf welche die zwei kleinen Fenster der Schmalseite blicken, während die Hausthür nach der dem Hofe zugekehrten Langseite und

elkerülhetetlen gőzfürdő zárja be az udvart. A ház mögött ritkán hiányzik egy kertecske, vagy az udvartól legalább néhány fácska és így a tiszta, fehérre meszelt, gyakran kezdetleges festményekkel díszített, de rendesen széles, színes talpazati szegéssel ellátott házikók igazán barátságosan néznek ki. A tisztaság egyáltalában egyik erénye az oroszoknak és valóban a házikók, vagy sokszor épen kunyhók belsejét rendkívül jó karban találtam, — kezdve a földből taposott padlón, a számtalan vánkosból összerakott ágyig, a kékre mázolt, tarka virágos ládától és szekrényektől az elkerülhetetlen samovárig, minden tükörtiszta és ragyogó. Éppen oly barátságosan, mint titokszerűen világít a himzett vagy tarkanyomású kendők ráájából a kis örök tűz, az aranytól duzzadó, byzanci stílus szerint egyházasan merev s az orthodox rítust jellemző szentképek előtt, a «szent zug»-ban.

Rendesen a falvak közepén, szabad helyen emelkedik a templom — mely kupoláival és tornyaival rendszerint nagyon is impozánsan ül el a szegény lakóházaktól. Kevésbé vonzóak a «Krčmák» vagy «Mehanák», melyek azonban mindig és mindenütt élénk látogatásnak örvendenek.

Hétköznapiokon is már kora reggel tömve vannak a fészerekhez hasonló «csarnokok» fecségő, lármázó vendégekkel, kik egy pohár csáj-t (thea) a másik után hörpentenek fel fogaik közé szorított czukordarabkákon át, közbe egy-egy pohár könnyű, olcsó és jó honibort sem vetnek meg, vagy nagyobb erősítésre egy pohárka Rakiával vagy Wodkával kedveskednek önmaguknak.

Thea, bor és pálinka, kenyér és egy kemény, vízzel készített tésztából sültöt kulcsos kalácsféle, melyet a theához használnak, rendesen mindaz, a mi ezekben a falusi koresmákban kapható. És a ki tavaszszal, a görög böjtök idején kényszerül a Dobruksa belvidékén utazni, mint a szegény kutató ornithologus, mikor a

zwar regelmässig vom Küchenraume aus sich öffnet. Jenseits des Hofes, parallel mit dem Wohngebäude, steht das Stall- und Wirtschaftsgebäude; im Hintergrunde schliesst die Maisseheune und das unvermeidliche Dampfbadhäuschen den Hof ab. Ein Gärtchen hinter dem Hause — wenigstens ein par Bäumchen im Hofe — fehlen selten, und so sehen die sauber geweissten, oft mit primitiven Malereien gezierten, stets aber mit einem breiten, farbigen Sockelanstrich versehenen Häuschen recht freundlich aus. Reinlichkeit ist überhaupt eine Tugend der Russen, und wirklich fand ich stets das Innere der Häuschen oder sogar Hütten ausserordentlich gut gehalten, — vom lehmgestampften Fussboden angefangen, bis zu dem aus zahllosen Kissen aufgebauten Pritschenbette, von den blaugestrichenen, buntgeblumten Truhen und Kästchen bis zu dem unvermeidlichen Samovar ist alles spiegelblank und sauber, und gar freundlich und heimlich glüht im «Heiligenwinkel» das kleine ewige Licht aus der Umrahmung gestickter oder buntbedruckter Tücher vor den goldstrotzenden, hieratisch-steifen Heiligenbildern byzantinischen Stiles, wie sie dem orthodoxen Ritus eigentümlich sind.

Inmitten des Dorfes, auf freiem Platze, erhebt sich gewöhnlich die Kirche, die mit ihren Kuppeln und Türmen in der Regel allzu imposant gegen die bescheidenen Wohnhäuser absticht. Weniger anziehend sehen die Kresma's oder Mehana's aus — erfreuen sich aber stets und überall eines regen Zuspruches. Schon in den frühen Vormittagsstunden gewöhnlicher Werktag pflegen die schuppenartigen «Hallen» von schwätzenden, lärmenden Gästen überfüllt zu sein, die ein Glas Tschaj (Thee) nach dem anderen durch ein zwischen den Zähnen festgeklemmtes Zuckerstückchen hinunterschlürfen, dazwischen ein oder das andere Glas des leichten, billigen und guten Landweines nicht verschmähend oder zur kräftigeren Stärkung ein Gläschen Rakia oder Wodka genehmigend.

Thee, Wein und Schnaps, Brot und eine Art harter, aus Mehlkleister gebackener Kringel als Zuthat zum Thee sind aber in der Regel auch das einzige, was in diesen Dorfwirtshäusern erhältlich ist. Und wer — so wie die armen forschenden Ornithologen — gezwungen ist, im Frühjahr, also während der griechischen Fasten, das Binnenland der Dobruksa zu bereisen, wo Wasserjagd und Fischerei nicht zur

vizivadászat és halászat nem járulhat a napi étlap gyarapításához, az a testi szükségleteket illetőleg igen bajos helyzetben van. A böjtöket itt roppant szigorúan tartják meg. Az emberek még azt sem látják szívesen, ha mások tiltott ételeket készítenek tűzhelyeiknél és e mellett tojáson és hébe-hóba tejen kívül igazán semmi élvezhetőt sem lehet ebben az áldott évszakban kapni.

Már most, a ki nincs abban a helyzetben, hogy meg tudna elégedni az oroszok bab és mamaliga ételleivel, (mi mellett még az a körülmény is nagy súlyllyal eshet a mérlegbe, hogy a különben sem túlhajtott szorgalmat tanúsító oroszok a böjtök alatt, a mint nekem látszott, különösen óvatos munkaiszonyt szeretnek mutatni), annak egy ily utazásra jól kell magát felszerelni conservekkel, vagy pedig — mint én tettem ebben az eredeti programmon messze túlterjedő kiránduláson, nyomorúságosan kenyéren és tojáson kell megélnie. Hat napi időközben én és Klingl 100 — mond száz tyúkjást pusztítottunk el.

A következő napokban a Han Cearca körüli erdős bérczeket jártuk össze — miközben mindenekelőtt barnakeselyű fészkeket kerestünk, de e mellett a többi, fájdalom, úgy fajok, mint egyebek tekintetében szegény avifaunára is lehető figyelmet fordítottunk.

Rendesen 3—4 óráig tartott, míg Han Cearcából fölmentünk a meredeken emelkedő és mindenekelőtt átkutatott Daiaman és Tuțujat, mond Czuczujat, 350—400 m. magas hegy-hátak gerinczére és csak akkor lehetett megkezdeni a tulajdonképpeni kutatást a számtalan mellégerinczek és kiálló hegyhátakon, a melyek a porhanyos talaju, hihetetlen bujanövésű bokor- és fütakaróval borított, helyenként sziklatömböktől áttört főtötötől mindkét oldal felé leereszkednek. Sűrű, helyenként még a mi fogalmaink szerint is egészen jó kinézésű erdő — legnagyobb részét gyertyánok, kisebb részét különböző tölgyfajok képezik — nő a többnyire meredek lejtőkön; számos forrás gyakran közvetlenül a gerincz alatt fakad, a gneiszből álló hegység őskori jellegének megfelelőleg a hegyoldalakból, mely források tiszta, friss vizeiket a számos gyönyörű erdei patakokba viszik,

Bereicherung des täglichen Menus beitragen können, der ist inbezug auf des Leibes Nahrung und Notdurft übel dran. Die Fasten werden hier entsetzlich streng gehalten — die Leute sehen selbst die Bereitung verbotener Genüsse an ihren Herden ungern, zudem bekommt man wirklich ausser Eiern und allenfalls Milch um diese geeignete Jahreszeit nichts Geniessbares. Wer nun nicht in der Lage ist, es sich an der Fisolen- und Mamaligakost der Russen genügen zu lassen (wobei der Umstand schwer in die Wagschale fallen dürfte, dass die ohnehin nicht durch übertriebenen Fleiss ausgezeichneten Russen in der Zeit der Fasten, wie mir scheinen will, eine ganz besonders vorsichtige Arbeitsscheu an den Tag zu legen belieben) — der muss sich mit Conserven für eine solche Landtour wohl ausrüsten oder aber — wie ich bei dieser, weit über das ursprüngliche Programm ausgedehnten Excursion es zu thun gezwungen war — sich kümmerlich von Brot und Eiern nähren. Im Zeitraume von 6 Tagen vertilgten ich und Klingl 100, sage hundert Hühnereier!

Die nächsten Tage durchstreiften wir die um Han-Cearca gelegenen Waldberge — vor allem auf der Suche nach Kuttengeier-Horsten, dabei aber auch der übrigen, leider sowohl artenals individuenarmen Avifauna mögliche Aufmerksamkeit widmend.

Von Han-Cearca führte uns regelmässig ein scharfer, 3—4-stündiger Aufstieg auf die Kammhöhe der vor allen durchsuchten Bergrücken Daiaman und Tuțuiat (spreche Czuczujat), (350—400 M.), und dann begann erst die eigentliche Suche über all' die zahllosen Seitengraben und vorspringenden Bergnasen hin, welche von dem almbodenartigen, kahlen, mit unglaublich üppiger Steinbrech- und Grasvegetation bedeckten, stellenweise von «Felschrüffeln» durchbrochenem Hauptkamme nach beiden Seiten sich abdachen. Dichter, stellenweise auch nach unseren Begriffen recht gut aussehender Wald — hier zu einem grossen Percentsatze aus Weissbuchen, dann aus verschiedenen Eichenarten bestehend — stockt auf den meist steilen Lehnen, zahlreiche Quellen, dem Urgebirgscharakter dieses aus Gneis aufgebauten Gebirges entsprechend, entspringen an den Hängen oft dicht unterhalb des Grates und entsenden ihr klares, frisches Wasser in jene vielen reizenden Waldbäche, deren Silberfäden

melyek ezüstfonalakként haladnak erdővel szégyezett, virággal á'szótt kaszállókon át a Taița és Černa patakok szélesebb medrű vizei felé. A magaslat egyes uralkodó pontjairól gyakran remek kilátás nyílik a párhuzamosan haladó hegygerincek változatos területére, a számtalan felmeredő ormokra és mély bevágású völgyekre, a melyek dél és kelet felé a kék szín minden árnyalatában tünedeznek el a szemhatáron, míg nyugat és észak felé a közeli Greči-i és Mačini sziklaszakadékok alatt mély ereszkedésben egész váratlanul tűnik fel a Duna gazdag szin pompában tündöklő bálta-vidéke. Sárgán ragyognak régi száraz nádasoknak széles, végtelen mezői; ezüst tükrökként hatalmas tavak terülnek el és ezüstfonalakkból álló hálóként kis és nagy ágak és «girlák» útvesztője övezi az alig rügyező füzes szigetek üde zöldjét, a végtelen nádasok aranyát. Homályos távolból integetnek Galacz és Braila városok fehér épület halmazai és messze, szinte végtelen távolban terül el a tágas, termékeny, áldott moldvai síkság, finom kék pásztaként zárva be a szemhatár peremét.

Ilyen messze, szabad kilátással bíró helyeket szeret a barna keselyű fészkelési helyül, mi mellett mindig egy, valamivel a gerincez alatt álló védettebb helyen levő és kimagasló fát szeret választani. Ily helyeken rendszeren nem is nagy területen több fészkek is található, úgyszólván szomszédságban.

Április 8-án ily módon a *Vurful Stanavanciu*-n a hegygerinczről 4 megszállott fészket fedeztünk fel, a melyek a gerinczről, értve mindkét oldalán, negyed vagy félórányi távolságra voltak egymástól. Miután ez a felfedezés csak délután történt és mi előbbre helyeztük az egyszerű szállást egy Sztinában, melyben két bolgár fiú lakott a közel négy óráig tartó útnál Han Cearcaig — melyet reggel különben ismét meg kellett volna tennünk — éjszakára fennmaradtunk a szellős magaslaton. Hosszú idő óta most először kedvezett az idő is és gyönyörű tisztán borult a már napok óta nem élvezett kék ég az esőtől ázott erdős vidékre, ehhez a bámulatosan fizta kilátás és gyönyörű napnyugta a legró-

durch waldumsäumte, blumendurchwirkte Wiesengründe den breiteren Wasserläufen des Taița- und Černabaches entgegenplätschern. Von einzelnen dominirenden Punkten des Höhenzuges bietet sich oft ein reizender Blick über das abwechslungsreiche Gelände der parallel streichenden Rücken mit den zahllosen emporstrebenden Kuppen und tief eingeschnittenen Thälern, welche coulissenartig im Osten und Süden in allen Schattirungen von Blau gegen den Horizont verschwimmen, während gegen Westen und Norden unter den nahen Felsenabstürzen von Greči und Mačini in tiefer Senkung unvermittelt das farbenprächtige Baltagebiet der Donau sich öffnet. Gelb erglänzen die weiten, endlosen Felder alten, dünnen Rohres; gleich Silberspiegeln breiten sich mächtige Seen aus, und wie ein Gewirr von Silberfäden umstrickt das Netz zahlloser grosser und kleiner Arme und «Girten» das saftige Grün der frisch knospenden Weideninseln und das Gold der unendlichen Rohrbrüche. Aus dämmeriger Ferne grüssen die weissen Gebäudecomplexe der beiden Städte Braila und Galatz herüber, und weit bis in die endlose Ferne, als zartblaue Linie den Horizont abschliessend breitet sich die weite, fruchtbare, gesegnete Moldauebene aus.

Solche Plätze mit weiter, freier Aussicht liebt der Kuttengeier zur Anlage seiner Horststelle, wobei er stets einen etwas unterhalb des Grates in geschützter Lage stehenden hervorragenden Baum bevorzugt. In der Regel finden sich an solchen Stellen mehrere Horste in nicht zu grossem Umkreise unweit von einander.

Am 8. April entdeckten wir dergestalt am *Vurful Stanavanciu* vom Grat aus 4 beflogene Horste, die in etwa viertel- bis halbstündiger Entfernung von einander zu beiden Seiten des Rückens lagen. Da diese Entdeckung erst nachmittags erfolgte und wir das prekäre Nachtlager in einer von zwei Bulgarenbuben bewohnten Stina dem nahezu vierstündigen Marsch nach Han-Cearca — der obendrein des Morgens wiederholt hätte werden müssen — bei weitem vorzogen, so blieben wir zur Nacht oben auf der luftigen Höhe, zum erstenmal seit langer Zeit vom Wetter begünstigt, denn prachtvoll klar wölbte sich der seit Tagen nicht mehr genossene blaue Himmel über dem regenfeuchten Waldland, und eine wundervoll reine Fernsicht nebst obligatem Sonnenuntergang versetzten

zsásabb hangulatba ejtettek bennünket és teljesen elfelejtették velünk a meleg felöltők és a jó vacsora hiányát. Miután éjszakázásra nem voltunk elkészülve, napközben elfogyott a dohányunk is és minden dohányzó be fogja látni, hogy ez aztán a csapások csapása!

Igy teljesen a serdülő bolgárfiúk vendégszeretetére voltunk utalva, kikkel sokáig ültünk a Sztina felett a gerinczen, gyönyörködve a szép tájképen és a fészkeikhez térő barnakeselyűk igazán felséges repülési játékában. E mellett, a mennyire lehetett, felelgettünk a vidám, eleven fiúk, kiknek egyike a hangzatos «Marine» nevet viselte, számtalan, kíváncsi kérdéseire. Csak az alkonyat beállásakor vonultunk vissza a Sztinába, melynek valamennyire kérdéses oltalma alatt nemsokára vidám tűz lobogott, mely körül mind a négyen szép körben lekuporodtunk és nagy buzgalommal iparkodtunk egy adag pufogó nagy paszulyt puhára főzni. Künn a több száz daraból álló kecske és juhnyáj tolongott a bogárhátú kunyhó lombos eresze alatt és a legesodátosabb hangokkal igazán borzasztó koncertet csaptak.

Igazán a velőkig hatott, ha egy-egy anyajuh bedugta az orrát a lombozaton át és különösen erőteljes alt-hangon a legnagyobb közelségből zendített bánatos «mâ-mâ»-jaira.

A kutyák, — nagy, mord kinézésű bestiák, — az ajtónyíláson át szaglálózta a gyanus idegnek után és a sístergő tűz fölött egy üstben főtt kifogyhatatlan vidámságunk tárgya, a meg nem puhítható paszuly. Végre feladtuk konyhai kísérleteinket, mint eredményteleneket, mindenki felfalt egy maréknyi félig főtt paszulyt és a teljesen beállott éjszakával — még a nyáj is lassankint elhallgatott az esti concerttel — békés mély csend ereszkedett a hegyekre és üdítő álom a kis Sztina lakóira. Csak egyszer ébresztett fel bennünket éjjel a kutyák dühös ordítása, kik zárt csapatban száguldoztak a közeli erdőszél felé. «Ismét a farkasokat szimatolták,» vélte Marine lakonikusan, miközben új fát rakott a

uns in die rosigste Stimmung, die uns den Mangel wärmender Überröcke und eines stärkenden Abendmahles vollständig vergessen liessen. Nicht auf ein Übernachten eingerichtet, war uns tagsüber selbst der Taback ausgegangen, und jeder Raucher wird zugestehen, welch' schwerer Schlag das ist!

So waren wir ganz auf die Gastfreundschaft der halbwüchsigen Bulgarenbuben angewiesen, mit denen wir lange ober der Stina am Grat sassen, uns an dem schönen Landschaftsbilde und den ganz herrlichen Flugspielen der zu den Horsten heimkehrenden Kuttengeier erfreuend und dabei den zahllosen neugierigen Fragen der lustigen, aufgeweckten Burschen, deren einer den klangvollen Namen «Marine» führte, so gut als möglich Antwort gebend. Erst bei Einbruch der Dämmerung zogen wir uns in die Stina zurück, unter deren etwas fraglichem Schutze bald ein lustiges Feuer prasselte, um das wir alle vier im Kreise herum kauerten, eifrig damit beschäftigt, ein Gericht grosser Puffbohnen weich zu kochen. Draussen drängte sich die aus mehreren hundert Stücken bestehende Ziegen- und Schafherde um das Laubgeflecht der dachförmigen Hütte und gab ein greuliches Concert der seltsamsten Blöklaute von sich.

Es ging ordentlich durch Mark und Bein, wenn ein oder das andere Mutterschaf die Nase durch das Laubwerk steckte und mit besonders kräftiger Altstimme aus nächster Nähe sein klagendes «Mâ-mâ» losdröhnte. Die Hunde — grosse, bösartig aussehende Bestien — schnupperten durch die Thüröffnung herein nach den verdächtigen Fremden, und über dem knisternen Feuer brodelte der Kessel mit den nicht weich werden wollenden Fisolen, ein Gegenstand nicht enden wollender, harmlosester Bemerkungen. Endlich gaben wir unsere kulinarischen Versuche als erfolglos auf, jedermann verschlang eine Handvoll halbgar gekochter Bohnen, und mit der vollständig hereingebrochenen Nacht — selbst die Herde hatte ihr Abendconcert nach und nach verklängen lassen — senkte sich tiefes, friedliches Schweigen über die Berge und erquickender Schlaf über die Bewohner der kleinen Stina. Nur einmal in der Nacht weckte uns wütendes Geheul der Hunde, die in geschlossener Meute dem nahen Waldsaum zurasten. «Sie haben wieder die Wölfe in die Nase bekommen», meinte Marine lakonisch, in-

hamvadó tüze. Az éjszaka hűvös lett, takarók és köpenyek nélkül, derekasan fáztunk a könnyű ruhában.

Reggel 4 órakor — frissen fejt tejből álló reggeli után — elindultunk és egymásután keresztük fel a négy fészket, miközben ugyan sok érdekes megfigyelést tettünk, de egészben véve meglehetősen balsors üldözött bennünket. Az egyik keselyűpár, miután előtte való napon kissé elsietetten közeledtünk a fészkekhez, igen vad és gyanakodó volt, a másik fészeknél a nőtényt Klingl sajnos eltévesztette, a harmadiknál a nőtényt elejtettük és a negyedik fészket végül az előrehaladott időre való tekintettel, későbbi időre hagytuk. Délután $\frac{1}{25}$ órakor ismét Han Cearcába érkeztünk, megrakva egy hatalmas barna keselyűvel és ennek a fajnak két szép tojásával — a harmadik fészkelési fa megmászhatalannak bizonyult. Mily felségesen ízlett ezután a megeröltetés után a tojásból álló ebéd és könnyű tiszta Sarica-bor!

Szánt-szándékkal ismertettem behatóbban ennek a két napnak az eseményeit, hogy láthatóvá váljék, mily sovány eredményt nyújt két teljes nap: egy elejtett keselyű és két tojás! És ezt oly vidéken, hol minden faj iránt, a verébtől kezdve felfelé, sajátos érdeklődéssel viseltetik az ornithologus!

Tényleg ezen a két napon gyász-czinegén és más egészen érdekes kis fajokon kívül még egy csapat rudas czinke — *Orites caudatus* typ. — és egy példány *Picus mediust* figyeltem meg — oly alakok, melyek később már nem kerültek elő; de akkor nem lőttünk rájuk, miután lenn a faluban volt még több nem praeparált darabunk és biztos kilátás nyílt két vagy három keselyűre — és ezek a nagy keselyűk sok és nehéz munkát adnak. Az egész kirándulás folyamán az volt az elvem, hogy lehetőleg csak azt ejtsem el, a mit fel is lehet dolgozni. És hajh! mily keveset lehet sokszor dolgozni a megeröltető 10—11 órás menetek után, különösen oly elégtelen élelem mellett, a milyent Han Cearcában kaptunk, hozzá mindennemű kényelemnek hiányával magánál a praeparálás munkájánál. Az orosz «gazda» a szobában egyáltalában nem tűrte a munkát, és így a bőröket az udvarban, többnyire zuhógó eső mellett egy felszer kinyúló

dem er frisches Holz auf das niedergebrannte Feuer auflegte. Die Nacht war kühl geworden, und es fröstelte uns in den leichten Kleidern ohne Decken oder Mäntel.

Um 4 Uhr morgens — nach einem Frühstück frisch gemolkener Milch — brachen wir auf und besuchten nach einander die vier Horste, wobei zwar viel interessante Beobachtungen gemacht wurden, im ganzen aber ziemliches Pech uns verfolgte. Ein Pärchen Geier war durch etwas übereiltes Angehen am Vortage ausnehmend scheu und misstrauisch geworden, das Weibchen des zweiten Horstes verschoss Klingl leider — das dritte Weibchen wurde erlegt, und der vierte Horst endlich mit Rücksicht auf die vorgeschrittene Zeit für später aufbewahrt. Um $\frac{1}{25}$ Uhr nachmittags trafen wir wieder in Han-Cearca ein, beladen mit einem mächtigen Kuttengeier und 2 schönen Eiern dieser Art — ein Horstbaum erwies sich als unbesteigbar. Wie herrlich mundete nach dieser Tour das aus Eiern bestehende Souper und der leichte, reine Sarica-Wein!

Nicht unabsichtlich führte ich die Leistung dieser beiden Tage eingehender an — denn welch' magere Ausbeute für 2 volle Tage: ein erlegter Geier und zwei Eier! Und das in einer Gegend, wo ja jedes Stück, vom Sperling angefangen aufwärts, sein specielles Interesse für den Ornithologen hat!

Thatsächlich beobachtete ich an diesen beiden Tagen nebst Trauermeisen und anderen recht interessanten Kleinvögeln auch einen Flug *Orites caudatus* typ. und ein Exemplar *Picus medius* — Formen, die mir späterhin nicht mehr unterkamen, damals aber unbeschossen blieben, da noch einige Stücke unpräpariert im Dorfe unten lagen und die sichere Aussicht auf ein oder zwei Geier blühte, — und diese grossen Geier geben viel und schwere Arbeit. Mein Prinzip während der ganzen Tour war, nach Thunlichkeit nur das zu erlegen, was auch aufgearbeitet werden konnte — und wie wenig kann man oft nach anstrengenden, 10—11 Stunden und mehr betragenden Marschen leisten, besonders bei so unzureichender Nahrung, wie sie uns in Han-Cearca geboten war und bei dem Mangel jedweder Bequemlichkeit für die Präparierarbeit selbst! Der russische Gazda litt die Arbeit in der Stube überhaupt nicht — und so mussten wir die Bälge im Hofe, meist bei strömendem Regen unter dem Schutz eines

teteje alatt kellett kikészíteni. Minek ilyen körülmények között haszontalanul gyilkolni?

Még néhány napig kóboroltunk Han-Cearcában és környékén, míg a rettenetes időt és a fenéig kiürített materiális nyomorúságot végre is megúntuk. Eltökéltük végre magunkat s a nyomorult fészeknek isten hozzád-ot mondvá, Issaceába indultunk. Érdekes, egy napig tartó úton kerültünk a terjedelmes erdős bérceken és a festői fekvésű orosz orthodox Cocosu (Kokosch) kolostoron át ebbe a szegényes, töröklakta dunamelléki városkába.

vorspringenden Schuppendaches fertigstellen. Wozu unter solchen Umständen nutzlos morden?

Noch einige Tage trieben wir uns in und um Hancearca herum, bis das entsetzliche Wetter und das bis zur Neige ausgekostete «materielle Elend» uns zu dicke wurden, und wir nach kurzem Entschluss dem elenden Neste Valet sagten und nach Issacca aufbrachen. Eine interessante Tagestour brachte uns durch die ausgedehnten Waldgebirge über das malerisch gelegene russ.-orthodoxe Kloster Cocosu (Kokosch) nach diesem ärmlichen türkischen Donaustädtchen.

Török leányiskola, Issaceában. — Türkische Mädchenschule, in Issacca.

A délutánt a festői zeg-zúgos török utcácskák és egyes feltünőbb néptypusok fényképezésével töltöttem el; estére egy görög kezében levő «hotel»-ben vacsoráltunk, a hol éjszakára is egészen jó ellátásban részesültünk.

Kyr' Jani, a fogadós, *húst* ígért a vacsorához — és *hogy* izlett az a néhány, az erősen fűszerezett káposzta hegy alól kiásott szerény falat! Egy kis társaság csatlakozott hozzánk, mely román hivatalnokokból és a polgári iskola tanáraiból állott és késő éjszakáig beszélgettünk a szeretetreméltó urakkal, egy pohár valódi rubinvörös Sarichiőj mellett mindenféle dobrudsi viszonyokról.

Die Nachmittagsstunden verbrachte ich mit dem Photographieren der malerischen, winkligen, türkischen Gässchen und einzelner auffallenderer Volkstypen; zur Nacht speisten wir in einem von Griechen gehaltenen «Hôtel», wo wir auch recht gut untergebracht worden waren.

Kyr Jani, der Wirt, hatte uns *Fleisch* zum Abendessen versprochen — und *wie* schmeckten die par bescheidenen, unter einem Berge von scharfgewürztem Kraut verborgenen Bissen! — Eine kleine Gesellschaft rum. Beamten und Professoren der Bürgerschule, gesellte sich zu uns, und bis lange in die Nacht hinein plauderten wir mit den liebenswürdigen Herren bei einem Glase echten, rubinroten «Sarichiőj» von allerlei Dobrudscha-Verhältnissen.

A legközelebbi napon a duna-gőzhajózási-társaság «Radeczky» gőzösen Galaczba mentünk, a hol néhány dolgot el kellett még intéznem. Toncourt úrnak, ki a magammal hozott bőrök bemérgezésére kertjében pompás praeparáló műhelyt rendezett be számomra, vendégszerető házában a csak nyugateurópai miveltségtől telhető kényelem élvezete közben eltöltött órák csakhamar letörölték a kiállott nyomoruságok utolsó nyomait is — és április 15-én egy napi galaczi tartózkodás után, a derék «Radeczky» fedélzetén délben ismét Tulceában voltunk.

Issacceában két osztrák úrral, báró H. W. és gróf R. C.-vel találkoztam, kik egy levanti utazáson voltak és egy vadászkirándulást tettek a galaczi vadászbarátok által bérelt asaklaurissacceai terjedelmes mocsár és erdőterületre. A különböző szárnyasvadak várt tömegeinek hiánya folytán valamennyire csalódva, az urak programmba vettek egy kitérőt a delta mocsariba és a kapott tudósítások alapján a Szent György ág közelében fekvő Moru-Ghiöl (viza-tó) falucskát szemeltük ki további munkálataink bázisául, a hol aztán még ugyanaznap este egy tatár Arabán megejtett, víg lefolyású, négy óráig tartó utazás után ismét találkoztam velük.

A kocsisunk, Ali — a kivel melleleg mondva Klingl a menetdíjat Tulceától Moru-Ghiölig 4 Fres-ban alkudta ki — ugyanis igen jókedvű öreg czimborának bizonyult. Folytonosan dudogtatott magában mélabús hangzású végtelen trillákkal felékesített nótákat — csak «cigaretta hosszúsága» pauzákat tartva. Mikor aztán csekély nyelvi ismereteim értékesítésével törökül kezdtem vele — törve a nyelvet — beszélni, egészen ragyogó lett a kedve és igazán kedves, egyszerű szívelyességgel magyarázgatta az átutazott terület vidékét és viszonyát. Midőn egy kis idő múlva úgy látszott, hogy a direkt utat elhagyjuk és a Razim laguna északi partja felé megyünk, egyszerűen igen-nel felelt erre vonatkozó kérdésekre, avval okolván ezt meg, hogy csak szülőfaluján Kara-ebil-en át kerülünk, hogy házában egy csésze kávéval kínálhasson

Am nächsten Tage führte uns der D. D. S. G.-Dampfer Radetzky nach Galatz, wo ich einiges zu besorgen hatte. Im gastfreundlichen Hause Herrn von TONCOURT's — der mir auch zur Übergiftung der mitgebrachten Bälge eine prächtige Präparierwerkstätte in seinem Garten einräumte — beim Vollgenusse westeuropäischer Cultur verbrachte Stunden verwischten rasch die letzten Eindrücke der überstandenen Misèren — und am 15. April, nach eintägigem Aufenthalt im Galatz, trafen wir an Bord des wackeren Radetzky mittags wieder in Tulcea ein.

In Issaccea war ich mit zwei österr. Herren, H. Freiherrn W. und R. Grafen C. zusammengetroffen, die auf einer Levantereise begriffen einen Jagdausflug in das von Galatzer Jagdfreunden gepachtete ausgedehnte Sumpf- und Waldrevier Azaklau-Issaccea unternommen hatten. Durch den Mangel der erwarteten Massen verschiedenen Federwildes etwas enttäuscht, hatten die Herren einen Abstecher in die Deltasümpfe auf's Programm gesetzt, und hatten wir — den eingezogenen Erkundigungen zufolge — das Dorf Moru-Ghiöl (Hausen-See) in der Nähe des St. Georgs-Armes zur Basis unserer weiteren Operationen ausersehen, wo ich denn auch noch am Abend desselben Tages nach einer äusserst heiteren, vierstündigen Fahrt auf tatarischer Araba mit ihnen wieder zusammentraf.

Unser Kutscher Ali — mit dem nebenbei gesagt Klingl die Fahrt von Tulcea bis Moru-Ghiöl um 4 Fres accordirt hatte — erwies sich nämlich als ganz fideles altes Haus. Unausgesetzt trällerte er melancholisch klingende, mit unendlichen Fioretturen ausgeschmückte Weisen vor sich hin — dieselben nur durch «cigarettenlange» Pausen unterbrechend. Als ich dann mit Verwertung meiner geringen Sprachkenntnisse türkisch mit ihm zu radebrechen anfang, wurde seine Laune zu einer ganz glänzenden, und mit wirklich lebenswürdiger, schlichter Herzlichkeit erläuterte er Gegend und Verhältnisse der durchfahrenen Strecke. Als mir nach einer Weile schien, wir hätten den direkten Weg verlassen und führen dem Nordufer der Razimlagune entgegen, bejahte er meine diesbezügliche Frage ohne weiteres mit der Begründung, er mache nur den Umweg über sein Heimatsdorf Kara-ebil, um mir in seiner Behausung eine Tasse Café an-

meg. És így is történt. A kicsiny, tisztán tatár-lakosságú falucskában, melynek rendetlenül elszórt nádfedelű vályogkunyhóit egy árok-kal övezett embermagasságnyi lótrágya bástya várszerűleg veszi körül, egy alacsony, szegényes külsejű kunyhó előtt megálltunk. Az utcát — ha az egyes rendetlenül álló kunyhók, vagy jobban mondva udvarok között fennmaradó szabad tért, mely a különben járhatatlan helyeken szintén trágyával van kirakva, evvel a névvel akarjuk jelölni, — nagy, bozontos, fehér kutyák, kicsiny, sovány pusztai marha és sok apró, borzas ló élénkítette. Ezek között kergetőzött a reményteljes, rongyos, tarka-barka foltos, sajátságos szabású ruhájában bizony eléggé festői külsejű ifjuság, mely kíváncsian kandikált sötét, okos tekintetű, ferde metszésű szemecskéivel a különös idegenekre.

Itt-ott felnőttek is mutatkoztak — tarka-barka színű turbánokat viselő, sárga arczú férfiak, ritkás, drótmerevségű állsertékkal és ferdemetszésű szemekkel; valódi típusok, olyanok, a minőket a chinai vázákrol ismerünk; rikitópiros, kék vagy zöld ruhás asszonyok, egy darabból álló Salvár-ral (a bő, bokáig érő bugyogó) és derékkal hozzá, egy se lefátyolozva. A tatár nők — legalább a falvakban — a Jasmak-ot (arczfátyol) nem viselik; csak egy kis tarka, színes fejkötő borítja a számos, ujjnyi vastagságú tekereskebe font haját. Utóbbi szőke vagy legalább igen világos-barna — és ehhez a gyönyörű fekete szemek, melyek mint «tatár-szemek» a török dalokban * közmondásosakká lettek, melyek az üde, még nem czitromsárga, hanem enyhén barna arczoknak, a vonások valamennyire szokatlan metszete daczára is, sajátosság érdekességet kölcsönöznek.

Kíváncsian jönnek elő a nagyok és kicsinyek; a férfiak és gyermekek közelebb jönnek és barátságos Kos geldin-nel (Isten hozta) fogadnak — a tartózkodóbb nők, a fejükön álló

* Zülfi szahır tureszi turrar, sukhı sıvekjar, — Csesmi dsaud, *gamze sızi tatar* dirszın — iste szen! (Baki.)

Hajfürtét tündérinek, hajfonatát cselszövőnek, pajzán csábitónak, szemét boszorkánynak, tekintetét táárnak, ha mondd, ime te vagy.

zubieten. Und so geschah es. In dem kleinen, rein tatarischen Dörfchen, dessen regellos zerstreute rohrgedekte Lehmhütten von einem grabenumsäumten, manneshohen Wall aus — Pferdedünger festungsartig umzogen waren, wurde vor einer der niederen, ärmlich aussehenden Hütten halt gemacht.

Die Dorfstrasse — wenn man den, an sonst unfahrbaren Stellen ebenfalls mit Pferdedünger «gepflasterten», zwischen den regellos umherstehenden einzelnen Hütten oder besser gesagt Gehöften frei bleibenden Raum so nennen will, war belebt von grossen, weissen, zottigen Hunden, magerem kleinen Steppenvieh und vielen struppigen, kleinen Pferden. Dazwischen trieb sich die hoffnungsvolle Jugend herum, die maleisch genug in den zerfetzten, buntscheckig geflickten, merkwürdig zugeschnittenen Kleidern aussah, und neugierig aus den dunklen, klugblickenden, schief geschlitzten Äuglein die seltsamen Fremden anstarrte.

Hier und dort zeigten sich auch Erwachsene, — Männer mit gelben Gesichtern unter dem buntfarbigen Turban, mit schütterten drahtsteifen Bartborsten und schief liegenden Augen, echte Typen wie sie uns von chinesischen Vasen geläufig sind; Weiber in grellroten oder blauen oder grünen Gewändern — Schalwár (das weite, bis an die Knöchel reichende Beinkleid) und Jacke aus einem Stück, — und alle unverschleiert. Die Tatarinnen trugen — wenigstens auf den Dörfern — den Jâschmak (Gesichtsschleier) nicht; ein kleines, buntfarbiges Kopftuch deckt allein das in zahlreiche fingerdicke Zöpfchen geflochtene Haar. Dies letztere ist oft blond oder doch sehr licht bräunlich — und dazu geben die prachtvollen dunklen Augen, die «als Tatarenaugen» ja in allen türkischen Liedern* sprichwörtlich geworden sind, den jugendlichen, noch nicht citrongelben, sondern sanft braunen Gesichtern trotz des etwas ungewohnten Schnittes der Züge einen eigenen, pikanten Reiz.

Neugierig schlendert Gross und Klein herbei; Männer und Kinder treten näher heran und begrüssen uns mit freundlichem Khosch geldin (Willkommen) — zurückhaltender bleiben die

* Zülfi szahır, tureszi turrar, sukhı sıvekjar, Csesmi dsadu, *gamjeszi tatar* dirszın — iste szen! (Baki.)

Wenn Du sagst: das Haar feenhaft, der Haarputz arglistig, das (schöne) Weib verführerisch; Das Auge zauberisch, der Blick tatarisch — siehe Du bist es.

vizkorsót fölemelt karral egyensúlyozva, vagy kis gyermekeket vezetve kezükön, a háttérben maradnak — látható, hogy megérkezésünk a falucska csendes életében «esemény», — de nem vehetők észre azok a terhes zaklatások, szemtelen megjegyzések, a sok kiállhatatlanul tolaikodó ismét és ismét eldarált kérdések, melyek az utazót ezekben a félreeső helyeken majdnem kétségbe ejtik. Nyugodtan, barátságosan és szerényen kísérik el embereink Ali házához, ki gyorsan lesietett a kocsiról, hogy a szükséges rendeleteket kiadja. Most a küszöbön várt ránk és barátságosan kért bennünket a belépésre. Egy tisztán tartott konyhán keresztül Ali «vendégszobá»-jába mentünk. Finom fonatu gyékény takaró borítja az agyagból vert padlót, körülötte a falak mentében néhány kis, régi, jól-szótt szőnyeg és néhány kacsimból való tollpárna fekszik. Két, tarkára mázolt faláda, esinos himzésekkel ellátott függönykék ablakok és ajtó fölött és néhány a falakon függő ruhadarab alkotják a berendezés többi részét.

Minden, legyen bármily szerény és szegényes, gondosan tiszta és esinos.

Nemsokára keresztbe tett lábakkal ülünk a párnákon és szőnyegeken a gyékény fonat körül és kezdődnek a szokásos udvariassági frázisok. Ali kinálólág teszi elénk közönséges, barna dohánnyal töltött tárczáját, de épenséggel nem neheztel, mikor jobbminőségű portékámat, — ujonnan importált Samos-cigaretták — adom közhasználatra. Néhány percz múlva megjelenik a felesége — az illedelmesség fájdalom tiltotta, hogy neve után tudakozódjak — és mongolosan karesú, olajbarna ujjáival, melyeknek körmei Hennah-val pirosra vannak festve, felszolgálja a gőzölgő kávét, czukrot és a friss vizet. Karesú, magas termetű, körülbelül harmincz éves aszszony, nem épen esunya arezvonásokkal. A kis, meztelen lábak, sárga papucsban vannak, bő Salvar és kis derék takarja az egészen tetszetős alakot.

Köszönés nélkül, lesütött szemmel lép be és állítja elénk a gyékényre a kis csészéket, mire

Weiber im Hintergrund, den Krug Wasser mit erhobenem Arm auf dem Kopf balancierend oder kleine Kinder an der Hand führend — man sieht, unser Eintreffen ist ein «Ereigniss» in dem stillen Leben des Dörfchens — aber nichts von dem belästigenden Herandrängen, von den ungenirten Bemerkungen, den unverschämt aufdringlichen und immer wieder vorgeschnatterten Fragen macht sich bemerkbar, was sonst in so entlegenen Dörfern den Reisenden oft fast zur Verzweiflung bringt. Ruhig, freundlich und bescheiden geleiten uns die Leutchen zum Hause Alis, welcher rasch vom Wagen vorausgeeilt war, um die nötigen Anordnungen zu treffen, und uns nun an der Schwelle erwartete, freundlich zum Eintreten einladend. Durch einen sauber gehaltenen Küchenraum betraten wir Alis «gute Stube». Eine fein geflochtene Schilfmatte deckt die Mitte des Lehmboiens; um dieselbe längs der Wände hin liegen ein par kleine, alte, gut gewebte Teppiche und einige federgefüllte Pölster aus Kattun. Zwei buntbemalte Holztruhen, mit hübschen Stickereien behängte Borde über Thüre und Fenstern und einige an den Wänden hängende Kleidungsstücke bilden den Rest der Einrichtung. Alles — wenn auch noch so ärmlich und bescheiden — ist peinlich sauber und nett.

Bald sitzen wir mit untergeschlagenen Beinen auf Polstern und Teppichen um die Schilfmatte und der Austausch der gewöhnlichen Höflichkeitsphrasen beginnt. Ali stellt seine mit ordinärem, braunen Taback gefüllte Dose einladend vor uns hin, ist aber gar nicht ungehalten, dass ich meine bessere Waare frisch importirter Samoscigaretten zum besten gebe. Nach wenigen weiteren Minuten erscheint seine Frau — die gute Sitte verbot es leider, mich nach ihrem Namen zu erkundigen — und kredenzt mit ihren olivfarbenen, mongolisch-schlanken Fingern, deren Nägel mit Hennah rot gefärbt sind, den dampfenden Café, Zucker und frisches Wasser. Sie ist ein schlankes, hochgewachsenes Weib von etwa dreissig Jahren mit nicht üblen Gesichtszügen. Die kleinen, nackten Füße stecken in gelben Pantoffeln, ein weiter Schalwär und eine kleine Jacke aus grüngemustertem Baumwollstoff umhüllen die recht gefällige Gestalt.

Grusslos, mit niedergeschlagenen Augen tritt sie ein und stellt die kleinen Tassen vor uns

zajtalanul ismét visszahúzódik és csak az ajtóban vet még egy gyors, kíváncsi tekintetet ránk, idegenekre.

Fontolgatva szüresöljük a forró kávé, szíjjuk e mellett a cigarettáimat és igazán kedélyes beszélgetés közben gyorsan tűnik el egy negyed-óráska. Ali tudakozódik, hogy vannak a gyermekeim, — az ő házassága, sajnos, gyermektelen maradt, a mint sóhajtvá közli, pedig ő úgy szereti a gyermekeket! Politikai kérdéseket is érint vendégszerető barátunk, a mennyiben tárgyalja hitsorsosainak helyzetét a Dobrudsában és tudakozódik az én nézeteim felől, a közeli görög-török háborúról. Mindez avval a mélabus resignatióval történik, mely az európai mohamedánok politikai beszélgetéseit annyira jellemzi.

De végre indulni kell; felszállunk a kocsira és gyors menetben haladunk a lótrágyával kirakott úton, a falu kunyhói között a szalma és trágya bástya egy másik kapuján ki, egy kezdetleges hidon, mely a sánczárkot hidalja át.

És azután, ki a nagy, hullámos pusztára!

Sajátságosan idegen és festői az ily tatárfalueska benyomása; — az építési modor, a kunyhók fekvése, az egész telep kezdetleges körülsánczolása, az utcákon kóborló jószág, különösen az a sok ló, végül a tarkaruhás, mandula szemű lakos, vontatott hanyag járásával a nyugateurópai számára sajátosságos hatású új és jellemzetes keleti képet nyújt. Ilyenek lehetnek a legbelsőbb Ázsia városai, melyeknek hordái Dzsengisz khán alatt egész Európát elözönlötték, ilyenek lehetnek a hatalmas Girai dynastia fejedelmi városai a Krimben, kiknek lovas csapatai századokon át voltak Erdély és Délmagyarország rémei és ostorai. E nép nagyjainak fényét és pompáját megsemmisítette az idő hatalma, a kisebbek szegényes és szerény erkölsei és szokásai változatlanul megmaradtak. Khánok és Mirzák, kiknek hívására lóra ültek a pásztorok és parasztlak seregei, ma már nincsenek — csontjaik ott porlanak a Krimben a hazai földben, és a hajdani lovas harcosok

auf die Matte, worauf sie sich geräuschlos wieder zurückzieht und nur noch unter der Thüre einen raschen, neugierigen Blick auf uns Fremde zurückwirft.

Bedächtig schlürfen wir den heißen Café, rauchen dazu von meinen Cigaretten und in wirklich gemütlichem Gespräch vergeht rasch ein Viertelstündchen. Ali erkundigt sich danach, ob ich Kinder hätte — seine Ehe sei leider kinderlos geblieben, wie er mir seufzend mitteilt, und er habe Kinder so gerne! Auch politische Fragen berührt unser Gastfreund, indem er die Stellung seiner Glaubensgenossen in der rum. Dobrudscha bespricht und meine Ansicht über den bevorstehenden türkisch-griechischen Conflict einholt. Dies alles geschieht mit jener melancholischen Resignation, welche für die politischen Gespräche der europäischen Mohammedaner so charakteristisch ist.

Doch endlich wird es Zeit aufzubrechen; der Wagen wird bestiegen, und in raschem Tempo geht es auf dem Pferdedüngerpfaster zwischen den Dorfhütten hin, durch ein anderes Thor des Stroh- und Düngerwalles hinaus über eine primitive Brücke, welche den Ringgraben überdeckt, wieder auf die weite, wellige Steppe.

Eigentümlich fremd und malerisch ist der Eindruck eines solchen Tataren-Dörfchens; — Bauart und Lage der Hütten, die primitive Umschanzung der ganzen Anlage, das innerhalb der Strassen sich herumtummelnde Vieh, besonders die zahlreichen Pferde, endlich die buntgekleideten, schlitzäugigen Bewohner mit ihrem nachlässigen, schleppenden Gange bieten dem Westeuropäer ein neues, charakteristisch-orientalisches Gesamtbild von ganz eigenem Reiz. So mögen die Städte des innersten Asien ausgesehen haben, die ihre Horden unter Dschengiz-Chan über ganz Europa ergossen, so wohl auch die Residenzen des mächtigen Dynastengeschlechtes der Girai's in der Krim, deren Reiterscharen durch Jahrhunderte der Schrecken und die Geisel Siebenbürgens und Südungarns waren. Glanz und Pracht der Grossen dieses Volkes verschlang die rastlose Zeit — die ärmlich-bescheidenen Sitten und Gewohnheiten der Kleinen blieben unverändert erhalten. Khan's und Mirza's, deren Rufe die Scharen berittener Hirten und Bauern folge leisteten, gibt es nicht mehr — ihre Gebeine modern drüben im heimischen Boden der Krim; und die flüchtigen Nachkommen jener

kivándorolt utódai ma fáradságosan mivelik a Dobruksa sivár földjét.

A Razim laguna északi partja mentén a szintén tatár lakosságú Bei-bugeac falucskán át a Kara-ebiltől körülbelül 17 klm-nyire fekvő Moru Ghiölbe hajtottunk. Az egész vidéknek jellege Tulceaától kezdve faszegény pusztaság, mely részint művelés alatt van, részint legelőnek használtatik. Számos *Gomil* (tumuli) emelkedik a dombokon; egy ilyent, mely körülbelül 8—10 m. magas és különösen szembeötlően fekszik egy szabad magaslaton a Razim felett Sari-Ghiöl (Sárga tó) falu közelében, közelebről megvizsgáltam, miután úgy látszott, hogy tetejétől kezdve frissen össze-vissza van turva. A mint Ali mondja, az újabban bevándorolt román vagy orosz gyarmatosok kincseket keresnek ezekben a dombokban — de rendesen semmit se találnak. A nevezett domb, melynek alapja 25—30 m. átmérőjű kör, tényleg a tetejétől kezdve körülbelül 6 méter mélységbe frissen át volt ásva, és így átmetszetben mutatta az anyagot, sárga homokos agyag, melyből össze volt rakva. Hiába kerestem a reménylett edénycserepek után, melyeket a kincskeresők mint értékteleneket rendesen eldobnak — néhány töredezett paladarab volt az egész a mit találtam. Általában úgy látszik, hogy ezek a gomilák üresek — azaz nem szolgáltak temetkezési helyekül. Jelenleg a rókák előszeretettel használják ezeket a mesterséges dombokat lyukaik elhelyezésére; a királyasok pedig, a melyeket specialisan ezen az úton nagyobb számban figyeltünk meg, szívesen használják pihenő és kémlelő helyekül.

Ezeket a sasokon, néhány rétikányán és a közönséges pacsirtákon kívül, kevés madarat láttunk az uton. Sarinasuf mellett, mikor közvetlenül a Basim partján hajtottunk el, ismét valamivel élénkebb madárvilágot láttunk. Néhány czigány kacsza — *Fuligula nyroca* — kormoránok és különösen meglehetősen nagyszámú csérek — valószínűleg *Sterna anglica* — repültek el a vizükör felett, és egy nagy csapat gödény ült szokás szerint sűrűn egymás mellett szorongva, rózsaszínű padhoz hasonlítva, a tó egyik keskeny nádasszigetén.

Kevéssel Moru-Ghiöl előtt, fájdalom, azt kellett konstatálnom, hogy a román katonai térképen megjelölt három nagy és számos kisebb

einstigen Reiterkrieger bauen heute mühselig den dünnen Boden der Dobrukscha.

Längs des Nordufers der Razim-Lagune über das ebenfalls tatarische Dörfchen Bei-bugeac führen wir dem von Kara-ebil etwa 17 Kilomtr. entfernten Moru-Ghiöl zu. Der Landschaftscharakter der ganzen Route von Tulcea an ist welliges, dürres, baumloses Steppenland, teils bebaut, teils als Hutweide benützt. Zahlreiche Gomilen (Tumuli) erheben sich auf den Hügeln; einen solchen von etwa 8—10 Meter Höhe, der besonders exponirt auf freier Höhe ober dem Razim in der Nähe des Dorfes Sari-Ghiöl (Gelber See) steht, untersuchte ich näher, da er von der Spitze aus frisch durchwühlt erschien. Wie mir Ali erzählte, suchen die neueingewanderten rumänischen oder russischen Colonisten Schätze in diesen Hügeln — finden aber gewöhnlich nichts. Der besprochene Hügel, der sich auf kreisrunder Basis von etwa 25—30 Metern Durchmesser erhebt, war thatsächlich von der Spitze aus auf etwa 6 Meter Tiefe frisch durchgegraben und zeigte so im Durchschnitte das Material — gelben, sandigen Lehm — aus welchem er errichtet war. Umsonst suchte ich nach den vermuteten Topfscherben, die von den Schatzgräbern gewöhnlich als wertlos fortgeworfen werden — einige zerbrochene Schieferstücke waren alles, was ich fand. Es scheinen überhaupt diese Gomilen leer gewesen zu sein — das heisst nicht die Bestimmung eines Begräbnisplatzes gehabt zu haben. Gegenwärtig benutzen Füchse mit Vorliebe diese künstlichen Hügel zur Anlage ihrer Baue, und Kaiseradler, von denen wir speciell auf dieser Fahrt eine grössere Anzahl beobachteten, wählen dieselben gerne als Rast- oder Auszugspunkte.

Ausser diesen Adlern, einigen Weihen und den gewöhnlichen Lerchenarten hatten wir während der Fahrt wenig Vögel gesehen. Bei Sarinasuf hart am Strande des Razim dahinfahrend sahen wir wieder etwas regeres Leben. Einige Moorenten, Kormorane, besonders aber ziemlich zahlreiche Seeschwalben — wohl *Sterna anglica* — zogen über dem Wasserspiegel einher, und eine grosse Schar von Pelikanen sass ihrer Gewohnheit nach dichtgedrängt gleich einer rosenroten Bank auf einer der schmalen Rohrseln des Sees.

Kurz vor Moru-Ghiöl constatirte ich leider, dass die auf der rum. Generalstabskarte verzeichneten drei grösseren und zahlreichen klei-

tó, melyeknek a dobrudszai szárazföldnek ebben a legszélsőbb keleti, félszigetszerűen előretolt sarkában kellett volna lenniök, és a melyekre különös reményeket is építettem, nem, vagy legalább már nem léteznek. A tényleg meglevő csekély medencékben meggyülemelő esővíz idézhette elő a különben egész jó felvételen a hibát — ezek azonban az év legnagyobb részében teljesen szárazok, és egyáltalában nem oly kiterjedtek, mint a hogy a térkép után gondolható volna.

A moru-ghiöli primáriában talákoztam a két német úrral, kik néhány kirándulást tettek a Szt.-György ágon lefelé a cara-ormani erdőbe és a Gírla Litkov báltaiba, de éppen nem voltak valami rózsás hangulatban. Pompás, rendkívül sokat ígérő terület mindenütt, de szegényes madárelét, különösen az érdekes fajokat illetőleg — így hangzott elbeszélésük foglalata.

C. gróf, ki különösen réti sasok iránt érdeklődött, egy nagy kirándulást tett Litkov-on át Cara-Ormanig, és Cara-Ormanban azt találta, hogy az erdőt majdnem teljesen futó homok borítja. Néhány régi elhagyott sásfészek volt az egész, a mit felkutatott.

A Fekete-tenger homokzátonyaiból eredő futóhomok lassanként egészen elborítja a cara-ormani széles szárazföldet, (szintén régi homok lerakódás), és a régi erdő állomány, melynek sötét lombkoronáiról nevezték el az egész területet (Kara-Orman = fekete erdő) manapság a nemsokára bekövetkező végpusztulásnak van szentelve. A mint beszélnek, a Sulinától északra fekvő, a delta mocsaraiból emelkedő letisi (Letea) homokhat hasonló sorsra jutott, és a még jelentékenyebb letisi lomberdőt az előre tóduló futóhomok már teljesen elborította és elpusztította volna.

Szerencsésebb volt báró W., ki útjában egészen a Szt.-György-ág mellett fekvő Ivanceaig hatolt előre, és «még» több megszállt réti sas fészket talált, valamint el is ejtett egy ily sást és egy tipikus lármás sas himet. A primária börtönében — békésen egyesítve a halálban — egész gyűjtemény volt a két úr által elejtett különböző szárnyasokból — mely így a

neren Seen, welche diese halbinselartig vorgeschobene äusserste östliche Ecke des Dobrudscha-Festlandes durchqueren sollen, und auf welche ich besondere Hoffnungen gesetzt hatte, nicht oder nicht mehr existieren. Regenlachen in den thatsächlich vorhandenen seichten Mulden mögen den Fehler in der sonst recht guten Aufnahme herbeigeführt haben — dieselben sind aber den grössten Teil des Jahres vollständig trocken und auch keineswegs so ausgedehnt, als es der Karte nach den Anschein hat.

In der Primarie in Moru-Ghiöl fand ich die beiden Herren, welche einige Excursionen stromab des Georgsarmes in den Wald von Cara-Orman und in die Balten der Gírla Litkov unternommen hatten, in nicht besonders rosiger Stimmung vor. Prachtvolles, äusserst einladend aussehendes Terrain überall, dafür aber wenig Vogelleben, besonders was interessantere Arten anbelangt — so lautete das Résumé ihrer Erzählungen.

Graf C., dem es besonders um Seeadler zu thun war, hatte eine grosse Excursion über Litkov bis Cara-Orman gemacht und den Kara-Ormaner Wald fast ganz von Flugsand bedeckt gefunden. Einige alte, verlassene Adlerhorste waren alles, was er aufstöberte.

Der von den Dünen des Schwarzen-Meeres stammende Flugsand bedeckt allmählich den breiten Rücken des Festlandes (ebenfalls eine alte Dünenbildung) von Cara-Orman zur Gänze, und der alte Waldbestand, dessen dunkle Laubkronen dem ganzen Gebiete den Namen verliehen (Cara-Orman = Schwarzer-Wald), ist heute einem bald bevorstehenden Untergange geweiht. Wie mir erzählt wurde, ist der nördlich von Sulina aus den Sümpfen des Delta hervorragende Sandrücken von Letis (Letea), dem gleichen Schicksal verfallen, und soll der noch bedeutendere Letiser Laubwald durch den andringenden Flugsand schon fast vollständig verschüttet und vernichtet sein.

Glücklicher war Freiherr von W., der auf seinen Fahrten bis Ivancea am Georgsarm vorgezogen war, und «noch» mehrere Seeadlerhorste befliegen gefunden, auch einen solchen Adler sowie ein typisches Schreiadlermännchen erlegt hatte.

Im Arreste der Primarie lag friedlich im Tode vereint eine ganze Collection verschiedenen, von den beiden Herren erlegten Federwildes — mir

meglevő ornisról áttekinthető képet nyújtott. Igazán sajnos, hogy nem volt benne sok érdekes — két kerecsen sólyom, néhány sirály — *Larus arg. michahellesi*, és *Larus melanocephalus* — volt az ornithologiailag legérdekesebb közöttük. Este igazán mulatságos *qui proquo* támadt a román halászati igazgatóság részéről a két úr mellé adott vezetővel. Ez egy bukovinai emigráns volt, ki meglehetősen jól beszélt németül, és a vadászkirándulások beosztása alkalmával szerepelt is mint tolmács.

Reggel C. gróf-nak ajánlatot tett, hogy elviszi «szalonka vadászatra», a melyen biztos eredményeket helyezett neki kilátásba. C. gróf, ki főleg gödényekre, hattyúkra és sasokra volt kíváncsi, természetesen elvetette a meghívást. Este aztán a hivatalnok seregélyekkel, léprigókkal és más effélékkel, melyeket a Szt-György Duna-ág füzeseiben ejtett el, bevonult és mellesleg elbeszélte, hogy egy szalonkát is ejtett el, és kivette annak két tojását is. Az est folyamán kértem, hogy a két tojást melyről beszélt, engedje át nekem — és a legnagyobb készséggel valóban hozott is két remek szép — gödény tojást! A felháborodás általános rohamára, mely részünkről nyilatkozott, az elejtett szalonkát is odahurczolták — mely hatalmas, vén *Pelecanus crispus*-nak bizonyult.

A legjobb a dologban az volt, hogy a jó hivatalnok egyáltalában nem akarta belátni, hogy a szalonka mást jelenthessen mint a hatalmas keczező madarat.

Valami bibéje mégis volt a dolognak, mert a további fáradozások daczára sem tudhattam meg semmi bizonyosat a sörényes gödény fészkelési helyére vonatkozólag. Telepek ebből a fajtából az összes halászok állítása szerint Moru-Ghiöl területén már nincsenek, de azért egyes párok, vagy 2—4 tagból álló kisebb társaságok szórványosan és időnként még mindig fészkelnek. Úgy látszik, hogy a hivatalnoknak hírt adtak egy ilyen fészekről, a ki aztán — igazi keleties lustasággal — a fészkelő madár elejtését és a tojásoknak mindenesetre nem könnyű megszerzését valami halászra bizta, akkor aztán, mikor belátta, hogy a hathatós ajánló levelekkel felszerelt idegennel szemben

so ein übersichtliches Bild der vorhandenen Ornithien bietend. Leider war wirklich nicht viel Interessantes dabei — 2 Blaufussfalken, einige *Larus argent. michahellesi* und *Lar. melanoceph.* waren das ornithologisch Wertvollste darunter. Ein ergötzliches *Quiproquo* gab denselben Abend der von Seite der kgl. rum. Fischerei-Régie den beiden Herren als Führer beigegebene Beamte zum besten. Derselbe — ein Emigrant aus der Bukovina — sprach ziemlich gut deutsch und fungirte auch bei der Einteilung der Jagdausflüge als Dolmetsch. Des Morgens hatte er den Grafen C. engagiert, mit ihm «auf Bekassinen-Jagd» zu ziehen, wobei er ihm sichere Resultate in Aussicht stellte. Graf C., besonders auf Pelikane, Schwäne und Adler gespannt, lehnte die Aufforderung ab. Abends rückte nun der Beamte mit verschiedenen Staaren, Misteldrosseln und dergl. ein, die er im Weidengestrüppe des Georgsarmes erlegt hatte, und erzählte nebenhin, er habe auch eine Bekassine erlegt und deren 2 Eier genommen. Im Verlaufe des Abends bat ich ihn, mir die beiden Eier von denen er gesprochen, zu überlassen — und mit der grössten Bereitwilligkeit brachte er denn richtig 2 wunderschöne *Pelikaneier* herbei! Auf den allgemeinen Sturm der Entrüstung, der sich daraufhin unsererseits erhob, wurde auch die erlegte Bekassine herbeigeschleppt — und entpuppte sich als mächtiges, uraltes Exemplar von *Pelecanus crispus*.

Das beste an der Sache war, dass der gute Beamte durchaus nicht einsehen wollte, dass Bekassine auf deutsch etwas anderes bezeichne wie den gewaltigen Sackträger.

Etwas Unklares schien aber doch an der Sache zu sein, denn trotz aller nachfolgenden Bemühungen konnte ich über den Brutplatz dieses Schopfpelikanen nichts genaues erfahren. Colonien der Art bestehen im Gebiet von Moru-Ghiöl nach Aussage aller Fischer *nicht mehr* — doch brüten einzelne Pärchen oder kleine Gesellschaften von 2—4 solchen verstreut und unregelmässig noch immer. Ein solches Nest scheint dem Beamten angesagt worden zu sein, der dann — in echt orientalischer Faulheit — die Erlegung des Brutvogels und die gewiss nicht mühelose Erlangung des Eier irgendwelchem Fischer überliess, dann aber, als er einsah, dass er den mit gewichtigen Empfehlungsschreiben ausgerüsteten Fremden gegenüber einen

hibát követett el, eljárását egymással ellenmondó koholmányok egész halmazával igyekezett kimenteni vagy legalább elpalástolni.

Rám nézve ez az eset annál sajnálatosabb volt, mert, a mint később kiderült, ezzel elszalasztottam az egyedüli alkalmat, melyben a gödény fészket és tojását in situ láthattam, és a költő madarat a fészkelési helynél megfigyelhettem volna.

Április 16-át részint néhány megmentendő darab präparálásával részint a Moru-Ghiöl közelében a Szt György-ág mindkét partján fekvő báltákba való kirándulással töltöttem, 17-én a Kuibida tóra tettem egy kirándulást — arra a helyre, a hol 1874-ben a *Sintenis* testvérek az első *Pelecanus onocrotalus* telepet találták, és ennek a fajnak a tojásaiból több száz darabot gyűjtöttek.

Felejthetetlenül él emlékezetemben ez a nap, hiszen teljesült egy régen táplált vágyam, magam hatolhattam be a nagyszerű vadonba, abba a végtelen mozaras, nádas területbe, melyet a Sintenis testvérek oly mesterien rajzoltak.* Szerencsére kedvezett az idő is a reggeli 6 órától esti 10 óráig tartó kiránduláson, melyet egy moru-ghiöli, Fedor nevű, derék fiatal orosz halász kis lottkájában tettünk meg, miközben felváltva majd én, majd Klingl kormányzott, ha csak a nagyon is keskeny gírlák csáklázással való haladásra nem kényszerítettek. Ezt azután fáradhatatlan Fedorunk maga vezette.

A moru-ghiöli kerhanából (ladikkikötő hely), kiindulva, először összejártuk azt a széles tavat, melynek az orosz halászfalucska nevét köszöni, egy széles, náddal körülvett gírlá-n (így nevezik az egész delta területen a nádasokban elhúzódó keskeny, nyílt vizekből álló csatornákat) a Szt.-György-ágba kanyarodtunk, és ezen felfelé hajóztunk az islinai halrakodóig.

Itt ezelőtt egy falucska állott, mely azonban legtöbb lakójával együtt egy hirtelen árvíznek esett áldozatul. Az egykor itt levő 30—40 ház helyén most csak néhány alacsony nádkunyhó,

Fehler begangen habe, sein Vorgehen durch ein ganzes Gewirr von sich widersprechenden Dichtungen zu entschuldigen oder wenigstens zu bemänteln suchte.

Für mich speciell war dieser Fall umso bedauerlicher, als wie sich später erwies, mir dadurch die einzige Gelegenheit entging, Nest und Eier eines Pelikans in situ zu sehen und den Brutvogel bei seinem Gelege zu beobachten.

Den 16. April verbrachte ich teilweise mit dem Präparieren einiger zu rettender Stücke, teils mit einem Orientirungs-Ausflug in die nächst Moru-Ghiöl an beiden Ufern des Georgs-Armes gelegenen Balten; am 17-ten machte ich einen Ausflug an den See Kuibida — den Platz, wo die Gebrüder Sintenis im Jahre 1874 die erste Colonie von *Pel. onocrotalus* gefunden und mehrere hundert Eier dieser Art gesammelt hatten.

Unvergesslich wird dieser Tag in meiner Erinnerung fortleben — brachte er mir doch die Erfüllung des langgehegten Wunsches, selbst einzudringen in die grandiose, von den Brüdern Sintenis* so meisterhaft geschilderte Wildniss jener unendlichen Sumpf- und Rohrgebiete. Zum Glück begünstigte gutes Wetter die ganze, von morgens 6 Uhr bis abends 10 Uhr dauernde Tour, welche wir in der kleinen Lotka eines braven, jungen russischen Fischers aus Moru-Ghiöl, Namens Fedor, zurücklegten, wobei abwechselnd bald Klingl bald ich das Steuer führten, wenn nicht allzuschmales Fahrwasser der «Gírla» stossweises Vortreiben des Kahnes vom Stern aus (csáklázás) beanspruchte. Dies führte dann unser unermüdlicher Fedor allein aus.

Von der Kerhana (Bootsstelle) von Moru-Ghiöl aus durchquerten wir erst den breiten See, dem das russische Fischerdörfchen seinen Namen verdankt, bogen durch eine breite, rohrumstandene Gírla (so werden im ganzen Delta-gebiet schmale, zwischen Rohrwänden sich hinziehende Canäle freien Wassers genannt) in den St.-Georgsarm und schifften denselben stromauf bis zur Fischereistation Izlina. Hier stand vor Zeiten ein Dörfchen, welches jedoch mit den meisten seiner Bewohner einem plötzlichen Hochwasser zum Opfer fiel. An Stelle der einst vorhandenen 30—40 Häuser erheben

* «Die Natur» (28) 1879 Nr. 9—10 «Egy gödény fészkelésihely a Dobrudsai Duna-deltában.»

* «Die Natur», (28) 1879 Nr. 9—10. «Ein Pelikan-Brutplatz im Donau-Delta der Dobrudscha.»

lipován halászok szerény tanyája emelkedik. Egy Izlina (a román térképen Uzlina) mellett elágazó girla, melyen át a folyamág emelkedő vize patakszerű sebes rohanással ömlött a nádrengetegbe, a hasonló nevű nagy tóba vezetett, melyet koszorú alakban övez egy egész sor kisebb, egymással számos girla által összekötött tó.

Ezek egyikén, a Ghiöl Islinec-en át az Isaca nevű (Isakov) halászhelyet értük el, mely egy a körülbelül 4 klm. hosszú $2\frac{1}{2}$ klm. széles hasonló nevű tó mellett álló magányos nádkunyhóból áll. Eddig a táj meglehetősen hasonlított a Moru-Ghiöl közelebbi környékén levőhöz.

Rengeteg nádmezők emelkednek a girlák mindkét szélén, mely utóbbiak csak a tulajdonképeni folyam közelében vannak a gyakori árvizek lerakódásaiból keletkező likacsos szárazföldből álló keskeny pásztákkal szegve, tovább azonban a nádrengeteg belsejében a jó 3—4 m. magas, hüvelyknyi vastag nád között szabad vízesikokként húzódnak el. A sok tó, mely a nádrengetegben mindenütt található, épen csak nádtól ment helyek, a hol a túlságos mély víz ennek növést megakadályozza. E helyett azonban a kisebb tavakon, és a nagyobbak szélein — mert *partokról* itt a delta belsejében sehohsem lehet szó — más, buja és fantasztikus növényzet fejlődik. Nupharok és Nymphaeák széles, sötét leveleikkel messzire borítják be a víztükröt, boglárkák, húnnyorfajok és kolokánok nyújtogatják ki hegyes, keskeny élű levelekkel ellátott hosszú száraikat a tiszta vízből, hogy a kis bimbó a napfényben és szabad levegőn kifejlődhessék. Közöttük buján tenyészik mindenféle más, idegenszerű növénytypus. Ezek részint finom indákban, kicsiny bugákban terjeszkednek a felszínen, részint erős husos száron emelkednek ki a fekete mélységből, hogy körülbelül méternyi mélységben a víz színe alatt hosszú, lándzsa alakú sötét levelekből álló, ananászrúleg szétágazó koronává fejlődjenek, vagy hogy sokszoros elágazásban széles leveleket bocsássanak a felszínre. Ezek Stratiotes, Ceratophyllum és húnnyor fajok. Fájdalom, botanikai

sich nun bloss einige niedere Rohrhütten, bescheidene Quartiere der hier hausenden Lipovaner Fischer. Eine bei Izlina (auf der rum. Karte Uzlina) abzweigende Girla, durch welche das steigende Wasser des Armes bachartig reisend in die Rohrwildniss hineinschoss, führte in den grossen See gleichen Namens, um welchen herum sich eine ganze Reihe kleinerer, untereinander durch zahlreiche Girlen verbundener Seen kranzartig herumschlingt. Über einen derselben, den Ghiöl Islinec, erreichten wir die aus einer einsamen Rohrhütte bestehende Fischerei Isaca (Isacow) am grossen, etwa 4 Kilometer langen, $2\frac{1}{2}$ Kilometer breiten gleichnamigen See. Bis hieher war die Landschaft ziemlich ähnlich der aus der näheren Umgebung Moru-Ghiöls. Mächtige Rohrfelder schiessen zu beiden Seiten der Girlen empor, welche ihrerseits nur in der Nähe des eigentlichen Stromes von schmalen Streifen schwammigen Festlandes, den Ablagerungen der häufigen Hochwässer, eingesäumt sind, weiterhin aber im Inneren der Rohrwildniss ohne jegliches festes Ufer zwischen dem 3—4 Meter hohem, zolldickem Rohr als freie Wasserstreifen sich hinziehen. Die vielen Seen, die sich allenthalben im Rohrwust öffnen, sind eben nur rohrfreie Stellen, wo allzugrosse Tiefe dessen Wuchs verhinderte. Dafür entwickelt sich auf den kleineren derselben und an den Rändern — denn von Ufern ist hier im Inneren des Deltas nirgends zu reden — der grossen Seen eine andere, üppige und phantastische Vegetation. Nuphar und Nymphaea bedecken mit den breiten, dunkeln Blättern weithin den Wasserspiegel, Wasseranunkel, Laichkrautarten und Wassernuss ranken ihre weiten Arme mit den spitzen und scharfkantigen Blättern durch die klare Flut empor, dass das Blütenknöspchen sich im Sonnenschein und freier Luft entfalten könne. Dazwischen wuchern üppig allerlei andere fremd erscheinende Pflanzentypen, teils in feinen Ranken und zarten Rispen an der Oberfläche einhartreibend, teils auf kräftigem, fleischigem Schafte aus schwarzer Tiefe emporsteigend, um etwa metertief unter dem Wasserspiegel sich zu ananasartig ausstrahlender Krone aus langen, lancettförmigen, dunklen Blättern zu entwickeln oder in vielfältiger Verästelung breite Blattrispen an die Oberfläche zu entsenden. Es sind dies Stratiotes-, Ceratophyllum- und Knöterich-Arten — leider sind meine botanischen

ismereteim gyengék ahhoz, hogy ennek a vonzó vízi flórának névjegyzékét összeállíthassam; de azért teljesen élveztem a felséges, buja tenyészszerű sokszerű alakzatok sajátos varázsát.

A sokféle alak halmaza helyenként oly sűrűn borította a víz színét, hogy a lottkát csak nagy fáradsággal lehetett közöttük átszorítani, vagy jobban mondva az élő szőnyegen áttolni. Hogyha aztán egy nagyobb tavon át haladtunk, és a nád széle perspektivikusan visszalép a kék csendes víztükörtől, akkor a nagyobb látókörben akadálytalanul járhatott a szem az egyenlő kiterjedésű, egyhangú, végtelen nádasok mezőin. Hatalmasan hat ez a vadon a maga egyhangúságában és impozáns nyugalomban. A meddig a szem ellát, nád, nád és megint csak nád. Az ember nemcsak tudja, de érzi is, hogy mindez a rengeteg nádas szűzen maradt a maga föltétlen hozzáférhetetlenségében — ember még nem tette ide a lábát, hajó nem képes rajtuk áthalolni, csak a szárnyaló madár keres és talál még le nem leplezett homályában békét és menedéket.

Fáradságosan hatol az ember lépésről-lépésre ezekbe a nádrengetegekre — hónapokig tartó munkába kerül, míg egy csónakkal járható útat, egy gírlát vágnak ki és ezáltal egy új szemet kötnek a közlekedési utak hálójába, mely halászat céljából szeli át a deltát. És jaj akkor, ha a gírlát nem tartják a legnagyobb gonddal jó karban. Egyetlen év buja hajtásai elégségesek, hogy még a legkönnyebbcónakokra is járhatatlannak tegyék — s egy további év múlva már a lipován halász éles szemesem képes az újból zárt náderdőben az egykori útnak bár csak helyét is megismerni. Átlagosan, közepes vízállás mellett, 3—4 métert és többet is tesz ki a víz mélysége a deltának e részében, ugyanannyi a remek vastag nád magassága a víz felett — sűrűn és bontatlanul emelkedik szár szár mellett közvetlen a vízből, a nézőben igazán egy erdő benyomását keltve.

Halkan evezünk az isacai tó barátságos kék tükreán, mikor nyolcz-tíz kilométernyi távolságban egy hatalmas gőzös árboczai és kürtője bukkantak fel a náderdő felett. Oda át a szulinai

Kenntnisse zu schwach bestellt, um ein Namensverzeichnis dieser anziehenden Wasserflora zusammenstellen zu können, wohl aber genoss ich voll den eigenen Zauber der herrlichen Üppigkeit und der Mannichfaltigkeit der Formen, deren Wust das Wasser stellenweise so dicht erfüllt, dass die Lotka nur mit Mühe hindurchgezwängt werden konnte oder besser gesagt über den verfilzten Teppich hinübergeschoben werden musste. Führt man dann über die Fläche eines der grösseren Seen dahin und tritt der Rohrsaum perspektivisch gegen den blauen, stillen Spiegel zurück, so schweift das Auge unbehindert in dem vergrösserten Sehkreis über gleichmässig ausgebreitete, eintönige, endlose Rohrfelder hin. Mächtig wirkt die Eintönigkeit dieser Widniss in ihrer imposanten Ruhe. So weit das Auge reicht, Rohr, Rohr und immer wieder Rohr. — Man *weiss* es nicht nur, man *fühlt* es sogar, dass all' diese weiten Rohrbrüche jungfräulich geblieben sind in ihrer absoluten Unzugänglichkeit — keines Menschen Fuss durchquerte sie je, kein Schiffelein vermag sie zu durchdringen, nur der flüchtige Vogel sucht und findet in ihrem unentweiheten Dunkel Frieden und Schutz.

Mühsam dringt der Mensch Zoll für Zoll in diese Rohrwüsten ein — monatelanger Arbeit bedarf es, bis eine Bootstrasse, eine Gírla ausgehauen und damit eine neue Masche in das Netz von Communicationswegen eingeführt ist, welche der Fischerei wegen das Delta durchziehen. Und wehe, wenn die Gírla nicht sorgfältig erhalten bleibt. Die üppigen Schösslinge eines Jahres genügen, um sie selbst für die leichtesten Boote unfahrbar zu machen, und nach einem weiteren Jahre vermag selbst das scharfe Auge des Lipowaner Fischers nicht mehr, in dem neuerdings geschlossenen Rohrwalde die Stelle des einstigen Weges zu erkennen. Drei-vier Meter und darüber beträgt die Wassertiefe in dieser Gegend des Deltas im Durchschnitte bei mittlerem Wasserstand, ebensoviel die Höhe des prachtvoll dicken Rohres über Wasser; dicht und undurchdringlich erhebt sich Halm neben Halm, bei dem Beschauer wirklich den Eindruck eines Waldes hervorrufend.

Leise ruderten wir auf den blauen, freundlichen Spiegel des Sees von Isaca hinaus, als die Masten und der Kamin eines mächtigen Dampfers acht bis zehn Kilometer von uns entfernt über dem Rohrwald emportauchten.

ágban zakatolt és fujva füstölgött a szörnyeteg a tenger felé tartva, talán Batumba, talán Konstantinápolyba, talán épen Angliába. Gyors menetben siklott le a folyamon, vas bordái közé egy darabka nyugat-európai műveltséget, raffinált kényelmet zárva. Ide át mi himbálóztunk a kék vizen, a kis lengő csolnakon — s csolnak és gőzös között, némán komolyan, és fenségesen terült el az átszeghetetlen bálta.

Egészen másképen alakult e növényvilág mikor egy keskeny éren át, a hosszan elhuzódó Gírla Litkovot* értük el és azt átszelve Kuibida halászkunyhó felé igyekeztünk.

A szüzi náderdő itt ritkulni látszik; a nyári száraz nem emelkednek közvetlenül a vízből, hanem barna, a víztükörből gyakran látnyi magasságra kiemelkedő földes alapból. Igazán megkönnyebbülve lélegzik fel az utazó, hogy itt végre ismét partot, földet, szilárd alapot láthat.

Az aljat buja, üde pompában viruló füvek és leveles növények alkotják. A harmatfű puha levelei csalánszerű Stachysok csoportjai, és a nádi boglárka kardalakú levelei, akárcsak kertész kezétől rendezve, úgy csoportosulnak a széleken, hatalmas buja tenyészésű harasztosok emelkednek fölibük, és vízi csúcsosok és hunyorok kuszó indái kunkorodnak fel a nád vagy az itt erősen előtérbe lépő bús gyékény (Typha) sugár buzogány szárain. Sajátságosan szakgatottnak tünik fel ez az emelkedettebb föld, mert ezer meg ezer csoportba osztva, át és át töri azt a víztükör, és e csoportok között mindenütt szabad, sötétszínű és mély víz terül el.

Ekkor — elhaladás közben — lottkánk könnyedén érinti egyikét az utat szegélyző szigetecskéknél — a csónakban alig érezhető az érintkezés és a sziget nádcsoportjai mégis megremegnek, könnyedén ringanak a sás hosszú, magasan álló levelei és halkán csendesesen forgó mozgásban jön az egész szigetke és haladási

* Ez a gírla a Gírla Ruscá-val összeköti a Sulina ágot a Gorgova tó déli részével, és ezt ismét hosszú ívben a Szt.-György-ággal. Hozzávetőleges hossza 40—45 km. tesz ki.

Dort drüben am Sulinaarm keuchte und dampfte der Koloss dem Meere zu — vielleicht nach Batum, vielleicht nach Constantinopel, vielleicht direkt nach England. In rascher Fahrt glitt er den Strom hinab, in seinen eisernen Flanken ein Stückchen westeuropäischen Comforts, raffinierter Cultur einschliessend. Hüben schaukelten wir auf blauer Flut in dem kleinen, schwanken Kahn — und zwischen Kahn und Dampfer lag stumm, ernst und gross die undurchdringliche Balta.

Ganz anders gestaltete sich das Vegetationsbild, als wir durch eine schmale Ader die weithin sich ziehende Gírla Litkov* erreicht hatten und dieselbe querend der Fischerhütte Kuibida zustrebten.

Der dichte Rohrwald scheint sich hier zu lichten; nicht unmittelbar aus dem Wasser steigen die schlanken Halme empor, sondern aus braunem, oft fusshoch den Wasserspiegel überragendem, erdigem Grund. Ordentlich erleichtert athmet der Reisende auf, hier endlich wieder Ufer, Erde, festes Land zu sehen.

In saftiger, üppiger Pracht bildet das «Unterholz» ein Heer von Blattpflanzen und Gräsern. Die zarten Blattrosetten des Sonnenthaues, Gruppen der nesselartigen Stachys, die schwertförmigen Blätter des grossen Hahnenfuss gruppiren sich wie von Gärtnerhand geordnet an den Rändern, mächtige Farnkrautpartien wuchern darüber empor, und die kriechenden Ranken der Knöteriche und Nachtschatten streben an den schlanken Halmen des Rohres und des hier stark vorherrschenden Kolbenshilfes (Typha) aufwärts. Nur merkwürdig zerissen erscheint dieses höhere Land — in tausend und abertausend Gruppen verteilt durchbricht es den Wasserspiegel, und dazwischen ist überall freies, dunkelgefärbtes, tiefes Fahrwasser.

Da — im Vorbeigleiten — streift die Lotka leicht an eines der kleinen Inselchen an, welche den Weg säumen; — kaum fühlbar ist die Berührung im Boot, und doch erzittern die Halme der Rohrgruppe der Insel, ein leichtes Schwanken und Schaukeln bewegt die hohen Blätter des Schilfes, und leise, leise schwingt in drehender Bewegung das ganze Inselchen um

* Diese Gírla verbindet durch die Gírla Rusca den Sulina-Arm mit dem Süden des Sees von Gorgova und diesen wiederum in weitem Bogen mit dem Georgsarm. Ihre beiläufige Länge beträgt 40 bis 45 Kilometer.

irányunkat követve megfordul tengelye körül: az uszó lápok területébe hatolunk.

Én ezt a formatiót korábbi tapasztalatokból ismertem — tudtam, hogy Kuibida környéke kizárólag ilyen természetű; — de a valóság messze felülmulta képzeletemet és őszintén megvallom, hogy valami kényelmetlen szorultság érzete vett rajtam erőt, mikor így óráról-órára haladtunk lengő kis csónakunkban ennek az alattomos területnek csalóka útvesztőjében.

Szép volt, az igaz és nincs az a kertész, a ki ügyesebben és szebben állíthatta volna össze azokat a gyönyörű növényesoportokat, melyeket itt a természet alakított szeszélyes játékában. Fájdalom e növények még nem virágoztak — csak a Nuphar és a Nymphaeák kezdték virágszáraikat a víz fölé emelni — de a leveles növények elrendezése egyedül is elégséges volt arra, hogy engem teljesen lekössön. Az üde buzogánygyékény, a régi és új nád változás gazdag csoportosulása, a mocsári növényeknek nem is sejtett buja tenyészése, ehhez a sötét víztükrök, melyeknek mély öléből helyenkint ismét más, sokszerű csoportokban gazdag növény-alakok törnek napfényre, hogy harmonikusan sorakozzanak a szigetek növényzetéhez. Mindez páratlanul szépséges volt. És az ember mégsem örülhet igazán az élvezetnek. Az a tudat, hogy mértöldnyi kerületben mindenütt ily bizonytalan a talaj, nyomasztólag hatott. Hisz még maga a girla sem biztos, — egy vihar elégséges arra, hogy az ezernyi kisebb-nagyobb uszó láb szigetecekket úgy össze-vissza hajtsa, hogy a helyes irány megtartása majdnem lehetetlenné válik. És eltévedni ebben a labirintusban! Csak csolnokon képzelhető az átálménés; a csalékony takaró sehol sem bírja meg az embert, nagyobb távolságra épen nem; a látszólag szilárd talaj alatt pedig hat és több méternyi mélység tátong!

Ez a formáció az egész deltában meglehetősen gyakori — ha nem is mindenütt oly nagyszerű alakban, mint a Kuibida tó környékén. Elhalt, roskadt, törött nád, a vihartól kitépott gyökértövek, az árvizek alkalmával idesorodott mindenemű gíz-gáz, mindez helyenként összeszövődik.

seine eigene Achse herum, der Richtung unserer Fahrt folgend: *wir sind in das Gebiet der schwimmenden Inseln eingedrungen!*

Mir war diese Formation von früheren Erfahrungen her geläufig — ich wusste, dass die Umgebung des Kuibida ausschliesslich so beschaffen sei, — doch waren alle meine Vorstellungen durch die Wirklichkeit weit übertroffen, und ich gestehe offen, dass ein eigenes Gefühl unbehaglicher Beklemmung mich überkam, als wir so Stunde auf Stunde auf unserem schwanken, kleinen Fahrzeuge in dem trügerischen Labyrinth dieses heimtückischen Terrains dahinfuhren.

Schön war es freilich, und keine Gärtnerhand könnte geschickter und lieblicher die reizenden Pflanzenpartien zusammenstellen, als es die Natur in launigem Spiele gethan. Leider blühten die Pflanzen noch nicht — nur Nuphar und Nymphaea begann die Knospentiele über Wasser zu strecken, — aber das Arrangement der Blattpflanzen allein war genügend, um mich voll zu fesseln. Die reiche Abwechslung der Gruppierung von frischgrünem Kolbenschild und altem wie neuem Rohr, das ungeahnt üppige Wuchern all der saftigen Sumpfpflanzen, dazu die dunklen Wasserflächen, aus deren tiefem Schoosse wieder andererseits an mancher Stelle ein reicher Flor mannichfaltiger Gestalten ans Tageslicht stieg, um sich harmonisch den Inselpflanzen anzugliedern — das alles wirkte unvergleichlich schön. Und doch ward man des Genusses nicht recht froh. Das Bewusstsein, in meilenweitem Umkreise von solch' unsicherem Terrain umgeben zu sein, wirkt drückend. Selbst die Girle ist ja nicht sicher — ein Sturm genügt, um all die tausend kleinen und grösseren Inseln so wirr durcheinander zu treiben, dass ein Einhalten des richtigen Pfades fast zur Unmöglichkeit wird. Und verirrt in diesem Labyrinth? — Nur zu Kahn ist ein Durchkommen denkbar nirgends trägt die trügerische Decke auf weitere Strecken, — und unter dem scheinbar festen Boden lauert eine Tiefe von 20 Fuss und darüber!

Diese Formation ist im Delta ziemlich häufig anzutreffen — wenn auch nicht immer in so prächtiger Form wie in der Umgebung des Kuibida. Abgestorbenes, gebrochenes Rohr, vom Sturm ausgerissene Wurzelstöcke, von der Hochflut herbeigeschwemmte Detritus aller Art ballen und filzen sich an gewissen Stellen zu-

Alsóbb rendű növények, moszatok és mohák, hinárok az ingatag tutajt szilárd alappá kapcsolják össze, a melyen nemsokára a nád és más növényzet veheti meg a lábát, és az ezernyi gyökérszálcák a likacsos tömegnek nagyobb szilárdságot kölcsönöznek. Az elhaló nemzedékek maradékaikat egymásfelé halmozzák, új táplálékot nyújtva jövődő nemzedékek számára. Állandó szelek az egyes szigetecskéket nagy mezökké terelik össze, melyeknek ingatag takarója messzire borítja a vizet. Végre az egymásfelé tornyosult szerves anyagok terhe túlnagy lesz, és lassan a mélységbe süllyed az egész alap, új tért nyitva hasonló játéokra. Lenn a mélységben pedig réteg-rétegre halmozódik és zajtalanul emelkedik tovább és tovább a magasságba, mint új, szilárd szárazföld.

Homok- iszap és az árvizek lerakódásainál gyorsabban töltik fel a deltát az elsüllyedő növényi maradékok e tömegei, és lépésről-lépésre szorítják vissza a vizet melynek eredetüket köszönhetik. Ma még a növény uralkodik itt. Kevés madár élénkíti ezt a vidéket — a legvadabb mocsári madarak nagy telepei eltűntek, lakóik, melyek egykor ezeken a majdnem hozzáférhetetlen helyeken békés otthont leltek, ma már csak átvonuló vendégek, csak helyenként hallatja a *Locustella luscinioides* sajátságos trilláját, vagy éneklí a *L. melanopogon* gyönyörű, bánatos dalát; mesze vidéken, komor hallgatás uralkodik a balta felett, a minő illik is ebbe a titokzatos műhelybe, a hol a természet még ma is szárazföldeket épít.

Ebben a feneketlen útvesztőben nem messze a Kuibida tótól emelkedik valóságos szilárd alapon egy domb — valószínűleg szintén terméke a fent rajzolt folyamatnak. Két hatalmas, ősrégi fűz emelkedik rajta, és árnyékukban biztosan és kényelmesen nyugszik egy halász-kunyhó. Itt partraszállottunk és az épen távollevő gazda nádfonatu haltartójából hatalmas adag nyálkás czompóval, pirosszárnyú-konzérrel, haresával és folyami sügérrel láttuk el magunkat. Ugyanis minél több fajt használnak, annál jobban sikerül a Csorba, vagyis a hallevés. Nemsokára zengett az üst a nádtűz felett s a hazatért halász, egy öreg ember, ki már harmincz éve halászat itt, hallevésünkhöz eezettel

sammen. Pflanzen niederer Art, Algen und Moose, verbinden das schwanke Floss zu festem Grunde, auf dem bald Rohr- und andere Vegetation Fuss fassen kann und im Verein mit den tausend Wurzelfäserchen der lockeren, schwammigen Masse grössere Consistenz verleiht. Die absterbenden Generationen der Pflanzendecke häufen ihre Reste übereinander, neue Nahrung für kommende Geschlechter bietend. Constante Winde backen die einzelnen Inselchen zu grossen Feldern zusammen, deren schwanke Decke oft weithin das Wasser überbrückt. Endlich wird die Last der aufeinandergethürmtten organischen Stoffe zu schwer, und langsam versinkt das ganze Floss in die Tiefe, neuen Raum zu gleichem Spiele eröffnend. Unten am Grund aber baut sich Lage über Lage und wächst still empor als neues, festes Land. Schneller noch als Sand und Schlamm und Geschiebe, welche die Hochflut zurücklässt, füllen die Massen versinkender Pflanzenstoffe das Deltagebiet auf und drängen Fuss um Fuss die Wasser zurück, denen sie ihren Ursprung verdanken. Hier herrscht heute noch die Pflanze; wenig Vögel beleben diese Gegend — die grossen Colonien scheuesten Sumpfflügelers, die einst an diesen fast unzugänglichen Stellen ihr ungestörtes Heim gefunden haben, sind nur vorübergehende Gäste — stellenweise nur schwirrt der Nachtigallrohrsänger seinen eigenartigen Triller, oder flötet klagend *L. melanopogon* ihr reizvolles Lied — auf weite Strecken hin ruht ernstes, düsteres Schweigen über der Balta, wie es für die geheimnissvolle Werkstätte passt, in welcher die Natur noch heute Länder baut.

Mitten in diesem bodenlosen Gewirr erhebt sich unweit des Sees Kuibidä ein niederer Hügel wirklich festen Bodens — wohl auch ein Product des oben geschilderten Vorganges. Zwei mächtige, uralte Weiden erheben sich auf demselben, und in ihrem Schatten ruht sicher und behaglich eine kleine Fischerhütte. Hier landeten wir und versorgten uns aus dem rohrgeflochtenen Fischbehälter des augenblicklich abwesenden «Hausherrn» mit einem tüchtigen Gerichte Schleien, Rotfedern, Welsen und Flussbarschen. Je mehr Arten nämlich verwendet werden, desto vorzüglicher gerät die Csorba, die Fischsuppe Bald brodelte über dem Rohrfeuer der Kessel, der heimkehrende Fischer, ein alter Mann, der seit dreissig Jahren hier herumfischet, erfreut uns mit Essig zu unserer

kedveskedik, (a miért mi bort szolgálunk fel neki). Néhány perc alatt kész a felséges ízű ebéd — hogy majdnem ép oly gyorsan el is legyen fogyasztva. Déli $\frac{1}{2}2$ volt.

Mindenfélét mesélget ezalatt az öreg; hajdanában mily nagy tömegekben fészkeltek a Babicá-k (gödények) a Kuibida tavon, mily gyakori volt a báltában a hatyu és más különféle szárnyas vad — míg most alig látható ezekből valami. «Sunt premulți vênatori» — nagyon sok a vadász! — a mindig és mindig visszatérő refrain. Aztán elbeszéli, hogy primitív nádgulibája helyén szilárd, vert falú ház állott emlékezetet meghaladó idők óta, míg más hasonló helyekkel együtt a hatóságok parancsára lerombolták, hogy a rettegett Dobruđa rablót, Leczinski Simont, ezektől a buvó helyektől megfoszszák. Ez víz volt Fedorunk malmára — mert ő is ismerte a hírhedt Simeon perceptort (az adószedő Simeon); sőt mi több, egy évig dolgozott is vele a halászatnál — és most a kettő felváltva mondta el egyik kalandot a másik után abból a legendakoszorúból, mely a bálták eme Rózsa Sándorának személyét, kit mint az elnyomottak oltalmazóját és a jogtalan szerzemény megbüntetőjét dicsőítenek, legendaszerű fényvel körveszi. Egészen egyedül, társak nélkül sokáig tartotta rettegésben ez a mindenesetre vakmerő bátorságú férfiú az egész Dobruđát, a nélkül, hogy sikerült volna őt kézrekeríteni — a mi különben annál kevésbé csodálatos, miután mindaz a sok erdőben és báltában magányosan élő pásztor és halász leghatározottabb barátja volt, és sorsát még ma is siratja. Mikor azonban Statescu helytartó 10000 franknyi jutalmat tűzött ki kézrekerítésére, akkor biztonsága oda volt. Mikor 1890 októberében betegen és nyomorultan egy szőlő kunyhójában menedéket keresett az őszi viharok elől, a tulajdonos azonnal elárulta, és ő elesett a megragadására kiküldött katonai őresapattal való harcban, miután egy katonát lelőtt, több mást pedig súlyosan megsebesített.

Ma a népdal dicsőíti tetteit, és este a falvakban sokszor lehet hallani a lányok mélabús orosz nótáit Leczinskiről, a nemeslelkű rablóról.

Fischsuppe (wofür wir ihm mit Wein aufwarten), und in wenigen Minuten ist das herrlich munde Mittagsmahl fertig — um fast ebenso rasch verzehrt zu sein. Es war halb 2 Uhr mittags!

Allerlei erzählt dabei der Alte; wie vor Zeiten die Babicä (Pelikane) in grossen Massen am Kuibidä gebrütet hätten, wie Schwäne und allerlei anderes Geflügel so häufig in der Balta gewesen sei — während jetzt wenig von alldem sich blicken liesse. «Sunt premulți venatori» — es sind zu viel Jäger! — der immer und immer wiederkehrende Refrain! Dann erzählt er, wie an stelle seiner primitiven Rohrguliba ein festes Haus mit Lehmwänden hier gestanden hätte seit undenklichen Zeiten, bis es nebst anderen ähnlichen Anlagen auf Befehl der Behörden zerstört wurde, um dem gefürchteten Dobruđscharäuber Simeón Leczinski diese versteckten Schlupfwinkel zu entziehen. Das war Wasser auf unseres Fedor Mühle — denn auch er hatte den berüchtigten Simeon perceptor (Steuereintnehmer Simeon) gekannt, ja sogar über ein Jahr mit ihm bei der Fischerei gearbeitet — und nun erzählten uns die beiden abwechselnd ein Abenteuer nach dem andern aus dem Kranze von Legenden, welche die Person dieses als Beschützer der Unterdrückten und Bestrafer unrechtlichen Erwerbes gepriesenen Rózsa Sándor's der Balten mit sagenhaftem Glanze umgeben. Ganz allein, ohne alle Gefährten, hatte dieser jedenfalls durch verwegenen Muth ausgezeichnete Räuber lange Zeit die ganze Dobruđscha in Atem erhalten, ohne dass es gelungen wäre, seiner habhaft zu werden, — was übrigens umsoweniger wunderbar erscheint, als alle die vielen, einsam im Wald oder Balta hausenden Hirten und Fischer seine ausgesprochenen Freunde waren und heute noch sein Schicksal beklagen. Als aber Präfect Statescu eine Prämie von 10,000 Frcs auf seine Ergreifung setzte, war es mit seiner Sicherheit vorbei. Als er im October 1890 krank und elend in einer Weingartenhütte Schutz vor den Herbststürmen suchte, wurde er von dem Eigentümer sofort verraten und fiel im Kampfe mit der zu seiner Festnahme ausgesandten Militärpatrouille, nachdem er einen Soldaten erschossen, einige andere schwer verwundet hatte. Heute preist das Volkslied seine Thaten, und gar oft hört man abends in den Dörfern die Mädchen melancholische russische Weisen singen von Leczinski, dem edelmütigen Räuber.

Az öreg Dimitrijnek ilyen érdekes beszélgetése daczára is csak rövid ideig pihentünk, és nemsokára az úszó lápok közei át a kis Kuibida tóra siettünk, melynek nyugati széle mentén haladva, egy más gírlába kanyarodtunk, és új úton át ismét az isacai tóba tértünk vissza. Az első délutáni órákban könnyű szél kerekedett — a mi a Kuibidán érdekes látványt szerzett; nádasszigetek — még 20-25 m. átmérőjük is — színházi díszletekként zajtalanul siklottak tova a széles vizen a keleti szélétől a nyugatihoz; a kisebbek gyorsabban haladtak, a nagyobbak lassabban — és itt-ott egyik vagy másik szigetecke lassan saját tengelye körül forgott, a mint épen belekapott a szél az egyenlőtlenül emelkedő nád és sás vitorlába.

Érdekes volt, de borzalmas — és egyszersmind akadályozó is, mert a szél, bármily könnyű volt is, az útirányt annyira eltölti, hogy Fedorunk legbiztosabb helyi ismerete daczára is ismételten csalóka zsák utzakba került, és néhány helyen valósággal át kellett magunkat tapogatni az úszó lápok útvesztő közei. Isacától simán ment az út, csak a keskeny izlinai gírlában izzadtunk egy kevésbé, mert most ennek rohanó folyásával szemben kellett haladnunk. Végre a Szt-György-ágba kanyarodva hajónkat a közepén tartva gyorsan haladtunk lefelé a folyamon. Éj borult a széles mocsárvidékre, izzóvörösen emelkedett a teli hold a szemhatár fölé — s a párától terhes báltalevegőben oly alaktorzulást mutatott, a milyent eddig még sohasem láttam; hosszú, laposra nyomott eklipsishez hasonlított.

Zajtalanul, evezés nélkül siklott csolnakunk le a széles ágon — köröskörül sötét éj volt, hallgatagon ültünk mi hárman lottkánkban, és néztük azt az ezüst csikot, melylyel a hold beezüstözte a habokat. Nagypéntek éjszakája volt, és gondolataink messze, hazaszálltak, a hol szeretteink a közeli husvétra készülődtek.

A helyrajzi és tájképi viszonyok érdekességétől eltekintve, ez és az előtte való napi kirándulás csak alig nyújtott kielégítő eredményt. A kis beltavak, melyekre nézve ezen a kedvező ponton különösen jó reményeim voltak, csak a téképén léteztek; a szájalmasan pusztá part

Trotz dieser anregenden Gespräche des alten Dimitrij hielten wir nur kurze Rast und eilten bald durch die schwimmende Balta dem kleinen See Kuibidā zu, dessen westlichem Rande entlang wir in eine andere Gírla einbogen und über neue Wege wieder zum See von Isaca zurückfuhren. In den ersten Nachmittagsstunden hatte sich ein leichter Wind erhoben, was mir auf dem Kuibidā den interessanten Anblick verschaffte, wie Rohrinseln von sogar 20 bis 25 Meter Durchmesser, wie Decorationsstücke über die breite Wasserfläche vom Ost- zum Westrande geräuschlos hinübersegelten; die kleineren fuhren schneller, die grösseren langsamer, und hier und da rotirte ein oder das andere Inselehen langsam um seine eigene Achse, wie eben der Wind in das ungleich aufragende Rohr- und Schilfsegel eingriff.

Interessant war's, aber unheimlich und zugleich hinderlich, denn derselbe Wind, so leicht er auch war, hatte doch die Fahrbahn so verschoben, dass Fedor trotz seiner genauesten Localkenntniss wiederholt in trügerische Sackgassen geriet, und wir uns an manchen Stellen förmlich durch die Irrgänge der schwimmenden Balta durchtasten mussten. Von Isaca aus ging die Fahrt glatt weiter, nur die schmale Gírla Islina machte uns etwas warm, weil wir nun deren scharfe Strömung bergauf zu überwinden hatten. Endlich in den Georgsarm eingebogen, fuhren wir rasch die Strommitte haltend mit dessen Wassern stromab. Die Nacht hatte sich über das weite Sumpfland gesenkt, glutrot stieg der Vollmond über den Horizont empor, in der dunstgeschwängerten Baltenluft eine Formverzerrung zeigend, wie ich sie bisher nie gesehen; er glich einer langgestreckten, flachgedrückten Elypse.

Geräuschlos glitt unser Kahn ohne Ruder Schlag den breiten Arm hinab, tief dunkel blaute die Nacht umher, schweigend sassen wir drei in der Lotka, in den zitternden Streifen blickend, mit dem der Mond die Wellen übersilberte. Es war Charfreitagnacht und die Gedanken zogen weit hin in die Heimat, wo die Lieben zum nahen Osterfeste rüsteten.

Von dem topographischen und landschaftlichen Interesse abgesehen, hatte diese und die Excursion des vergangenen Tages wenig Befriedigendes geboten. Die kleinen Binnenseen, auf welche ich an diesem exponirten Punkte besondere Hoffnungen gesetzt hatte, existirten nur

Moru Ghiöl körül semmit se nyújtott, a mi átvonulókat pihenőre esábíthatna — és az óriási báltavidéket állandó vonulási megfigyelések területéül választani egyáltalában nem volna célszerű. Egy elég terjedelmes terület typicus ornisáról, a két vadászó úr barátságos közreműködése és saját kirándulásaim eléggé tájékoztattak — ez meglehetősen szegény fajokban, és még sokkal szegényebb egyedekben.

Utóbbi körülményt részben a fészkelési telepek lassankénti eltűnésével lehet megmagyarázni; mit minden oldalról meg is erősítettek, legalább a mi a gödényeket, karakátnákat, gémekeket és más efféléket illeti. Ezelőtt számos ilyen telep volt, de a szüntelen vadásztatás, valamint a halászoknak mindig növekedő száma és az ezek által okozott folytonos nyugtalanítás, elűzte a bálta eme félénk lakóit, vagy legalább egészen félreeső, úgyszólván ismeretlen vidékekre szorította őket vissza.

Hogy azonban a mondhatni felséges életfeltételeket nyújtó helyeken más fajok, és különösen a kisebbek, miért vannak oly szórványosan képviselve, és hogy miért vannak még élénkebb helyeken is faj szerint oly kevesen, talány marad előttem. Csak a nyári lúd fészkel helyenként teljesen hozzáférhetetlen nádasokban még elég nagy számban. Feltűnő volt ellenben a kacsák kis száma, a melyek közül éppen csak a következő fajokat láttam: *A. boschas*, *strepera*, *nyroca* és *circia*. Másféle szárnyas vadat órákig tartó utakon csak egész szórványosan lehet találni, és különösen feltűnt az ily helyeken a különben oly közönséges szárcsa és különböző bűvár-tömegeknek hiánya.

Teljesen szegény azonban az egész terület kis fajokban, a melyeknek pedig nagyobb részben már itt kellett volna lenniök. *Aegithalus pendulinus* a báltaszélek közönséges, jellemző madara, melyet a nádrengeteg belsejében ugyanoly nagy számú *Panurus biarmicus* vált fel. A bálta belsejében helyenként gyakoribb volt *Locustella luscinioides*, és az úszó szigetek területén *Lusciniola melanopogon* is elég gyakran volt hallható. *Acroceph. phragmitis* azonban úgyszólván

auf der Karte; der trostlos kahle Uferstrand um Moru-Ghiöl selbst bietet nichts, was Durchzügler zu einer Rast verlocken könnte, und das ungeheuerere Baltengebiet als Terrain für stabile Zugsbeobachtungen zu wählen, wäre durchaus nicht zweckentsprechend. Über die typische Ornis eines ziemlich ausgedehnten Gebietes war ich, Dank der freundlichen Beihilfe der beiden jagenden Herren und durch die eigenen Touren, so ziemlich orientirt; dieselbe ist ziemlich artenarm, noch auffallender aber arm an Individuen.

Letzterer Umstand erklärt sich zum Teil durch das allmähliche Verschwinden der Brutcolonien, welches mir von allen Seiten bestätigt wurde, wenigstens was die Pelikane, Cormorane, Reiher und dgl. anbelangt. Colonien dieser Arten existirten früher zur genüge; die rastlose Jagd jedoch, welche auf diese Tiere gemacht wird, sowie die immer mehr zunehmende Zahl der Fischer und die durch dieselben verursachte stete Beunruhigung vertrieb diese scheuen Bewohner der Balta oder drängte sie doch in ganz entlegene, sozusagen unbekannte Gebiete zurück.

Warum aber an den geradezu herrliche Existenzbedingungen bietenden Plätzen andere Arten und ganz besonders die Kleinvögel so sporadisch verteilt und selbst an belebteren Stellen nur in wenigen Arten vertreten sind, bleibt mir ein Rätsel. Nur *Graugänse* brüten in ganz unzugänglichen Rohrfeldern stellenweise in recht bedeutender Menge. Auffallend schien mir dagegen die geringe Zahl der Enten, von denen ich überhaupt nur die Arten *A. boschas*, *strepera*, *nyroca* und *querquedula* sah. Anderes *jagdbares* Geflügel trifft man auf stundenlangen Fahrten immer nur ganz vereinzelt, und vermisste ich vor allem die an derlei Orten sonst so zahlreichen Mengen der Rohrhühner und der verschiedenen Taucher.

Geradezu arm aber ist das ganze Gebiet an Kleinvögeln, deren grösserer Teil ja doch schon eingerückt sein musste. *Aegithalus pendulinus* ist ein gemeiner Charaktervogel des Baltensandes und wird im Inneren der Rohrwüste von *Panurus biarmicus* in gleicher Menge abgelöst. An einzelnen Stellen der inneren Balten fand ich *Locustella luscinioides* häufiger, und im Gebiet der schwimmenden Inseln liess sich auch der Tamariskenrohrsänger nicht allzu selten hören. *Acroceph. phragmitis* fehlte jedoch so

teljesen hiányzott, mert csak 2 vagy 3 helyen hallottam a hangját, az april 17-iki hosszú úton. *Acrocephalus turdoides* úgy látszik éppen megérkezett, — csak 4 példányt konstatálhattam. FEDOR kérdésemre úgy vélekedett, hogy ez a madár nem éppen gyakori, a lármázó nádi rigóposzáta pedig oly faj, melyet nem egykönnyen lehet meg nem hallani. Kék czinke minden füzesben található — nádi sármány általában nem éppen ritka — evvel azonban a báltáknak tipikus kisebb fajai ki is vannak meritve. És e mellett órákig tartó utakat lehet tenni a leggyönyörűbb náderdőben, a legkedvezőbb mocsár területen, a nélkül, hogy az ember egyetlen egy madárhangot is hallana, vagy hogy egyetlen egy szárnyas vándort látna tovamonúlni a nád-erdő fölött.

Így ismét felszedtük sátorfánkat. Báró W. és gróf C., mely utóbbi előtte való napon még elejtette az áhitozott réti sast, a Razim lagunára és különösen ennek északi végében fekvő Pópina szigetére látogattak el, én pedig, miután szívélyes búcsút vettem a két földitől, a kikkel az utóbbi napokban a vadászat és a felséges természet örömeit, valamint a moru-ghiöli több mint kétes konyhai élvezeteket is megosztottam, felszálltam súlyosan megterhelt lottkámra, és két orosz halász erős karjaitól hajtva, a Szt.-György-ágon ismét lehaladtam, hogy a Dunavaczon és Dranovon át ismét Jurilofkába érhessek.

Másfélnapig tartott a csolnakon tett út Moru-Ghiöltől Jurilofkáig, melynek első része, a dranovi halrakodóig kevés érdekességet nyújtott. Órákig eveztünk az alsó folyásán most majdnem teljesen eliszaposodott és elhomokosodott Dunavaczon — egy hajdani Duna-ágon — rengeteg nádas mezők, vagy még egyhangúbb égési helyek között, a hol beláthatatlan távolságban mindenütt elhamvasztott fekete nádtorzsák állottak ki serteszerűleg a vízből.

Nádégések ezen a vidéken gyakoriak; és gyönyörű látványt nyújtanak ezek a szándékosan halászati célokra gerjesztett, vagy gondatlanságból keletkező tüzek sötét éjjel, mikor messze vidéken az egész bálta izzó vörös fényben úszik és a biber-vörös párák ég felé szállnak. A mily

gut wie ganz, denn nur an 2 oder 3 Stellen hörte ich während der ganzen langen Fahrt des 17. April dessen Stimme. *Acroceph. turdoides* schien eben eingerückt; nur 4 Exemplare wurden von mir constatirt. Fedor meinte auf meine Frage, der Vogel sei nicht eben allzu gemein, und der lärmende Drosselrohrsänger ist doch eine Art, die nicht gut überhört werden kann. Blaumeisen sind in allen Weidengestrüppen vorhanden, Rohrammern im allgemeinen nicht eben selten, damit ist aber die typische Kleinbevölkerung der Balten so ziemlich erschöpft. Und dabei gibt es stundenlange Strecken durch den schönsten Rohrwald, das denkbar günstigste Sumpfterrain, während deren man auch nicht eine einzige Vogelstimme hört, nicht einen einzigen gefiederten Wanderer durch die Lüfte ziehen sieht.

So brachen wir denn wieder unser Lager ab; Freiherr von W. und Graf C., welcher letzterer am Vortage richtig noch den gewünschten Seeadler erlegt hatte, statteten der Razim-Lagune und besonders der an ihrem Nordende gelegenen Pópina-Insel einen Besuch ab, ich aber bestieg nach herzlichem Abschied von den beiden Landsleuten, mit denen ich in den letzten Tagen die Freuden der Jagd und der herrlichen Natur sowie die Leiden der mehr als zweifelhaften Moru-Ghiöler culinarischen Genüsse geteilt hatte, meine schwerbepackte Lotka und fuhr, von den kräftigen Armen zweier russischer Fischer gerudert, wieder den Georgsarm hinab, um über den Dunavät und Dranow zurück nach Jurilofca zu gelangen.

Anderthalb Tage dauerte die Kahnreise von Moru-Ghiöl nach Jurilofca, deren erster Teil bis zur Fischerei-Station Dranow wenig Interessantes bot. Stundenlang ruderten wir auf dem in seinem unteren Laufe nun fast vollständig verschlammten und versandeten Dunavät — einem ehemaligen Ausmündungsarme — zwischen mächtigen Rohrfeldern oder noch eintönigeren Brandstätten dahin, wo in unabsehbarer Fläche nur die schwarzgekohten Rohrstengel borstig über das Wasser emporragten.

Rohrbrände sind in diesen Gegenden häufig, und einen prächtigen Anblick gewähren diese absichtlich zu Fischereizwecken angelengten oder aus Fahrlässigkeit entstandenen Feuer in dunkler Nacht, wenn auf weite Strecken hin die ganze Balta wie in rote Glut getaucht erscheint, und die purpurnen Schwaden gegen den Himmel auf-

szépek ezek az égések, éppen oly veszedelmesek is lehetnek a magános bálta-halász vagy vadászra nézve, ha a szél és szárazság nagyon is hatalmas kifejlesztik. Ily módon néhány év előtt a nagy dranovi állomást egy hatalmas nádégés teljesen elhamvasztotta, és még nagyobb katasztrófa érte a Dunavac és a Deveatka-girla szétágazásánál fekvő Szkella-t (ladik kikötőhely). Több négyzetkilométernyi nád lánggal égett, és a tüzes kör által bekerített Szkellát összes lakóival együtt megragadta és megemész-tette a vihszerűleg előtörő láng.

Keskeny és sekély gírlák rendszere köti össze a Dunavacot a széles Csernecz gírlával, mely a nagy dranovi tóba és tovább, mint dranovi girla a Razimba vezet. Nem messze Cserneczi Floreától, több kisebb girla összeolvastásából keletkezett eredetétől, a Girla Csernecz sós kezd lenni, mit nemsokára különösen a teljesen megváltozott nád tesz feltűnővé. A magas, alsó részében három-négy centiméter vastagságú nád helyett itt a száraz legfeljebb 1½ méter magasságúak, a vastagságuk pedig alig éri el a ezerüze vastagságát. A víz sótartalma tovább rohamosan nő, és a dranovi tó és a környékén fekvő bálták csak kevéssel édesebbek a tengerrel összeköttetésben levő Razim laguna erősen sós vizénél.

Azt vártam, hogy a sós-víz övbe való hatolásnál majd változás lesz észrevehető a faunában; esodálkozásomra azonban, mint mindig, úgy most is hallottam a *Locustella luscinioides* pírregését a nádesomókban, láttam bíbor és szürke gémekeket, kendermagos és cigány-kacsákat ugyanolyan szórványos elterjedésben; röviden az avifaunát ugyanabban a fajok és egyedek tekintetében való szegény állapotban találtam, mint a tiszta édesvízi mocsarakban. Csak *Lusciola melanopogon* hiányzik teljesen — már a mennyire tapasztalataim terjednek — a sós lagunákban. Érdekes, és erről ezen az utamon győződtem meg legelőször, hogy sok hal, melyet tisztán édesvízi lakóknak szoktunk tekinteni, kitűnően tenyészik, félig, sőt egészen sós vízben is. Csak a süllő és nyálkás czompó tartották magukat szigorúan az édes vízhez; harsa,

schlagen. So schön diese Brände sind, so gefährlich können sie aber auch dem einsamen Balta-Fischer oder Jäger werden, wenn Wind und Trockenheit ihnen allzu gewaltige Entfaltung gewähren. So wurde die grosse Station Dranow durch einen gewaltigen Rohrbrand vor mehreren Jahren vollständig eingeäschert, und eine noch grössere Katastrophe betraf die an der Teilung des Dunavät und der Girla Deveatca gelegene Skella (Bootstelle). Mehrere Quadratkilometer Rohr brannten lichterloh, und die von dem feuerigen Kreis eingeschlossene Skella mit allen ihren Bewohnern wurde von der sturmgleich einherrasenden Glut ergriffen und verzehrt.

Durch ein System schmaler und seichter Gírlen steht der Dunavät mit der breiten Girla Cernet in Verbindung, welche in den grossen See von Dranow und weiterhin als Girla Dranow in den Razim führt. Bald nach ihrem bei Cerneti Florea aus dem Verschmelzen einer Anzahl kleiner Gírlen entstehendem Ursprunge beginnt die Girla Cernet brakig zu werden, was besonders durch den total veränderten Rohrwuchs sehr bald auffällig wird. Statt des hohen, im unteren Teile drei bis vier Centimeter im Durchmesser haltenden Rohres stehen hier die Halme höchstens 1½ Meter hoch, und erreicht ihre Dicke kaum Bleistiftstärke. Der Salzgehalt des Wassers steigt weiterhin rapid, und der See von Dranow wie die umliegenden Balten sind nur um ein wenig süsser, wie das stark brakige Wasser der mit dem Meer in Verbindung stehenden Razim-Lagune.

Ich erwartete beim Eintritt in die brakige Zone eine Veränderung der Fauna warzunehmen, hörte aber zu meiner Verwunderung nach wie vor das Schwirren des Nachtigallrohrsängers aus den Rohrbüschchen, sah Purpur- und Graureiher, Mittel- und Moorenten in eben derselben sporadischen Verteilung, kurz fand die Avifauna in nahezu dem gleichen, arten- und individuenarmen Bestande wie in den reinen Süsswassersümpfen. Nur *Lusciola melanopogon* fehlt den Brakbalten — soweit meine Erfahrung reicht — vollständig. Interessant war es mir, — wovon ich mich zuerst auf dieser Fahrt überzeugte, — dass eine ganze Reihe von Fischen, welche wir als reine Süsswasserbewohner anzusehen gewöhnt sind, vortrefflich im brakigen, ja im reinen Salzwasser gedeihen. Nur der Schiel und die Schleie halten sich streng an

csuka, folyami sügér, szivárványos ökle és tőponty mindenütt behatolnak a sósvízű baltákba és lagunákba, sőt utóbbit még a Feketetenger homokzátonyainak «Gard»-jaiban (útvesztők), és a Feketetengerben magában is fogják.

E vidékek halgazdagsága rengeteg nagy és sokkal nagyobb lehetett még, mikor a «Porticzát», azt a széles nyílást, mely a tengert a Razim lagunával összekötötte, még nem zárta el az elhomokosodás. Ennek a körülbelül 4 évvel ezelőtt beállott körülménynek, valamint a Dunavac majdnem tökéletes eliszaposodásának következtében a halászat a Razimban nagyon hanyatlott.

A kormány érdekében is volna, ha igazságot tenne az eset felett mindenünnen felhangzó panasznak, mivel a Dunavac kitisztítása és a Porticza kiiszapolásával járó költségek nem lehetnek túlságosan nagyok, a halászatnak nagyobb jövedelme pedig teljesen fedezné ezeket. A halászat a Dobrudsában ugyanis mindenütt az állam tulajdona és bérlők kezében van, kik haszonbér fejében az áru mindenkori piaci árának 25%-át adják az államnak. A királyi kincstári birtokok miniszteriuma alá rendelt «halászati felügyelőség» tisztviselői által gyakorolt egyszerű, de szigorú ellenőrzés czélszerű berendezése által megóvja az államot nagyobb veszteségektől, és a szórványosan előforduló kisebb csalásokkal senki se törődik ezen a halban oly gazdag vidéken.

A halászatot a Dobrudsában túlnyomóan az oroszok üzik, kik közül innét nevezetesen a lipován felekezethez tartozók azok, kik kiváló előszeretettel és ügyességet tanúsítanak ehhez a foglalkozáshoz.

Halászati eszközeik általában nagyon egyszerűek, sőt kezdetlegesek; de a nagy halgazdagság folytán teljesen elégségesek. A halászat legfontosabb tárgya a víza (*Acipenser huso*), e vidékeken *Morun*, melyet kizárólag a mi Dunánknál is használatos vízahorgokkal fognak. Ezek erős, tűhegyesre fent szaka nélküli vas-horgok, melyeket 1—1½ m. hosszú patonyok-

das süsse Wasser; Wels, Hecht, Flussbarsch, Rotfeder und Karpfen dringen überall in die Brakbalten und die Salzwasser-Lagunen vor, ja letztere werden sogar in den «Gards» (Irrgängen) der Dünen am Schwarzen Meer und in diesem selbst gefangen.

Der Fischreichtum dieser Gegenden ist ein enormer und soll noch bei weitem grösser gewesen sein, bevor die breite Öffnung «Portița», welche das Meer mit der Razim-Lagune verband, durch Versandung geschlossen wurde. Durch diesen vor etwa 4 Jahren eingetretenen Umstand sowie durch die fast vollständig gewordene Verschlammung des Dunavăț soll die Fischerei am Razim selbst sehr zurückgegangen sein.

Es wäre im Interesse der Regierung selbst gelegen, den über diesen Fall überall laut werdenden Klagen gerecht zu werden, da die mit der Räumung des Dunavăț und der Ausbaggerung der Portița verbundenen Kosten keineswegs besonders hohe sein dürften, der erhöhte Ertrag der Fischerei aber dieselben zur genüge decken müsste. Die Fischerei ist nämlich überall in der Dobrudscha Staatseigentum und wird von Pächtern ausgeübt, deren Pachtschilling in einer 25%-igen Abgabe vom jeweiligen Marktpreise der Waare besteht. Eine von Beamten der dem königl. Domänenministerium unterstellten «Fischerei-Regie» geübte einfache, aber strenge Controlle sichert durch ihre praktische Einrichtung den Staat vor einer bedeutenderen Schädigung, und nach den einzeln vorkommenden kleineren Fällen von «Contraband» fragt niemand in diesen an Fischen überreichen Gebieten.

Betrieben wird die Fischerei in der ganzen Dobrudscha vorwiegend von Russen, unter denen namentlich wieder die Angehörigen der lipowanischen Secte besondere Vorliebe und Geschicklichkeit zu diesem Handwerke an den Tag legen.

Die von ihnen benützten Fangapparate sind im allgemeinen recht einfach, ja primitiv zu nennen, genügen aber bei den grossen Fischmengen vollständig. Den wichtigsten Gegenstand der Fischerei bildet der *Hausen* (*Acipenser huso*), hier *Morun* genannt, welcher ausschliesslich mit den auch an unserer Donau gebräuchlichen Hausenangeln gefangen wird. Es sind dies starke, nadelscharf zugeschliffene Eisenangeln ohne Widerhaken, welche vermittelst 1—1½ Meter langer Schnüre in gleich-

kal erősítenek meg egyenlő, körülbelül 30—35 cm. hosszú közőkben egy gyakran több ezer méter hosszú főkötélen. Nagy fapedzők a vízszínen úszva tartják az egész készüléket, úgy hogy a szabadon fennúszó horogzsinórok nagy távolságokra hosszú fegyverzetet alkotnak. A vonuló viza már most nem kap ezekhez a horgokhoz, hanem — a mint mondják — játszva csak hozzájuk ér, a tühegyes horogéle pedig belekap az óriási állat szívós síma bőrébe, és a hatalmas horog oly erősen fogja meg az óriást, hogy az a horgokat feljáró halásznak könnyű zsákmánya lesz.

A viza rendszeren a farkánál fogva akad meg, a mi valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a zsinórtömegben átvonulva, a teste körül lógó akadályokat hatalmas farkának egy erős csapásával el akarja távolítani. Látható, hogy ez a halászati módszer rendkívül kezdetleges, és hogy a véletlen játszva itt a legnagyobb szerepet, mert hány hal úszhat el a zsinórok alatt, hány mehet el közöttük, míg egy megakad; — és mégis, ez az egyedüli módszer, melylyel a becses caviártermelőt megfoghatják. Ez a számszám — a rengeteg hosszú kötelek az ezer és ezer horogzsinórral — egy kis vagyont képvisel, jókarban tartása, a sok horog szorgos kifenése, az egész készülék folytonos felülvizsgálása pedig meglehetősen nagyszámú és költséges személyzetet kíván, úgy hogy a vízfogók tulajdonosai valamennyire a halászok arisztokráciáját alkotják.

Néhány szerencsés fogással azonban fizet is a telep, mert 250—300 kgrammos halak nem tartoznak a ritkaságok közé, és a caviár (Ikre) nyereség *egy* ikrás nőstényből 60 kgrammot is tehet.* A téli és tavaszi caviár nyereséget — április-juniusi hónapokban tiltva van a tokfélék fogása — alapos tisztítás után friss állapotban küldik szét; a nyári hónapok zsákmányát pedig a fagyok beállásáig besózás és meglehetősen

mässigen Abständen von etwa 30—35 Cm. an einem oft mehrere tausend Meter langen Hauptseile befestigt sind. Grosse hölzerne Schwimmer halten die ganze Vorrichtung an der Wasseroberfläche treibend, so dass die frei herabpendelnden Angelschnüre auf weite Strecken hin ein langes Wehr bilden. Der streichende Hausen beisst nun nicht etwa an diese Angeln, sondern streift — wie es heisst spielend — an dieselben, die nadelscharfe Spitze schlägt sich in die zähe, glatte Haut des riesigen Tieres, und der kräftige Haken hält so fest, dass der also gefangene Koloss eine leichte Beute des revidirenden Fischers wird. In der Regel fängt sich der Hausen an der Schwanzseite, was wohl darauf zurückzuführen sein dürfte, dass er, durch die Wehr von Schnüren durchstreichend, die an seinem Körper herumpendelnden Hindernisse durch einen kräftigen Schlag der mächtigen Schwanzflosse zur Seite zu schnellen versucht. Man sieht, dass diese Fangweise äusserst primitiv ist und der Zufall bei derselben die grösste Rolle spielt, denn wie viele Fische mögen unter den Schnüren durchschwimmen, wie viele zwischen denselben durchgleiten, ehe sich einer fängt, und doch ist es die einzige bekannte Art, der geschätzten Caviarträger habhaft zu werden. Das Werkzeug — die enorm langen Seile mit den tausend und abertausend Angelschnüren — repräsentirt ein kleines Capital, das Instandhalten desselben, das peinlich zu beobachtende Nachschärfen der vielen Angelhaken, das fortwährende Revidiren des ganzen Fangapparates aber erfordert eine ziemlich zahlreiche und kostspielige Mannschaft, so dass die Besitzer der Hausenfänge gewissermassen die Aristokratie der Fischer bilden. Bei einigen glücklichen Zügen lohnt aber die Anlage, denn Fische von 250—300 Kilogramm sind keine Seltenheit, und die Caviar- (Ikre) Ausbeute eines Rogeners kann bis zu 60 Kilogramm betragen.* Der Caviar der Winter- und Frühjahrsausbeute — in den Monaten April—Juni a. St. befinden sich die Störarten in der Schonzeit — wird nach einer summarischen Reinigung in frischem Zustande versendet, die Sommerausbeute bis zum Eintritte der Fröste muss jedoch durch Einsalzen und ein ziemlich complicirtes Reini-

* Grössere Mengen Rogens wurden mir nirgends bekannt gemacht, es scheinen mir daher die Angaben von 400 Kilogramm, wie sie auch Brehm citirt, nicht recht glaubwürdig.

* Nagyobb mennyiségű ikrát seholsem jeleztek, és ennélfogva a 400 kgr.-ról szóló adatok, a mint ezeket BREHM is felemlíti, nem látszanak éppen hiteleseknek.

komplikált tisztítási folyamattal kell a megromlástól megóvni.

A vízacaviárnak — az Ikre negre — a Dobrudsában és még a tartomány határain túl is fontos a szocialpolitikai szerepe; a dobrudsalakó evvel az étellel örvendeztetni meg azt a vendégét, kit különösen meg akar tisztelni; egy caviárpróbával deríti fel a magányos bálta-halász a felülvizsgáló halászigazgatósági tisztviselő szigorú ránczokba szedett arcát; egy-egy esinos kaviár hordócskával Bukarestben befolyásos barátokat emlékeztetnek a szegény hivatalnok nyomoruságára, ki «Madridtól távol», gyászban tölti életét a kietlen Dobrudsában.

«Kis ajándékok fentartják a barátságot» — bárhol kell is ezt a közmondást tettel bebizonyítani, mindenütt az Ikre negre jelenik meg, mint kipróbált szer.

Más, sok fajokból is, csukákból, sőt még pontyokból is nyernek ikrát, ez azonban — különösen a két utóbbi fajból a világos színű — kisebb értékű és nem kiviteli tárgy. Egy klgrm. vízacaviár a fogás évadján a dobrudsai községek halrakodóiban átlag 8—12 frankba kerül.

A vízán kívül még legközelebbi rokonai, a *kecege* (*Acipenser ruthenus*, románul Nissetra) és a piszeorrú tokfélék, melyeket közönségesen «Toknak» nevezünk, a halászat különösen becses tárgyai. Ezek is még elég gyakoriak, és fogásuk, különösen ivásuk idejében jól fizet. A pontyot és haresát (románul Crap és Somm), csukát (Sciuca) és süllőt (*Lucioperca sandra*, románul Salau), különösen az édes vizekben fogják, de a süllőn kívül ezek a fajok a sósabb vizekben, sőt a ponty még a delta partja mentén a tengerben is előfordul. Sőt a fiatalabb pontyok fogása, melyeket a nagyság szerint Ciortanic, vagy Ciortan-nak neveznek, a sós vizű baltókban, a tenger és lagunák közt levő a fővénypartokat átszelő gírlakban különösen jól fizet. Csak mikor egészen ki van fejlődve, kapja a ponty a Crap nevet és 15—18 klgr-os példányok itt nem mennek ritkaság számba; sőt egyes vén legények még 20 klgrmnál is többet elérnek.

Különösen fontos az alóza és *Atherina* fajok

gungsverfahren vor dem Verderben geschützt werden.

Der Hausencaviar — die Ikre negre — spielt in der Dobrudscha und selbst über die Grenzen der Provinz hinaus eine wichtige Rolle von socialpolitischer Bedeutung; mit dieser Speise erfreut der Dobrudscha-Bewohner den Gast, den er besonders ehren will; durch eine Probe Caviar glättet der einsame Baltafischer die strenge Amtsmiene des inspicirenden Regie-Beamten; durch eines der zierlichen, hölzernen Caviartönnchen werden einflussreiche Freunde in Bukarest an die Misèren des armen Administrativ-Beamten erinnert, der sein Leben «fern von Madrid» in der öden Dobrudscha vertrauert.

«Kleine Geschenke erhalten die Freundschaft» — wo immer dies Sprichwort durch die That gerechtfertigt werden soll, erscheint Ikre negre als probates Mittel auf der Bildfläche.

Auch von den anderen Störarten, von Hechten und sogar von Karpfen wird der Rogen gewonnen, ist jedoch — besonders der lichtgefärbte der beiden letzteren Arten — minderwertig und nicht Gegenstand eines weiteren Exportes. Ein Kilogramm Hausencaviar stellt sich während der Fangzeit in den Fischereihäfen der Dobrudscha-Gemeinden durchschnittlich auf 8 bis 12 Franken.

Nächst dem Hausen bilden seine Verwandten, der *Sterlet* (*Acipenser ruthenus*, rumänisch *Nissetra*) und die kurznasigen Störarten, welche wir gemeinhin als *Dük* bezeichnen, besonders geschätzte Objecte des Fanges. Auch sie sind noch recht häufig vertreten, und lohnt die Fischerei besonders in der Zeit ihres Streichens. Karpfen und Wels (rum. Crap und Somm), Hecht (*Sciuca*) und Schiel (*Lucioperca sandra*, rum. *Şalau*) werden besonders in den Süßwasserbalten gefangen, doch kommen diese Arten bis auf den Schiel auch im Brakwasser, Karpfen selbst im Meere längs der Deltaküste vor. Der Fang jüngerer Karpfen, die je nach der Grösse Ciortanic oder Ciortan genannt werden, lohnt sogar ganz besonders in den Brakbalten und den Gírlen, welche die Düne zwischen Meer und Lagune durchbrechen. Erst ganz ausgewachsen, erhält der Karpfen den Namen Crap, und Stücke von 15—18 Kilogramm zählen da nicht zu den Seltenheiten, ja selbst über 20 Kilogramm sollen so alte Bursche erreichen.

Besonders wichtig ist der Fang von Alausa-

fogása, melyeket itt «Kephal» és «Tjulka»-nak neveznek. Nagy tömegekben vonulnak ezek a halak ivásuk idejében a lagunákba és sós báltákba, és bámulatos tömegeket fognak belőlük a gírlák «gard»-jaiban (útvesztők), úgy, hogy a személyzet nem képes a besózás és szárítás munkájával megbirkózni és a halászatot be kell szüntetni.

Fontos még néhány félszegúszó hal (*Rhombus* és *Platessa*) fogása, melyek közül különösen a körülbelül 25—30 ctm. hosszú *Combula* nevezetű *Rhombus laevis* ROND-t fogják nagy mennyiségekben, még pedig oly annyira, hogy időnként ennek az általánosan kedvelt, kitünő ízű halnak 100 kilogrammja $1\frac{1}{2}$ —2 frankra száll alá.

Az említett vízfogókon kívül a halászatot még éjjeli és fenékhorgokkal, vető- és gyalomhálókcal és mindenekelőtt szárnyas varsákkal és rekesztő vejszékkel űzik. A nagy kerítő hálókat kevésbé használják; többnyire télen a jég alatt, valamint a tengerparton. A vető- és gyalomhálók leginkább házi használatra, a konyha ellátására valók, előbbi egészen kerek háló, melynek kerületén, sűrűn egymás mellett nehéz ólomsúlyok vannak, ezt kiterjesztve, szájával a vízre dobják, és gyors lemerülése által felülről befedi a halat. A középen megerősített kötél segítségével először óvatosan fölemelik a hálót, miközben az ólomsúlyok egymáshoz közelnek és ezt zsákszerűen bezárják, aztán az egész szerszámot folytonos emelés közben a vergődő zsákmánnyal együtt a felszínre hozzák. E háló elvetésére néhány ólomsúlyt jobb kézbe vesznek, egy a metsző fogak közé kerül, a maradék pedig összehajtogatva, a bal karon nyugszik. Fordulva, a jobb karnak egy hatalmas vetőmozdulata által kidobják a hálót, és abban a pillanatban, mikor a balkaron elterülő, rendezett ránczokba szedett rész már ki van terjesztve, kell elereszteni az utolsó, a fogak között tartott súlyt is. Meglehetősen nagy gyakorlat kell ennek a hálónak a használatához, ha a szemek össze vannak bogozva, vagy ha a dobás nem volt helyes, akkor az egész készülék egy tömegben belepottyant a vízbe, és nem jelentéktelen súlyával gyakran az ügyetlen halászt is ki-

und Atherina-Arten, welche hier als «Kephal» und «Tjulka» bezeichnet werden.

In grossen Massen streichen diese Fische zur Laichzeit in die Lagunen und brakigen Balten, und ganz erstaunliche Quantitäten derselben werden in den «Gard's» (Irrgängen) der Gålen gefangen, so dass die Mannschaft oft nicht im stande ist, die Arbeit des Einsalzens und Trocknens zu bewältigen, und der Fang eingestellt werden muss.

Wichtig ist endlich noch der Fang einiger Plattfisch-Arten (*Rhombus* und *Platessa*), von welchen besonders ein etwa 25—30 Cm. langer Glattbutt, *Cambula* genannt, in grossen Mengen erbeutet wird, so zwar, dass zu Zeiten der Preis dieses vorzüglich schmackhaften und allgemein beliebten Fisches auf $1\frac{1}{2}$ —2 Fres pro hundert Kilogramm sinkt.

Ausser mit den erwähnten Hausenfängen wird die Fischerei noch mit Nacht- und Grundangeln, Wurf- und Seegegarn, Stecknetz, vor allem aber mit Garnsäcken und Irrgängen betrieben. Grosse Zugnetze werden weniger — zu meist im Winter unter dem Eise, sowie am Meeresufer — benützt. Wurfarn und Seege gebrauchen die Leute meist zum eigenen Gebrauch, zur Versorgung der Küche; ersteres ist ein kreisrundes Netz mit einer dichten Reihe schwerer Bleigewichte an der Peripherie, welches, flach auf's Wasser geworfen, in raschem Untersinken die Fische von obenher deckt. Mittelst einer in der Mitte des Netzes befestigten Leine wird hierauf dasselbe vorerst vorsichtig gelüftet, wobei die Bleigewichte aneinander rücken und das Netz sackartig schliessen, dann wird die ganze Vorrichtung in stetigem Zuge mit der darin zappelnden Beute an die Oberfläche gehoben. Beim Wurf dieses Netzes werden einige Gewichte in der rechten Hand, eines zwischen den Schneidezähnen gehalten, der Rest ruht gefaltet im linken Arm. Durch eine weite, säende Bewegung des rechten Armes wird das Netz hinausgeworfen und im Momente, wo die am linken Arm geordneten Falten alle ausgebreitet sind, muss auch das letzte, zwischen den Zähnen festgehaltene Gewicht losgelassen werden. Es gehört ziemlich viel Übung dazu, dies Netz gut zu handhaben; sind die Maschen verwickelt oder der Wurf nicht correct, so plumpt die ganze Vorrichtung knäuelartig in's Wasser und reisst wohl gar mit ihrem nicht unbedeutenden Gewichte auch noch den unge-

rántja a csolnaktól. A fogak között tartott súly eleresztésére is jól meg kell figyelni a pillanatot. A kitört metszőfogak csorbái, melyek a halászoknál gyakran láthatók, mutatják, mily következményeket vonhat maga után ily irányú ügyetlenség. A gyalomháló kisebb, zsákos húzóháló, melynek száját egy függőlegesen álló fakereszt tartja nyitva. Nehéz súlyokkal van ellátva és a fenéken húzzák tova, miközben az ott levő állatok hosszú zsákjába kerülnek.

Ezeknél a készülékeknél fontosabbak a varások, melyeket a nagyobb gírlák szélein állítanak fel, gyakran sok szárat egymásután. Az általam érintett vidékeken alkalmazásban levőknek rendszerint csak egy rövid $1\frac{1}{2}$ —3 cm. hosszú szárnyuk van, mely rézsút van a szájnyílás közepe előtt elhelyezve. Ezeket, valamint a vejszéket, különösen a süllő, harsa (kisebb példányok), ponty, csuka, szivárványos ökle, nyálkás czompó és több hasonló fogására használják. Ugyanezeket a fajokat, de különösen az alózákat és félszegűsöket, legnagyobb mennyiségben a rekesztőkben és útvesztőkben (Gard és Cotecz) fogják.

A halászatnak ez a módszere aránylag a legkevésbé fáradságos és a legjutalmazóbb. Ezeknél egy megfelelő gírlát, sűrű nád, vagy fakarókból álló fallal elrekesztenek, s csak néhány keskeny nyílás vezet a tulajdonképpeni halálkamarába. A kerítésnek menő halak ennek mentén a legközelebbi nyílásig úsznak, melynek tölcsérialakú ruganyos falai a behatolást ugyan megengedik, de a visszatérést meggátolják. Ezek a Cotecz alkotmányok rendszerint több egymásba torkoló rekeszből állanak, de azért igen gyakran, és különösen az alózákat és Cambula-fogására — egész primitív módon — csak egyetlen egy halál kamarára vannak építve. Szélesebb gírlákban az egész alkotmány alapját maradandóan kőből vagy gerendákból építik, és a fogási évad alatt, mely sok fajnál az egész éven át tart, csak a fonadékot, a kapukat és halálkamrákat iktatják közbe. A nagyobb «gard»-ok közül (rekesztő) némelyiknek 14—20 kapuja is van.

schickten Fischer über den Bootrand hinab. Auch der richtige Moment zum Auslassen des zwischen den Zähnen gehaltenen Gewichtes ist genau zu erfassen, und die ausgebrochenen Schneidezähne, welche man oft genug bei den Fischern findet, zeigen, welche Folgen eine Ungeschicklichkeit in dieser Richtung haben kann. Die Seege ist ein kleineres, sackförmiges Schleppnetz, dessen Mündung durch ein aufrechtstehendes Holzkreuz offen gehalten wird. Mit schweren Gewichten versehen, schleppt das Netz über den Grund hin und schart die dort liegenden Tiere in seinen langen Sack.

Wichtiger als diese Apparate sind die Garnsäcke oder Reusen, welche zumeist an den Rändern der grösseren Gírlen, oft viele hunderte hintereinander, aufgestellt werden. Die in dem von mir berührtem Gebiete in Verwendung stehenden besitzen regelmässig nur *einen* kurzen, $1\frac{1}{2}$ —3 Meter langen Flügel, welcher quer über der Mitte der Eingangsöffnung angebracht ist. Dieselben, sowie die Stecknetze dienen hauptsächlich zum Fange von Schiel, Wels (kleinere Exemplare), Karpfen, Hecht, Rotfeder, Schleie, Flussbarsch und dergl. mehr. Dieselben Arten, vorzüglich aber die Alfenarten und Plattfische werden in grössten Mengen jedoch in den Gesperren und Irrgängen (Gard und Cotetz) erbeutet.

Diese Art des Fanges ist verhältnismässig die müheloseste und lohnendste. Bei derselben wird eine entsprechende Gírla durch ein dichtes Wehr aus Rohr- oder Holzstäben abgesperrt, durch welches nur einzelne schmale Lücken in die eigentliche Fangkammer sich öffnen. Die gegen das Wehr stossenden Fische schwimmen längs derselben bis zur nächsten Öffnung, deren federnde, trichterförmige Wände wohl das Hineinpresse gestatten, den Rückweg aber versperren. Meistens bestehen diese Cotetz-Anlagen aus mehreren ineinander mündenden Fächern, doch sind dieselben sehr häufig, und besonders zum Alfen- und Cambulafang in ganz primitiver Weise nur aus einer Fangkammer gebildet. Bei breiten Gírlen wird die Stütze der ganzen Anlage aus Balken und Steinen bleibend gebaut und zur Fangzeit — die bei vielen Arten fast das ganze Jahr andauert — nur das Flechtwerk mit den Thoren und den Fangkammern eingeschaltet. Manche dieser grossen «Gard's» (Gesperre) besitzen 14—20 Fangthore.

Egész idillikus életet élnek bálta állomásainkon a halászok. Egyedül, ketten vagy hárman tanyáznak ezek, távol a világ zajától, félreeső nádkunyhókban; egy hatalmas nádcsomó a fekvő hely, egy vas-üst, egy eczet-korsó, egy teríték, orosz mázolt kanál, egy kis, 10—15 cm. magas asztal a berendezés. Kora reggel a varszak, vejszék vagy «gard»-okat járják föl és a zsákmányt a nádfonatú haltartóba helyezik, napközben pedig a szerszámot javítják, a gírlákat tisztítják meg a felburjánzó nádtól, nádat gyűjtenek tüzelésre, vagy pedig jobb foglalkozás híjával alszanak.

Este egy újabb felülvizsgálás után egy üstnyi izletes hallevest főznek, melynek maradéka még a reggelit is szolgáltatja, és az étel elköltése után nyugalomra térnek. Időről-időre kereskedők elviszik a nagy haltartók zsákmányát, vagy maguk szállítják azt a legközelebbi rakodóba, mely alkalommal egyszerűen kenyér, eczet, só, vöröshagyma és paprika készletüket is megújítják. Bor a báltákban, bármily olcsó is a vidéken, a ritka élvezetek közé tartozik, éppen így a thea (Csáj) is — és miután a lipovánoknak a dohányzás is meg van tiltva, meg kell engedni, hogy az élet a végtelen, halotti csendben nyugvó báltákban nem tartozik az idegrontó dolgok közé!

Természetesen élénkebb az élet a nagyobb halászati állomásokon, a milyenek Dranow, Porticza és más hasonló; különösen a hol vízfogók vannak, melyek nagyobb személyzetet követelnek. A keskeny, ingatag grindákon (földhátak a báltákban) gyakran egészen tisztességes külsejű utcasorokat alkotó — sokszor vert falú — kunyhók emelkednek; a legénység kunyhójának tágas szobáját 12—14 szálás, edzett legény lakja, élénk élet uralkodik a skellában (ladikkikötő), a hol a karcsú, könnyű csolnakokat készenlétbe helyezik a fogásra, vagy a hová ezekkel, zsákmánynyal súlyosan megterhelve beveznek. A legénység egy része a nagy műhelyekben szorgalmasan dolgozik. Vízahorgokat élesítenek, nagy négyszögletes faúzókat kátrányoznak, hálókát javítanak, míg mások szellős fészerek alatt a hosszú sorban álló hatalmas kádakban a besózás munkáját végezik,

Ein ganz idyllisches Leben führen die Fischer in ihren Baltastationen. Allein oder zu zweien oder dreien hausen dieselben in ihrer entlegenen Rohrhütte fern vom Getriebe der Menschen; ein tüchtiger Bund Rohr ist die Lagerstätte, ein eiserner Kessel, ein Essigkrug, eine Partie lackirter russischer Löffel, ein kleiner 10—15 Cm. hoher Tisch die Einrichtung. Fröhlich werden die Garnsäcke, Stecknetze oder Gards nachgesehen und der Fang in den rohrgeflochtenen Fischbehältern geborgen, tagsüber wird am Werkzeug geflickt, die Gírlen vom Rohrwuchs gesäubert, Rohr zur Feuerung gesammelt, oder aber in Ermangelung von etwas Besserem die Zeit verschlafen. Abends wird nach einer neuerlichen Revision ein Kessel schmackhafter Fischsuppe bereitet, deren Reste noch zum Frühstück vorbehalten müssen, und nach genossener Mahlzeit wird zur Ruhe gegangen. Von Zeit zu Zeit wird der Inhalt der grossen Fischbehälter von Händlern abgeholt oder an den nächsten Stapelplatz abgeliefert, bei welcher Gelegenheit auch der Vorrat von Brot, Essig, Salz, Zwiebeln und rotem Pfeffer erneuert wird. Wein gehört in der Balta — so billig er auch am Lande sein mag — zu den seltenen Genüssen, ebenso wie Thee (Csáj), — und da den Lipowanern auch das Rauchen verboten ist, wird man zugeben müssen, dass das Leben da draussen in der unendlichen, todesstillen Balta nicht zu den nervenzerrüttenden Dingen gehört!

Lebhafter freilich ist es in den grösseren Fischereistationen wie Dranow, Portița u. dgl., besonders wo Hausenfänge bestehen, welche eine grössere Mannschaft beanspruchen. Da erheben sich auf der schmalen, schwanken Grinda (Bodenerhebung in der Balta) ganz reputirlich aussehende Hütten — oft sogar mit Lehmwänden versehen — in dorfartigen Zeilen; die geräumigen Stuben der Mannschaftshütte sind von 12 bis 14 kräftigen, wetterfesten Burschen bewohnt, reges Leben herrscht an der Skelle (Bootstelle), wo die schlanken, leichtgebauten Kähne zum Fange bereitgestellt werden oder schwer mit Beute beladen einlaufen. In den grossen Werkzeughütten arbeitet ein Teil der Leute, Hausenangeln werden da geschärft, die grossen viereckigen Holzschwimmer getheert, Netze geflickt, während andere unter luftigen Schuppen das Einsalzen der Fische in den langen Reihen gewaltiger Holzbottiche besorgen oder eine frische Ladung von Kephallen oder

vagy egy friss kephal vagy más halszállitmányt készítenek elő szárításra vagy abárlásra.

Ily szárított, besózott hal itt mindenütt található a tetőkön, a nádkunyhók falaiban, aki munka közben vagy arra haladtában étvágyat érez, az leszakít vagy levág magának belőlük egy darabot és elkölti a kérdéses falatot. Erős halszag terül el az egész telepen, mely a bálta páráival egyesülve, az ott tartózkodást nem teszi éppen kellemessé.

Hihetetlen mennyiségű halat szállítanak ezekből az állomásokból. Dranov. p. o. évente 6—800,000 kgrm halat szállít, és kedvező években egy milliónyi súlyt is érnek el. Egyes kereskedők, kik a kisebb telepek termelését összevásárolják, átlag 60—100,000 kgrm vegyes árut szállítanak. NICHIEI CUPREANU-nak, a jurilofkai primárnak a fővénypartokon, egy nagy vízafogó mellett egy kis girla-gardja is van, a Sinói és Razim-tavak között, a Porticza mellett. Itt majdnem kizárólag kephalokat fognak, az átlagos évi jövedelem 30—50,000 kgrm. és mindezt egyetlen egy, alig 50 lépés szélességű gírlából. Beszóva és szárítva ennek az alózának kgrm.-ját 30—40 Ctmes-mal, füstölve pedig 1 frankjával árulják.

Mindezekre a halásztelepekre sajátságosak bizonyos állatformák, melyek *az emberrel együtt* hatolnak ebbe a vadonba, a melyet különben kerülnek. Bármily rejtett helyen legyen is, a bálta legbensejében egy szegényes, csak egy remete-halásztól lakott kunyhó, a környező nádban bizonyára csereg a szarka és egy két pár dolmányos varjú mindenesetre kóborol a kunyhó körül. Ha a telep valamivel nagyobb, vagy a kunyhó valamivel magasabb, és van eresze, akkor bizonyosan van egy füstí fecsképár is, mely vidáman nyílal a náderdő fölött, vígan ficsérékel a nádfedelen. Dranov-Porticza-Periteaszkába — a legnagyobb halásztelepek, melyeket felkerestem — az ember szemtelen lakótársa, a veréb is bevonult, és egyes nádkunyhók tetején ott pompázik a fehér gólya fészke is, mely különben a báltában sehohsem található.

anderen Fischen zum Trocknen oder Räuchern bereiten machen.

Solche getrocknete, gesalzene Fische liegen hier überall auf den Dächern und im Rohr der Hüttenwände zur Hand, — wer während der Arbeit oder im Vorbeischlendern Appetit verspürt, reißt oder schneidet sich ein Stück herab und verzehrt den fragwürdigen Leckerbissen. Ein starker Fischgeruch liegt über der ganzen Niederlassung, der im Verein mit den Dünsten der Balta den Aufenthalt daselbst nicht zum angenehmsten macht.

Unglaubliche Mengen von Fischen werden aus diesen Niederlassungen verfrachtet. *Dranow* z. B. führt jährlich 6 bis 800,000 Kilogramm Fische aus, und es wird dort sogar das Gewicht von einer Million in guten Fangjahren erreicht. Einzelne Händler, welche das Erträgniss kleinerer Fanganlagen aufkaufen, verfrachten durchschnittlich 60—100,000 Kilogramm gemischter Waare. Nichiei Cupreanu, der Primar von Jurilofca, besitzt nebst einem grossen Hausenfange auf der Düne einen kleinen Gírla-Gard zwischen den Seen Sinoi und Razim an der Portița. Es werden hier fast ausschliesslich Kephale gefangen mit einem jährlichen Durchschnittserträgniss von 30—50,000 Kilogramm, und dies allein an einer Gírla von kaum 50 Schritten Breite! Gesalzen und getrocknet wird das Kilogramm dieser Alfe mit 30—40 Centimes, geräuchert mit 1 Frc verkauft.

Eigentümlich für alle diese Fischereiniederlassungen sind gewisse Tierformen, welche *mit dem Menschen* in diese von ihnen sonst gemiedene Wildniss eindringen. Mag noch so versteckt in der tiefsten Balta eine armselige Fischerhütte stehen, nur von einem einzelnen Fischer-Eremiten bewohnt, so erschallt doch das Schäckern der Elster aus dem umgebenden Rohre, und treiben sich ein oder zwei Pärchen Nebelkrähen um die Hütte herum. Ist die Niederlassung grösser oder wenigstens die Hütte etwas höher und mit vorspringendem Dache gebaut, so ist sicher auch ein Pärchen Rauchschwalben da, segelt munter über den Rohrwald hin oder zwitschert fröhlich vom Rohrdach herab. In Dranow, Portița, Periteasca — den grössten Fischplätzen, die ich besuchte — hat auch der freche Hausgenosse *Passer domesticus* sich eingestellt, und auf einzelnen Rohrhütten thront das Nest des weissen Storches, der sonst nirgends in der Balta zu finden ist.

Ezek jellemző symbiotikus esetek, melyek részint fáradságnélküli, biztos élelemkeresetre, részint arra a biztos óltalomra vezethetők vissza, melyet az emberi tanyák használata nyújt.

Április 18-án, késő alkonyatkor érkeztünk Dranovba, a hol egy barátságos öreg kalmárnál kaptunk szállást. Napközben bámultam oroszaink szívós kitartását az evezésben. Jóllehet ellenkező szelünk volt, mégis meglehetősen gyorsan mentünk, és a két ember a 12 órai út alatt majdnem semmit se pihent, mert az a néhány perc, a mely alatt egyik vagy másik bevonta az evezőjét, hogy egy marék olajbogyót (maszlina), vagy egy darab kenyeret fogyasszon el, alig nevezhető pihenésnek. És e mellett egyforma erővel eveztek, úgy hogy minden csapásra jókora utat tett a súlyosan megterhelt lotkka.

Másnap kora reggel ismét elindultunk és déli 1 órakor elérkeztünk Jurilofkába.

Az útnak ez az utolsó darabkája ismét felelevenítette az elmúlt napok folyamán nagyon megcsappant reményeket, érdekes ornithologiai eredményeket illetőleg. Az eddiginél sokkal élénkebb madárelételet találtunk a nádasszigeteken és a Razim-tó tükreán. Sirályok és különböző csérek játszi repülésben szeltek át a levegőt, kacsák, darvak, karakatták vonultak tova a part mentén, és sok kis faj, — mindenekelőtt *Ruticilla phoenicura*, *Phylloscopus* fajok és jégmadarak — sürgött-forgott a fővény lerakódások alkotta szigetek ritkás nádasaiban. Bissericuțan, egy magánosan álló agyagpaladombon, szemben a magasán felmeredező Dolojman fokkal, egy pár fehér-fekete színezetű, eddig még meg nem figyelt hantmadarat (*Saxicola oenanthe*) vettünk észre; ezeket ugyan nem ejthettük el, de jelenlétükkel mégis új érdeklődést keltettek és maradásra ösztönöztek. Mikor aztán közvetlenül a jurilofkai szkella előtt néhány osztrigamadarat, avocettát, szélkiáltót és sok csért találtunk, az utóbbi napok folyamán már-már igen ingadozóvá vált kedélyünk ismét nyugodtabb lett, hisz ismét új madárelételet láttunk, komolyabb munkát kaptunk, mint a milyen volt a tapogatózó, kereső kószálás az üres báltában.

Es sind dies charakteristische Fälle von Symbiose, die sich teils auf mühelosen und sicheren Nahrungserwerb stützen, wie bei den Elstern und Krähen, teils auf den sicheren Schutz zurückzuführen sind, welchen die Mitbenützung der menschlichen Behausung gewährt.

In später Abenddämmerung des 18. April erreichten wir Dranow, wo wir bei einem freundlichen alten Händler Unterkunft fanden. Ich bewunderte tagsüber die zähe Ausdauer unserer Russen im Rudern. Obschon wir Gegenwind hatten, machten wir ziemlich rasche Fahrt, und die beiden Leute rasteten während der zwölfstündigen Reise so gut wie gar nicht, denn die par Minuten, während welcher der eine oder der andere sein Ruder einzog, um eine Handvoll Oliven (Maslina) oder ein Stück Brot zu verzehren, konnten kaum als Rast gelten. Und dabei wurden die Ruder mit gleichmässiger Kraft gehandhabt, so dass bei jedem Schlag die schwergeladene Lotka ein ordentliches Stück vorschoss.

Am folgenden Tage brachen wir frühmorgens wieder auf und erreichten um 1 Uhr mittags Jurilofca.

Dies letzte Stückchen Fahrt belebte wieder die während der verflossenen Tage stark gesunkenen Hoffnungen auf interessantere ornithologische Ausbeute. Regeres Vogelleben, als wir je bisher angetroffen hatten, erfüllte die Rohrinseln und den Wasserspiegel des Razim. Möven und verschiedene Seeschwalben kreuzten gaukelnden Fluges in der Luft, Enten, Kraniche und Kormorane zogen längs der Ufer dahin, und zahlreiche Kleinvögel — vor Allem *Ruticilla phoenicura*, *Phylloscopus*-Arten und Eisevögel — trieben sich in dem schütterten Rohr der Düneninseln herum. Auf Bissericuța — einem isolirten kleinen Thonschieferfelsen gegenüber dem hochragenden Cap Dolojman — bemerkten wir ein Pärchen schwarzweiss gefärbter, bisher noch nicht beobachteter Steinschmätzer, deren Erlegung uns zwar nicht gelang, die uns aber durch ihre Anwesenheit neues Interesse zu weiterem Aufenthalte in dieser Gegend einflössten. Als wir dann hart an der Skella von Jurilofca einige Austernfischer, Avocetten, Brachvögel und viele Seeschwalben fanden, waren die in den letzten Tagen schon sehr schwankend gewordenen Gemüther wieder beruhigt; gab es doch wieder neues Vogelleben und damit ernstere Arbeit als das tastende, suchende Umherfahren in der leeren Balta.

Hüvös idő mellett az útról különböző elejtett holmikát hoztam magammal, melyeket most munkába kellett venni, e mellett felségesen ízlett a jurilofkai aránylag nyugalmas, kényelmes élet az utolsó három hét cigányélete után, úgy hogy a husvéti ünnepekig (orosz naptár szerint) nem indultunk nagyobb kirándulásra, hanem részint preparálással, részint kisebb helyi kirándulásokkal, végül a Szinoi-limanba és a Porticzá-tól északra fekvő fővény lerakódások területébe való nagyobb kirándulás előkészületeivel töltöttük az időt.

Ornithologiai tekintetben Jurilofka most sokkal több érdekes dolgot nyújtott, mint első itt tartózkodásom alkalmával, a vonulás elvégre is megindult és majdnem naponként jegyezhettem fel erre vonatkozó többé-kevésbé érdekes dolgokat. Az első *Cypselusok*, *Sterna anglica*, *hybrida* és *nigra*, valamint *G. gelastes* e napokban jelentek meg, *Anthus cervinus* egyszerre tömegesen mutatkozott; április 22-én rendkívül erős ragadozó vonuláson kívül még egy teljesen ismeretlen kis fajt is figyeltem meg. Erre nézve a következőket jegyeztem fel: «Egy előttem teljesen ismeretlen madár, repülése hasonló a hegyi pintyökéhez, 2 nagy fehér szalag a szárnyán; különben sötét, a háta sötét vagy barnás-fekete. A nagysága körülbelül a pintyöké; rettenetesen vad.» Eme feltűnő vadságának is köszönhetette a «nagy ismeretlen», hogy inkognitóját megtarthatta. Jó 60 lépésnyinél közelebbre nem tudtam hozzá férközni, és a másik közeledési kísérletre egészen elment a Razim-tó kék hullámai felett, észak felé.

Fájdalom, még ma sincs egyetlen erősségem, hogy megállapíthatnám ennek a bizonyára érdekes idegennek hovátartozását.

A fent említett ragadozó vonulás szintén érdekes tünemény volt. Körülbelül $\frac{1}{2}$ 8 órakor reggel Klinglrel a Cap-Dolojman sziklái között mászkáltam, részint hogy az ott gyakran fészkelő *Tadorna cornuta* és *casarca*-kát meglessem, részint hogy új jövevények után kutassak. Körülbelül 3 óráig tartózkodtunk a sziklák között, és ezalatt az egész idő alatt alig múlt el 5 perc, hogy ne láttunk volna 1—2 vagy több ragadozót a fok mentén elvonulni, e mellett nem any-

Ich hatte bei dem kühlen Wetter von der Route verschiedene erlegte Sachen mitgebracht, welche nun in Arbeit genommen werden mussten, zudem behagte nach dem Vagabundendasein der letzten drei Wochen das verhältnismässig ruhige und sesshafte Leben in Jurilofka ausgezeichnet, so dass wir bis zu den Osterfeiertagen (a. Styles) keine grössere Unternehmung vornahmen, sondern die Zeit theils mit Präparieren, theils mit kleinen localen Ausflügen, endlich mit den Vorbereitungen zu den grösseren Expeditionen in den Sinoi-liman und das Dünengebiet nördlich von Portița ausfüllten.

In ornithologischer Beziehung bot nun Jurilofka viel mehr des Interessanten als während des ersten Aufenthaltes; der Zug war nun endlich doch in Gang gekommen, und fast täglich konnte ich diesbezügliche Bemerkungen von mehr oder weniger Interesse eintragen. Die ersten *Cypselus*, *Sterna anglica*, *nigra* und *hybrida* sowie *G. gelastes* erschienen während dieser Tage, *Anthus cervinus* tauchte plötzlich in Massen auf. Am 22. April beobachtete ich ausser einem auffallend starken Zuge von Raubvögeln bei Cap Dolojman noch einen mir ganz unbekanntem Kleinvogel. Ich notirte über denselben Folgendes: «Ein mir ganz unbekannter Vogel, Flugbild vom Bergfinken, mit 2 grossen weissen Flügelbinden; sonst dunkel, grau- oder braunschwarz am Rücken. Grösse etwa die des Finken, furchtbar scheu.» Dieser ausnehmenden Scheuheit verdankt es auch «der grosse Unbekannte», dass er sein Incognito wahren konnte. Näher als gute 60 Gänge liess er mich nicht heran, und beim zweiten Annäherungsversuch strich er überhaupt ganz weg, über die blaue Flut des Razim dahin gegen Norden.

Leider fehlt mir auch heute noch jeder Anhaltspunkt, die Artzugehörigkeit dieses gewiss interessanten Fremdlings bestimmen zu können.

Der vorhin erwähnte Raubvogelzug bildete ebenfalls eine bemerkenswerte Erscheinung. Etwa um halb 8 Morgens kletterte ich mit Klingl schon in den Felsen des Cap Dolojman herum, theils um die daselbst häufig brütenden Rost- und Brandenten zu belauern, theils um nach neuen Ankömmlingen auszuspähen. Wir hielten uns bis gegen 3 Uhr in den Felsen auf, und während dieser ganzen Zeit vergingen kaum 5 Minuten, ohne dass 1—2 oder mehr Raubvogel das Cap entlang gezogen wären, dabei

nyira a partszél irányát, mint inkább egy dél-kelet-északnyugatnak haladó irányt követték.

A következő fajokat jegyeztem: *Circus macrourus*, *C. cineraceus*, *C. aeruginosus*, (ezek a fajok képezték a vonulók tömegét), *Milvus migrans*, *Accipiter nisus*, *Falco subbuteo* és *Buteo buteo*.*

A nyolcz «normalis nap» husvéthétfőig (ó-naptár szerint) gyorsan tünt el, normális napoknak naplómban, azokat a Jurilofkában töltött napokat neveztem, melyeken nagyobb kirándulást nem tettem. Akkoriban a primaria két vendégszobájában tanyáztunk, melyek közül a kisebbiket, belebb fekvőt hálósobának használtuk. A külső szoba, melyben műhelyünket ütöttük fel, elég tarka volt. Töltényekkel, ruhákkal és száraz bőrökkel töltött ládák állottak a falak mentén; két hosszú, durva deszkaasztal foglalta el a szoba közepét, melyeken tarka összevisszaságban frissen elejtett madarak, madárbőrök, hulladékok, térképek, könyvek, reggeli maradékok és más kvalifikálhatatlan lim-lomok csoportosultak festői esendéletté. A falakon függtek fegyvereink és — száradásra kiterített — borzasztó külsejű ruhadarabok, sokat szenvedett «baraöltözeteink». Egy sarokban, két kis láda között, melyek conserv készletünket, a fényképezési készüléket, a töltési eszközöket és konyhakészletet tartalmazták, egy napról-napra nagyobbodó, a legkülönbözőbb holmiból álló hegy emelkedett. Ennek a hegységnek tömbjét főző üstjeink alkották; néhány magas vízhatlan csizma, számtalan durva, szerb gyapjuharisnya (Csarap), melyeket a bocskorok alatt hordtunk és a zacskók, melyekben serétkészletünket tartottuk. Közöttük békésen el voltak madzagok, fagyapjú, gyapot, kőcz, conserv-szelenczék és száz más apróságok, a mint a pillanat hevében a ládából kiszorogattuk, ha valami tárgyra éppen sürgős szükségünk volt, és az, természetesen, csak a láda fenekén volt lelhető. Így ez a «hegy» valóságos kincses bányánkká vált, és átkutatásakor egész váratlanul a leg-hihetlenebb hasznos dolgokat találtuk meg; és

* Vajjon az utóbbi, egyes példányokban vonuló, madarak *typikus* ölyvek voltak-e, nem tudom megítélni.

nicht so sehr der Küstenlinie, als einer südost-nordwestlich streichenden Linie folgend.

Ich notirte mir folgende Arten: *Circus macrurus*, *C. cineraceus*, *C. aeruginosus* (diese Arten bildeten das Gros des Zuges), *Milvus migrans*, *Accipiter nisus*, *Falco subbuteo* und *Buteo buteo*.*

Die acht «Normaltage» bis zum Ostermontag (a. St.) flossen rasch dahin; Normaltage nannte ich in meinem Journal jene in Jurilofca verlebten Tage, welche durch keine grössere Tour ausgezeichnet waren. Wir hausten damals in den beiden Gastzimmern der Primarie, deren kleineres, innen gelegenes, als Schlafzimmer benutzt wurde. Im äusseren Zimmer, wo wir unsere Werkstätte aufgeschlagen hatten, sah es toll genug aus. Kisten mit Patronen, mit Kleidern und trockenen Bälgen standen längs der Wände; zwei lange rohe Brettertische füllten den Mittelraum aus, auf welchen in buntem Durcheinander frisch erlegte Vögel, Bälge, Präparierabfälle, Karten, Bücher, Frühstückreste und anderer unqualificirbarer Krimskrams sich zu malerischem Stilleben gruppirten. An den Wänden hingen unsere Waffen und zum Trocknen ausgebreitete, schauerlich aussehende Kleidungsstücke, unsere vielgeplagten «Baracostüme». In einer Ecke zwischen zwei kleinen Kisten, welche unsere Conservvorräte, photographischen Apparate, Ladewerkzeug und Küchengeräte enthielten, erhob sich ein täglich wachsender Berg von allerlei Effecten. Den Grundstock dieses Gebirges bildeten unsere Kochkessel, einige hohe Wasserstiefel, eine Unzahl grobwollener serbischer Socken (Tscharap), wie wir dieselben unter den Opanken trugen, und die Säckchen, in welchen unsere Schrotvorräte aufbewahrt waren. Dazwischen trieben sich friedlich Bindfadenreste, Holz- und Baumwolle, Werg, Conservbüchsen und hundert andere Kleinigkeiten herum, wie sie in der Eile des Augenblicks aus den «Materialkisten» verstreut wurden, wenn man irgend einen Gegenstand gerade recht dringend brauchte und derselbe natürlich erst ganz am Boden der Kiste zu finden war. So wurde dieser «Berg» zu einer wahren Schatzkammer, die unglaublichsten nützlichen Gegenstände fanden wir in demsel-

* Ob diese letzteren — in einzelnen Exemplaren streichenden — Vögel *typische* Bussarde waren, entzieht sich meiner Beurteilung.

igazán fájó érzés vett rajtunk erőt, mikor a szükségnek engedve, egyszer-másszor alapos tisztogatással véget vetettünk ennek a bolond összevisszaságnak, mert ekkor szeretett «anyag-halmazunk»-at is lerombolnunk és rendeznünk kellett.

Reggel rendszeren 5— $\frac{1}{2}$ 6-kor keltünk, és együtt csináltunk egy kis kirándulást, rendszeren a szőlők mentén a Dolojman sziklafokhoz, vagy a part mentén a szomszéd faluba, Pasa-Kizlá-ba. Egyszer-másszor a közelebbi nád-báltákba is tettünk kirándulásokat lottkánkön, a mikor hűséges Petruskánk kísért bennünket. Egy órára rendszeren visszatértünk, hogy elkölt-sük a nagyon kétséges minőségű ebédet.

A jegyző nagylelkűen kosztba vett bennünket, a mit meglehetősen sajnáltunk, mikor a helyi viszonyokkal közelebről megismerkedtünk.

Ebéd után a fegyvereket tisztogattuk, rendbeszedtük a majdnem mindig, vagy esőtől, vagy báltától átmedvesedett ruhát, különösen a láb-belit és preparáltunk. Öt óra körül rendszeren félbeszakítottuk az ülést és a kavedzsihez, az utolsó és egyedüli jurilofkai mohamedánhoz, az öreg Halil Hassánhoz mentünk. Rendszeren ebben az órában gyülekezett itt össze a falu előkelősége és nagy lipován és bolgár társaság; ott ültek az alacsony, sötét, de tiszta boltban; az öreg Halil ott kuporgott örök széntüze mellett és készítette a jóízű italt, egy esészikét a másik után, vagy pedig brágával, megkelesztett kölesből készült savanyú ízű itallal, látta el a vendégeket. Beszélgettünk a török-görög háboru eseményeiről (Halil hetenként kétszer hozta a legújabb híreket a babadaghi hodzsahól), miközben sok kávé szolgált fel és rettenetesen dohányoztunk; csak a lipovánok, kiknek vallása tiltja a dohányzást, rágesáltak örökösen pattogatott napraforgó magvakon. Szivar hiányában ez egészen kellemes multság lehet, de a nézőközönségnek visszataszító a héjak folytonos kiköpködése; eme utálatos szokás folytán az asztalokat, padokat és a szobák padlóját még a

ben bei gelegentlichem Durchstöbern ganz unverhofft vor, und ordentlich traurig ward uns beiden zu Mute, wenn wir der Not gehorchend dem tollen Durcheinander durch gründliches Reinemachen dann und wann ein Ende bereiten und dabei auch unserem geliebten «Utensilienberg» ordentlich auf den Leib rücken mussten.

Morgens um 5 bis halb 6 standen wir gewöhnlich auf und machten entweder zusammen einen Ausflug, meist an den Weingärten entlang zum Cap Dolojman oder längs des Seeufers zum Nachbardorf Pascha Kizla. Hie und da wurde mit der Lotka ein Abstecher in die nächstliegende Rohrbalta unternommen, in welchen Fällen uns der getreue Petruschka begleitete. Um Eins kehrten wir regelmässig zurück, um das sehr fragwürdige Mittagessen in der Primarie einzunehmen. Der Notär hatte uns grossmütig in Kost genommen, was wir nach näherer Bekanntschaft mit den localen Verhältnissen ziemlich bedauerten.

Nach Tisch wurden die Waffen gereinigt; die fast regelmässig vom Regen, oder von der Balta durchnässte Kleidung, besonders das Schuhzeug, in Ordnung gebracht, und präpariert. Um 5 Uhr gewöhnlich unterbrachen wir die Sitzung und begaben uns zum Kavehdschi, dem letzten und einzigen Mohammedaner Jurilofcas, dem alten Halil Hassán. Hier waren gewöhnlich um diese Stunde die Honoratioren des Dorfes und eine ganze Corona von Lipowanern und Bulgaren versammelt, und sassen in dem niedrigen, finsternen aber sauberen Laden; der alte Halil kauerte neben seinem ewigen Kohlenfeuer und bereitete ein Tässchen des wohlschmeckenden Trankes nach dem andern oder versorgte die Gäste mit Braga, einem säuerlich schmeckenden Getränke, das aus gegohrener Hirse bereitet wird. Beim Geplauder über den Verlauf des türkisch-griechischen Krieges (Halil brachte wöchentlich ein-bis zweimal die neuesten Nachrichten vom Hodschah in Babadagh) wurde sehr viel Kaffee consumirt und dazu massenhaft geräucht, — nur die Lipowaner, deren Religion das Rauchen verbietet, knabberten unausgesetzt an gerösteten Sonnenblumenkernen. In Ermanglung der Cigarette mag dies eine ganz angenehme Unterhaltung sein, für die Unbeteiligten ist aber das unausgesetzte Ausspucken der Schalen widerwärtig. Infolge dieser ekelhaften Gewohnheit sind Tische, Bänke und der Stubenboden selbst in den Häusern immerwährend mit einer

házakban is örökösen vastag, feltört fehér héjából álló réteg fedí.

Egy órácska elmúltával ismét a preparálás-hoz fogtunk, ebben az órában azután rendesen bevonult egy alkalmatlan, némán és lustán álldogáló nézőtömeg is, bevezettük a jegyzeteket és 8 óra körül vacsorához ültünk. Legkésőbb 10 órakor már mozdulatlanul feküdtünk ágyainkban és aludtuk az igazak álmát. Sohasem aludtam oly jól, mondhatni gyermekiesen, mint Jurilofkában és a Feketetenger báltáiban. Valószínűleg az az éles, aczélező levegő, a mely folytonosan fúj a tenger felől, okozta ezt a hatást.

dicken Schicht der aufgeknackten weissen Schalen bedeckt.

Nach einem Stündchen gingen wir wieder ans Präparieren — wobei um diese Stunde gewöhnlich eine lästige Schaar von stummen und faul dastehenden Zuschauern sich einfand — die Notizen wurden eingetragen, und um 8 Uhr das Abendbrod genommen. Um 9 $\frac{1}{2}$ längstens 10 Uhr lagen wir dann fest in den Betten und schiefen den Schlaf der Gerechten. Nie habe ich so gut, geradezu so kindlich geschlafen als in Jurilofca und in den Balten des Schwarzen Meeres. Die scharfe, stählerne Luft, die stets vom Meere herüberweht, mag diese Wirkung ausüben.

Halil Hassan, Kavedzsi.

Nem állhatom meg, hogy e helyen röviden meg ne emlékezzem a Dobrudsában hallott számos népdalokról és a népköltészetről. És ha e kitérés nem is igényelheti a teljesség elismerését s még kevésbé a messzeérő téma kimerítését, mégis úgy látom a dolgot, hogy a rövid érintésnek is lesz némi művelődéstörténeti értéke.

Az a számos nemzetiség, a mely tarkán vegyülve a Dobrudsza mai lakosságát alkotja, mind mivel a népdalt; mindenütt énekelnek és minden fajnak megvannak a saját dallamai, megvan a saját külön népköltészete. Különös érdek

Ich kann nicht umhin, hier eine kurze Bemerkung über die zahlreichen in der Dobrudscha gehörten Volksweisen und Volksdichtungen einzuschalten. Wenn dieselbe auch durchaus keinen Anspruch auf Vollständigkeit oder gar auf erschöpfende Behandlung dieses weit-ausgreifenden Themas machen kann, so glaube ich doch, dass selbst eine kurze Erwähnung nicht ganz ohne culturgeschichtliches Interesse sein dürfte.

All' die zahlreichen Volksstämme, welche in buntem Gemische die heutige Bewohnerschaft der Dobrudscha bilden, pflegen das Volkslied; allüberall wird gesungen, und jedem Stamm sind seine besonderen Weisen, seine besonderen Volksdichtungen eigen. Mein specielles In-

lődésemet főként a *mohamedánok*, tehát a törökök és tatárok és az orosz gyarmatosok dalaí költötték fel; előbbieket, mert nyugaton csaknem teljesen ismeretlenek, noha szembeszökő saját-ságaiknál fogva megérdemelnék, hogy beható tanulmány tárgyává legyenek; utóbbiak, mert igazán dallamosak, mélyen átértettek és az orosz néptörzs zenei tehetségéről ékesen szóló bizonyítványt nyújtanak.

A törököket muzsikus népnek nevezni, talán igen merész állítás volna; de kétségen kívül áll, hogy fajuk nagy költői hajlammal bír, s a mohamedán lakosság a költészetet méltatja, gondolzza és nagyrabecsüli, oly körökben is, melyek más hitüeknél, jobban mondva más, árja fajoknál, a zene iránti érzéket és érdeklődést csaknem teljesen elvesztették. Azt vettem észre, hogy nagyon sok irástudó török vagy tatár, — a többség némileg járatos közülök a kalem, az írónád kezelésében — vörös, gyapotból készült, széles övében, vagy pedig szük újjú zekéje zsebében kis daloknak és verseknek egész gyűjteményét hordozza magával, papirszeletekre írva. Ezt a saját-ságot ismerve, tudni kell az emberek nyelvén beszélni, hogy kifejezhessük érdeklődésünket az efélék iránt; elég valamennyire törni a nyelvet, mert a jóakaratot felismerik és rendesen nagyon tudják méltányolni, és csakhamar elérjük, hogy egyik vagy másik félig fölvidítva, félig szégyenlősen egy piszkos, foszladozó czédulát kerít elő s irodalmi kincséből valamit áldoz. Egy korona is hamar kerül s ekkor komolyan és gondolatokba merülve guggolnak le körbe az erőteljes alakok, stereotyp kuporgó helyzetükbe és figyelemmel kísérik az előadást; szivesen szolgálnak kívánt magyarázatokkal is és felhívják a figyelmet a megkapó helyekre. Ha belemelegedtek, egyik előadót csakhamar más váltja fel; felolvasnak, verseket szavalnak, sőt egyegy dalt is énekelnek nehezen felfogható dal-lamaikon.

Legkedveltebbek a politikai tartalmú dalok, különösen azok, melyek az utolsó orosz há-

teresse riefen aber besonders die Lieder der *Mohammedaner* — also der Türken und Tataren — und der *russischen* Colonisten wach; erstere, weil sie im Westen so gut wie unbekannt sind und in ihrer originellen Eigenart selbst eines eingehenden Studiums wohl wert sein könnten, letztere, weil sie wirklich melodiös und tief empfunden sind und von der bedeutenden musikalischen Begabung des russischen Volkstammes ein beredtes Zeugnis ablegen.

Die Türken ein *musikalisches* Volk zu nennen, wäre vielleicht eine etwas gewagte Behauptung — aber es steht ganz ausser Zweifel, dass ihr Volksstamm viel poetische Veranlagung besitzt, und dass die Poesie unter muselmanischer Bevölkerung Beachtung, Pflege und Wertschätzung in solchen Kreisen genießt, welche bei Andersgläubigen oder besser gesagt bei Angehörigen anderer arischer Stämme das Gefühl und das Interesse an der Dichtung so gut wie verloren haben. Ich machte die Bemerkung, dass sehr viele schrifkundige Türken oder Tataren, und die Mehrzahl von ihnen versteht halbwegs mit dem Kalem, dem Schreibrohr, umzugehen — irgendwo in der breiten rotwollenen Leibriinde oder in einer Tasche der engärmeligen Jacke auf losen Zetteln eine ganze Sammlung kleiner Lieder und Gedichte in Abschrift bei sich führen. Kennt man diese Eigenart, versteht man in der Sprache der Leute ihnen sein Interesse an derlei auszudrücken — wobei man getrost das gebrochene Kauderwäsch radebrechen darf, denn der gute Wille an sich wird schon in der Regel hochgeschätzt — so wird man es bald erreichen, dass halb verschämt, halb belustigt einer oder der andere ein schmutziges, zerlesenes Zettelchen hervorzieht und etwas aus seinem litterarischen Schatze zum besten giebt. Eine Corona findet sich bald — ernst und gedankenvoll kauern die kräftigen Gestalten in ihrer stereotypen Hockstellung im Kreise und lauschen dem Vortrag — bereitwillig werden etwa gewünschte Erklärungen gegeben und auf packende Stellen wird besonders aufmerksam gemacht. Einmal warm geworden, löst bald ein Vortragender den anderen ab, bald vorlesend bald aus dem Gedächtniss recitierend oder sogar einmal ein Lied nach irgend einer ihrer schwerfasslichen Melodien absingend.

Am beliebtesten sind Lieder politischen Inhalts, besonders solche, die an die Ereignisse des

borura vonatkoznak. A plevnai katasztrófát, Aziz szultán tragikus halálát és ennek a törökökre oly végzetes háborúnak más nevezetes mozzanatait, még ma is éneklék és siratják a Dobrudsza szegény, röghöz kötött mohamedán lakói. Még a legújabb esatatékekről, a domokosi és matti-i harezokról is hallottam dalokat, de sajnálatomra egyet sem tudtam feljegyezni közülök. Ezen valódi katonadalokon kívül, melyek eredetüknek megfelelően, szerény, néha csaknem gyermekes gondolatmenetet követnek és többnyire alakilag is nagyon egyszerűek, — oly verseket is szavalnak és énekelnek, a melyek lyraiaknak nevezhetők, valamint kis szerelmi dalokat, melyek elkerülhetetlen keleties áradásuk daczára, igen kedvesek és sokatmondók.

Természetesen az, ki nyugot-európai értelemben szigorú mértéket akarna e költői termékekre alkalmazni, nagyon sok kifogásolni való találma; azonban felfogásom szerint, e népköltészet értéke abban rejlik, hogy a nép széles rétegeiből közvetlenül keletkezik s főként, hogy csakhamar közkeletűvé válik, úgy hogy a legalacsonyabb hamal is szívesen fogadja és örül egyszerű, gyermekes művészetén s hogy ilyenformán igazán közös vagyona lesz a népnek, s jele az ártatlan és tiszta idealizmusnak, mely nálunk a magasabb művelődés annyi példája mellett, fájdalom, mind jobban tűnedezik s lassankint egészen veszendőbe megy.

A gondolatmenetben, főként a harezi daloknál sok hasonlatosságot vettem észre a magyar népdalokkal. Teljesen megegyezik a kettő abban, hogy gyakran, a tulajdonképpeni cselekvéssel látszólag semmiféle összeköttetésben nem levő természeti képet állít fel, mely azonban hasonlat révén a cselekvést mégis jobban megvilágítja és hatását élénkíti. Nehány példa feltünteti ezt; egy katonadal, mely valószínűleg Plevna ostrománál keletkezett, így szól:

letzten russischen Krieges anknüpfen. Die Katastrophe von Plevna, das tragische Ende des Sultan Aziz und andere bedeutendere Momente dieses für die Türkei verhängnissvollen Kampfes werden heute noch allenthalben von den armen, an die Scholle gebundenen Mohammedanern der Dobrudscha besungen und beklagt. Selbst vom neuesten Kriegsschauplatze — über die Schlachten von Domokos und Mati hörte ich schon Lieder, konnte mir aber leider keines derselben notiren. Ausser diesen echten Soldatenliedern, die ihrem Ursprung gemäss bescheiden, oft fast kindlich im Gedankengang und meist ziemlich einfach in der Form gehalten sind, werden auch Lieder gesprochen und gesungen, die ich als rein lyrische bezeichnen möchte, sowie kleine Liebeslieder, die trotz der unvermeidlichen orientalischen Schwülstigkeit recht anmutig und ansprechend erscheinen.

Wer freilich einen strengen Masstab in westeuropäischem Sinne an diese poetischen Erzeugnisse anlegen wollte, der fände des Tadelswerten viel; — meiner Ansicht nach liegt aber der Wert dieser Volkspoesie in ihrem spontanen Entstehen aus den breiten Volksschichten, und vor allem darin, dass sie bald zum Allgemeingut werden, dass selbst der niederste Hamal ihr ein offenes Herz entgegenbringt und sich freut an der einfachen, kindlichen Kunst, dass dieselbe mithin ein wahres Volkseigentum ist, ein Zeichen eines harmlosen und reinen Idealismus, den wir leider nach so vielen Beispielen bei höheren Culturstufen immer mehr verschwinden und allmählich vergehen sehen.

Im Gedankengang besonders der Soldatenlieder fielen mir manche Analogien mit ungarischen Volksliedern auf. Vollständig übereinstimmend ist das häufige Voranstellen eines selbständigen «Stimmungsbildes», welches scheinbar in keinem Zusammenhang mit der eigentlichen Handlung steht, doch aber quasi per analogiam dieselbe in helleres Licht rückt und lebendiger hervortreten lässt. Einige Beispiele mögen dies erläutern; so heisst es in einem Soldatenlied, welches bei Beginn der Belagerung von Plevna entstanden sein mag:

*Kanlı Tuna akar gider**

A véres Duna gyorsan folyik

*Etrafini jiküp gider**

Az ostrom ledöntve lesz.

Adlıszani Oszman Pasa

*Moszkowları kirüp gider**

A muszkákat összezúzni fogja.

(Rasch und blutig strömt die Donau,
Die Belagerung wird gebrochen,
Osman Pascha Alidszani
Wird die Russen zermalmen.)

Vagy abban az énekben, mely Aziz szultán haláláról szól:

Oder in einem Lied über den Tod Sultan Aziz':

Tüfegimiñ bası, validem, gömüsten isli,

Puskámnak tusa, anyám, ezüsttel (van) kiverve,

Dil bihmez kozaklar, validem, basima düstü.

Nyelv nemtudja (számtalan) kozák, anyám fejemre esett.

(Der Kolben meines Gewehres ist mit Silber verziert,
Unaussprechliche Menge Kosaken bedrohen meinen Kopf.)

Az igazi katonadalok egyszerű, gyermekded példái gyanánt álljanak itt a következők:

Plevneh dedikleri, validem, bir kücsük kasszaba,

Plevna nevezetü, anyám, egy kis város.

Ogul, ogul; bir kücsük kasszaba.

Legény, legény; egy kis város.

Rusz aszkerlerli, validem, almaz kasszaba.

Az orosz katonaság, anyám, nem veszi (be) a várost.

Kesszilen kehlehler, validem, gelmez hisszaba.

A levágott fejek, anyám, nem férnek számba.

Buna rusz kavgaszi derler

Ehhez «orosz háború» mondják (ezt orosz háborúnak hívják)

Giden gelir-mi?

A ki el megy, visszajön-e?

Padischah ugruna, validem, kehleh veririm!

A padischah üdvéért anyám, a fejet adom!

Szeni tachtan endürdiler,

Téged a trónról leléptettek,

Bescsifteje binderdiler

Öt evezős ladikba beszállítottak,

Kapılarda kara perdeh

A kapukon fekete kendő

Simdi düstüm ben bu dertdeh

Most estem én e bajba (gyászba).

Ben bu dertden ölüriszem

Én e bajban ha meghalok

Naszil jattım kara jerdeh

Hogyan feküdtem a fekete földre?

(Schwarze Tücher an den Thoren

Jetzt verfiel ich in die Trauer

In dem Unglück sterbe ich

Wie lag ich auf schwarzem Boden.)

Továbbá a Plevna dalban:

Ferner in dem Plevnaer Liede:

Als Beispiele dieser echten Soldatenlieder in ihrer einfachen, kindlichen Form mögen die nachstehenden Stücke dienen.

(Eine kleine Stadt, o Mutter, Plevna genannt.

Jüngling, Jüngling eine kleine Stadt.

O Mutter der Russe nimmt nicht ein die Stadt;

Die abgeschnittenen Köpfe sind zahllos,

Das nennt man den russischen Krieg.

Wer dahin geht, kommt er wieder?

Für das Wohl des Padischah opfere ich den Kopf.)

* *Gilmek = memi.*

Gelenleri vermediler,
Kiséretet nem adtak,

Topkapuja günderdiler.
Topkapura elküldtek.

Uján Szültán, Aziz uján,
Ébredj szultán, Aziz ébredj,

Gjör, ne halı girdi dsihan!
Nézd, mely állapotra fordult a világ.

Kolunda makasz jareszi
Karodon az olló sebe,

Bulunmaz bunun csareszi.
Nem található ennek az írja.

Juszuf jüregin jarısi
Juszuf szivednek barátja

Bulmaz bunun csareszi.
Nem találja ennek az íráját.

Uján, Szültan, Aziz uján!
Ébredj szultán, Aziz ébredj!

Kan aglajor simdi dsihan!
Vért sir most a világ.

Kapılarda kara perdeh,
A kapukon fekete kendő,

Simdi düstüm ben bu dertle
Most estem én e bajba (gyászba.)

Ben bu dertden ölüriszem
Én e gyászban ha meghalok,

Naszıl jattım kara jerde.
Hogy feküdtem a fekete földre?

Uján Szültán etc.

Penderehden kar gelijor
Az ablakon hó jön (be.)

Jatak bana dar gelijor
Az ágy nekem szük lesz,

Jatak bana dar gelijor
Az ágy nekem (szük) kemény lesz,

Ölüm bize ar gelijor.
A halál ránk nézve szégyen lesz.

Uján Szültán etc.

Üsküdarıda khol geziör,
Skutariban öljárat jár,

Kadırmevljam dil verior,
A főbíró szót ad

Szültán Aziz penderehden
Szultán Aziz az ablakból,

Baka-baka dsan verior
Nézve-nézve lelkét adja.

Kara deniz akmam dejor,
A Fekete Tenger «el nem szikkadok»
mondja,

Oszman Pasa, korkmam, dejor.
Oszman pasa «nem félek» mondja.

Jüz bin Kozak görmeindse
Száz ezer kozák megláttára

Ben csadırdan kalkmam dejor.
Én a sátorból föl nem kelek, mondja.

Olur-mi, bejim, olurmi,
Lehet-e, uram, lehet-e,

Evljat babaı vururmi?
A gyermek apját verheti-e?

Padisahın murtattarı
Padisának árulói (hitzsegői)

Bu dünja szize kalırmı?
E világ nektek maradhat-e?

(Man liess dich vom Throne steigen,
Man setzte dich in das Boot mit fünf Rudern,
Man gab dir keine Begleitung
Und sandte dich nach Topkapu.
Wache auf, wach auf, Sultan Aziz,
Siehe den Gang der Welt;
Auf deinem Arme die Wunde von der Scheere.
Man findet dafür keine Salbe.
Jussuf, dein Herzensfreund,
Findet dafür keine Salbe.
Wache auf, wach auf, Sultan Aziz
Die Welt weint jetzt Blut.
Auf den Thoren schwarze Tücher.
Jetzt verfiel ich in die Träuer
In der Trauer sterbe ich,
Wie lag ich auf schwarzem Boden?
Zum Fenster fliegt der Schnee hinein,
Das Bett wird mir zu enge,
Das Bett wird mir zu hart,
Der Tod wird uns zur Schande.
In Scutari zieht die Schaar,
Der hohe Richter spricht
Sultan Aziz starrt durchs Fenster,
Es entfliehet seine Seele.
Das Schwarze Meer sagt: ich versiege nicht,
Osman Pascha sagt: ich fürchte nicht.
Wenn ich hunderttausend Kosaken sehe,
Ich verlasse nicht das Zelt.
Ist's möglich — Herr — ist's möglich
Dass das Kind den Vater schlage?
Ihr Verräther des Padischah
Kann die Welt euch bleiben?)

Komolyabb és határozottan lyrai tartalmú a
következő költemény, melyet egy öreg török

kereskedő olvasott fel egy dunai gözhajón a korona nagy tetszése mellett. Ez ismerősei közül egy ifjútól származik, s egy fiatal ember utolsó perceivel foglalkozik, ki egy társaságban vita közben halálos sebet kapott.

Ernst, und entschieden lyrischen Inhaltes ist das folgende Gedicht, das mir am Bord eines Donaudampfers ein älterer türkischer Kaufmann unter grossem Beifall der Corona vorlas. Es stammt von einem jungen Burschen seiner Bekanntschaft und behandelt die letzten Momente eines infolge eines Wortstreites in einer Gesellschaft tödlich verwundeten jungen Menschen.

Bir medsliszeh oturmüşam

Egy társaságban véletlenül ülven

Basa kaza getürmüşam

Fejemre balsors jöven

Bir szöz icsün ben ölmüşem

Egy szó miatt én ha meghalok

Bana «bir gencs Aarif» derler.

Hozzám «egy ifjú Aarif» mondják.

Ah anam, anam, dsanim anam

Ah anyám, anyám, lelkem anyám,

Szüdün emdim kâneh-kâneh;

Tejedet ittam sokszor megelégedve;

Achiret hakkimî halâl ejle!

Tulvilág igazságomat jogossá tedd!

Ben bu gidse müszâfir-im.

Én ma estve vendég leszek.

Ah, jürmi-bes dir benim jasim,

Ah, huszonöt (van) az én korom,

Tenesüller almaz lesim!

A sírásók ne kapják testemet!

Bâna, kâjân arkadâsim,

Nekem, kedves pajtásaim,

Bâna bir gencs Aarif derler.

Nekem «egy ifjú Aarif» mondják.

Ah anam, gel, otur janîma,

Oh anyám, jer, ülj oldalomhoz,

Bak gözüme hem kasîma,

Nézz szemembe meg szemöldökömre

Dojmadim gencs jasîma!

Nem értem be ifjú életemmel!

Ben bu gidse müszâfir-im.

Én ma este vendég leszek.

Ah, akrânlarim, bana gelün

Bakîn, benden ibret alün!

Nézzetek, rólam példát vegyetek!

Bâna, kîjan arkadâsim,

Engem, kedves barátaim,

Bâna bir gencs Aarif derler!

Engem ifjú Aarif-nek hinak!

Ah, csagîrîn, chodsam gelsin.

Ah, kiáltatok, tanítóm jöjjön,

Szujun kojszin, âtes jakszin, dumalanszin.

A vizet forraljátok, tüzet rakjatok, füstöljete.

Esim dosztum bana janszin.

Mintaképem (barátom) nekem égjen.

Bana bir gencs Aarif derler!

Engem ifju Aarifnek neveznek.

Ah, su karsuda bir toz tozar,

Ah, ama parton egy por porzik,

Iki adem gabrimî kazar,

Két ember siromat ássa,

Fermanümda ölüm jazar.

Fejfámra halálatomat írja.

Ben bu gidse azapda-jim,

Én ma estve gyötrelemben leszek

Süâlim verür-iszem

Kérdésemet ha megteszem

Ben bu gidse rahâtda-jim.

Én ma este nyugalomban leszek.

(Ich sass zufällig in Gesellschaft

Das böse Schicksal traf mein Haupt,

Wenn ich wegen eines Wortes sterbe,

Sagt man zu mir «ein junger Aarif».

O Mutter, Mutter, meine Seele!

Von deiner Brust trank ich oft zufrieden,

Jenseits! verschaffe mir mein Recht!

Heute Abend bin ich Gast.

Ach, fünf und zwanzig ist mein Alter,

Die Todtengräber sollen meinen Leib nicht bekommen.

Meine guten Genossen sagen,

Sagen mir «ein junger Aarif».

O Mutter komm an meine Seite

Sieh meine Augen und die Brauen

Ich ward nicht mit dem jungen Leben satt!

Heute Abend bin ich Gast.

O Freunde kommt zu mir

Nehmet an mir ein Beispiel

Mich nennet man den jungen Aarif.

O rufet, mein Lehrer möge kommen,

Kochet Wasser, machet Feuer und räuchert.

Mein Vorbild soll brennen.

Man nennet mich den jungen Aarif

Ach auf dem Ufer stäubt ein Staub,

Zwei Menschen graben mein Grab,

Schreiben auf das Grabholz meinen Tod.

Heut' Abend gerate ich in Pein

Und wenn ich meine Frage stellte:

Heut' Abend werde ich in Ruhe sein.)

A török dallamok általában nehezen megjegyezhetők, nem «fölbemászók», a hogy mondani szokás. Közölök sok tisztán az ógörög rendszer értelmében összhangzás nélküli hangrendszeren alapszik, a mennyiben *negyedhangok* gyakran mint élesen megkülönböztetett hangközök fordulnak elő. Nagyon érthető, hogy füleinknek ezek a dallamok kevésbé megfoghatók és mégis azt hiszem, hogy tanulmányozásuk, tekintettel a klasszikus népeknek reánk nézve elveszett enharmonicus hangtörzssökre, nem maradhatna minden érték nélkül. A dalok a lág hangnemekben, lassú, vontatott tempóban mozognak, a hangközöknek csekély használatával. A ritmus és hangsúly, a melyek a tárgy követelményei szerint változóak, mozdítják és viszik a dallamot.

A dalokat harmóniába hozva soha sem hallottam előadni, ha több énekes dalol, a dallam mindig egyhangon lett előadva, miközben előfordult, hogy a hangok párhuzamos oktávákban mozogtak. Ugyanazon az alapon mozgott egy fuvolahangverseny, a melylyel egy alkalommal Halil Hassánnál Jurilofkában két albán fiu tisztelt meg. A két hangszer, mellesleg megjegyezve, igen csinosan és takarosán készített ethnographiai érdekű tárgy, szintén oktávára volt hangolva és egyik magasán, a másik mélyen adta elő ugyanazon dallamot.

Kezdetleges népdalok példájául idecsatolom egyikét a legkedveltebb harezi daloknak, a plevnai dalt, mely mi szerintünk a legdallamosabbak egyike.

Im allgemeinen sind die türkischen Melodien schwer zu behalten, sie «gehen nicht in's Ohr», wie man sich gewöhnlich ausdrückt. Vielen von ihnen liegt offenbar ein enharmonisches Ton-system im Sinne des altgriechischen Systems zu grunde, da *Vierteltöne* als scharf unterschiedene Intervalle häufig vorkommen. Begreiflicherweise ist unser Ohr für solche Melodien wenig zugänglich, und doch glaube ich, dass ein Studium derselben gerade mit Rücksicht auf das für uns verloren gegangene enharmonische Klanggeschlecht der classischen Völker nicht ohne Interesse wäre.

Die Lieder bewegen sich zumeist in Molltonarten und in langsamem, schleppendem Tempo unter sparsamer Verwendung der Intervalle; Rythmus und Accent, die häufig den Anforderungen des Textes entsprechend wechseln, bewegen und tragen vor allem die Melodie.

Harmonisirt hörte ich die Lieder nie vortragen — wenn mehrere Sänger ein Lied sangen, wurde dasselbe stets unisono gebracht, wobei sich die Stimmen allenfalls auch in parallelen Octaven bewegten. Auf derselben Basis bewegte sich ein Flötenconcert, das gelegentlich einmal bei Halil Hasan in Jurilofca mir zu Ehren von zwei Albanesen-Burschen aufgeführt wurde. Die beiden Instrumente — nebenbei bemerkt äusserst sauber und nett gearbeitete Objekte von originellem, ethnographisch interessantem Charakter — waren ebenfalls in der Octave zusammengestimmt, und führten dieselbe Melodie aus, die eine hoch, die andere tief.

Als Beispiel dieser primitiven Volksweisen schliesse ich eins der beliebtesten Soldatenlieder bei — das Lied von Plevna, welches in unserem Sinne wenigstens eines der melodiossten ist.

Andante

Pev-nék de-dít-le-ri, Va-li-dem, Bir kü-csük ka-sza-
ba, O-gul, o-gul, Bir kü-csük ka-sza — ba.

Kisz az-ker-ler-li, Va-li-dem, Al-masz-ka-sza — ba.
Kész-ten keh-leh-ler, Va-li-dem, Gel-mex hűsz-sza — ba

Bu-na russ kav-ga-szi dor-ler, gi-den ge-lir-mi?

Pa-di-schak uouru-na, Va-li-dem, keh-leh ve-ri-em. *tenuto.*

Igy multak el kevés változatossággal a «normális napok». A husvéti ünnep két napján nem tettünk kirándulásokat a szabadba; de annál erélyesebben láttunk a Sinoi-kirándulás utolsó előkészületei után. Klingl delphinzsírral, a Petruskától szerzett kitünő szerrel, kente kirándulási eszaimánkat, történeket csináltunk, conserveket és egyéb konyhai készleteket csomagoltunk, kiválogattuk a magunkkal viendő tárgyakat és a visszamaradó részt biztos helyre tettük.

Szabad óráinkban részt vettünk a lipovánok nagy pompával végzett egyházi ünnepélyein, melyek a slava russai lipován érsek jelenlétével különösen ünnepies szint nyertek.

A magas egyházi méltóság külön kívánságára néhányat a szabad ég alatt végzett ceremóniákból, valamint az érseket magát is le kellett fényképeznem.

Április 27-én végre elmúlt a husvéti ünnep, és reggel kilencz órakor felséges idő és pompás szél mellett kivitorláztunk a Sinoi Limanra. Egész lefolyásukban ez és a későbbi kirándulások Dranovba, Periteaszkába és i. t. meglehető-

So vergingen, mit geringer Abwechslung, die «Normaltage». An den beiden Osterfeiertagen unterliessen wir die Ausflüge ins Freie, dafür wurden aber umso energischer die letzten Vorbereitungen zur Sinoi-Tour getroffen. Klingl schmierte die Bootsstiefel mit Delphinthran, welch' ausgezeichnetes Mittel uns Petruschka geliefert hatte; Patronen wurden gemacht, Conserven und andere Küchenvorräte zusammengepackt, eine Auswahl der mitzunehmenden Gegenstände getroffen und das Zurückbleibende sicher verwahrt.

In den Mussestunden machten wir die mit grossem Gepränge begangenen kirchlichen Feierlichkeiten der Lipowaner mit, welche durch die Anwesenheit des lipowanischen Erzbischofes aus Slava russa besondere Weihe erhielten. Auf besonderen Wunsch der hohen Geistlichen musste ich auch einige der unter freiem Himmel vorgenommenen Ceremonien sowie den Erzbischof selbst photographiren.

Am 27. April war die Osterfeier endlich vorüber, und um 9 Uhr morgens segelten wir bei herrlichem Wetter und prachtvollem Winde endlich hinaus, dem Sinoi-Liman entgegen. In ihrem gesamen Verlaufe blieben sich diese sowie die später unternommenen Touren nach Dranow, Periteasca u. s. w. ziemlich ähnlich, so

sen hasonlítanak egymáshoz, úgy hogy csak a terület és e kirándulásaink alatt folytatott életmódunk vázolására szorítkozhatom, anélkül hogy naplóm részleteibe bocsátkoznék.

A Dobrudza keleti partján fekvő lagunák eredetüket kétségkívül a fekete tenger fővénypart-képződményeinek köszönhetik. Eredetileg a tenger egészen a dombláncolatok löszfalához vagy agyapalaszikláihoz vihette hullámaikat, és fjordszerűleg hatolt a mélyen bevágott völgyekbe. De rettenetes viharok korbácsolják fel őszzsel és

dass ich mich auf eine kurze Schilderung des Terrains und unserer Lebensweise während dieser Excursionen beschränken kann, ohne in die Details meines Tagebuches einzugehen.

Die an der Ostküste der Dobrudscha gelegenen Lagunen verdanken ihre Entstehung zweifelsohne den Dünenbildungen des Schwarzen Meeres. Ursprünglich mag das Meer bis an die Lössbänke oder Thonschieferfelsen der Hügelketten gespült haben, fjordartig in die tiefeingeschnittenen Thäler vordringend. Furchtbare Stürme durchwühlen aber die seichten Wasser dieses Gebietes im Frühjahr und Herbst, und

Lipován processzió husvétkor. — Lipovaner Procession zu Ostern.

tavaszzsal ennek a területnek sekély vizeit, és fővénypart képződik fővénypart után ott, a hol megtört hullámok lerakják a magukkal vitt homokot,

Igy keletkeztek a kis mangaliai tavak, Tuzla, Canara (Sziut) és Tasaul, melyeknél egy keskeny, rövid homokesik — a fekete tengernek fehér, kagylótöredékekből álló fővénye — zárja el a sósvízzel telt völgymedencéket a tenger-től, és így keletkezhetett, következettve a terület alkatából, eredetileg a Razim (Razelm) laguna széles medencéje is. Utóbbinál azonban egyrészt a fővénypart nagy kiterjedése, mely eredetileg a midiai foktól a dolojmani fokig és innen ismét a dunavaczi fokig terjedhetett, nagyon is

Dünenstreifen nach Dünenstreifen bildete sich da, wo die zurückrollenden Wogen den mitgeführten Sand ablagerten. So entstanden die kleinen Seen von Mangalia, Tuzla, Canara (Siut) und Taşaul, bei welchen ein schmaler, kurzer Streifen Dünensandes — der weisse, aus Muscheltrümmern bestehende Sand des Schwarzen Meeres — die salzwassergefüllten Thalbecken vom Meere abschliesst, und so mag auch der Terrainformation folgend ursprünglich das weite Becken der Razim (Razelm-)Lagune entstanden sein. Bei diesem letzteren bot aber einerseits die grosse Ausdehnung der Düne, welche sich ursprünglich von Cap Midia bis Cap Dolojman, und von diesem wiederum bis Cap Dunavät erstreckt haben mag, eine zu

hosszú ostromvonalat nyújtott a viharoknak*, úgy hogy számos áttörésnek kellett bekövetkeznie, másrészt pedig ugyanez a folyamat ismétlődött magában a nagy, sekély és erősen elhomokosodott medenczében, úgy hogy utóbbi különösen déli részében — többé-kevésbé párhuzamosan haladó homokhátak rendszerével látszik átszelve, a Szinoi, Zmeika, Golovicza tavakra, és a tulajdonképpeni Razimra látszik osztva.

Ez a mozgalom máig is tart, és könnyen megállapítható. Az a sok kis kerek homoksziget, mely folytonos sorban keresztül kasul szeli a Szinoi Limánt, nem más mint hajdani fővénypart maradványa — minden vihar letördel belőlük egy részt, miről néhány ezüstsírály telep ismételt látogatása alkalmával győződtem meg — és nemsokára ezek majd végleg el is tűnnek; e helyett azonban künn a tenger felé a fővénypartok mind magasabba emelkednek és mind jobban törnek kifelé — miről a Porticza és Periteaszka elhomokosodása világos bizonyítékot nyújt — új fővénypartok rakódnak le a partok közelében, melyek ezekkel lassanként összenöve visszászorítják a lagunát. A román katonai térkép az 1880—83-ik évről a goloviczai tó nyugati végén, Ciámurli de jos és Hamangi falvak között 5 klm hosszú és átlag 2 klm széles nyílt vizü tavat jelez még, — manapság az egész terület el van homokosodva, és ritkás nádállománnyal benöve; a babadaki tó, ezelőtt a Razimnak csak egy öble — manapság egy keskeny érrel még összeköttetésben áll ezzel — nemsokára azonban ez is elhomokosodik, és a tó zárt belvizzé válik, míg a Taiczapatak lerakódásai nem fogják ezt is teljesen kitölteni. A Razim keleti partján a tenger fővénypart képződményeihez járult még az itt torkolló hatalmas Duna folyam hatása is. A folyam a számos homokhát közé rakta a magával hozott mindenféle törmelék óriási tömegeit, és ezáltal elragadta a tengertől a mai delta nagy kiterjedésű területét. Hajlandó vagyok azokat a homokhátakat, melyek a deltát az általánosan követett DNy—ÉK vagy D—É irányban szelik

* A gyakori viharok rendes iránya ÉNy.; kevésbé gyakoriak, de éppen oly hevesek az DK viharok.

lange Angriffslinie für die Stürme,* so dass zahlreiche Durchbrüche erfolgen mussten, und anderseits wiederholte sich der gleiche Vorgang innerhalb des weiten, seichten und stark versandeten Beckens selbst wieder, so dass dieses letztere besonders in seinem südlichen Teile von einem ganzen System mehr oder minder parallel streichenden Sandrücken durchzogen und in die Seen von Sinoi, Zmeica, Golovița und den eigentlichen Razim zerteilt erscheint. Diese Bewegung dauert heute noch an und ist leicht festzustellen. Die zahlreichen kleinen runden Sandinseln, welche den Sinoi-Liman in fortlaufenden Linien durchqueren, sind nichts als Reste ehemaliger Dünen — jeder Sturm bröckelt Teile von denselben ab, wovon ich mich bei dem wiederholten Besuche einiger Silbermöven-Colonien überzeigte — und bald werden dieselben so ganz verschwunden sein; dafür baut sich aber draussen gegen das Meer hin die Düne immer höher auf und weiter hinaus — wovon das Versanden der Portița und der Periteasca einen sprechenden Beweis liefert — und lagern sich neue Dünen nahe den Ufern ab, langsam mit denselben verwachsend und die Lagune zurückdrängend. Die rum. Generalstabs-Karte vom Jahre 1880—83 giebt noch am Westende der Golovița zwischen den Dörfern Ciámurli de jos und Hamangi einen offenen See-spiegel von etwa 5 Kilometer Länge bei durchschnittlich 2 Kilometer Breite an — heute ist die ganze Stelle versandet und mit spärlichem Rohr bewachsen; der See von Babadac, vormals nur eine Bucht des Razim, steht heute nur noch durch eine schmale Ader mit diesem in Verbindung — bald wird aber auch diese versandet sein und der See zum geschlossenen Binnenwasser werden, so lange ihn das Geschiebe des Taițabaches nicht vollständig ausfüllt. Am Ostufer des Razim trat zu den Dünenbildungen des Meeres die Wirkung des hier mündenden mächtigen Donaustromes hinzu. Zwischen den zahlreichen Sandrücken lagerte der Strom die gewaltigen Massen der mitgeführten Detritus aller Art ab und rang dadurch dem Meere die weitgedehnte Fläche des heutigen Delta ab. Ich bin geneigt, die einzelnen Sandrücken, welche das Delta in der allgemeinen Richtung SW—NO.

* Die gewöhnliche Richtung der häufigen Stürme ist NW, weniger häufig, aber ebenso kräftig sind SO. Stürme.

át, egyszerűen régi fővénypartképződéseknek elfogadni. Ezek között a legfontosabbak délkeleten kezdődőleg a cserneczi grinda, a grinda Hundiu, a karaormani széles gerincez az elébe torlódtott «grinda Rosu» és «grinda Saraturile» fővénypartokkal, végül északon az ó-kiliai és letiszi (P. Letea) homokhátak, melyeknek déli része különösen szép, keskeny, párhuzamosan haladó homokhátrendszer mutat a tulajdonképeni báltavidéken, mely teljesen correspondeál irányra nézve az északi delta e részében akadálytalanul tomboló viharok irányával. Vajjon a helyenként kiálló régi sziklás agyagpalarétegek és más effélék elősegítették-e a széles homokhátak képződését, a mint ezt PETERS tanár elfogadja, azt nem ítélem meg. A Razimból kiemelkedő két agyagpalaszirtból álló Biszszerikueza és Popina szigeteknél, úgy látszik, nem ez az eset forog fenn.

Érdekes területet ismertem meg behatóbban a delta legdélibb részében, az úgy nevezett Zatonnál. Itt a külső fővénypartokon belül egész sor keskeny, hosszan elnyúló tó fekszik, melyet épp oly keskeny homokberakodások teljesen elválasztanak egymástól. Közülök néhány csak a legujabb időben lett teljesen elzárva a tengertől, és kívül a mostani szélső fővénypartokon már is hosszú csikokban torlódiók össze a homok új fővénypartok képződésére. Hátrább a belvidéken eltűnedeznek a nyílt víztükrök, és helyükbe lép a «Stufaria», a delta sás-mocsara, valószínűleg hasonló viszonyok következtében, mint a milyeneket pag. 44 a Kuibida uszó szigeteire nézve említettem, de a báltában mindenütt, egészen a széles cserneczi grindáig, keskeny, többé-kevésbé összefüggő náddal benőtt homokföldcsikok szelik át a vidéket, melyek pontosan párhuzamosan haladnak a mai partszél és a Zaton tavak homokhátainak irányával.

A mondottakból kiviláglik, hogy ama két nagyobb esónakkirándulásom, melyet az apr. 27-től máj. 17-ikéig tartó időközben tettem, két teljesen elütő földalkatú vidéken történt. A Razim déli végében, és a goloviczai, zmeikai és sinoi-i tavakban nagy széles nyílt vizeket szelünk át, melyeket itt-ott csak az említett alacson, ritkás nádállománnyal benőtt homok-

oder S—N. durchziehen, einfach als alte Dünenbildungen zu erklären. Die wichtigsten derselben sind im Südwesten beginnend die Grinda Cernet, die Grinda Hundiu, der breite Rücken von Karaorman mit den vorgelagerten Dünen «Grinda Roşu», und «Gr.-Saraturile», endlich im Norden die Rücken von Alt-Kilia und von Letis (P. Letea), deren südlicher Teil ein besonders schönes System schmalere, parallel verlaufender Sandrücken im eigentlichen Baltaterrain zeigt, deren Richtung mit den im nördlichen Teile des Deltas ungebrochen tobenden NW Stürmen vollständig correspondiert.

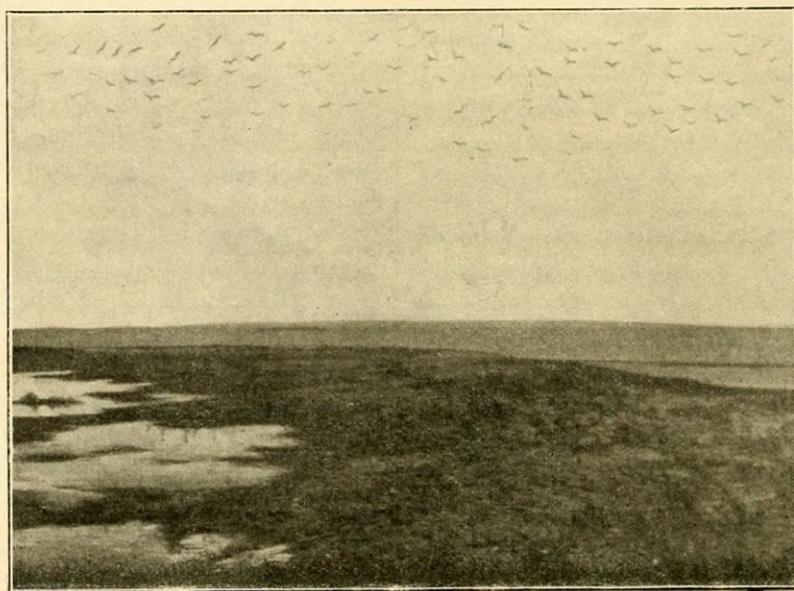
Ob hier stellenweise das Anstehen alter Schichten felsiger Thonschiefer und dergleichen, wie es Prof. Peters annimmt, die Ablagerung der breiten Sandrücken unterstützte, kann ich nicht beurteilen. Bei den beiden aus dem Razim sich erhebenden Thonschiefer-Eilanden Bisericuța und Pópina scheint dies nicht der Fall zu sein.

Ein interessantes Terrain lernte ich im südlichsten Teile des Delta, am sogenannten Zaton, genauer kennen. Hier liegt innerhalb der Randdüne eine ganze Reihe schmalere, langgestreckter Seen, welche durch ebenso schmale Sanderhebungen von einander vollständig getrennt sind. Einige derselben sind erst seit jüngster Zeit ganz vom Meere abgeschlossen worden, und schon baut sich ausserhalb der gegenwärtigen Küstendüne der Sand in einem langen Streifen zu neuer Dünenbildung empor. Weiter im Hinterlande verlieren sich die offenen Wasserspiegel, und an deren Stelle tritt «Stufaria», der Schilfsumpf der Deltas, — wohl infolge solcher Verhältnisse, wie ich sie pag. 44 über die schwimmenden Inseln der Kuibida anführte — aber überall bis an die breite Grinda Cernet ziehen sich schmale, mehr oder weniger zusammenhängende Streifen rohrbewachsenen Sandbodens durch die Balta, die in ihrer Richtung genau parallel mit der heutigen Uferlinie und den Sandrücken der Zaton-Seen verlaufen.

Aus dem Gesagten erhellt, dass die beiden grösseren Bootexpeditionen, welche ich in der Zeit zwischen dem 27. April und 17. Mai unternahm in zwei ganz verschiedenen Terrainformationen sich bewegten. Am Süden des Razim und in den Seen Golovița, Zmeica und Sinoi durchsegelten wir breite, weite Fläche offenen Wassers, welche nur von den erwähnte niedrigen, mit schütterem Rohre bewachsenen

hátak, és egyes kisebb nádas szigetek borítanak. Ezeket a hol kerekded, hol hosszan nyújtott alakú szigetekcskéket, melyek helyenként, mint pl. Kiutiuknál, a «Gura Zmeica»-nál és Malceanonál elmoesarasodott területek, gírlák és tavak nagy kiterjedésű rendszerévé torlódnak össze, sokszerű, gyakran meglehetősen gazdag és élénk madárellet népesíti. Közel a part mellett *Sterna anglica*, távolabb Szarinasuf mellett a nádaszigetek tömkelegében *Sterna cantiaca* az uralkodó faj, feketefejű és vékonyesőrű sirályok (*L. melanoceph.* és *G. gelastes*) ezernyi tömegekben vannak a Szinoi Limanban, egyes ezüst-

Sandrücken und einzelnen kleinen Rohrinseln spärlich durchzogen sind. Auf diesen bald kreisrunden, bald langgestreckten Inselchen, welche an einzelnen Stellen, so bei Kiutiuk, der «Gura Zmeica» und bei Malceano zu einem weitausgebreiteten Systeme von versumpften Flächen, Gírlen und Seen zusammengebacken sind, bewegt sich ein vielgestaltiges, oft ziemlich reiches und lebendiges Vogelleben. Nahe dem Ufer ist *Sterna anglica*, weiter im Gewirr der Rohrinseln bei Sarinasuf *Sterna cantiaca* vorherrschend, schwarzköpfige- und dünnschnäblige Möven (*L. melanoceph.* et *G. gelastes*) treiben sich zu tau-

Ezüstös-Michahelles sirálytelep Kurt-Bei táján. — Michahelles-Silber-Möven Colonie bei Kurt-Bei.

sirályok (*L. argentatus*) mindenütt láthatók, mígszámuk a Curt-Bei melletti szigettömkeleg közelében rohamosan emelkedik és itt, fészkelési telepeik legközelebbi környékén meglepő nagyságot ér el.

Egyes darupárok, melyek óvatosan gázolnak a magányos grindák ritkás nádasában, elárulják közeli fészkeiket; az ujonnan sárgászöld nád sötét háttéréből ragyogón emelkednek ki egyes fattyú kocsagok fehér alakjai, melyek, fájdalom, manapság ritkák lettek és éppen nem gyakori látványok. Gődények és kormoránok előszeretettel szoktak a homokzátonyokon megpihenni, hattyuk fejedelmi tartással himbá-

senden im Sinoi Liman herum, einzelne Silbermöven (*L. argentatus*) sind allenthalben zu sehen, bis ihre Zahl in der Nähe des Inselgewirres von Curt-Bei rapid steigt, um hier in der nächsten Umgebung ihrer Brutcolonien eine überraschende Höhe zu erreichen. Einzelne Kranichpaare, welche bedächtig zwischen dem schütterten Rohr der einsamen Grindas einherstelzen, verraten die Nähe ihres Nestes; leuchtend heben sich die weissen Gestalten vereinzelter Garzetten vom dunklen Hintergrunde des frischsprossenden Rohres ab — leider sind dieselben selten geworden und kein gerade häufiger Anblick. Pelikane und Kormoranscharben pflegen gerne auf den Sandbänken der Ruhe, Schwäne schaukeln in majestätischer Haltung

lőznek a nádas mocsarak kis vízmedenczéin, vagy alacsonyan vonulnak sívító repüléssel a deltába fészkeikhez. *Totanus calidris*, *Himantopus himantopus*, és a kecses *Avocetta* nagy számban fészkel a partszéli báltáiban; félénk szélkiáltók kóborolnak a fővenypartok füves helyein, és mindenféle más, kisebb faj népesíti kisebb-nagyobb tömegekben ezt az érdekes területet.

Egész más világ van Dranovban, Periteaszkáiban és az u. n. Zatonban, a hová második kirándulásomat tettem.

Itt a zárt balta lép előtérbe olyformán, mint tovább északra a deltában; ám itt a nád valószínűleg a sós víz következtében — nem tenyészik oly buján; számos homokgrinda szeli át a nádsivatagot, úgy hogy az sok helyen a gyalogjárónak is hozzáférhető, keskeny girlákat és az említett sekély, hosszan elnyúló Zaton tavak a lottkán való előnyomulást engedik meg. Ez a még vadászoktól és halászoktól is aránylag ritkán látogatott és különben is elég kietlen vidék még ma is nyújt tanyát a vaddisznónak, mely különben az egész Dobrudzsából teljesen kikapustult, és miután a behatolás ebbe a félreeső vidékre éppen nem jelentéktelen fáradságokkal van összekapcsolva, a lipován halászok igazán vakmerő vadászszenvédelye daczára is még sok időre találhat itt eléggé biztos menedéket.*

* Más, a Dobrudzsában még előforduló emlősök-ről, fájdalom, keveset mondhatok. A rőt vad ma az egész területből kihalt. Nichiei Cupreanu biztosított, hogy körülbelül 80 év előtt még sok szarvas volt az erdőkben, az atyja sokszor mesélt neki erről. Őzek szórványosan minden erdőben találhatók, sőt Maecin mellett a Czuczujaton értelmes óvás folytán meglehetősen gyakoriak. Nyulak szórványosan mindenütt előfordulnak. — Farkas, róka és borz gyakoriak, a két első faj bámulatosan vakmerő. Jurilofkában való tartózkodásunk alkalmával a farkasok minden pillanatban fényes nappal vittek el egy-egy darab jószágot a legelőről.

Nyuszt, nyest és görény a látott bőrök után itélve, nem lehetnek éppen ritkák; az erdős béczeiken kívül azonban a nyuszt, a mint az oroszok kitűnő leírásaiból kivehettem, a báltavidékeken se ritka. Itt még a vidranyest és a vidra is csatlakoztak hozzá, utóbbi elég tekintélyes számban. A vad-

auf den kleinen Wasserbecken der Rohrsümpfe oder ziehen pfeifenden Fluges niedrig ihren Brutplätzen im Delta zu.

Totanus calidris, *Himantopus himantopus* und die zierliche *Avocetta* brüten zahlreich in den Uferbalten, scheue Brachvögel treiben sich auf den grasigen Stellen der Sanddünen herum, und allerlei anderes, kleineres Zeug bevölkert in grösserer oder geringerer Zahl dieses interessante Gebiet.

Ganz anders sieht es um Dranow, der Periteasca und dem sogenannten Zaton aus, wohin ich meine zweite Bootreise richtete. Hier herrscht die geschlossene Balta vor, ähnlich wie weiter nördlich im Delta, nur ist der Rohrwuchs — wohl infolge des brackigen Wassers — nicht so üppig; zahlreiche Sandgrindas durchziehen die Rohrwüste, so dass dieselbe an vielen Stellen auch dem Fussgänger zugänglich ist, schmale Girten und die erwähnten flachen, langgestreckten Sees des Zaton gestatten das Vordringen in der Lotka. Diese selbst von Fischern und Jägern verhältnissmässig selten besuchte und recht unwirtliche Gegend beherbergt noch heute in ziemlicher Anzahl das sonst in der Dobrudscha schon vollständig ausgerottete Schwarzwild und Dank den nicht unerheblichen Strapazen, welche mit dem Eindringen in dieses weltentlegene Gebiet verbunden sind, wird es hier noch auf geraume Zeit — trotz der geradezu tollkühnen Jagdpassion der Lipowanischen Fischer — ein ziemlich sicheres Asyl behalten.*

* Über andere, in der Dobrudscha sonst noch vorkommende Säugetiere kann ich leider wenig berichten. Rothirsche sind heute im ganzen Terrain ausgestorben. Nichiei Cupreanu versicherte mir, vor etwa 80 Jahren habe es in den Wäldern ziemlich viel Hirsche gegeben — sein Vater habe ihm oft davon erzählt. Rehwild ist spärlich in allen Wäldern vertreten, bei Maecin am Tuťujat sogar infolge einsichtsvoller Hege in ziemlicher Anzahl. Hasen fanden wir vereinzelt überall, Wolf, Fuchs und Dachs sind häufig — die beiden ersteren Arten von einer verblüffenden Keckheit. Während unseres Aufenthaltes in Jurilofca wurde alle Augenblicke irgend ein Stück Vieh bei hellichtem Tage auf der Weide von Wölfen gerissen.

Edel-, Steinmarder und Iltis scheinen nach den gesehenen Bälgen nicht eben selten zu sein; ausser in den Waldgebirgen findet sich der Steinmarder aber, wie ich den vortrefflichen Beschreibungen der Russen entnahm, auch im Baltagebiet nicht selten. Hier gesellen sich ihm auch der Nörz und die Fischotter bei, letztere in recht bedeutender Anzahl. Wildkatzen

Szárnyas vadban is, legalább a mi a vadabb nagyobb fajokat illeti, ez a vidék aránylag gazdagabb, mint a delta többi része. A gödények párjával jártak és különösen a sörényes gödény szórványosan még fészkelhet itt. A kócsag mindkét faja és számos hattyú valószínűleg költ itt, bár *madártömegekről* itt se lehet egyáltalában szó.

Gödénytelepek a bálta egész hozzáférhetetlen helyein itt-ott még előfordulhatnak, miután senki sem méltatja őket különös figyelemre; de ha egyszer a kócsagok adják fejüket a letelepedésre, akkor a lipovánok előbb nem nyugszanak, míg a telepre be nem hatoltak és a madarakat egy szálig is ki nem pusztították. A tollkereskedés ezeket a félreeső vidékeket is megfertőztette, és a fehér gémfajok ritkasága és nagy féltékenysége bizonyítja a kiméretlen rabló kizsákmányolást. Az egész nagy, körülbelül 420 □ klm*-nyi területü tórendszerét mindenféle madárfajtól lakott szárnyas udvarnak tekinteni mindenesetre nagy tévedés volna. Van itt sok és érdekes állatfaj, sőt helyenként még nagy tömegekben is, de a madárelét többnyire bizonyos szűkebb területeken pontosul össze, és itt is rendszeren csak bizonyos fajok vannak képviselve, melyeknek költésére az illető terület éppen különösen alkalmas. Az ily helyek *felkeresése* gyakran elég fáradságos munka, és többször sok óráig tartó utakat kell égő napmeleg vagy dermesztő szelek és futóesők mellett megtenni, a nélkül hogy az ember mást láthatna mint néhány halászó csért és sirályt, vagy egy-egy otrombában tovavonuló, halászó réti sast.

Sajátságos változatosságot hoztunk ezekbe a csonakkirándulásokba azért, hogy ismételen

macska, különösen a Duna füzes szigetein gyakori, ritkább az erdős hegyvidéken. Ha ezek után még a közönséges ürgét (*Spermophilus citillus*), a földi kutyát — *Spalax typhlus* — a vakondot, a vízi pocskot, a házipatkányt és házi egeret említem, akkor körülbelül minden ki van merítve, a mit dobrudzsai utazásom alatt megfigyelhettem.

* A Razim és a délre fekvő tavak hossza körülbelül 58 klm-t a nagyon ingadozó szélesség átlagban északon 10—15, délen pedig 3—7 klm-t tesz.

Auch an Federwild ist diese Gegend, wenigstens was die scheuen, grösseren Arten betrifft, verhältnissmässig reicher als die übrigen Teile des Deltas. Pelikane trieben sich paarweise herum und besonders der krausköpfige Pelikan dürfte dort vereinzelt noch brüten. Edelaiher beider Arten und ziemlich zahlreiche Schwäne scheinen hier ihr Brutquartier aufgeschlagen zu haben — allerdings ist von *Vogelmassen* auch hier keinesfalls die Rede. Pelikankolonien dürften wohl noch hier und da im ganz unzugänglichen Baltaterrain vorkommen, da niemand ihnen besondere Aufmerksamkeit schenkt — aber wenn einmal die Reiher an eine Siedlung denken sollten, so ruhen die Lipowaner nicht eher, bis sie in dieselbe eingedrungen sind und die Vögel mit Stumpf und Stiel ausgerottet haben. Der Federhandel hat auch diese so entlegenen Gebiete verseucht, und die Seltenheit u. grosse Scheuheit der weissen Reiherarten sind ein Beweis der schonungslosen, räuberischen Ausbeutung. Das ganze grosse, etwa 420 □ $\frac{\text{km}}{\text{m}}$ * bedeckende Seensystem als einen von allerlei Vogelarten erfüllten Geflügelhof anzusehen, wäre überhaupt ein grosser Irrtum. Es gibt viele und interessante Tiere da, stellenweise sogar in grossen Mengen, doch concentrirt sich das Vogelleben meist an einzelne engere Bezirke, und selbst da sind gewöhnlich nur gewisse Arten vertreten, für deren Brutgeschäft eben die betreffende Örtlichkeit besonders zusagend ist. *Aufsuchen* muss man diese Stellen oft mühsam genug — und manch' stundenlange Fahrt wird unter glühendem Sonnenbrand oder bei eisigem Wind und Regenschauer zurückgelegt, ohne dass man etwas anderes zu sehen bekommt als etwa einzelne fischende Seeschwalben und Möven oder einen plump dahinstreichenden, revierenden Seeadler.

Eine eigene Abwechslung wurde dadurch in diese Bootsfahrten gebracht, dass wir in wieder-

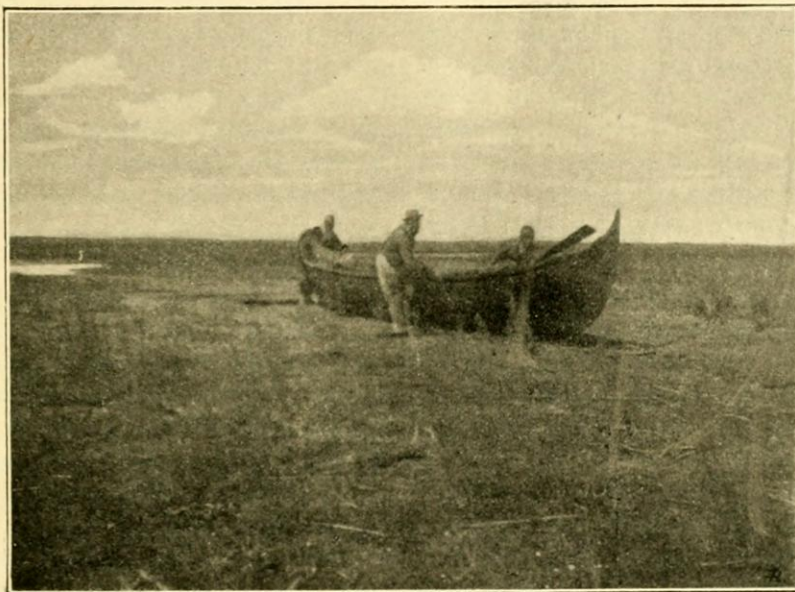
finden sich besonders auf den Weideninseln der Donau häufig, seltener sind dieselben im Bergwalde. Wenn ich nun noch das gewöhnliche Ziesel (*Spermophilus citillus*), den Blindmoll — *Spalax typhlus* —, den Maulwurf, die Wasserratte, Hausratte und Hausmaus erwähne, so ist ziemlich alles erschöpft, was von Säugethieren während meiner Dobrudschareise zur Beobachtung gelangte.

* Die Länge des Razim und der nördlich gelegenen Seen beträgt etwa 58 Kilometer, die sehr schwankende Breite durchschnittlich 10—15 im nördlichen, 3—7 Kilometer im südlichen Teile.

elhagytuk a belvizeket és hosszú utakat tettünk a külső fővénypartok mentében a Feketetengeren. Miután az egész északi tóvidéket egyetlen egy *hajózható* ág sem köti össze a tengerrel, azért ily alkalmakkor bárkáinkat ki kellett üríteniük és evezők és más fadarabok aláhelyezése által csónakjainkat a fővénypartokon áthengeríteniük; ez nem éppen fáradság nélküli és e mellett időrabló munka.

Különösen a Zaton vidékén és a «Periteasca mare»-nél voltunk — többször mint kellemes — erre az eljárásra utalva.

holten Fällén die Binnenbalta verliessen und lange Strecken längs der Stranddüne auf dem Schwarzen Meer dahinführen. Da im ganzen nördlichen Seengebiet gegenwärtig keine einzige *schiffbare* Verbindung mit dem Meere besteht, so mussten bei solchen Gelegenheiten unsere Barken entladen, mittelst der Ruder und anderer Holzstücke eine Rollbahn hergestellt und auf derselben die Boote über den Dünen-sand gezogen werden, eine nicht gerade mühe-lose und dabei zeitraubende Arbeit. Besonders im Zatongebiete und an der «Periteasca mare» war man öfter als angenehm zu diesem Manöver gezwungen.

«Periteasca» a lagunából a tengerbe. — Aus der Lagune ins Meer.

Egészben véve azonban ezek a csónakkirándulások egész, benyomásokban oly gazdag utam legszebb emlékei közé tartoznak, és különösen a sinoi-i kirándulás, melyet egész lefolyásában felséges enyhe idő kísért.

Erre egy nagy, körülbelül hat m. hosszú lottkát és egy kis, éppen két embert bíró csónakot használtam. Ezek az orosz lottkák, melyeket az egész deltában, és messze a Dunán felfelé is kizárólag használnak, aránylag keskeny, könnyű fenyődeszkákból gondosan ácsolt élesorrú derék-bárkák magasan felhajlított orral és farral. A vitorlázáshoz ezeket kezdetleges árbocczsal, vitorlakerendezéssel látják el, melynek hosszú,

Im allgemeinen jedoch gehören diese Boot-excursionen zu den schönsten Erinnerungen der ganzen an Eindrücken so reichen Reise, besonders die Sinoi-Excursion, welche durchgängig vom herrlichsten, milden Wetter begleitet war.

Ich benützte zu denselben eine grosse Lotka von etwa 6 Metern Länge und ein kleines, knapp für 2 Mann ausreichendes Boot. Diese russischen Lotken, die im ganzen Deltagebiete und weit Donauaufwärts ausschliesslich in Gebrauch stehen, sind verhältnismässig schmale, aus leichten Tannenbrettern scharfgebaute Kfel-boote, mit hoch emporgeschwungenem Vorder- und Hintersteyen. Zum Segeln sind dieselben mit einer primitiven Spriet-Takelung ausge-

a csónak hosszát jóval felülmuló vitorlarúdját az árbóczon közvetlenül a pad fölött erősítik meg. A messze kihajló vitorlarúd miatt a járómű aggodalmat keltő ingadozásba kerül, úgy hogy a hajó orra felett alkalmazott vitorlát csak mérsékelt és folytonos szél mellett lehet használni. Másfelől a vitorla nagy felülete és nagyon mélyre helyezett súlypontja a szélnek kedvező kihasználását engedi meg, úgy hogy a könnyű bárkák még gyenge szél mellett is elég jól haladnak. A kis lotka, melyet magunk után vontattunk, ugyanígy volt épülve és utközben, főbárkánk terhének kisebbitésére, vízkészletünket vitte, míg letelepedési helyeinken a sekély nádbáltákba való kirándulásokra használtuk. A legénység, rajtam és Klinglen kívül, Petrof Noszszovból és Grigorij Feodorovból állott, mindkettő derék vadász és kitünően jártas a hajózásban.

Ily hosszabb ideig tartó kirándulások sikeres bevégzésére fontos tényező a felszerelés, azért nem tartom fölöslegesnek ezt valamivel habóttabban tárgyalni és néhány gyakorlati tanácsot közbeiktatni oly olvasók részére, kik maguk is ily csónakkirándulásokat akarnának megtenni.

A kormányos padja alatti, eső és hullámoktól leginkább óvott rekeszben tartottuk kenyérszészletünket. Valamivel előbbre állott az e vidéken használatos, körülbelül 20 literes, szalmával körülfont üvegpalczka a borkészlettel.*

A csónak közepén a pad mögött 2 keskeny, hosszukás láda állott, mely a tartalékruhát, térképeket, naplókat, írószert és hasonló «kényes» apróságot tartalmazták, míg a másikban conservékészletek, főzőeszközök, spiritus- és kén-æther készletünk, tisztító eszközök és más hasznos czók-mók voltak. A ládák mögött vízhatlan zsákok heverték, melyek oroszaink tar-

* Bort a Dobrudzsában mindenfelé isznak — és miután könnyű, olesó és jó, egyáltalában nem takarékoskodnak vele.

rustet, deren langer, die Bootslänge weit überragender Spriet (Segelstange) am Maste knapp oberhalb der Bank gaffelartig befestigt wird. Der weitausliegende Spriet verursacht ein bedenkliches Kraenken des Fahrzeuges, so dass der mit einem Ausholer versehene Klüver nur bei stätigem und mässigem Winde in Verwendung kommen kann. Andererseits bewirkt die grosse Fläche und der weit nach achter verlegte Schwerpunkt des Segels eine günstige Ausnützung des Windes, so dass die leichten Boote selbst bei flauen Brisen guten Fortgang machen.

Die kleine Lotka, die wir im Schlepptau mitführten, zeigte dieselbe Bauart und diente während der Fahrten dazu, zur Entlastung des Hauptbootes unseren Wasservorrat zu tragen, während wir sie von den Lagern aus zu kleineren Ausflügen in die seichten Rohrbalten benützten. Die Bemannung bestand ausser mir und KLINGL aus PETROF NOSSOW und GRIGORIJ FEODOROW — beide tüchtige Jäger und ganz vortrefflich mit dem Wasser und dem Schifferhandwerk vertraut.

Die Ausrüstung derartiger länger dauernder Excursionen ist ein wichtiger Factor zum Gelingen derselben, und ich halte es daher nicht für überflüssig, etwas näher auf dieselbe einzugehen und einige praktische Ratschläge für diejenigen Leser hier einzuschalten, welche in die Lage kommen sollten, eine solche Bootsexpedition vornehmen zu wollen.

Achter unter dem Sitze des Steuermannes, in dem am meisten vor Regen und Wellen geschütztem Verschlage hatten wir unsere Brotvorräte in Säcken verwahrt. Weiter nach vorne stand die hier zu Lande übliche, etwa 20 Liter fassende strohumflochtene Glasflasche mit dem Wein vorrat.*

Mittschiffs hinter der Bank standen 2 schmale, längliche Kisten, deren eine meine und Klingls Reservekleider, Karten, Tagebücher, Schreibzeug und ähnliche «heiklige» Kleinigkeiten enthielt, während die andere mit Conservevorräten, Kochgeschirren, Spiritus- und Schwefelätherreserven, dem Putzzeug und anderem praktischen Krimskams gefüllt war. Hinter den Kisten lagen die beiden wasserdichten Säcke, in

* Wein wird überall in der Dobrudzscha getrunken — und da er leicht, billig und gut ist, wird durchaus nicht damit gespart.

talékruházatát és hálóköntöseit tartalmazták és az egész podgyászrakomány fölött voltak gyapjú hálótakaróink, felöltőink és a mit ruházatunkból éppen ide terítettünk.

Ha jó volt az út, és nem volt éppen kilátás valami érdekesebb dologra, akkor az expedíció legnagyobb része többnyire lustán nyújtózott ezen a puha fekvőhelyen, nem ritkán hárman aludtuk az igazak álmát, míg a negyedik, őrtálló, a kormányt vezette a halkán morajló hullámok között.

A pad alatt használatra készen állottak a magunkkal hozott lőszer, valamivel előbbre a hajó orrában, a hol rendesen Grisa * vagy én ültünk felváltva kémszemen, voltak az evezők, a kaszúr, a hajóorr vitorlarudja és más efféle hajózási szerszám, valamint két főzőüstünk. A lelegején a hajóorr szűk összehajlásában (az u. n. orrtat) puhán kőzba csomagolva volt a nagy spiritusüveg, melybe a gyűjtött hullóket és más alsóbb szervezetű állatokat raktam, és az ecetkorsó, melynek tartalmára a halles készítésénél volt szükségünk.

Utazásunk folyamán kitűnt, hogy kezdetben követett csomagolási módszerünk nem eléggé czélszerű. Igen sok tárgyat kellett az egyes ládába szorítani, és rendesen arra a tárgyra volt éppen legsürgősebb szükségünk, mely őrfánk felszedésénél mint «bizonyára szükségtelen» egészen a láda fenekére került. Részből úgy segítettünk a bajon, hogy az egyes tárgyakat kisebb csoportokban tarisznyákba és egy nagy bőrtársolyba, melyet szerencsére magammal hordoztam, helyeztük el.

Czélszerűbb, a mit Jurilofkában második kirándulásunk alkalmával ugyancsak tökéletlenül tudtunk keresztül vinni, több kisebb, mindenekelőtt sem nagyon hosszú, sem nagyon magas ládával utrakelni, melyeknek mindegyike csak bizonyos czélra van készítve és ennek megfelelőleg berendezve. Hisz ily kirándulásokon felette kevés eszközre van szükség. Egy jól el látott «konyhaláda», «egy preparáló láda» és egy száraz tartó a tartalékruha számára a legmesszebbre menő követelményeket is kielégítik. Az elsőt czélszerű rckeszekre osztani, melyek

denen unsere Russen ihre Reservekleider und Schlafmäntel verwahrt hatten, und über diesem ganzen Gepäckshaufen unsere wollenen Schlafdecken, Oberrocke und was sonst an Kleidungsstücken gerade hingebreitet wurde.

Bei guter Fahrt und wenn nichts besonders Interessantes in Aussicht stand, lungerte der grösste Teil der Expedition meistens faul auf diesem weichen Lager herum — nicht selten schliefen drei von uns dort den Schlaf des Gerechten, während der vierte, Wachhabende, das Steuer durch die leise plätschernden Wellen führte.

Unter der Bank standen in kleinen Kistchen die mitgeführten Munitionsvorräte zur Hand, und weiter vorn im Bug, wo gewöhnlich Grisca* oder ich abwechselnd auf dem Auslug sassen, lagen Ruder, Rohrsense, Klüver und dergleichen Bootswerkzeug — sowie unsere 2 Kochkessel. Ganz vorn in der engen Verspreizung des Buges (dem sogenannten Kranzel) lagen weich in Werg gebettet die grosse Spiritusflasche, in welche ich Amphibien und andere niedere Tiere sammelte, und der Essigkrug, dessen Inhalt wir zur Bereitung der Fischsuppen bedurften.

Im Verlaufe der Fahrten stellte sich die von uns anfänglich geübte Verpackungsart als nicht genügend praktisch heraus. Zu vielerlei Gegenstände hatten in den einzelnen Kisten Platz finden müssen, und regelmässig wurde gerade dasjenige Stück am dringendsten gebraucht, welches bei Abbruch des jeweiligen Lagers als «gewiss nicht notwendig» ganz auf den Boden der Kisten verstaut worden war. Wir halfen diesem Übelstande dadurch teilweise ab, dass wir die einzelnen Gegenstände in kleineren Partien in Rucksäcke und einer grosser Ledertasche, die ich glücklicherweise mitführte, verteilten.

Zweckmässiger ist es, was wir aber in Jurilofca bei unserer zweiten Excursion nur unvollständig einrichten konnten, mehrere kleine, vor allem nicht zu lange und zu hohe Kisten mitzuführen, deren jede ausschliesslich für einen bestimmten Zweck angefertigt und dementsprechend eingerichtet ist. Man braucht ja bei solchen Touren äusserst wenig Gerätschaften — eine wohlmontirte «Küchenkiste», eine «Preparierkiste» und ein trockenes Behältniss für Reservekleider genügen den weitestgehendsten Anforderungen. Erstere hat in praktisch verteil-

* Grigorij becéző neve.

* Diminutiv von Grigorij.

mindegyike egy bizonyos tárgyat tartalmaz, így néhány zománcozott pléhtányéért,* több egymásba illő fedéllel ellátott pléhkannát, csészéket a tea számára, egy süto serpenyöt, az evöeszközt és néhány serleget. Ezek mellett még a tea, ezukor, só, paprika, conservek, az esetleg elhozott szeszes italok és a zsirkészlet számára is kell még, lehetőleg, helyről gondoskodni. Legjobb ezeket a tárgyakat pléhdobozban — megfelelő felirattal ellátva — rakni a ládába. A conservdobozokat, az eczetet és az annyira szükséges hagymákat — mint mi tettük — a hajó egyik vagy másik részében lehet elhelyezni.

Kiválóan fontos a preparáló láda, melynek a preparáló szerszámon, a conserváló szereken és más szükséges eszközökön kívül, különösen a gyüjtött bőrök elhelyezésére kell elég helyet tartalmaznia.

Jó időben az ember a friss bőröket a hajó valamely alkalmas helyén szárítja, de esős időben fontos kellék egy jól záró láda. Mi, igaz, csak egy kis, minden további berendezés nélküli üres ládát használtunk, de ajánlatos ezeken belül löszörfonathból való szétrakható falakat alkalmazni, melyek közé a bőröket szükség szerint beszorítva egyenes helyzetben lehet tartani. A tojásgyüjtéshez természetesen egy külön ládikát kell vinni. Ezt a csomagolásra szánt kóczzal kell megtölteni, ennek fölöslegét pedig a ládika megtelésekor a preparálás munkájánál lehet felhasználni.

Ruhát keveset kell czipelni; gázolások alkalmával egy, mindenkor készenlétbe helyezett, gyapjúingból és erős Manchesternadrágból álló «baraöltözet» a legjobb szolgálatokat teljesíti. Visszatérve a hajóra, az ember a gyorsan levetett, közönséges ruhába bujik. Magas, egészen a csipőig érő vízhatlan eszímák kitünően szolgálnak, különösen a Sinoiban, a hol a minduntalan előforduló sekélyes helyek naponként huszszor is kényszerítettek bennünket a lottka elhagyására és továbbtolására. Különben az itt

* *Fehér* tányérokrol jobbízűen lehet enni, mint óntányérokrol és e mellett a *fehér* tányérok tisztítására több gondot fordítanak.

ten Fächern, deren jedes für einen bestimmten Gegenstand einzurichten ist, einige emailirte Blechteller,* mehrere in einanderpassende, mit Deckeln versehene Blechkannen, Schalen für den Thee, eine Backpfanne, die Bestecke und einige Becher zu enthalten. Ausserdem ist in derselben Raum für Thee, Zucker, Salz, Paprika, Conserven und eventuell mitgeführte Spirituosen, nach Thunlichkeit ausserdem für den Schmalzvorrat zu berechnen. Diese Artikel sind am besten in Blechdosen — mit entsprechenden Bezeichnungen versehen — in die Kiste einzupassen. Conservenbüchsen, Essig und die so notwendigen Zwiebeln können immerhin — wie wir es thaten — irgendwo im Boote selbst verstaut werden.

Äusserst wichtig ist die Präparierkiste, welche nebst dem Präparierbesteck, dem Conservierungsmittel und den nötigen sonstigen Utensilien vor allem genügenden Raum zur Bergung der gemachten Bälge enthalten muss. Bei gutem Wetter trocknet man die frischen Bälge wo immer an Bord — aber bei Regen ist eine gutschliessende Kiste ein wichtiges Erfordernis. Wir benützten allerdings nur eine kleine leere Kiste ohne besondere weitere Einrichtung, doch empfiehlt es sich, innerhalb derselben verstellbare Wände aus leichtem Rosshaargeflecht anfertigen zu lassen, zwischen welchen man die Bälge nach Bedarf festklemmen und in gerader Lage erhalten kann. Zum Eiersammeln muss natürlich wieder ein besonderes Kistchen mitgeführt werden. Dasselbe füllt man mit dem zum Verpacken bestimmten Werg, dessen Überschuss beim Vollwerden des Kistchens für Präparierarbeit verwendet werden kann.

An Kleidern braucht man wenig mitzuschleppen; ein stets zur Hand liegendes «Bara-Costüm» aus Wollhemd und starkem Manchesterbeinkleid bestehend, thut die besten Dienste, wenn es sich um Wattouren handelt. An Bord zurückgekehrt, schlüpft man wieder in die rasch abgelegte gewöhnliche Kleidung. Hohe, bis an die Hüften reichende, wasserdichte Stiefel bewährten sich ausserordentlich, besonders im Sinoi, wo die ewig wiederkehrenden Untiefen uns zwanzigmal des Tages auszusteigen und die Lotka weiterzuschieben zwangen. Sonst trug

* Es isst sich von *weissen* Tellern appetitlicher, als von Zinntellern, auch wird das Reinigen *weisser* Teller gründlicher betrieben.

használatos bocskorokat, és alattuk az előrelátásból magammal hozott durva gyapjúharisnyákat viseltem. Ez a czélszerű lábbeli, ha nagyobb mennyiségben van készleten, a leggyorsabb lábbeliváltást engedi meg, úgy hogy az ember, a nélkül hogy sok podgyászszal volna terhelve, minden átázás után gyorsan kap ismét száraz lábat.

A Razimban csónakkirándulásokra kiválóan alkalmas egy teljes olajozott ültözet, a mint azt a tengerészek szokták viselni. Petruskának volt egy ilyen, s nem egyszer szép szárazon és melegen ült a bő, olajjal itatott vászonruhában, míg mi többiek esőköponyuek és bőrkabátok daczára is bőrig áztunk az esőtől és ránk zuhanó hullámoktól.

Különösen május 15-én sajnáltam, hogy nem volt ilyen felsőruhám. Az első délelőtti órákban ugyanis sikerült egy alvó gödénycsapatot megközelítenem és két lövéssel meglehetőes vérfürdőt csináltam közöttük: a hatalmas madarak közül 10 halva maradt, és más 8 vagy 10, a mint a tovahúzó csapattól egyenként elmaradtak, elszórva uszált künn a Golovicza magasán csapkodó hullámain.

Gyorsan felhúztuk a vitorlát és megkezdtük az üldözést ezekre a szétszórta madarakra, oly vihar mellett, mely lottkánkat — a mint ezt később a térképről kiszámítottam — közel 28 km. óránkénti sebességgel hajtotta. Becslésünk szerint a sekély, mélyen felkavart vízmedence hullámai 1—1½ m. magasra emelkedtek. Erősen a lottka összehajló orrába szorítva kuporogtam, a golyós fegyvert lövésre készen tartva kezemben, és erről a szabad kémlelő helyről igazgattam Petruska kormányzási mozdulatait. Vágató sebességgel rohant lottkánk, és mégis csak lépésről-lépésre fogyott a távolság közte és az életükért úszva küzdő óriási madarak között. Kis sajkánk eszeveszetten tánczolt föl s alá; tájékozva csapott hullám hullám után a hajóra, úgy, hogy nemsokára esuron víz voltam. Mily pompás lett volna itt a bő ruha fölé felvehető olajozott köpeny, mely a nyakszirtnél és kézfejnél szorosan lekötve teljes védelmet nyújtott volna a ránk zuhanó hullámok ellen!

Négy gödényt ejtettem el az izgató üldözés

ich die landesüblichen Öpanken mit vorsichtiger Weise mitgeführten groben Wollsocken. Diese im Vorrat mitgeführte praktische Fussbekleidung gestattet den raschesten Wechsel, so dass man, ohne durch zuviel Gepäck belästigt zu sein, nach jeder Durchnässung rasch wieder trockene Füsse bekommt.

Ausserordentlich zweckmässig für Bootstouren im Razim-Gebiete wäre ein completes Ölzeug, wie es die Seeleute zu tragen pflegen. Petruschka besass ein solches und sass mehr als einmal in den weiten, ölgetränkten Leinenüberkleidern hübsch trocken und warm, während wir anderen trotz Regenmänteln und Lederjacken bis auf die Haut von Regen und Sturzwellen durchnässt wurden.

Besonders am 15. Mai bedauerte ich es lebhaft, nicht derlei Überkleider zu besitzen. In den ersten Vormittagsstunden war es mir gelungen, eine schlafende Schar Pelikane anzupürschen und mit 2 Schüssen ein ziemliches Blutbad unter denselben anzurichten: 10 der mächtigen Vögel lagen verendet am Platz, und weitere 8 oder 10 verwundete schwammen zerstreut, wie sie sich eben einzeln von der fortstreichenden Schaar abgesondert hatten, draussen auf den hochgehenden Wellen der Golovica herum. Rasch wurde das Segel gehisst und die Verfolgung dieser einzelnen Vögel bei einem Sturm begonnen, der unsere Lotka mit einer — wie ich aus der Karte später berechnete — annähernden Geschwindigkeit von circa 28 Kilometern die Stunde vor sich hertrieb. Nach unserer Schätzung gingen die Wellen des seichten, tief aufgewühlten Wasserbeckens 1 bis 1½ Meter hoch. Fest in die Verspannung der Lotka eingeklemmt kauerte ich im Buge, die Büchsfinte schussbereit in der Hand, und dirigierte von diesem freien Ausluge aus die Steuermanöver Petruschka's. Reissend schnell ging die Fahrt, und doch verminderte sich nur Fuss für Fuss die Distanz zwischen dem Boote und den um ihr Leben schwimmenden riesigen Vögeln. Wie toll tanzte das kleine Boot auf und nieder und Welle nach Welle schlug schäumend über den Bug, dass bald kein trockener Faden mehr an mir war. Wie prächtig wäre da das weite, über die Kleider anzulegende Ölzeug gewesen, welches an Hals und Händen fest zugebunden, vollständigen Schutz gegen die überbrechenden Wellen geboten hätte!

Vier Pelikane erlegte ich während dieser auf-

alatt. Egyik, sulyosan megsebesítve, egy kis bálta-tó nyugodt vizére menekült, a hol a part-ról golyómmal elérhettem, három mást serétlövésrel terítettem le a veszett regatta alatt. Nem volt könnyű a dióhéjként hánykolódó lottkából helyesen célozni, és nem egy lövés hatástalanul durrogott ki a levegőbe. Az örült sebességgel úszó gödények rendesen merően szél ellen fordultak, mikor észrevették, hogy sajkánk megközelítéssel fenyegeti őket. Félig nyitott szárnyakkal szelet iparkodtak fogni, mi mellett világosan látni lehetett, a mint a vihar a nehéz madarat félig a víz fölé emelte — és a mikor a szél már jól alájuk kapott, gyorsan emelkedő ferde vonalban nehézkes, de hatalmasan előremozdító szárnycsapásokkal rövid vonalon szél ellenében haladtak, és aztán gyors fordulattal a széllel mentek tovább. Betegen a mint voltak, többnyire 3—400 méternyi repülés után ismét a vízre estek, és újból kezdődhetett a hajsza, ha csak egy szerencsés lövés a fölemelkedés pillanatában nem biztosította a zsákmányt.

Csendes időben a sebesült madarak közül még többet teríthettem volna le golyómmal, de a golyós fegyvert nemsokára a serétfegyverrel kellett föleserélnem, miután beláttam, hogy lehetetlen a fel- és lehánykolódó célt 100—150 lépésnyire megközelíteni a veszettül ágaskodó lottkával.

Serétlövés távolságra csak három példány tartott ki félig-meddig, melyek aztán több sikertelen kísérlet után mégis bekerültek a lottkába holt társaik mellé. Bőrig ázva, fáradtan és a közel ötórás hajszatól kimerülve, végre feladtuk a keresést az időközben messzire elszéledt gödények után, és visszavitorláztunk Jurilofkába; fáradságunkat gazdagon kárpótolta a sajkánkban felhalmozott 14 közönséges gödény, melyeknek sulyát a halászok a lottka alámerüléséből ítélve 180 kgra becsülték. Hogy bámult Klingl, ki az előtte való napon általam elejtett fakó keselyű præparálásával elfoglalva maradt vissza a faluban, mikor terhünkkel bevonul-

regenden Verfolgung. Einer, schwerer verletzt, rettete sich in das ruhige Wasser eines kleinen Baltasees, wo ich ihn vom Ufer aus mit der Kugel erreichen konnte, drei andere fielen durch Schrotschüsse während der tollen Regatta. Es war nicht leicht aus der wie eine Nusschale umherfliegenden Lotka das Ziel richtig zu erfassen, und mehr als ein Schuss knallte wirkungslos in's Blaue hinaus. Gewöhnlich drehten die in rasender Schnelligkeit dahinschwimmenden Pelikane scharf gegen den Wind bei, sobald sie merkten dass unser Boot sie einzuholen drohte. Mit halbgeöffneten Schwingen suchten sie nun Wind zu fassen, wobei man deutlich sehen konnte, wie der Sturm den schweren Vogel vorne halb über das Wasser hob, und strichen dann, wie sie der Wind erst einmal tüchtig untergefasst hatte, in rasch steigender schiefer Linie mit schweren, aber kräftig fördernden Flügelschlägen empor, eine kurze Strecke dem Wind entgegen und dann in rascher Wendung mit demselben weiter. Krank wie sie waren, fielen sie meist nach 3—400 Metern Fluges wieder auf den Wasserspiegel ein, und die Hetze konnte von neuem beginnen, wenn nicht gerade ein glücklicher Schuss im Momente des Aufstehens uns die Beute sicherte.

Bei ruhigerem Wetter hätte ich leicht noch mehrere der verwundeten Vögel mit der Kugel ausmachen können, musste aber die Büchse bald mit der Schrotlinte vertauschen, da ich nach einigen Schüssen die Unmöglichkeit einsah, das auf- und niedertanzende Ziel auf 100 bis 150 Gänge von der wild stampfenden Lotka aus zu treffen. Auf Schrotschussdistanz hielten nur drei Exemplare halbwegs aus — die denn auch nach mehrfachen vergeblichen Versuchen endlich doch in die Lotka zu ihren toten Kameraden wanderten. Nass bis auf die Haut, müde und abgesehen von der fast 5-stündigen Hetzjagd, brachen wir endlich die weitere Suche nach den mittlerweile weit zerstreuten Pelikanen ab und segelten zurück nach Jurilofca — reichlich entschädigt für alle Mühen durch die im Boot aufgehäufte Beute von 14 grossen Pelikanen, deren Gesamtgewicht die Fischer nach dem Tiefgang der Lotka auf etwa 180 Kilogramm veranschlagten. Wie staunte Klingl, der mit dem Präparieren eines Tags zuvor von mir erlegten Gänsegeiers beschäftigt im Dorfe zurückgeblieben war, als

tunk — (tulajdonképpen a fekete fejű és vékonyesőrű sirályok fészkelési telepeinek megvizsgálására indultunk) és mily munkát adott az óriási bőrök preparálása, melyet természetesen azonnal el kellett kezdeni!

A használandó fegyvert illetőleg azt akarnám megjegyezni, hogy a részemről használt vontesövű puská, golyócsővel Express-Cal. 450 nem bizonyult valami jónak. Sokkal jobb szolgálókat teljesítene itt egy 200—600 m.-nyi távolságokra biztosan belőtt, kisebb kaliberű, valamely újabb katonai fegyver-rendszer szerint készült, beállítható irányzóval ellátott karabély. A sik vízszínen a távolságokban óriási mérvben lehet csalatkozni, és többször történt meg velem, hogy 180 lépésre belőtt fegyverem golyója még jóval a cél előtt esett a vízre. Az említett rendszerű puskával gödényekre, hattyúkra, ludakra, kormoránokra és darvakra gyakran *nagy távolságokról* is lehetne löni, ezáltal magát begyakorolni, ennek következtében nagyobb eredményeket is lehetne elérni, mint én értem el a magam fegyverével. A kisebb kalibernek még az az előnye is van, hogy nem ronesol annyira, és így igen jó szolgálókat teljesítene a kisebb fajknál is; így különösen a rettenetesen vad *Numeniusok*-nál (szélkiáltók). A golyós fegyvernek a hajón egyáltalában kevés értelme van, miután mindig van idő fegyverváltásra, és csak arra kell ügyelni, hogy a fegyver használatra készen, e mellett lehetőleg védett helyen s úgy legyen elhelyezve, hogy a hajóbeliek biztonságát ne veszélyeztesse.

Nagyon is gyorsan tünt el ez a szép, esolnakirándulásokkal töltött idő. Napokig himbálózott sajkánk kinn a kék vizen; nádastól nádashoz mentünk, felkerestük a nagy bizalmas ezüst-sirályok érdekes telepeit, bámultuk a keces avocetták önfeláldozó bátorságát, melyek a fészkelési helyneél közvetlenül a kutató lábai elé vetik magukat, hogy csalódásig hű színleléseikkel elvonják a szeretett ivadéktól; bosszankodtunk az erőszakos rablósirályok ellenszenves vadságán — és kedvünk szerint gyűjtögettünk és vadászgattunk. Minden nap valami újat,

wir mit unserer Last anrückten — (wir waren eigentlich nur ausgefahren, um die Colonienanlagen von schwarzköpfigen und dünnschnäbeligen Möven zu recognosciren) und welche Arbeit gab uns das Präparieren der riesigen Bälge, welches natürlich sofort in Angriff genommen werden musste!

Betreffs der mitzuführenden Waffen möchte ich noch die Bemerkung machen, dass sich die von mir benützte Büchsflinte mit Kugellauf Express Cal. 450 nicht besonders bewährte. Ein kleinkaliberiger Karabiner irgend eines neuen Militärgewehrsystemes mit verstellbarem Aufsätze und besonders auf die Entfernungen von 200—600 Metern genau eingeschossen würde da bessere Dienste leisten. Die Distanzen auf den ebenen Wasserflächen täuschen enorm, und mehrfach passierte es mir, dass die Kugeln meines auf 180 Gänge eingeschossenen Laufes noch weit vor dem Ziele aufs Wasser schlugen. Mit einer Büchse der obenangeführten Einrichtung würde man auf Pelikane, Schwäne, Gänse, Cormorane und Kraniche *auf grosse Distanzen* oft zu Schusse kommen und sich dadurch bald einschieszen, in Folge dessen auch bessere Resultate erzielen, als ich es mit meiner Waffe vermochte. Das kleine Caliber hat ausserdem den Vorteil, nicht so zu reissen und könnte daher auch bei kleineren Arten, besonders bei den furchtbar scheuen Numenien (Brachvögeln) gute Dienste leisten.

Die Büchsflinte hat überhaupt im Boote wenig Sinn, da man stets Zeit zum Gewehrwechsel hat und nur darauf zu sehen ist, dass die Waffen handgerecht, dabei aber nach Möglichkeit geschützt und in einer Weise untergebracht sind, dass sie die Sicherheit der Insassen nicht gefährden.

Nur zu rasch verging mir die Zeit dieser schönen Bootexcursionen. Tagelang schaukelte unser Boot draussen auf dem blauen Wasser herum; von Rohrsinsel zu Rohrsinsel zogen wir, besuchten die interessanten Colonien der dreisten grossen Silbermöven, bewunderten den aufopfernden Heldenmut der zierlichen Avocetten, welche am Brutplatze sich dicht vor die Füsse des Besuchers hinwerfen, um ihn durch täuschende Simulationen von der geliebten Brut fortzulocken; ärgerten wir uns über die unliebenswürdige Wildheit der räuberischen und ungestümen Raubseeschwalben, und jagten und sammelten nach Herzenslust. Jeder Tag brachte

érdekfeszítőt hozott a vadász, kutató és természetbarát számára. Majd künn a Feketeten-ger hullámain vitorláztunk a hosszan elnyuló fővény partok mentén, körülvéve játszva szökellő delfinektől; majd szűk nádsikátorokon át, vagy a Zaton keskeny tavain siklott el sajkánk; vakító fehér kócsagok vonultak el a nád-erdő fölött, büszke hattyúk úszkáltak sajkánk előtt, és hófehér tollazatukat visszatükröztette a sötét ghiöl. Majd forró délszaki ég domborul fölöttünk, kéken úszik a tenger és bálta, vakító fehérségben tündöklük a hosszan elnyuló fővény-part. Legkisebb szellő sem lengeti a nádat,

etwas Neues, Anregendes für den Jäger, Forscher und Naturfreund. Bald segelten wir draussen auf den Wogen des Schwarzen Meeres längs der langgestreckten Sanddüne dahin, umspielt von springenden Delphinen; bald glitt unser Kahn durch enge Rohrgirlen oder auf den schmalen Seen des Zaton einher; blendend-weiße Reiher zogen über den Schilfwald und stolze Schwäne schwammen vor dem Boote und spiegelten ihr schneeiges Gefieder im dunklen Ghiöl. Bald wölbte sich heisser, südlicher Himmel über uns, blau lag Balta und Meer, blendend in schneeiger Weisse die langgestreckte Düne da;

Tanyánk a Sinoi-Limánban. — Lagerplatz im Sinoi Liman.

fárasztó evezés viszi előre a sulyosan megterhelt sajkát, és forró, halálos gőzök emelkednek ki a halotti csendben nyugovó sóstavakból. Majd zord viharok örült sebességgel hajtják a tánczó járóművet, jeges esők szakadnak, és fázva, vízesen, fáradtan kell bajlódniuk, hogy a helyes irányt és menetet megtarthassuk.

De mindemellett szép volt, mert őseredeti pompájával hatalmasan övezett bennünket a természet, és gazdag, kimeríthetetlen forrásából bőségesen meríthettük a tiszta természeti élvezetek megifjító, varázsló italát.

Mily messze volt tőlem a művelt élet ezernyi

kein Luffhauch bewegte das Rohr, mühsam trieb Ruderschlag nach Ruderschlag den schwergeladenen Kahn vorwärts, und heisse, mephitische Schwaden entstiegen den todesstillen Salzsümpfen. Bald wieder trieben rauhe Stürme das tanzende Fahrzeug in rasender Eile vor sich her, Regenschauer prasselten auf dasselbe nieder, und fröstelnd, nass und müde mussten wir schwer arbeiten, um richtigen Curs und Fortgang zu behalten.

Immer aber war's schön, denn mächtig in ihrer urwüchsigen Pracht umgab uns die Natur und liess uns in vollen Zügen aus ihrem reichem, unerschöpflichem Born den verjüngenden Zaubersrank reinen Naturgenusses trinken.

Wie weit hinter mir lagen all' die tausend

apró szüksége; mily kevésbé nélkülöztem őket a csendes tábori tűz mellett, melyen egyszerű halvacsoránkat készítettük, mikor nyugodt pompával ereszkedett alá az éj a széles csendes tóságra, a hullámok halk morajjal ütődtek kikötött sajkáinkhoz, esend és nyugalom uralkodott köröskörül, s mi is nyugalomra készültünk a nap munkája és fáradsága után.

Nyugalom, kibékülés és mondhatni gyermekies vidámság lepi meg a kedélyt; az ember csatlakozik a balta természet nevelte gyermekihez, az egyszerű halászokhoz s vadászokhoz, és hozzájuk hasonló lesz; még a szellem is, mely vágyakozva hatol ebbe a rengeteg vadonba, hogy az ismeretek halmazához ő is gyűjtsön egy kis szemet, melyet mint parányi kis kövecskét magával vihessen az emberi műveltség óriási épületéhez — még a szellem is habozva hagy fel fáradhataflan munkájával és azt kérdezi: «miért?» — Miért az a mohó, soha ki nem fáradó kutatás — minek a tépelődés és tünődés, az örökös harez és fáradozás? Fölemelheti-e az ember valaha azt a fátyolt, melylyel a természet eltakarta titokzatos működését? — Egyesül-e valaha az a sok kis szikra, melyet hangyaszorgalom fáradhatatlanul gyűjt össze minden oldalról lobogó lánggá, melynek világossága áthatolna sötétségen és éjszakán, és ragyogó diadalra vezérelne? — És ha nem is volna sisyphusi munka, ha elérhető is volna a ezél — nem élünk-e boldogabban a megelégedett korlátolt-ságban? nem örök igazság-e, hogy az ember az ismerés gyümölcsének élvezésétől veszítette el a paradicsomot, a gondtalan élet kertjét? Mire való a fáradozás, gond és soha sem pihenő munkálkodás, miért kell túltengő élvezeteket és ezer szükségletet teremteni és a régi culturalis épület nyomasztó falait még jobban megerősíteni, mikor a természet oly hivatagólag terjeszti felénk jóságos karjait édes pihenésre, mikor minden korláttól és bilinstől ment hatalmas működése egy összhangzó akkordban esendül össze, mely hasonló a *szabadság* ihletett énekéhez?!

Mikor sátorunkat felütöttük, a mi majd egy útbaeső nádas szigeten, majd egy lakatlan halászkunyhóban, vagy pedig valamely halásztelepen történt, mikor elköltöttük vacsoránkat — többnyire a nap főbédje volt — és az orosz mód szerint készült thea gőzölgött a poharakban;

kleinen Bedürfnisse des Culturlebens, wie wenig vermisste ich sie am stillen Lagerfeuer, an dem wir unsere einfache Fischmahlzeit bereitet hatten, wenn die Nacht sich über das weite, stille Sumpfgelände in ruhiger Pracht hernieder-senkte, wenn leise die Wellen an unsere festgelegten Kähne spülten, wenn Ruhe herrschte weit ringsum, und auch wir zur Ruhe rüsteten nach der Arbeit und Mühe des Tages!

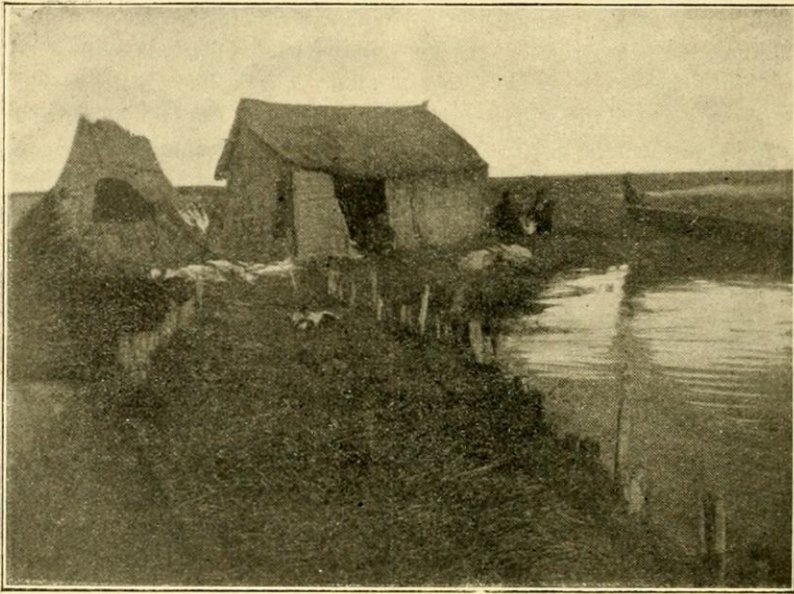
Ruhe, Friede und eine fast kindliche Heiterkeit erfüllt das Gemüt; man gesellt sich den Naturmenschen der Balta, den kindlichen Fischern und Jägern zu und wird ihnen gleich; selbst der Geist, dessen Drängen hergeführt hat in diese mächtige Wildniss, um ein Körnchen Erkenntniss zu gewinnen und es mit heimzuschleppen als winzig kleines Steinchen zum gigantischen Baue menschlicher Culturarbeit, selbst der Geist stellt zögernd seine rastlose Arbeit ein und fragt «wozu?» — Wozu das drängende Hasten, das nimmermüde — wozu das Grübeln und Sinnen, Kämpfen und rastlose Mühen? Wird je der Mensch die Schleier lüften, mit welchen die Natur ihr heimliches Wirken bedeckte? — Werden die kleinen Fünkchen, welche ameisenartiger Fleiss rastlos von allen Seiten zusammenträgt, sich je zur lodernen Flamme vereinigen, deren Licht strahlend hinausdringt in Nacht und Dunkelheit zu leuchtendem Siege? Und wenn es auch keine Sisyphusarbeit, wenn auch das Ziel erreichbar wäre — lebt es sich denn nicht glücklicher in der zufriedenen Beschränktheit? ist es denn nicht ewige Wahrheit, dass der Mensch durch die genossene Frucht der Erkenntniss für immer das Paradies, den Garten des sorglosen Gedeihens, verlor? Wozu die Mühe, die Sorge und all' die rastlose Arbeit, sich Übergenuss und tausend Bedürfnisse zu schaffen und die drückenden Mauern des alten Culturegebäudes noch weiter zu festigen, wo doch die Natur so gütig ihre Arme zu köstlicher Ruhe ausbreitet, wo ihr mächtiges Walten ledig aller Schranken und Fesseln in einen harmonischen Accord zusammenklingt, der da gleicht einem hohen Liede der *Freiheit*?!

Wenn unser Lager aufgeschlagen war, was bald auf einer beliebigen Rohrinsel, bald bei einer unbewohnten Fischerhütte oder auch in einer Fischereiniederlassung geschah, wenn die Abendmahlzeit — es war meist die Hauptmahlzeit des Tages — verzehrt war und der nach

mikor a vidám nádtűz lobogott és vörös fénye tűzesikot rajzolt az éjsötét vizekre, akkor megmegegendült orosz vadászaim mélabús kéthangú éneke a hallgatag bálta felett.

És bár érdes, iskolázatlan hangon énekelték a lágy szláv dalokat, — énekük tiszta és összhangzó volt, s szomorú dalaik harezi zajról, hősi halálról, szerelmi bánatról s fájdalmas lemondásról lágyan és behizelgően fonták körül

russischer Weise bereitete Thee in den Gläsern dampfte, wenn das muntere Rohrfeuer flackerte und seine rote Flamme einen feurigen Streifen auf die nachtschwarzen Gewässer malte, dann liebten es meine beiden russischen Jäger, in zweistimmigem Gesang ihre melancholischen Volksweisen über die stille Balta erklingen zu lassen. Es waren rauhe, ungeschulte Kehlen, denen die weichen slavischen Lieder entquollen — doch klangen die Stimmen voll und rein zusammen, die traurigen Weisen von Kampfgewühl und Heldentod, von Liebesklagen und schmerzlichem Entsagen umschmeichelten weich

Tanyánk a Razim mellett. — Lagerplatz am Razim.

a fogékony érzékeket, a tűz oly melegen és barátságosan ropogott a sötét éjben — s mi elmerengve álmodoztunk.

Végre e tudományos czigányélet gyönyörű időszakának is végét kellett vetni. Régen beláttam, hogy az egész Dobrudsán keresztül teendő kutató kirándulásra gondolni sem lehet, ez úgy időmet mint eszközeimet illetőleg igen sokat követelt volna tőlem. Így tehát czélszerűbbnek tartottam a Razim-lagunákat és a hozzájuk csatlakozó delta déli részét lehető alaposággal kikutatni. E feladat megoldása után még csak Csernavoda környékét akartam, tekintettel egy

die empfänglichen Sinne, das Feuer prasselte so warm und freundlich in der dunklen Nacht, — und man lag und träumte.

Endlich musste auch diese reizvolle Zeit wissenschaftlichen Zigeunerlebens ein Ende nehmen.

Längst hatte ich es eingesehen, dass an eine Recognoscierungstour durch die ganze Dobrudscha nicht zu denken war, dieselbe hätte an Zeit und Mitteln zuviel für sich beansprucht. So zog ich es denn vor, lieber das Gebiet der Razimlagunen und den sich daran schliessenden Teil des südlichen Deltas so gründlich als möglich zu durchstöbern und nach Erledigung dieser Aufgabe nur noch die Umgebung Černavodas mit Rücksicht auf die

alkalmilag megejtendő vonulási megfigyelés ki-
látásaira, átvizsgálni.

Május 17-én késő este, borus, esős idő mellett utóljára kormányoztam hű lottkánkat a Razim-tavon át Jurilofka messzire látható világos ablakai felé. A sajkát gazdag zsákmány töltötte, tele volt mindenféle esérrel, feketefejú és vékonyesőrű sirálylyal, Tadornákkal és parti szalonkával. Utolsó zsákmányunk volt ez a Feketetenger báltáiból.

Három napig szorgalmasan dolgoztunk bőrökön és mellestokon, tojásokat fujtunk ki, s buzgó preparáló munkásságunk folyamán oly atmoszféra keletkezett szobáinkban, hogy azt még az örökösen felette elterülő kék dohányfüst-felhő se volt képes enyhíteni. Hogy a valóban rettenetes bűzöktől megmenekedjünk, a szobákat, a rovarüvegbe szánt tartalék kénætherkészlettel kellett megöntözni.

Május 20-án délután minden készen volt, három hatalmas ládában jól becsomagolva volt bőrzsákmányunk, két kis ládikát fészekaljgyűjteményünkkel töltöttünk meg, melyeket időhiánya miatt már nem preparálhattunk, s melyet a jártas Klingl kivitelre szánt tyúktojások módjára csomagolt be. Utóbbiak fájdalom nem érhetek rendeltetési helyükre Budapestre. Orsován még meggyőződhattünk tartalmuk érintetlen voltáról, mikor a határközegek a vámvizsgálat alkalmával csodálták a tarka tojásokat és nem egyet kíváncsian kézről-kézre adtak. Valószínű, hogy ekkor a csomagolásban hiba esett, mert Budapestre a tojások helyett bűzös erjedő lé érkezett meg, és a szép fészekalj-gyűjteményből, melyet 52 km. úton kocsin a Dobrudzsán át, és két és fél napig a dunai gőzösön sértetlen hoztunk Orsováig, csak a szomorú emlékezet maradt meg.

Este felé Halilhoz ballagtunk, hogy a derék öreg Kavedzsitől és derék albán legényeitől búcsút vegyünk. Kyr' Kosztaki a halászati felügyelőség tisztviselője, Popovicu, az adószedő és más ismerősök szintén ide gyülekeztek, és valóban bús hangulat lepett meg arra a gondolatra,

Chancen einer dort gelegentlich vorzunehmenden Zugsbeobachtung zu untersuchen.

Am 17. Mai spät abends bei trübem, regnerischem Wetter steuerte ich denn zum letzten Male die treue Lotka über den Razim nach den weithin sichtbaren Lichtern von Jurilofca. Eine reiche Strecke von Seeschwalben aller Arten, von schwarzköpfigen und dünnschnäbeligen Möven, von Brandenten und Strandschnepfen füllte das Boot. Es war die letzte Ausbeute aus den Balten des Schwarzen Meeres.

Drei Tage wurde emsig an Bälgen und Brustbeinen gearbeitet, Eier wurden ausgeblasen und durch diese eifrige Präparierarbeit eine Atmosphäre in unseren Wohnräumen erzeugt, welche selbst durch die ewig über denselben lagernde Wolke blauen Cigarettdampfes nicht niedergeschlagen werden konnte. Um den wahrhaft schauerlichen Düften zu entgehen, musste ich die Stuben mit dem für die Insectenflasche bestimmten Reservevorrat an Schwefeläther besprengen.

Am 20. Mai nachmittags war alles fix und fertig, in drei mächtigen Kisten wohlverpackt lag die Ausbeute an Bälgen, zwei Kistchen füllte die Sammlung von Gelegen, welche aus Zeitmangel nicht mehr präpariert werden konnten und welche der kundige Klingl in der Weise zum Export gelangender Hühnereier verpackt hatte. Diese letzteren sollten leider nicht ihren Bestimmungsort Budapest erreichen. In Orsova konnten wir uns noch von dem intacten Zustande des Inhaltes derselben überzeugen, als die Grenzorgane gelegentlich der Zollrevision die buntgefleckten Eier bewunderten und so manches derselben neugierig von Hand zu Hand gehen liessen. Es muss hiebei die Verpackung gelitten haben, denn in Budapest traf statt der Eier eine jauchige, gährende Brühe ein, und von den schönen Gelegesuiten, welche wir auf 52 Kilometer langem Wege zu Wagen durch die Dobrudscha und zweieinhalb Tagereisen weit auf den Donaudampfern heil bis Orsova gebracht hatten, blieb nichts übrig als die traurige Erinnerung.

Gegen Abend schlenderten wir zu Halil, um von dem wackeren alten Kavehdshi und seinen braven albanesischen Burschen Abschied zu nehmen. Kyr' Kostaki der Fischerei-Beamte, der Steuereinnahmer Popovicu und andere Bekannte waren auch da versammelt, und es war mir ein ordentlich wehmütiges Gefühl, von all'

hogy — talán örökre — válnom kell mindezek-től az emberektől, kikkel hosszú ideig éltem együtt a jurilofkai viszonyok szűk körében.

Aztán még barátainktól, a vadászok- és halászoktól búcsúztunk el a primar, a derék NICHIEI CUPREANU theaházában. Sok éjt és napot töltötünk e derék fiúkkal kinn a csendes báltában, és becsületesen osztozkodtunk a fáradozásokban és nélkülözésekben, valamint a zord élet szerény élvezetein. Ily élet mellett közelebb jut az ember embertársához, a hol a hatalmas természettel szembeszállva, az egyes műveltségi foka háttérbe szorít a természet emberének primitív képességei mellett, a hol szívósság, erő és a természet hatalmának ismerete határoz egyedül.

Másnap korán reggel elhelyeztük meglehetősen terjedelmes podgyásunkat; még egy meleg kézszorítás a nagyszámban megjelent halászokkal, és rázva és nyikorogva indult meg két Caruzzából álló karavánunk a babadaghi tó mentén haladó vadregényes úton, a meredek magaslaton felmeredő büszke Eraclia sziklafészek romjai alatt, Babadagh városka felé. A Dobrudzsából való kijövetelünk, hazautazásunk megkezdődött.

Még ezen az úton is érdekes megfigyeléseket tehetünk; Babadagh közelében közvetlenül az országút mellett egy királlysárfészket fedeztünk fel — a rendkívül vad madarakat természetesen nem közelítettük meg, de e helyett a fészek még egészen új és üres volt. Közvetlenül Babadagh városka előtt egy feltűnő, világos színezetű törpe sas keresztelte útunkat — bosszankodásomra úgy vonult el az út mellett haladó távirati sodronyok mentében, hogy nem mertem rálőni. A sodronyok megsértése valószínűleg súlyos bonyodalmakba kevert volna. Távolabb az általunk most először megfigyelt cia-sármányokat (*Emberiza cia*) fedeztük fel és ejtettük el, és végre még egy kis sólyom repült el kocsink felett, melyre nézve egyikünk se tudott igazán kiokosodni. A rázó Caruzzából utána küldött lövés, sajnos eltévesztette a nyilalva tovaszállót.

Este felé Tulceába érkeztünk, és egy felette

den Leuten, mit denen wir so lange Zeit im engen Rahmen der Jurilofcaer Verhältnisse zusammen gelebt hatten, scheiden zu müssen — vielleicht auf Nimmerwiedersehen.

Dann gabs noch ein Abschiednehmen von unseren Freunden, den Jägern und Fischern, im Theehause des Primars, des würdigen Nichiei Cupreanu. Manchen Tag, manche Nacht hatten wir mit den braven Burschen draussen in der stillen Balta zugebracht, redlich die Mühen und Entbehrungen sowie die bescheidenen Genüsse der wilden Lebensweise mit ihnen geteilt. Man rückt sich gegenseitig nahe bei solchem Leben, wo Aug' in Auge mit der gewaltigen Natur der Bildungsgrad der einzelnen zurücktritt gegen die primitiven Fähigkeiten der Naturmenschen, wo Zähigkeit, Kraft und Kenntniss der Gewalten der Natur der alleinigen Ausschlag geben.

Am nächsten Tag frühmorgens verluden wir unser ziemlich umfangreiches Gepäck, noch ein warmer Händedruck an die zahlreich versammelten Fischer, und rüttelnd und knarrend setzte sich unsere aus zwei Carruzas bestehende Karawane in Bewegung, auf dem pittoresken Wege längs des Sees von Babadagh unter den auf schroffer Höhe ragenden Trümmern des stolzen Felsenestes Eraclia vorbei dem Städtchen Babadagh zu. Unser Exodus aus der Dobrudscha, der Heimweg hatte begonnen!

Auch auf dieser Fahrt wurden noch interessante Beobachtungen gemacht; bei Babadagh entdeckten wir hart am Wege einen Kaiseradlerhorst — das überaus scheue Pärchen duldete natürlich keine Annäherung, dafür aber erwies sich der Horst als ganz neu gebaut und noch leer! Unmittelbar neben dem Städtchen Babadagh kreuzte ein auffallend hellgefärbter Zwergadler unseren Weg — ärgerlicher Weise zog er so längs der Telegraphenleitung der Strasse dahin, dass ich mich nicht zu schiessen getraute. Ein Beschädigen der Leitung hätte wohl arge Complicationen für mich im gefolge gehabt! — Weiters entdeckten und erlegten wir die ersten von uns beobachteten Zippammern (*Ember. cia.*), und schliesslich überflog ein kleiner Edelfalke unseren Wagen, aus dem wir beide nicht recht klug werden konnten. Leider verfehlte ein aus der rüttelnden Carruza nachgeworfener Schuss den stürmisch Dahineilenden.

Gegen Abend langten wir in Tulcea an, und

kellemes estét töltöttem az osztrák-magyar konzulatusi ügynökségnél, Joannovics úrnál, kinek kedves neje megható vendégszeretettel árasztott el engem, a báltákból bevonult félvadat a kitünő konyha minden áldásával. Május 22-én (régí naptár szerint 10.) Tulceában a román nemzeti ünnepet ünnepelték.* Joannovics úr szivessége folytán résztvehettem az érdekes hivatalos ünnepélyen, és ez alkalommal esodálhattam a felvirágzó nép erős nemzeti érzését. Este a várost kivilágították és a kedvezőtlen idő daczára is ezer és ezer örvendező ember lepte el a kivilágított utcákat és a helytartósági épület előtti, lampionokkal izlésesen feldiszitett kertet, míg egy kitünően iskolázott katonabanda fújta a takarodót.

Másnap reggel elbúcsúztam Joannovics úr nejétől, kinek vendégszerető házában tulesai tartózkodásom alkalmával mindig oly kellemes órákat — visszhangok a távoli otthonból — töltöttem; nemes Joannovics úr, ki sok dologban szóval és tettel támogatott és juriloszkaí tartózkodásom alatt köztem és a külvilág között közvetítette az összeköttetést, még elkísért a hajóig, mely déli 1 órakor indult Galacz felé. Fogadja mindkettő szívből fakadó köszönetemet a barátságos *hivatalos részvét* határain messze túlterjedő szives fogadtatásért, melyben engem idegent mindenkor részesítettek.

Galaczban is csak az elbúcsúzás szomorú feladata várt rám. Egészen eltekintve attól, hogy Toncourt úr utazásom előkészületei alkalmával a legfontosabb és legkimerítőbb utasításokkal szolgált és megérkezésemkor hatóságokkal és magánemberekkel szemben a legbecsesebb támogatásban részesített, házában oly fogadtatásra találtam, mely nagyon is arra való volt, hogy nekem a búcsúzást megnehezítse. Felejthetetlenül élnek emlékezetemben azok az esték, melyeket a Strada Domneasza kedélyes, mindenféle keleti műiparcikkokkal gyönyörűen feldiszitett termeiben töltöttem, mikor a szamovár oly titokszerűen zengett és forrongott az asztalkán, vagy mikor a kitünő hideg sört —

ich verbrachte einen äusserst angenehmen Abend bei dem österr.-ung. Consulat-Agenten, Herrn von JOANNOVICS, dessen liebenswürdige Gemahlin in rührender Gastfreundschaft den aus den Balten eingerückten Halbwilden mit allen Segnungen höchster culinarischer Cultur überschüttete. Am 22. Mai (10. a. St.) feierte Tulcea das rumänische Nationalfest.* Dank der Liebenswürdigkeit Herrn von Joannovics' konnte ich die interessante officielle Feier mitmachen und das hiebei zu Tage tretende, kräftige Nationalbewusstsein des aufblühenden Volkes bewundern. Abends war die Stadt illuminiert, und trotz des leider recht ungünstigen Wetters bewegten sich Massen fröhlicher Menschen in den erleuchteten Strassen und in dem geschmackvoll mit Lampions decorirten Garten vor dem Präfecturgebäude, während eine vorzüglich geschulte Militärmusik den Zapfenstreich spielte.

Am nächsten Morgen verabschiedete ich mich von Frau von Joannovics, in deren gastfreundlichen Hause ich während meines Aufenthaltes in Tulcea stets so angenehme Stunden — Anklänge an die ferne Heimat — verbracht hatte; Herr von Joannovics, der mir in vielen Dingen mit Rat und That an die Hand gegangen war und sozusagen meine Verbindung mit der Aussenwelt während des Aufenthaltes in Jurilofca vermittelt hatte, begleitete mich noch aufs Schiff, das um 1 Uhr mittags nach Galatz abfuhr. Herzlichen Dank beiden für das freundliche Entgegenkommen, welches sie weit über das *Mass officieller Anteilnahme* hinaus dem Fremden zukommen liessen!

Auch in Galatz harrte meiner nur die traurige Aufgabe, Abschied zu nehmen. Ganz abgesehen davon, dass Herr von Toncourt mir zu den Vorbereitungen meiner Reise die wichtigsten und umfassendsten Mitteilungen gemacht hatte und mir bei meiner Ankunft Behörden und Privaten gegenüber die wertvollste Unterstützung angedeihen liess, hatte ich in seinem Hause eine Aufnahme gefunden, welche nur zu sehr danach angethan war, mir den Abschied schwer zu machen. Unvergesslich werden mir die Abende bleiben, die ich in den reizenden, mit orientalischen Kunstgewerbeschätzen aller Art geschmückten, gemüthlichen Räumen der Strada Domneasca verbrachte, wenn der Samovar so heimlich am Tischchen brodelte, oder kühl

* A királyságra való emelkedés évfordulója.

* Die Jahreswende der Erhebung zum Königreiche.

sokáig nélkülözött, régen óhajtott élvezet! — felszolgálták. Akkor eljött néha dr. Wipern is, a szeretetreméltó alkonsul (akkor a cs. és k. főkonsulatus ügyvivője), ki vállalatomnak szintén egyik jóakarató támogatója volt, s mint családi körben, úgy beszélgettünk az ország különböző sajátságairól, vadászatról és ornithológiáról, régebbi kirándulásokról és jövődö tervekröl. Gyorsan tñntek el az órák ebben a kedélyes körben, úgy hogy elfelejtettem, hogy idegenben vagyok, és úgy éreztem magam, mintha otthon volnék.

És most elérkezett a búcsúzás ideje. De még az utolsó órában is Toncourt úr szíves barátsága oly élvezetet szerzett, mely utazásom legszebb emlékei közé tartozik. Ez az élvezet a Pruthra való kirándulás volt, melyre Toncourt úr máj. 24-re meghívott. A vegyes Pruth-bizottság gyönyörű gőzösén, a fürge kis «Pyretus»-on, reggel Galacztól elindultunk lefelé a Dunán, a Galacztól 10¹/₂ tengeri mértföldnyire fekvő Pruthtorkolatig, és aztán körülbelöl 35 km.-t, követe, ennek az érdekes folyamnak keskeny, sokszerűen kanyarodó medrét, magán a Pruthon felfelé.

Meredek löszfalakban szakad le egyrészt a moldvai síkság, másrészt a besszarabiai fensík a Pruth völgyébe, mely, valószínűleg az időröl-időre hatalmasan megáradó folyam kirágásának következménye, széles, mocsaras lapályon húzódik el közöttük. Sokszerűen összehajtogatott szalagként kigyózik a keskeny folyam, melynek szélessége még a torkolatánál sem lehet több 25 méternél a nagy széles mocsárvidéken, hihetetlen kanyarodások között hömpölygetve lomha sárga hullámaít, melyek majd a moldvai löszterásshokat mossák, majd a besszarabiaiombok alját nyaldossák; hosszú ívben elkerül a völgylapály náddal benött báltáiba, hogy rengeteg, több km. hosszú hurkot képezve majdnem ugyanarra a helyre térjen ismét vissza. Nyájás falvak díszítik a völgy magas meredek oldalait, különösen az orosz parton; itt állanak egyszersmind egyenlő közökben a határörök csinos házikói, melyek félig kertekbe és árnyékos fák alá

Gläser köstlichen Bieres — ein langentbehrter, offersehnter Genuss — kredenzt wurden. Dann kam wohl auch Dr. Wipern, der liebenswürdige Viceconsul (damals Gerent des k. u. k. österr.-ungar. Generalconsulates), ebenfalls ein freundlicher Förderer meiner Unternehmungen, und wie im Familienkreise wurde geplaudert von allerlei interessanten Eigentümlichkeiten des Landes, von Jagd und Ornithologie, von stattgehabten Excursionen und kommenden Plänen. So gemütlich vergingen da die Stunden, wie im Fluge, dass ich vergass in der Fremde zu sein, und mich wie daheim fühlte.

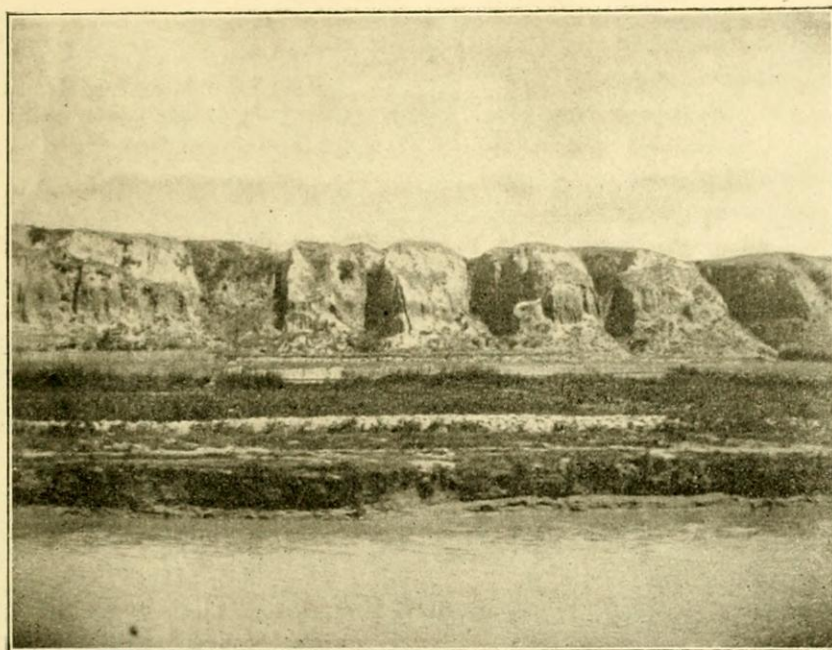
Nun war die Zeit des Abschiedes da, doch noch in letzter Stunde wusste mir die herzliche Freundlichkeit des Herrn von Toncourt einen Genuss zu verschaffen, welcher mit zu den schönsten Erinnerungen meiner Reise zählt. Es war dies die Dampferexcursion auf dem Pruth, zu welcher mich von Toncourt für den 24. Mai einlud. Auf dem reizenden Dampfer der Gemischten Pruth-Commission, dem flinken kleinen «Pyretus», fuhren wir frühmorgens von Galatz ab, erst ein Stück stromab bis zu der 10¹/₂ Seemeilen unterhalb Galatz gelegenen Pruthmündung und dann etwa 35 Kilometer dem vielfach gewundenen, schmalen Bette dieses interessanten Flusses folgend den Pruth selbst hinauf.

In steilen Lösswänden reisst die moldauische Ebene einerseits, das Plateau von Bessarabien andererseits ins Pruththal ab, welches wohl ein Ergebniss der Erosion des zu Zeiten mächtig anschwellenden Flusses ist, der in breiter, sumpfiger Niederung sich dazwischen hinzieht. Gleich einem vielfach gefalteten Bande schlängelt der schmale Fluss, dessen Breite selbst an seiner Mündung kaum 25 Meter übersteigen dürfte, seine trägen gelben Fluthen in ganz ungläublichen Windungen und Schlingen durch das breite, weite Sumpfgelände; bald spült er hart an die Lössterrassen der Moldau, bald netzt er den Fuss der besszarabischen Hügel; in weitem Bogen greift er hinaus in die rohrbestandene Balta der Thalniederung, um nach mächtiger Schlinge von mehreren Kilometern Länge fast wieder an dieselbe Stelle zurück zu kehren. Freundlich blickende Dörfer schmücken die hohen Thalwände, besonders am russischen Ufer; hier stehen auch in gleichmässigen Abständen die netten Häusehen des Grenzcordons, welche halb in Gärten und unter schattige

rejtve, inkább barátságos villatelepek benyomását teszik, sem hogy a tulajdonképpeni célra, szigorú, komoly őrszolgálatra emlékeztetnének.

Mesterséges dombokként sorakoznak egymás mellé sajátos kúpformában a kirágott esatornák által keresztül-kasul szelt löszfalak maradványai, kertek húzódnak egészen a folyam füzesekkel ékes partjáig, és ezeken túl terül el a bálta rengeteg, sárgálló nádasával, erdőborította szigetekskéivel, melyeknek fái ezernyi ezer vetési varjúnak adnak kedves fészkelési helyet. Csillogó tavaival és buja zöld füzesével, az egész

Bäumen versteckt eher den Eindruck freundlicher Villegiaturen erwecken, als an den eigentlichen Zweck strengen, ernsten Wachdienstes gemahnen. Wie künstliche Hügel reihen sich die Überreste der durchrissenen Lösswände in eigentümlicher Kegelformation nebeneinander, Gärten ziehen sich bis zum weidengeschmückten Ufer des Flusses herab, und darüber hinaus liegt die Balta mit ihren weiten, gelben Rohrfeldern, mit den walddeschmückten Inselchen, deren Bäume tausenden von Saatkrähen zum beliebten Brutplatze dienen, mit den glitzernden Seen und dem saftig grünenden Weideland, das

Löss dombok a Prut torkolatnál. — Lösshügel an der Mündung des Pruth.

sajátos hatású kies kép, melyben az orosz határörvonal örei, kik fehér vitézdákuba öltözöködvé, puskával a karjukon vannak az árviztől elöntött partokon rövid közökben felállítva, sajátos, az ellentét folytán megkapó színezetet adnak a képnek.

Gazdag mocsári és vízi ornis, valamint a pusztasokféle madáralakja népesítette a széles folyamvölgyet, úgy hogy teljesen ezek megfigyelésével voltam elfoglalva. A merre a szem tekintett, mindenütt madarat látott; itt voltak az összes gémekek, folyami és kormos csérek, kaczagó és ezüstsirályok, a partszéleken nagy, nehézkes szürke vadludak ültek, száresák és különféle

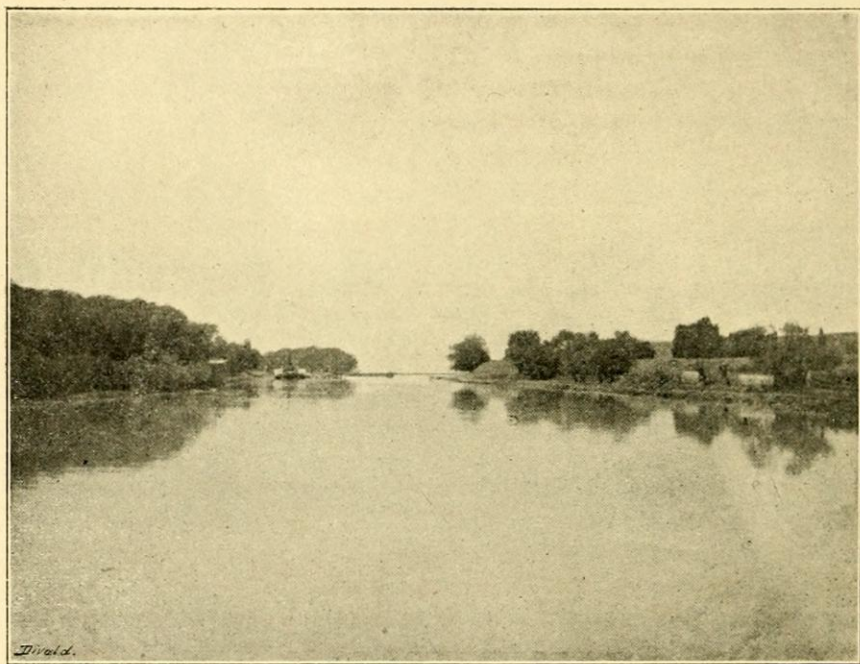
Ganze ein Bild von eigenartigem, lieblichen Reiz, in welches die Posten des russischen Grenzcordons, die in ihren weissen Waffenröcken, Gewehr in Arm, in kurzen Abständen längs des überschwemmten Ufers ehelonnirt sind, einen eigentümlichen, durch den Contrast packenden Ton bringen.

Eine reiche Sumpf- und Wasserornis, sowie viele Vogelgestalten der Steppe bevölkerten das weite Flussthal, so dass ich vollauf mit dem Beobachten derselben beschäftigt war, Reiher fast aller Arten, Fluss- und Trauerseeschwalben, Lach- und Silbermöven trieben sich überall umher, grosse schwere Graugänse sassen auf den Uferstreifen, Rohrhühner und verschiedene

kacsa — köztük az oda át Dobrudzsában meg nem figyelt *Fuligula ferina* több párban úszkált a nyílt vizekben.

A füzes bokrokból a függő czinke és füttye hallatszott, serény harkályok kopogtattak a törzseken, gazdag színpompában ragyogó gyurgyókák és kék csókák lebegő repüléssel vonultak át a légen, vagy a löszfalakon ülve csillogtatták színpompás tarka tollzatukat a napfényben, míg vörös és kék véresék szitáltak a part meredek lejtői felett, fekete sólymok nyíló repülésben keresztezték a fo-

Entenarten — darunter die in der Dobrudscha drüben von mir nicht beobachtete Tafelente in mehreren Paaren — schwammen auf den offenen Wasserspiegeln. Aus den Weidensträuchern klang der scharfe Pfeiflaut der Beutelmeisen, geschäftige Spechte klopften an den Stämmen; farbenprächtige Bienenwölfe und Blauracken strichen gleitenden Fluges durch die Luft oder liessen an den Lösswänden sitzend ihre bunte Gefiederpracht im Sonnenlichte erglänzen, während Turm- und Abendfalken über den Uferhängen rüttelten, Lerchenfalken reissenden Fluges den Flusslauf kreuzten und ein Kaiser-

A Prut torkolata. — Die Pruthmündung.

lyam medrét, és egy királysas nehéz szárnyesapásokkal vonult el a pusztai dombok fölött.

Több lövést tettünk a folyamon felfelé haladó gőzös fedélzetéről, többnyire kísérletképpen golyós fegyverrel — Toncourt úr egy kis kaliberű karabélyával — messziről felszálló ludakra és más nagyobb vadra, mi mellett a nagy távolságok erősen csökkentették a alálás biztonságát — de sirályokra és csérekre is, melyekből több bizonyító példányt ejtettünk el. Egy váratlan gázolás egy szürke lúd üldözése alkalmával, valamint az elejtett madarak «apportirozása», melyet egy fürge matróz meglepő ügyességgel hajtott végre az egész útra, egy valódi hamisítat-

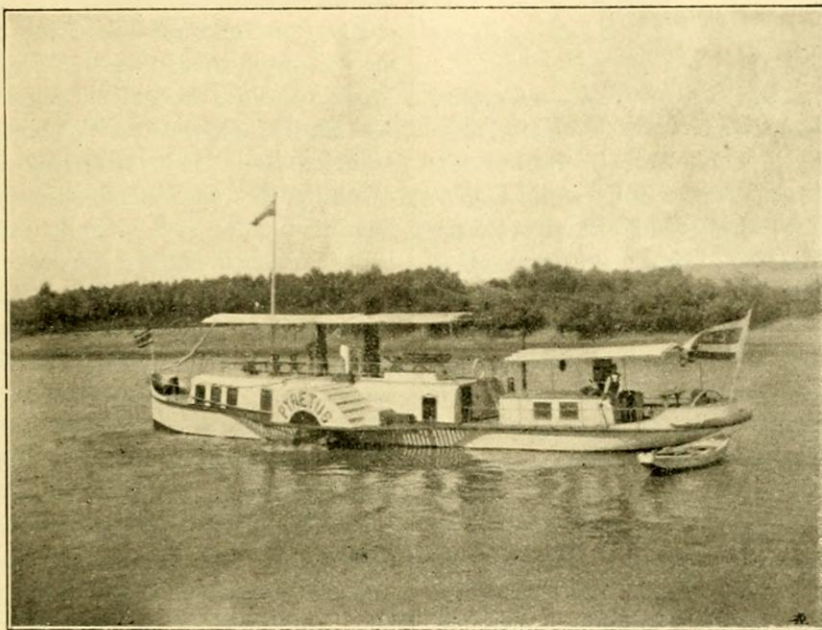
adler mit plumpem Flügelschlag über die Stegenhügel dahinzog.

Mancher Schuss wurde vom Deck des stromauf gleitenden Dampfers abgegeben, zumeist versuchsweise mit der Büchse — einem kleinkaliberigen Carabiner des Herrn von Toncourt — auf weitaufstehende Gänse und anderes grösseres Wild, wobei die grossen Distanzen die Treffsicherheit stark beeinträchtigten, dann aber auch auf Möven und Seeschwalben, von denen mehrere Belegexemplare erlegt wurden. Eine improvisirte Wat-Tour gelegentlich der Verfolgung einer geflügelten Graugans, sowie das von einem flinken Matrosen überraschend schnell ausgeführte «Apportieren» der erlegten Vögel

lan vadászkirándulás bélyegét nyomták. És mily kényelmesen történt mindez! — Beszélgetve és szivarozva ültünk a pompás kis járómű orrán s kényelmes ülőhelyeinkről messzelátóinkkal vizsgáltuk a nyüzsgő madártömeget; ha egy lőtt darab leesett a hajó előtt, a gép minden parancszo nélkül rekesztett és néhány pillanat múlva a zsákmány már biztos helyen a fedélzetén kezeink között volt.

Ebéd körül a «Pyretus» megállt, s mi az előkelő, kényelmes berendezésű szalonba mentünk, a hol kitünő ebéd várt reánk. Utána

drückte der ganzen Fahrt den Stempel einer echten und rechten Jagdexursion auf. Und wie bequem vollzog sich dieselbe! Plaudernd und rauchend sassen wir am Bug des prächtigen kleinen Fahrzeuges, vom bequemen Sessel aus die umherstreichenden Vögel mit dem Glase verfolgend; fiel ein geschossenes Stück vor dem Schiffe herab, so stoppte die Maschine ohne weiteres Commando, und in wenigen Augenblicken war in der Regel die Beute schon wohlgeborgen an Bord und in unseren Händen. Um die Mittagszeit legte der «Pyretus» bei, und wir begaben uns in den eleganten, comfortabel ein-

A «Pyretus» tovaszállva. — «Pyretus» in Fahrt.

folytattuk útunkat, és a «fekete kávé»-t, valamint a következő «five o'clock»-ot a fedélzetén költöttük el. — Röviden, itt az utolsó hónapok munkáját és tevékenységét a kényelemmel és a legmagasabb műveltség által nyújtható, régen nélkülözött élvezetekkel találtam szövetkezve, és nem dicsérhettem eléggé ezt a pompás egyesülést — mert hát daczára minden független báltaéletért és szabad elvadásért való rajongásnak, a «kultura embere» minden kicsinyes szükségével nagyon is benn' van a tagokban.

Hajh, a ki ily pompás járóművet használhatna ornithologiai kirándulásokra a Fekete-

gerichteten Salon, wo uns ein vorzüglich zubereitetes Diner erwartete. Nach demselben wurde die Fahrt fortgesetzt, und der «schwarze Kaffee», sowie nachfolgend der «five o'clock» an Deck eingenommen. Kurz, ich fand hier die Arbeit und Thätigkeit der letzten Monate verbunden mit dem Comfort, mit all' den langentbehrten Genüssen der höchsten Civilisation und konnte nicht genug des Lobes finden über diese prächtige Vereinigung, denn trotz aller Schwärmerei für zwangloses — Baltaleben und freie «Verwilderung» steckt einem der Culturmensch mit all' seinen kleinlichen Bedürfnissen zu sehr in den Gliedern!

Ja, wer so ein prächtig' Fahrzeug benützen könnte zu ornithologischen Touren im Lagunen-

tenger lagunaterületén vagy a dunamelléki báltákban! — Hogy izlenék egy megfeszített mocsári kirándulás után az európai módra készült ebéd a meghitt csinos szalonban, mily kényelmesen lehetne pihenni oly kabinokban, milyen három van a Pyretuson, mikor odakünn dühöng és dúl a vihar és hideg jeges esők vonulnak el a felkorbácsolt bálta fölött; mily nyugodtan lehetne preparálni és gyűjtögetni, ha rendelkezésünkre állhatna ily úszó, minden szükséges berendezéssel ellátott otthon, — ha az ember nem kényszerülne a silány nádkunyhók alatt szegényesen elkészített preparatúmokat hosszú csónakon tett utakkal és hiányos csomagolással megrongálni!

TONCOURT úr az egész nyarat és az ősz nagy részét a Pruthon tölti és vezeti a folyam hajózhatóságát fentartó munkálatokat, részint a társasági gőzösről a «Pyretus»-ról, részint a pompásan berendezett «lakóhajó»-ról, melyet a maga és családja számára épített, és a mely a szükség szerint az illető munkahelyen a Pruthban van kikötve. Mint buzgó vadász, a természet és ennek megfigyelése iránt meleg érzékkel és kedélyvel ellátva, természetesen élénken nyúl belé a folyó gazdag madárelétebe, és sok szárnyas lakójának sajtáságaiban igen járatos.

Az idő intésének engedelmessé 35 km.-nyire a torkolat fölött fordult a «Pyretus», s míg gyors menetben lefelé haladtunk a folyamon, TONCOURT úr mindenfélet beszélt érdekes vadászatairól és megfigyeléseiről, és — Európában talán páratlanul álló — «lakóhajó»-jának,* a Pruthmocsarak vadonjába tolt mozgó culturalis oazisnak sajtáságosan vonzó életéről.

A kiválóan érdekes, sajnos, oly rövid kirándulás nagyon is gyorsan mult el; de azért — különösen nemes TONCOURT szíves és beható magyarázatai alapján — teljesen elégséges volt arra, hogy új, a szakornithológiától eddigelé alig bolygatott vidékkel ismertessen meg, mely

* Ez valóságos hajóderékon úszó ház, melynek berendezése TONCOURT úrnak lehetővé teszi, hogy a Pruthon való munkálatokat a szó legszorosabb értelmében «otthon» ellenőrizheti.

gebiet des Schwarzen Meeres oder in den Balten der Donau! — Wie würde das europäisch bereitete Mahl schmecken im traulichen, netten Salon nach einer anstrengenden Sumpftour, wie behaglich liesse es sich ruhen in so bequemen Cabinen, wie deren der «Pyretus» drei besitzt, wenn es draussen stürmt und wettet und kalte Regenböen über die aufgepeitschte Balta jagen, wie ruhig könnte man präparieren und sammeln, wenn man so ein schwimmend Heim zur Verfügung hätte mit all' der nötigen Einrichtung und nicht gezwungen wäre, die in elender Rohrhütte notdürftig fertiggestellten Präparate durch lange Bootfahrten und mangelhafte Verpackung zu misshandeln!

Herr von Toncourt bringt den ganzen Sommer bis weit in den Herbst hinein auf dem Pruth zu, die Arbeiten zur Schiffbarerhaltung des Flusses teils vom Commissionsdampfer «Pyretus», teils von dem prächtig eingerichteten «Wohnschiffe» aus leitend, welches er für seine Familie und für sich erbaute und das je nach Bedarf an der jeweiligen Arbeitsstelle im Pruth selbst vertäut liegt. Als eifriger Jäger und mit warmem Gefühl und Sinn für Natur und Naturbeobachtung ausgestattet, nimmt er selbstverständlich regen Anteil an dem reichen Vogelleben des Flusses und ist wohl vertraut mit den Eigentümlichkeiten vieler von dessen befiederten Bewohner.

Der Zeit gehorchend, wendete der «Pyretus» etwa 35 Kilometer oberhalb der Flussmündung, und während wir in flotter Fahrt stromab glitten, erzählte Herr von Toncourt allerlei von seinen interessanten Jagden und Beobachtungen und von dem — in Europa vielleicht einzig dastehenden — eigentümlich reizvollen Leben auf dem «Wohnschiff»,* der mobilen culturellen Oase in der Wildniss der Pruthsümpfe.

Der hochinteressante, leider so kurze Ausflug endete nur zu rasch, doch genügte derselbe — besonders in Verbindung mit den freundlichen, eingehenden Erklärungen v. Toncourt's — vollständig, um mich mit einem neuen, von der Fachornithologie bis heute leider äusserst wenig berücksichtigtem Gebiete bekannt zu machen, welches faunistisch, noch mehr aber

* Dasselbe besteht aus einem completten, auf einem Schiffskörper schwimmenden Hause, dessen Einrichtung es Herrn von Toncourt ermöglicht, die Arbeiten am Pruth im vollsten Sinne des Wortes «wie zu Hause» zu überwachen.

faunisztikai, de még inkább vonulási szempontból érdemes volna behatóbb átkutatásra.

Különösen a vonulási megfigyelések, melyek a Pruth mentén a kiválóan alkalmas területi viszonyok folytán gazdag anyagot nyújtanának, érdekes adatokat adnának az összehasonlításra Erdély, a magyar alföld, valamint a Bukovina és délkeleti Galiczia párhuzamos állomásaival, és ezáltal bizonyára új világosságot vethetnének a vonulási utak, és az arcvonalban való előrehaladás elméletének még homályos kérdéseire.

A május 24-iki estét még Toncourt vendégszerető házában töltöttem, míg a meglehetősen előrehaladott idő arra intett, hogy végleges búcsút vegyek a szeretetre méltó családtól, és utoljára fejezzem ki hálámat a szíves, vállalatomat a leghathatósabbán előremozdító támogatásért. Megragadom az alkalmat, hogy ezt e helyen is, őszinte hálám szerény jeléül ismétlem!

Május 25-én reggel 8 órakor utoljára indulunk el a galaezi kikötőből a «Karl Ludwig» (Dubois kapitány) fedélzetén, ezuttal fel a folyamon, Csernavoda felé, a hol utolsó felfedezési utamat szándékoztam megtenni. Felette kellemesen töltöttem a $\frac{1}{25}$ -ig tartó utat, beszélgetve a hajó szeretetreméltó tisztjeivel és figyelve a folyamon és a szegélyző baltokban mutatkozó madárvilágot. Közvetlenül Csernavoda fölött a hosszan elnyúló füzesekkel borított Troina szigeten a nagyobb számban fel és leszálló gémekek egy gémtanyáról tettek tanúságot, melynek meglátogatását természetesen azonnal programmba vettük.

A délutáni órákat SÁNGER FERENCZ úr, a D. G. T. felette előzékeny ügynökének társaságában egy kis tájékoztató kirándulásra használtuk fel a Kara-Szu-lapos depressziójára, mely ornithologiai tekintetben még ma is megjutalmazza a kutató fáradságát, habár kiterjedt mocsársorozatainak legnagyobb részét lecsapolták és többé-kevésbé mivelés alá vették. Egész utamon itt hallottam először nagyobb számban *Acrocephalus palustris* énekét a mezőkön, *Saxicola morio* nem volt éppen ritka a köves domboldalokon, és más, egyedekben gazdag kis fajok

mit Rücksicht auf Migrationsverhältnisse wohl eingehendere Untersuchungen lohnen würde.

Besonders würden Migrationsbeobachtungen, die längs des Pruthlaufes infolge der hervorragend günstigen Ortsverhältnisse ein reiches Material liefern müssten, interessante Daten zum Vergleiche mit den parallelen Stationen Siebenbürgens und der ungarischen Tiefebene sowie der Bukowina und Südost-Galiziens bieten und dadurch gewiss wieder neues Licht in die dunklen Fragen der Zugsstrassen und Vorrückungstheorien bringen.

Den Abend des 24. Mai verbrachte ich noch im gastfreundlichen Hause Toncourt, bis endlich die ziemlich vorgerückte Stunde gebot, definitiven Abschied von der liebenswürdigen Familie zu nehmen und zum letzten Male meinen Dank für das freundliche, mein Unternehmen in der wirksamsten Weise fördernde Entgegenkommen auszusprechen.

Möge derselbe an dieser Stelle wiederholt werden als bescheidenes Zeichen meiner aufrichtigen Dankbarkeit!

Um 8 Uhr morgens am 25. Mai dampften wir an Bord des «Karl Ludwig», Capitän Dubois, zum letzten Male aus dem Hafen von Galatz, diesmal stromauf gegen Černavoda zu, wo ich die letzte Orientierungstour vornehmen wollte. Äusserst angenehm verbrachte ich die bis $\frac{1}{25}$ Uhr dauernde Fahrt im Gespräche mit den liebenswürdigen Schiffsofficieren und mit der Beobachtung der auf dem Flusse und den Strombalten sich zeigenden Vogelgestalten. Knapp unterhalb Černavoda, auf der langgestreckten Weideninsel Troina verriethen mir in grösserer Zahl auf- und abstreichende Reihergestalten das Vorhandensein einer Brutcolonie, der natürlich sofort ein Besuch zgedacht wurde.

Die Nachmittagsstunden benützten wir in Gesellschaft des äusserst entgegenkommenden D.-D.-S.-G.-Agenten, Herrn Franz Sänger, zu einer kleinen Recognoscirungstour in das Depressionsgebiet der Karasu-Niederung, einem ornithologisch auch heute noch lohnenden Gebiete, obschon die ausgedehnteren Sumpfpforten desselben grossenteils entwässert und mehr oder weniger urbar gemacht worden sind. Hier hörte ich zuerst auf der ganzen Reise *Acroceph. palustris* in grosser Anzahl in den Feldern singen, *Saxicola morio* trieb sich nicht zu selten auf den steinigigen Hügelhängen herum, und eine ganze Reihe anderer Kleinvögel bewies durch den

egész sorozata bizonyította, hogy a terület a madaraknak kedvező életfeltételeket nyújt.

A következő napot Troina sziget meglátogatására szántuk, mely kétségkívül ugyanaz a «gém-sziget» melyet alkalmilag KALBERMATTEN báró és HODEK E. emleget egyszer-másszor. Tényleg ismét találtam rajta meglehetősen gazdag, különféle gémekek által lakott telepet. Fájdalom a folyam erősen emelkedőben volt, s barna zavaros hullámokban hömpölygette lefelé vizeit mint előhírnökeit annak a hatalmas árvíznek, mely nem sokára az összes ártereket előntötte s Galaczban és Tulceában oly jelentékeny károkat okozott.

A sziget tehát el volt öntve, legnagyobb része a több mint embernyi mély víz folytán a gyaloglóra nézve járhatatlan, a csolnakon való előrehatolás az össze-vissza kuszált füzek sűrű erdejében egyáltalában lehetetlen volt, így tehát a telepnek aránylag csak kis része volt hozzá férhető, mely 1000—1200 lépésnyi hosszúság és 150—200 lépésnyi átlagos szélesség mellett ívalakban nyomult a szigetbe és sűrűn volt fészkekkel megrakva. Az e területen álló fészkek számát 1600—1700. becsültük, melyek közül 500 a szürke gemé, 60—70 az üstökös gemé, 30—40 a kócsagoké volt, míg a maradékot a bakesók fészkei alkották. A fészkek sorozatokban állottak a bokros füzekben, hol közvetlenül a víztükör fölött, hol pedig a 6—8 m magas koronába, a gémfészkek ismeretes hanyag modorában voltak rakva, és csupa friss, gyakran még nem is teljesszámu fészkealjákat tartalmaztak.

A telep zöme minden esetre valamivel odább volt, tul a mély vízben, miről könnyen meggyőződött az a borzalmas hangverseny, mely onnanról áthangzott hozzánk. A kócsag mindkét faja többnyire üstökös gémekekkel együtt fészkel bizonyos helyeken, valószínűleg szintén a ránk nézve hozzáférhetetlen területen. A néhány lövésre ijedten a füzek koronái felett keringő madarak számából az *Ardea alba* a nagy kócsag állományát 5—6 párra, a kis kócsagét körülbelől 30 párra becsültük.

Ezeket kívül sok kakuk, sárga rigó, különféle Sylviák és mezei verebek (sok szürke gem fészkeben) élénkítették a szigetet, úgy hogy a sokszerü madárélet igazán élvezetes megfigyelé-

Reichtum an Individuen, dass das Terrain dem Vogelleben günstige Bedingungen bietet.

Der nächste Tag galt einem Besuche der Insel Troina, zweifellos derselben «Reiherinsel», welche von Baron Kalbermatten und von E. Hodek gelegentlich ein- und das anderemal erwähnt wird. Ich fand auf derselben thatsächlich wieder eine ziemlich reiche Colonie verschiedener Reiher. Leider war der Strom stark im Steigen begriffen und wälzte in braunen, trüben Fluten bereits die Vorboten jenes bedeutenden Hochwassers zu Thal, welches bald darauf sämtliche Riede überschwemmen und in Galatz und Tulcea so bedeutende Schäden anrichten sollte. Die Insel war also überschwemmt, ein grosser Teil derselben infolge des über mannestiefen Wassers zu Fuss nicht gangbar, in Kähnen ein Eindringen in das dichte Gewirr der buschigen Weidenbäume überhaupt nicht möglich, somit blieb mir nur ein verhältnissmässig kleines Stück der Colonie zugänglich, welches in 1000—1200 Schritten Länge bei einer durchschnittlichen Breite von 150—200 Schritten bogenförmig sich in die Insel hineinzog und dicht mit Nestern besetzt war. Wir schätzten die Zahl der vorhandenen Nester dieses Stückes auf etwa 1600 bis 1700, von denen etwa 500 den Graureihern, 60 bis 70 den Mähnenreihern, 30 bis 40 den Edelreihern und der Rest den Nachtreihern gehörten. Die Nester standen partienweise auf den Weidensträuchern, oft nur knapp über dem Wasserspiegel, oft nahe der 6—8 Meter hohen Krone, waren in der bekannten liederlicher Art aller Reiherhorste gebaut und enthielten lauter frische, oft noch nicht vollzählige Gelege. Das Gros der Colonie lag jedenfalls weiter drüben im tiefen Wasser, wovon wir uns leicht aus dem greulichen Concert, das von dort herüberschallte, überzeugen konnten. Edelreier beider Arten brüteten zumeist mit Mähnenreihern zusammen an einer gewissen Stelle, grösstenteils wohl auch im für uns ungangbaren Terrain. Nach der Zahl der in Folge einiger Schüsse aufgeschreckt über den Weidenwipfeln kreisenden Vögel schätzten wir den Bestand von *Ardea alba*, dem grossen Silberreier, auf 5—6 Paare, den der kleinen Seidenreier auf einige dreissig Paare. Kuckuke, Pirole, verschiedene Sylvien und Feldsperlinge (in vielen Nestern der Graureiher) belebten ausserdem noch die Insel, so dass das vielgestaltige Vogelleben zu wirklich genuss-

seket helyezett kilátásba. Fájdalom a többnyire jóval csipőn felül érő víz még meglehetősen hideg volt, és ezáltal a tartózkodás a füzes rengetegben nem volt éppen valami kedélyes dolog.

Több óráig tartó gázolás után fogvaözögva térünk vissza ahhoz a kis száraz helyhez, a hol kikötöttünk, s a hol SÄNGER úr várt ránk a vidáman lobogó tűz mellett. Nagyobb társaságban találtuk, mert a két török ifjun kívül, ki idehozott bennünket, még néhány szakállas lipován — félreismerhetetlen típus — és egy feszes külsejű Padurar (erdőőr) telepedett a melegítő tűz köré. Utóbbi lövéseink csábitották ide, és meglehetősen bamba képet vágott, mikor a kir. kincstári birtokok miniszteriuma által kiállított vadászati engedélyt felmutattam neki, és más iratok segítségével is bebizonyítottam, hogy teljes joggal vadászhatok kincstári területen. A lipovánok is kancsal szemmel néztek zsákmányunkra — egy gyönyörű nagy kócsagra és három-négy kis kócsagra, melyeket néhány kis fajon kívül elejtettünk a telepen. Nekem az egész dolog gyanusnak tűnt fel — ezek az emberek ugyanis bérbe vették a halászatot, és hogy lipovánok oly csendesen üljenek egy gazdag gémtanya mellett, a nélkül, hogy abból ne eszenek — kissé hihetetlennek tetszett. Szorgalmasan járattam tehát körül a boros üveget, ennek egy Padurar sem állhat ellen és még kevésbé egy valódi lipován; így még a főzés alatt megoldódtak a nyelvek, és óvatos kérdészködés révén világos lett az egész tényállás.

A derék oroszok bérbe vették a halászatot a jól ismert gémszigeten, hogy a telepet minden idegen zaklatástól gondosan megóvják — mert a folytonos üldözés miatt a kócsagok szörnyű vad állatok lettek, melyek *tojásaikat* már csekély háborgatások esetén is elhagyják, hogy azután Isten tudja hol, más helyen telepedjenek le ismét. De ha már egyszer *fiókáik* vannak, akkor bátran lehet durrogatni a telepen, a szülők nem tágitanak a szeretett ivadék mellől, és az ember bőségesen ér rá kikélni egyik fészket a másik után, és az értékes tollak hordóit a legnagyobb kényelemmel *utolsó szálíj* is megkeríteni.

reicher Beobachtung einlud. Leider war das meist weit über die Hüften reichende Wasser noch recht kalt und dadurch der Aufenthalt in dem Wirrsal von Weidengestrüppe nicht besonders gemütlich. Nach mehrstündigem Herumwaten klapperten die Zähne, und wir zogen uns daher zu dem kleinen, trockenen Fleckchen zurück, wo wir gelandet waren und wo Herr SÄNGER uns bei dem lustig flackernden Feuer erwartete. Wir trafen ihn in grösserer Gesellschaft, denn ausser den beiden türkischen Jünglingen, die uns herübergerudert hatten, sassen einige bärtige Lipowaner — unverkennbare Typen, — sowie ein stramm aussehender Padurar (Forstwart) neben der wärmenden Flamme. Letzteren hatten unsere Schüsse herbeigelockt, und er machte ein ziemlich verdutztes Gesicht, als ich ihm meine vom Domänenministerium ausgestellte Jagderlaubniss vorwies und mich durch die anderweitigen Papiere als vollberechtigten Jäger auf Staatsgrund legitimirte. Scheel blickten auch die Lipowaner auf unsere Beute — einen prachtvollen Silberreiher und drei oder vier Seidenreiher, die wir nebst einigen Kleinvögeln in der Colonie erbeutet hatten. Mir kam die ganze Sache etwas verdächtig vor — die Leute hatten nämlich hier die Fischerei gepachtet, und dass Lipowaner so ruhig neben einer reichbesetzten Reihercolonie sitzen sollten, ohne davon zu mausen — das wollte mir nicht recht einleuchten. — Ich liess denn die Flasche fleissig kreisen, dem widersteht kein Padurar und erst rech kein echter Lipowaner, und so wurden denn auch während des Abkochens schon die Zungen etwas gelöst, und durch vorsichtiges Fragen der ganze Sachverhalt aufgeklärt.

Die braven Russen hatten die Fischerei auf der wohlbekanntnen Reiherinsel gepachtet, um die Colonie sorgsam vor jeder fremden Störung zu bewahren — denn die Edelreiher sind durch die fortgesetzten Verfolgungen entsetzlich scheue Tiere geworden, die ihre *Eier* bei geringen Störungen schon verlassen, um sich weiss Gott wo anders wieder anzusiedeln. Haben sie aber mal *Junge* im Nest, dann kann man getrost in der Brutcolonie herumknallen, die Eltern weichen nicht von der geliebten Brut, und man hat genügend Zeit, um in Gemütsruhe Horst nach Horst auszukundschaften und die Träger der kostbaren Federn *bis auf den letzten* zu erbeuten.

Mennyiben állott az, hogy a lipovánok állításuk szerint a medjidiai Jef d'ocol-tól (főerdész) a fészkelő gémekek lelövését is kibérelték 200 frankért, nem tudom eldönteni, de ez a dolog minden esetre sajtószerű ellentétben állana a román vadászati- és védőtörvénnyel, mely egészen helyes, és telhetőleg szigorúan érvényre is jutó határozatokat tartalmaz a fészkelési évad alatti vadászatra nézve.

Miután ők, a derék halászat- és vadászatbérletők saját bevallásuk szerint a kócsagok állományát legalább 100 párra becsülték, úgy még haszonbér fizetése esetén is kitünő üzletet csináltak volna. Egy kócsag hátfele a dísztollakkal a Dobruzsában — közvetlenül a szállítótól, azaz a vadásztól véve — ma hat franknyi értékű.

Naiv kérdésekre, vajjon most nyugalomban hagyom-e telepüket és nem fogom-e üzletüket «a fiókák idejében» tovább zavarni, agyamban ördögi terv fogamzott.

A kócsagok utolsó órája az Alduna eme legfelreesebb mocsaraiban is ütött már. Azok a rabló járatok, melyeket hosszú éveken át a különböző kereskedők nyaranta ezekre a vidékekre intéztek, közvetlenül a kócsagok erős megtizedelésén kívül még más rossz gyümölcsöt is érleltek; felkeltették ugyanis a különben is jókora adag vadászszenvedélylyel bíró lakosságban a kalmár szellemet is. Különösen azok a valóban visszataszító, tollkufarkodást ezéző regatták, melyeket HODEK és báró KALBERMATTEN intéztek egymás ellen a Dunán, s melyek a fészektelepeken való kölesönös megelőzésből, s az azt követő teljes kipusztításból állottak, figyelmessé tették az embereket egy eddig kevés figyelemre méltatott vadászat jövedelmező voltára. Benschülöttek, görögök és örmények, kikben ugyancsak meg van az üzérkedési hajlam, felkarolták ezt a jövedelmező kereseti ágat, és részint saját vadászokat küldtek a báltákba, részint pedig potom áron azon helyben vásárolták össze a lipovánoktól nemsokára kelendő árúnak felis-

In wie weit es damit seine Richtigkeit hatte, dass die Lipowaner ihrer Behauptung nach auch den Abschuss der Brutreier für den Preis von 200 Fres vom Jef d'ocol (Oberförster) in Medjidia gepachtet haben wollten, kann ich nicht entscheiden, doch stände es jedenfalls in eigentümlichem Widerspruch mit dem rumänischen Jagd- und Schongesetze, welches ganz richtige und nach Thunlichkeit auch streng gehandhabte Bestimmungen für die Jagd in der Brutzeit vorgesehen enthält.

Da sie, die braven Fisch- und Jagdpächter, ihrer Aussage nach den Bestand der Seidenreier aber auf mindestens 100 Paare veranschlagten, so hätten sie, selbst wenn sie einen Pachtschilling gezahlt hätten, dennoch ein brillantes Geschäft gemacht. Der Rückenteil eines Seidenreiers mit den Schmuckfedern repräsentirt heute in der Dobruzscha — vom Producenten, das ist dem Jäger, direct bezogen — einen Wert von 6 Franken!

Auf die naive Frage hin, ob ich nun wohl ihre Colonie in Ruhe lassen und ihr Geschäft «zur Zeit der Jungen» nicht weiter stören würde, reifte in meinem Haupte ein diabolischer Plan.

Das letzte Stündchen hat für die Schmuckreier auch selbst in den entlegensten Sümpfen der unteren Donau bereits geschlagen. — Die Raubzüge, welche jahrelang von verschiedenen Händlern in jene Gebiete allsommerlich unternommen wurden, haben neben einer directen starken Decimierung der Reierbestände noch andere schlechte Früchte gezeitigt; es wurde nämlich der üble Geschäftsgeist auch unter der ohnehin mit einem reichlichen Vorrat an Jagdpassion ausgestatteten Bevölkerung jener Gegenden geweckt. Zumal die geradezu widerwärtigen «Federhandel-Regatten», welche in den letzten Jahren Hodek und Baron Kalbermatten auf der Donau gegen einander veranstaltet haben, und welche in gegenseitigem Überholen von einer Colonie zur anderen nebst darauffolgendem *vollständigem* Ausschüssen derselben bestanden, machten die Leute auf das Gewinnbringende einer bis dahin wenig beachteten Jagd aufmerksam. Eingeborene, Griechen und Armenier, denen es ja wahrlich nicht an Geschäftsgeist mangelt, griffen den lohnenden Erwerbszweig auf und schickten theils eigene Jäger in die Balten, theils kauften sie die von den Lipowanern bald als gute Waare erkannten Schmuckfedern zu Schleuderpreisen an Ort und

mert disztollakat. Galaczban és Brailában az utóbbi időben állítólag oly nagy mennyiségű disztoll került volna piacra, hogy valóban félek felemlíteni az elejtett darabok számát, nehogy mint hitelt nem érdemlő kerüljek hirbe. Ennek következménye természetesen egyik részről a kócsagok ijesztő mértékben való megfogyatkozása, másrészt pedig az árak tetemes emelkedése volt, úgy hogy a kócsagbőr mai 6—8 franknyi ára csak újabb ingert ad a lipován vadászszenvedélynek. Hisz eme vidékeken a tavaszi évad alatt a napszám legfeljebb 3 frankot tesz ki.

A román kormány ugyan — legalább a mi a külföldiek tollrabló kalóz járatait illeti — néhány év óta úgy segített gyökeresen a bajon, hogy az ismert tollkufároktól, a kik között levantei görögök, valamint francziák is szerepeltek, egyszer s mindenkorra megvonta a vadászati engedélyt a dunai báltákban és a Dobrudzsában. Ez a rendszabály annál igazoltabbnak tűnik fel, miután a hosszú éveken át tudományos kutatás ürügye alatt intézett rablójáratok oly sovány *tudományos* eredményt tudtak felmutatni, hogy az a nagy, a legszabadelvűbb módon nyújtott segélyvel egyáltalában nem állott arányban. Nehezebben sikerülhet azonban saját alattvalóik féktelen rablóságára elé megfelelő korlátokat állítani, és ha a bajon egyáltalában még segíteni lehetne, azt csak a tollkereskedésnek drákói szigorúsággal keresztülvitt felülvizsgálásával lehetne eszközölni a Duna nagyobb kikötővárosaiban. A kócsag káros voltáról az Alduna halászati viszonyainál fogva még ma sem lehet szó, a gyönyörű madarak, melyek manapság már kétségkívül kihaltak az európai vizekből, æsthetikus szépsége is kimélésük mellett szól, végre pedig nemzetgazdasági szempontból egyáltalában nem volna képtelen dolog a becses tollhordozóknak rendszeres óvás által szabályozott észszerű kizsákmányolása, különösen azokon a területeken, a hol mindenemü életfeltételeikről bőven van gondoskodva, s a hol csak a szükséges nyugalomról kellene gondoskodni, hogy a kócsagok szaporodhasanak.

Nos tehát — arra, hogy Románia összes kócsag-
Aquila. V.

Stelle auf. In Galatz und in Braila sollen während der letzten Jahre solche Quantitäten Schmuckfedern aufgekauft worden sein, dass ich mich geradezu scheue die Zahl der Stücke anzuführen, um nicht in den Geruch der Unglaubwürdigkeit zu gelangen. Die Folge davon war natürlich eine erschreckende Abnahme der Reiher auf der einen Seite, ein erhebliches Steigen der Preise auf der andern, so dass der heutige Preis von 6—8 Franken für den Seidenreiherbalg nur ein neues Stimulans der lipowanischen Jagdpassion ist. Beträgt doch der Taglohn während der Frühjahrszeit in jenen Gegenden *höchstens* 3 Franken!

Die rumänische Regierung hat zwar — wenigstens was die federräuberischen Piratenzüge von Ausländern betrifft — seit einigen Jahren dadurch radikale Abhülfe geschaffen, dass sie den bekannten Federjägern, unter denen auch Levantiner Griechen sowie Franzosen eine Rolle spielten, ein für allemal die Jagderlaubnis in den Donaualten und in der Dobrudscha entzog, eine Massregel, die umso gerechtfertigter erscheint, als die zumeist unter wissenschaftlichem Deckmantel vorgenommenen Raubzüge in der langen Reihe von Jahren ein so mageres *wissenschaftliches* Resultat aufwiesen, dass die vielen, in der liberalsten Weise gewährten Unterstützungen dadurch in keiner Weise aufgewogen worden sind.

Der entfesselten Raublust der eigenen Staatsangehörigen aber entsprechende Zügel anzulegen, dürfte schwerer gelingen und wenn diesem Übel überhaupt noch gesteuert werden könnte, so wäre dies nur durch eine mit drakonischer Strenge durchgeführte Überwachung des Federzwischenhandels in den grossen Hafenstädten der Donau möglich. Von einer Schädlichkeit der Reiher kann bei den Fischereiverhältnissen der unteren Donau auch heute noch keine Rede sein, der æsthetische Reiz der herrlichen Vögel, deren Aussterben in den europäischen Gewässern ja zweifellos ist, spricht für ihre Schonung, endlich wäre eine durch systematische Hege geregelte, rationelle Ausbeutung der wertvollen Federträger von socialökonomischem Standpunkte aus eine ganz wohl denkbare Sache in jenen Districten, wo für alle Lebensbedingungen reichlich gesorgt ist, und nur die nötige Ruhe geschaffen werden müsste, um den Reiher die Vermehrung zu gestatten.

Nun — *allen* Edelreihern Rumäniens das

jainak biztosítam a fészkelést arra nem voltam képes — de a Troina sziget nemes gémségének megmentése legalább a legközelebbi időre, az hatalmamban állott. Barátságosan biztosítottam a halászokat, hogy nagyjában és egészben meg vagyok zsákmányommal elégedve, s hogy legfeljebb még néhány darabot szándékozom hozzácsatolni.

Nagy örvendezve bucsuzott el azután a rabló népség, hogy a közel fekvő Szeimeni faluba, hazájába térjen vissza, míg én és Klingl ismét visszagázoltunk a telepre, a hol a nem-sokára bekövetkező durrogatás, — egy en miniature esatározás — a madarakat képzelhető legnagyobb fölindulásba hozta. Nem hazudtam — *gyilkolni* keveset gyilkoltunk mi odabenn, és összesen * *egy pár* lovas és néhány kis kócsagot, több üstökös és két szürke gémet ejtettem el.

De annál többet durrogattunk — és úgy látszik, hogy hatott is a szer, mert mikor másnap ismét átmentünk a Troinára, hogy a nyugtalanítást egész alaposan vigyük keresztül, a kócsagok már csak egész szórványosan voltak láthatók. Különben be kell vallanom, hogy a kócsagokra való vadászat mint sport is igazán izgató és mulattató volt, s hogy bizonyos küzdelmembe került felhagynom a komoly lövöldözéssel, mikor a kívánt számot — 10 kócsagot lőttünk — elértem. Krákgova és vartyogva szálldogált a bakesók és szürke gémek felijedt serege a füzek magas koronái felett, a bujazöld lombtetőn csak keskeny nyílásokon lehetett kitekinteni, és bizonyos ügyesség kellett ahhoz, hogy az ember az ezernyi összevissza kavargó alak közül a *valódi* fehér madarakat a szűk lőrésen át megcélozhassa, és úgy igazán «kapásból» elejthesse. Kezdetben egész ártatlanul néhány szegény üstökös gém is póruul járt — de csakhamar megkülönböztethettük a repülése közben lábait erősen hátranyújtó kócsagot, a rövid, békaszerűen lemettszett külsejű üstökös gémtől, s ettől fogva békében hagytuk utóbbiakat. Még sohasem lőttem kócsagot, s azért megengedtem magamnak ezt a vadászati élvezetet, mely a szokatlan testtartás folytán — miután csipőig

Brutgeschäft zu sichern, lag ausser meinem Bereich — aber den Reihern der Troina-Insel wenigstens für die nächste Zeit das Leben zu retten, lag wohl in meiner Macht. Freundlich versicherte ich den Fischern, dass ich im grossen und ganzen zufrieden mit meiner Ausbeute sei und höchstens noch einige Stücke derselben beizufügen vorhätte. Hoherfreut verabschiedeten sich hierauf die Raubgesellen, um in das unweit gelegene Dorf Seimeni, ihre Heimat, hinüberzuschiffen, während ich mit Klingl wieder in die Colonie zurückwatete, wo bald darauf ein lustiges Geknalle — ein Feuergefecht en miniature — die Vögel in hellichten Aufruhr versetzte. Ich hatte nicht gelogen — gemordet haben wir da drinnen nicht viel, und ich erlegte im ganzen* nur *ein Pärchen* Silberreiherr, einige Seiden- und Mähnenreiherr und zwei Stück Graureiherr. Aber geknallt wurde desto mehr — und es scheint, dass das Mittel probat war, denn als wir am nächsten Morgen wieder hinüberfahren auf die Troina um die Beunruhigung wirklich gründlich durchzuführen, waren nur noch ganz vereinzelt Seidenreiherr zu sehen. Übrigens muss ich gestehen, dass die Jagd auf die weissen Reiherr sportlich wirklich aufregend und unterhaltend war, und dass es mich eine gewisse Überwindung kostete das ernsthaft gemeinte Schiessen einzustellen, nachdem ich die gewünschte Anzahl — wir schossen 10 Seidenreiherr ab — beisammen hatte. Krächzend und quackend strich das aufgeschreckte Heer der Nacht- und Fischreiherr über den hohen Weidenwipfeln auf und nieder, nur schmale Ausblicke öffneten sich durch das saftig-grüne Laubdach, und es gehörte ein gewisses Geschick dazu, unter den tausenden durcheinanderwirbelnder Gestalten die *richtigen* weissen Vögel in den engen Ausschusslücken zu erfassen und durch hingeworfene Schnappschüsse zu erbeuten. Anfangs verunglückten hiebei ganz unschuldiger Weise einige arme Mähnenreiherr — schnell aber lernten wir das Flugbild der durch langgestreckte Ständerhaltung ausgezeichneten Seidenreiherr von den kurzen, froschartig abgehackt aussehenden Rallenreihern unterscheiden, und liessen von da ab letztere unbehelligt. Ich hatte noch nie Edelreiherr geschossen, und gestattete mir daher diesen jagdlichen Genuss, der durch die ungewohnte Haltung —

* Beleszámítva a másnapi kirándulás eredményeit is.

* Inclusive dem Ausfluge des nächsten Tages.

álltunk a vízben, majdnem a nyakunkat kellett kitörnünk, hogy a lombsátorzaton át függőlegesen felfelé tekinthessünk — sajátságos mulató érdekességet nyert.

Főczéломot, hogy a két kócsagfaj néhány fészekalját gyűjtsem, fájdalom nem érhettem el; a legtöbb fészekalj még nem volt teljes, a madarak tehát még kevéssé voltak fészkeikhez kötve, és az ezer és ezer fészekalj megvizsgálására nem volt sem időnk sem türelmünk. Mint később a preparálás alkalmával kitűnt, úgy a nagy, mint a két kis kócsag nöstény tojócsövében teljesen kifejtett tojás volt, mely azonban fájdalom, a serét vagy a fák ágai között való lezuhanástól megsérült, és nem volt már használható.

Egészben véve a csak két napi tartózkodás benyomásaival igen meg voltam elégedve. Csernavoda változatos környékét nagyon alkalmasnak tartom arra, hogy alkalmilag egy phänologiai megfigyelésekre való állomást szolgáltasson. A dunai bálták és erdő- vagy bokorborított szigetei, a Karaszú lapály buja mezői és liget-sorozatai, a mocsarak, melyek utóbbiban tovább egész Medjidiaig terjeszkednek, a dombos fensíkok köves lejtői és szakadékai, végül köröskörül a nagy puszta oly formatió halmazzá egyesül itt, melynek változatossága a legkülönfélébb madár alakoknak kedves pihenő helyeket nyújthatna; e mellett pedig az egész terület elég szűkre van határolva, hogy a megfigyelő kényelmesen áttekinthet rajta. Minden esetre könnyű volna itt megállapítani, vajjon történnek-e tömeges vonulások a kosztancza-csernavodai depresszió mentében; eléri-e a Duna völgyét és mily irányban folytatódnak innen tovább?

Maga Csernavoda városka a nagy dunai hid épülésével — mely épp oly nagy kereskedelmi jelentőségű, mint szilárd, és formáiban tetszős kivitelű mű, melyre Románia csak büszke lehet — gyors és virágzó fellendülésnek néz elébe. Csinos ültetvények, tetszős ékességet adnak a barátságos, csinosan épült, villaszerű háznak, melyek mindenfelé emelkednek; a kényelmes vasuti összeköttetés, az élénk közlekedés a Dunán, az életet ebben a legbarátságos-

bis an die Hüften im Wasser stehend, musste man sich das Genick fast ausdrehen, um senkrecht nach oben durch das Laubdach spähen zu können — noch einen eigentümlich pikanten Reiz erhielt.

Meinen Hauptzweck, einige Gelege der beiden Edelreierarten zu sammeln, erreichte ich leider nicht; die meisten Gelege waren noch nicht vollzählig, die Vögel daher noch wenig an die Horste gebunden — all' die tausend Horste zu untersuchen, dazu fehlte uns aber Zeit und Geduld. Wie sich später beim Präparieren herausstellte, hatten sowohl das Silberreier-, wie zwei der Seidenreierweibchen legereife Eier im Legeschlauch, leider waren aber dieselben durch Schrote oder beim Sturz durch die Baumwipfel beschädigt worden und nicht mehr zu conservieren.

Im ganzen war ich von den Eindrücken dieses nur zweitägigen Aufenthaltes sehr befriedigt. Černavoda scheint mir mit seiner abwechslungsreichen Umgebung sehr dazu geeignet, gelegentlich als Station für phänologische Beobachtungen zu dienen. Die Donaualben mit ihren bewaldeten oder buschbewachsenen Inseln, die üppigen Felder und auartigen Partien der Karasu-Niederung, die Sümpfe, die sich in dieser letzteren weiterhin gegen Medjidia noch ausbreiten, die steinigen Hänge und Racheln der Hügelterrassen, endlich die weite Steppe rings im Umkreise vereinigen sich hier zu einem Complexe von Formationen, deren Vielgestaltigkeit den mannichfaltigsten Vogelformen willkommene Raststationen zu bieten vermöchte, während der ganze Complex eng genug begrenzt ist, um dem Beobachter bequeme Übersicht zu gestatten. Jedenfalls wäre es hier leicht festzustellen, ob namhafte Züge längs der Depression Costanța-Černavoda das Donauthal erreichen und in welcher Richtung solche weiterhin ihren Weg nehmen.

Das Städtchen Černavoda selbst geht seit dem Bau der grossen Donaubrücke — einem Werke von ebenso grosser handelspolitischer Bedeutung als solider und in den Formen gefälliger Ausführung, auf welches Rumänien nur stolz sein kann — einem raschen und blühenden Aufschwunge entgegen. Nette Anlagen versprechen einen gefälligen Schmuck zu den freundlichen, zierlich gebauten villenartigen Häusern, welche allenthalben emporschiessen; die bequeme Bahnverbindung, der rege Verkehr

sabb Dobrudza-városkában igen kellemessé teszik, úgy hogy az itt tartózkodás ebben a tekintetben is még egy elkényeztetett «nyugat-európai»-nak is inyére lehetne.

SÄNGER úr, kiben itt tartózkodásunk alatt minden kirándulásunk alkalmával szeretetreméltó társra, és még szeretetreméltóbb házigazdára találtunk egy magas dombblejtőről a festői város fölött uralkodó garçonlakásán (különösen a mi tiszteletünkre hamisítatlan bécsi módon rendezett diner emlékezetemben még ma is inycsiklandólag hat reám) 27-én délután még a hajóig kísért bennünket. Eljött az idő, mikor majdnem három hónapi tartózkodás után a Dobrudsanak istenhozzád-ot kellett mondanunk.

Prüszkölve érkezett meg a gőzös, a derék «*Ferdinand Max*», — ugyanaz a hajó a melyen idejöttünk — a csernavodai állomásra, szívélyesen üdvözöltek a hajó tisztjei, csupa jó ismerős idejövetelünk alkalmából; s míg künn tarka egyvelegben erőteljes török-tatár hamalok kirakták a Csernavodának szóló árukat, míg a városka haute volée-ja ősi szokás szerint a gőzös fedélzeti szalonjában gyűlt össze néhány poharra, addig én kedélyesen ültem valamelyik tiszt kabinjában és az urakkal néhány pohár kitünő hideg sört ittam kirándulásom szerencsés végére, és mindarra a sok kedves barátomra, kiket Európa e kis darabka keletjében találtam s kiknek barátsága oly nagy előnyömré vált; ittunk az otthonra és szerettemre, kiket most már nemsokára viszontláthatok!

Pont 5 órakor megszólalt a hangos gőzsíp, prüszkölve, kehegye és zakatolva indult fölfelé a gőzös, én a fedélzeten állottam és utolsó búcsú üdvözleteimet integettem SÄNGER úr a szívélyes ügyvezető s az egész oly érdekes föld a most már véglegesen elhagyott Dobrudsa felé.

A két napig tartó uton az élet oly kellemesen folyt, a hogy az ilyen hajóélet már éppen szokott. Egy kis präparáló munkát még Csernavodából hoztunk magunkkal, HARTMANN kapitány a hajó tatjában adott ennek elvégzésére egy pompás helyecskét, úgy hogy hamarosan elké-

auf der Donau gestalten das Leben in diesem freundlichsten Dobrudscha-Städtchen zu einem sehr angenehmen, so dass auch in dieser Hinsicht der Aufenthalt selbst einem verwöhnten «Westeuropäer» ganz zusagend sein müsste.

Herr Sänger, in dem wir während unseres Aufenthaltes einen liebenswürdigen Gefährten auf allen unseren Ausflügen und einen noch liebenswürdigeren Hausherrn in seinem von hohem Hügelrande aus die malerische Stadt dominirendem Jungesellenheim gefunden hatten (besonders ein uns zu Ehren veranstaltetes Diner in unverfälschter Wiener Weise wirkt noch heute in der Erinnerung gaumenkitzelnd auf mich ein!) begleitete uns am 27. gegen 5 Uhr p. m. noch bis zum Schiffe. Die Stunde war gekommen, wo wir nach fast dreimonatlichem Aufenthalte der Dobrudscha Lebewohl sagen mussten.

Brausend fuhr der wackere Dampfer *Ferdinand Max*, dasselbe Schiff mit dem wir die Thalfahrt zurückgelegt hatten, am Steg von Cernavoda an, freundlich begrüßten uns die Schiffsofficiere, lauter gute Bekannte von der Thalreise; und während draussen in buntem Gedränge die kräftigen türkischen und tatarischen Hamals die für Cernavoda bestimmten Güter löschten, während die Haute volée des Städtchens altem Brauche folgend sich im Decksalon des Dampfers zu einem Nachmittags-schoppen versammelte, sass ich gemütlich in der Cabine eines der Officiere und trank mit den Herren einige köstliche Gläser kühlen Bieres auf das glückliche Ende der Excursion, auf die vielen lieben Freunde, die ich in diesem Stückchen europäischen Orient gefunden und deren Freundlichkeit mir von so grossem Vorteil gewesen, auf die Heimat und die Lieben, die ich bald wiedersehen sollte!

Punkt 5 Uhr ertönte die schrille Dampfpeife, puffend und keuchend setzte sich der Dampfer stromauf in Bewegung, ich stand auf dem Oberdeck und winkte die letzten Abschiedsgrüsse hinüber zu dem freundlichen Agenten Herrn Sänger und dem ganzen so interessanten Ländchen der nun endgültig verlassenen Dobrudscha.

Das Leben der zweitägigen Dampferreise verlief so angenehm, wie derartiges Bordleben stets verläuft. Einige Präparierarbeit hatten wir noch aus Cernavoda mitgenommen; Capitän Hartmann räumte mir zu derselben ein prächtiges Plätzchen im Stern des Dampfers ein, so

szültünk vele. Az idejövétel ideges feszültsége helyett, mikor *új dolgoknak* néztem elébe, jótékony nyugalom szállt meg, melynek egészen megfelelt a gőzösön való élet dolce far niente-je.

A nap legnagyobb részét késő éjszakáig a fedélzeten töltöttem a hajó tisztjeivel, s tőlem telhetőleg figyeltem az elhaladt terület madárvilágára; lassan haladtak el mellettünk az idejövétel alkalmával megismert vidékek, *Szilisztria* a sötét éjben csillogó lámpák tömkelege, *Ruscsuk* minaretjeivel és kupoláival s a francia renaissance stíljén épült előkelő villáival; *Szisztóv*, *Nicopoli*, festői helyen dombblejtőkön épült városkák szegényes mecseteikkel, düledező rozoga török házakkal, melyeknek falai az óriási barna cseréptető terhe alatt roskadoznak és eldüléssel fenyegetnek; ősi időkből származó, összedült várakkal, mikor császári székhelyek emelkedtek itt az öreg Duna partján, s egy világ engedelmeskedett az innen kiadott parancsoknak; elmálló sánczokkal s mellettük orosz síremlékekkel, a legújabb korban lezajlott véres viaskodás tanujeleivel. Oda át a Román parton az iparos *Gyurgyevó* s hosszan a dombblejtőkön épülve a nagy, virágzó *Turnu-Mogurele*. A néptípusok is változnak. Mind ritkábbak lesznek a turbános alakok tarka, keleti szabásu viselettel, mind ritkábbak az erőteljes óriási termetű hegyilakók, hosszú fehér, fekete paszománttal díszített, merev, darócyszerű szövetből készült kötősejkekben.

A feljáratoknál már nem tolonganak az örmény hamálok, jellemző, tarka szövedékből készült ékes sipkáikkal; — már nem láthatók a kísérteties külsejű török asszony csoportok, kik fekete, zsákalaku feredsékben, a fehér jasmakot (fátyol) fejükre s arczukra huzva tisztos távolban állva az egyes állomások dombblejtőin várják a prüszkölve beérkező gőzöst. Francia viselet — gyakran meglehetősen kuszált és kopott — lesz tulnyomó; a Levante eredeti típusa tért enged a nyugat mindent egyenlősítő egyformaságának.

dass wir bald damit fertig waren. Statt der nervösen Spannung der Thalreise, in der ich ja *Neuem* entgegenging, hatte eine wohlthätige Ruhe mich überkommen, der das Dolce far niente des Damferlebens ganz zusagend war. Weitaus den grössten Teil des Tages bis spät in die Nacht hinein verbrachte ich an Deck mit den Schiffsofficieren, dabei das Vogelleben der durchfahrenen Gebiete nach Möglichkeit beobachtend; langsam zogen die bekannten Bilder der Herreise an mir vorüber, *Silistria* als Gewimmel von Lichtern im tiefen Dunkel der Nacht, *Rustschuk* mit seinen Minarets und Kuppeln neben den eleganten Villen im Stile französischer Renaissance; *Sistov*, *Nikopoli*, die malerisch an die Hügelränder hingebauten Städtchen mit all' den ärmlichen Moscheen, den verfallenden, wackligen türkischen Häusern, deren niederer Unterbau unter der Last des gewaltigen braunen Ziegeldaches sich beugt und niederzubrechen droht, mit den verfallenen Burgen aus grauer Vorzeit, wo Kaiserresidenzen hier am Ufer der alten Donau sich erhoben und eine Welt den aus denselben erlassenen Befehlen gehorchte, mit den zerbröckelnden Erdwerken und russischen Grabdenkmälern daneben, den Zeugen des blutigen Ringens aus jüngstvergangener Periode. Drüben am rumänischen Ufer das industrielle *Giurgevo*, weit am Hügelabhäng hingebaut das grosse, blühende *Turnu Mogurele*.

Auch die Volkstypen ändern sich. Immer seltener werden unter den Pasagieren die beturbanten Gesellen in bunter, orientalisches zugechnittener Tracht, immer seltener die kräftigen Hünengestalten der Bergbewohner mit ihren langen weissen, mit schwarzen Borden gezierten Leibröcken aus steifem, lodenartigem Stoff. An den Stegen drängen sich nicht mehr die armenischen Hamals mit ihren charakteristischen, aus buntem Gewebe zierlich gefertigten Käppchen; — die gespenstisch aussehenden Gruppen türkischer Frauen im schwarzen, sackartigen Feredscheh, den weissen Jaschmak (Schleier) über Kopf und Gesicht gezogen, stehen nicht mehr in scheuer Ferne an den Hügelabhängen der einzelnen Stationen, neugierig den herankeuchenden Dampfer erwartend. Französische Tracht — oft recht ruppig und schäbig aussehend — beginnt zu überwiegen, der originelle Typus der Levante weicht der alles nivellierenden Gleichförmigkeit des Westens.

Turnu-Severin — mosolygó, virágzó ültetvényekből egy modern, fejlett város épületei integetnek; előkelő hölgyek, legújabb divat szerint készült sokszínű toilettekben, gyakran kissé merész stílust mutató párisi kalapokban beszélgetnek a feljárat mellett s egyenruhás hordárok helyezik el az utasok podgyászát. Teljesen a nyugatban vagyunk, — csak kis tér választ már el az orsovai határállomástól, a szülőföldtől.

Habár az európai Levante silány maradványa is volt az, a mit ezen az utamon láthattam, mégis bús hangulat lepett meg az elválásnál. Isten veled, te színompás, te eleven Kelet, bölcsője mese álmainknak, te még legnagyobb szegénységben is dusan buzogó, fakadó eredetiség gazdag forrása!

*

Orsován a vámvizsgálat egy magasabb tisztviselő szíves közbenjárása folytán terjedelmes podgyászom daczára gyorsan volt elintézve, sietve hálás búcsút vettünk a Ferdinand Max tisztjeitől, s átszálltunk a D. G. T. kisebb gőzösére a «*Sophie*»-ra, mely csakhamar megkezdte utját a tájképileg oly felséges Kazán-szoroson át. Az éjszaka beállásáig csodáltuk a vadul szakgatott sziklatömegek fenséges pompáját, melyeken át a hullámok titáni erővel törték szük, sokféleképen kanyarodó utjukat. A magas víz-állás nagyon késleltette a hajó menetét, s csak késő éjjel értük el Kubint, a hol kiszálltunk.

A szigetek és rétek itt is messzire el voltak öntve, végtelen esőzések a belvidéken is számos közlekedési zavart szültek, úgy hogy ismét a dunai utat kellett igénybe vennem melyen elementem Zimonyig és ott szálltam fel a vasúti vonatra.

Junius 2-án kora reggel értem Budapestre, és azonnal az ornithologiai központba siettem, hogy főnökének, kirándulásom buzgó támogatójának HERMAN OTTÓnak jelentést tegyek működésemről, s hogy szívből fakadó hálámat fejezzem ki azért az élénk részvétért, melynek egyedül köszönhetem tanulságos utam létrejöttét.

Fájdalom HERMAN OTTÓval nem találkozhat-

Turn-Severin — aus lachenden, blühenden Anlagen winkten die Gebäude einer modernen, hochentwickelten Stadt; elegante Damen in farbenkräftigen Toiletten nach neuester Mode, in Pariser Hüten oft etwas gewagten Stiles, stehen plaudernd am Landungsstege, uniformirte Träger befördern das Gepäck der Passagiere. Wir sind im vollen Occident — nur eine kleine Strecke trennt uns noch von der Grenzstation Orsova, von der Heimat.

War's auch nur ein ärmlicher Rest europäischer Levante, den ich auf dieser Fahrt zu sehen bekam, so ward mir doch schwermütig ums Herz beim Abschied. Leb' wohl, du farbenprächtiger, du lebendiger Orient, du Wiege unserer Märchenträume, du selbst in grösster Armut reicher Born üppig quellender Originalität!

*

Dank dem freundlichen Entgegenkommen eines höheren Beamten war die Zollrevision in Orsova trotz meines umständlichen Gepäckes bald erledigt, rasch wurde von den Officieren des Ferdinand Max dankerfüllter Abschied genommen und auf den kleineren Dampfer *Sophie* der D. D. S. G. überschifft, der bald darauf die Fahrt durch den landschaftlich so herrlichen Durchbruch des Kasan antrat.

Bis zur sinkenden Nacht bewunderten wir die majestätische Pracht der wildzerklüfteten Felsenmassen, durch welche sich die Fluten mit titanischer Gewalt ihre enge, vielfach gekrümmte Bahn gebrochen haben. Der hohe Wasserstand verzögerte sehr die Fahrt des Schiffes, und erst spät in der Nacht erreichten wir Kubin, wo wir uns ausschifften.

Auch hier lagen Inseln und Ried weithin überschwemmt, endlose Regen hatten auch im Binnenlande zahlreiche Verkehrsstörungen verursacht, so dass ich abermals den Donauweg benützen musste, um bis Semlin zu fahren und dort die Bahn zu besteigen. Am 2. Juni frühmorgens traf ich in Budapest ein und eilte sofort in die Ornith. Centrale, um den Chef derselben, dem eifrigen Förderer meiner Excursion, Herrn Otto Herman, Bericht über meine Thätigkeit zu erstatten und ihm meinen tiefempfundenen Dank für seine rege Anteilnahme auszusprechen, welcher allein ich das Zustandekommen meiner lehrreichen Reise verdankte.

Leider traf ich Herrn Herman nicht persön-

tam személyesen — akkoriban Dresdában, a német ornith. társaság gyűlésén időzött — s így rövid tartózkodás után ismét elhagytam Budapestet, hogy végre visszatérjek enyémhez, kiktől éppen három hónappal ezelőtt búcsúztam el.

*

Ezzel záródik e tisztán szakszerű értekezésekre szánt folyóirat hasábjai részére talán nagyon is terjedelmesre fogott jelentésem utam lefolyásáról, s csak az a kellemes kötelességem marad még, hogy mindazoknak kik vállalatomat szóval és tettel előmozdították és sikeres befejezéshez juttatták mélyen érzett hálámat fejezzem ki.

Első sorban a román királyi hatóságok azok, melyek a szerény kutatónak a legnagyobb loyaltással adták meg a képzelhető legnagyobb kedvezményeket, melyek megengedték felszerelésemmel vámmentes bevitelét, kiállították a szükséges vadászati engedélyeket és ajánló leveleket, szóval vállalatomat mindenképen gyámolították, és hathatós támogatással keresztülvinni segítettek. Mindenek előtt nekik, a *bukaresti magas kormány*nak, valamint *dobrudzsai közegeknek* fejezem ki e helyen hódoló köszönetemet.

Legnagyobb hálára kötelezett még a *cs. és k. külügyi minisztérium*, a *magy. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium*, a *magy. ornith. központ* s *cs. és kir. szab. Duna gőzhajózási társaság*, melyeknek közbenjárása, illetve támogatása folytán juthattam csak abba a helyzetbe, hogy tervemet meg is valósíthattam.

Végül hátaltelt szívvel fordulok még mindama kedves barátaimhoz, collegáimhoz és ismerőseimhez, kik vállalatom iránt érdeklődtek és azt az előkészületek keresztülvitele és a gyűjtött anyag feldolgozása alkalmával a leghathatósabban támogatták, legyen szabad pártfogóim nagyszámából különösen csak a következő urakat említenem: HERMAN OTTÓ és dr. FLOERICKE Budapesten, nemes PLASON-WOESTYN udvari tanácsos és báró TALLIÁN DÉNES osztálytanácsos

lich — er weilte damals in Dresden auf der Versammlung der deutschen ornith. Gesellschaft — und verliess daher Budapest nach kurzem Aufenthalte wieder, um endlich zu meinen Angehörigen zurückzukehren, von denen ich genau vor drei Monaten Abschied genommen hatte.

*

Damit ist mein für die Spalten dieses zu rein fachlichen Erörterungen bestimmten Journales vielleicht etwas zu weitschweifig angelegter Bericht über den Verlauf meiner Reise geschlossen, und es bleibt mir nur noch die angenehme Pflicht übrig, allen denjenigen meinen tiefgefühlten Dank auszusprechen, welche meine Unternehmung durch Rat und That förderten und zu einem gedeihlichen Ende gelangen liessen.

In erster Linie sind es die königlich Rumänischen Behörden, welche in liberalster Weise dem bescheidenen Forschungsreisenden alle erdenklichen Begünstigungen gewährten, die zollfreie Einfuhr meiner Ausrüstung gestatteten, die nötigen Jagderlaubnisse und Empfehlungsschreiben ausstellten, kurz, in jeder Weise mein Unternehmen unterstützten und durch kräftige Beihülfe durchführen halfen. Ihnen vor allem, der *hohen Regierung in Bukarest* sowohl wie ihren *Organen in der Dobrudscha*, spreche ich hiemit meinen ergebenen Dank aus.

Zu grösstem Danke bin ich auch dem *k. u. k. Ministerium des Äussern*, dem *kgl. ung. Ministerium für Cultus und Unterricht*, der *Ung. Ornithol. Centrale* und der *k. u. k. priv. Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft* verpflichtet, durch deren Intervention, beziehungsweise durch deren Beistand ich erst in der Lage versetzt worden war, mein Reiseproject zur That werden zu lassen.

Wenn ich mich endlich noch dankbaren Herzens an all' die lieben Freunde, Collegen und Bekannten wende, welche sich für mein Unternehmen interessirten und demselben während der Vorarbeiten, während der Durchführung und während der Bearbeitung des gesammelten Materiales ihre werktätige Beihülfe angedeihen liessen, so sei mir gestattet aus der grossen Zahl aller der gütigen Förderer ganz besonders der Herren: OTTO HERMAN und Dr. FLOERICKE in Budapest, Hofrat von PLASON-WOESTYN und Sectionsrath Baron TALLIÁN in Wien, k. u. k.

Bécsben, báró AERENTHAL cs. és kir. követ Bukarestben, nemes TONCOURT G. és dr. WIPPERN J. alkonzul Galaczbán, nemes JOANNOVICs konsulatusi ügyvivő Tulceában, schmiedhoffeni lovag TSCHUSI VIKTOR Halleinban, REISER OTTHMÁR muzeumi őr Serajevóban és dr. MARKTANNER tanár, muzeumi őr Grácban. Fogadják e helyen is szívből fakadó, mélyen érzett köszönetemet.

II. Kimutatás a Dobrudzsában észlelt fajokról.

(A * a név mögött azt jelenti, hogy az illető fajt a megfigyelő lelőtte ugyan, de nem praeparálta; a B betűvel jelzett fajoknak bőrét hozta el.)

1. *Trypanocorax frugilegus* (L.) 1758.

Egyesével a Moru-Ghiöl melletti deltában, nagyobb számban Tulceától víz ellen fölfelé. Nagy kolóniák a Pruth torkolatánál s itt május 24-én kiröppent fiak voltak láthatók.

2. *Corvus corax* L. 1758. B.

Mint fészkelő nem éppen gyakori. Ciucurova, Han-Cearca és Jurilofka körül mutatkozott.

3. *Colaeus monedula* (L.) 1758. B.

4. *Corone corone cornix* (L.) 1758.*

5. *Pica pica* (L.) 1758.*

Mindenütt közönséges fészkelők.

6. *Garrulus glandarius* (L.) 1758. B.

Csak a közönséges fehérfejű típus található s gyakori az erdős hegyeken.

7. *Sturnus vulgaris intermedius* PRAZ. 1895.*

Csak ezt a formát találtam mindenütt mint közönséges madarat.

8. *Oriolus oriolus* (L.) 1758.

Május 2-án hallottam először. A terület északi részében csekély számban, gyakoribb a dunai szigeteken; közönséges a Pruth körül s Csernavodánál.

9. *Chloris chloris* (L.) 1758.*

Márczius végén seregesen volt Jurilofka körül. Később nem láttam többé.

10. *Coccothraustes coccothraustes* (L.) 1758.*

Márczius végén Pascha-Kázla táján s április 11-én Han-Cearca mellett.

11. *Fringilla coelebs* (L.) 1758.

Közönséges fészkelő.

12. *Carduelis carduelis* (L.) 1758.

Csak márczius végén vonult csapatosan, később már csak kis számban láttam Babadagh és Tulcea körül.

13. *Cannabina cannabina* (L.) 1758.*

Közönséges fészkelő a pusztákon.

Gesandten Freiherrn von AERENTHAL in Bukarest, G. B. von TONCOURT und Vice-Consul Dr. J. WIPPERN in Galatz, Consular-Agenten von JOANNOVICs in Tulcea, VICTOR R. v. TSCHUSI zu SCHMIDHOFFEN in Hallein, Custos OTHMAR REISER in Sarajevo und Custos Prof. Dr. MARKTANNER in Graz zu gedenken und ihnen meinen innigsten, tiefempfundenen Dank auszusprechen.

II. Verzeichniss der in der Dobrudscha beobachteten Arten.

(Ein * hinter dem Namen bedeutet, dass die betreffende Art zwar erlegt, aber nicht präpariert wurde; ein B, dass Belegexemplare mitgebracht wurden.)

1. *Trypanocorax frugilegus* (L.) 1758.

Einzeln im Delta bei Moru-Ghiöl, häufiger stromaufwärts von Tulcea. Grosse Colonien befinden sich in der Pruthmündung, wo am 24. Mai flügge Junge beobachtet wurden.

2. *Corvus corax* (L.) 1758. B.

Nicht eben häufiger Brutvogel. Bei Ciucurova, Han-Cearca und Jurilofca beobachtet.

3. *Colaeus monedula* (L.) 1758. B.

4. *Corone corone cornix* (L.) 1758.*

5. *Pica pica* (L.) 1758.*

Allenthalben gemeine Brutvögel.

6. *Garrulus glandarius* (L.) 1758. B.

Nur in dem gewöhnlichen weissköpfigen Typus häufig in den Waldbergen.

7. *Sturnus vulgaris intermedius* PRAZ. 1895.*

Nur diese Form fand ich überall als gemeinen Vogel vor.

8. *Oriolus oriolus* (L.) 1758.

Am 2. Mai zuerst gehört. Spärlich im Nordosten der Provinz, häufiger auf den Donauinseln, gemein am Pruth und bei Černavoda.

9. *Chloris chloris* (L.) 1758.*

Ende März in Scharen bei Jurilofca. Später nicht mehr wahrgenommen.

10. *Coccothraustes coccothraustes* (L.) 1758.*

Ende März bei Pascha Kázla und am 11. April bei Han-Cearca.

11. *Fringilla coelebs* (L.) 1758.

Gemeiner Brutvogel.

12. *Carduelis carduelis* (L.) 1758.

Waren Ende März scharenweise auf dem Zuge und wurde später nur noch spärlich bei Babadagh und Tulcea beobachtet.

13. *Cannabina cannabina* (L.) 1758.*

Gemeiner Brutvogel der Steppengegend.

14. *Passer domesticus* (L.) 1758.
 15. *Passer montanus* (L.) 1758.*
 Közönséges.
Passer hispaniolensis (Temm.) 1815. v. ö. a III. részszel.
 16. *Pyrrhula europaea (typica)* Vieill. 1816.*
 Fészkel a Ciucurova, Han-Cearca és Cocoşu körül álló erdőkben.
 17. *Emberiza schoeniclus tschusii* Reis. & Alm. nov. subsp. B.
 Keleti nádisármány v. ö. a III. részszel.
 18. *Emberiza citrinella* (L.) 1758. B.
 Gyakori fészkelő a zárt erdőkben.
 19. *Emberiza cia* (L.) 1766.*
 Egyesével Babadagh, Caraman-Chiöj és Cataloi körül. Május 21-kén egy ♂ lövetett.
 20. *Emberiza hortulana* (L.) 1758. B.
 Közönséges a bokros erdőkben.
 21. *Miliaria calandra* (L.) 1758. B.
 Nagy számban fészkel.
 22. *Alauda arvensis* (L.) 1758.
 Nem sok fészkel, de annál többet látni a vonuláson.
Alauda nigra (Falk) 1760; *Alauda yellowiensis* (Forst) 1767. v. ö. a III. részszel.
 23. *Melanocorypha calandra* (L.) 1766. B.
 Nagyon közönséges, de csak a tipikus formája.
 24. *Melanocorypha sibirica* (Gm.) 1788. Cfr. III. rész.
 25. *Calandrella brachydactyla typica* (Leisl.) 1814. B.
 Igen nagy számban költ. V. ö. a III. részszel.
 26. *Galerita cristata* (L.) 1758.
 Közönséges.
 27. *Lullula arborea* (L.) 1758. B.
 Közönséges lakója az erdőknek. V. ö. a III. részszel.
 28. *Motacilla alba* (L.) 1758. B.
 Vonuláson tömegesen jelentkezik; alkalmas helyeken a költés idejében is gyakori.
 29. *Motacilla melanope* (Pall.) 1776. B.
 Április 4-én öreg hímét lőttem Ciucurovánál.
 30. *Motacilla flava typica* (L.) 1759. B.
 Május havába benyuló vonulásán nem épen gyakori jelenség és *csakis* a typicus formájában található.
 31. *Anthus trivialis* (L.) 1758. B.
 Eléggye gyakori az erdőségekben s vonulásán a lagunákon.
 32. *Anthus pratensis* (L.) 1758.
 Úgy látszik ritka, mert csak márczius 29-én és 30-án láttam belőle egyszemélyt.

14. *Passer domesticus* (L.) 1758.
 15. *Passer montanus* (L.) 1758.*
 Gemein.
Passer hispaniolensis Temm. 1815.
 Cfr. Teil III.
 16. *Pyrrhula europaea (typica)* Vieill. 1816.*
 Brutvogel der Wälder bei Ciucurova, Han-Cearca und Cocoşu.
 17. *Emberiza schoeniclus tschusii* Reis. & Alm. nov. subsp. B.
 Östlicher Rohrammer. Cfr. Teil III.
 18. *Emberiza citrinella* (L.) 1758. B.
 Häufiger Brutvogel im geschlossenen Walde.
 19. *Emberiza cia* (L.) 1766.*
 Vereinzelt bei Babadagh, Caraman-Chiöj und Cataloi. Am 21. Mai ein ♂ erlegt.
 20. *Emberiza hortulana* (L.) 1758. B.
 Gemein im Buschwalde.
 21. *Miliaria calandra* (L.) 1758. B.
 Häufiger Brutvogel.
 22. *Alauda arvensis* (L.) 1758.
 Als Brutvogel nicht häufig, wohl aber auf dem Zuge.
Alauda nigra Falk. 1760; *Alauda yellowiensis* Forst. 1767.
 Cfr. Teil III.
 23. *Melanocorypha calandra* (L.) 1766. B.
 Äusserst gemein, aber nur in der typischen Form.
 24. *Melanocorypha sibirica* Gm. 1788. *
 Cfr. Teil III.
 25. *Calandrella brachydactyla typica* (Leisl.) 1814. B.
 Sehr häufiger Brutvogel. Cfr. Teil III.
 26. *Galerita cristata* (L.) 1758.
 Gemein.
 27. *Lullula arborea* (L.) 1758. B.
 Gemeiner Waldvogel. Cfr. Teil III.
 28. *Motacilla alba* (L.) 1758. B.
 Auf dem Zuge massenhaft; an geeigneten Stellen auch zur Brutzeit häufig.
 29. *Motacilla melanope* (Pall.) 1776. B.
 Am 4. April ♂ ad. bei Ciucurova erlegt.
 30. *Motacilla flava typica* (L.) 1759. B.
 Auf dem Zuge bis in den Mai hinein nicht eben häufig und *nur* in der typischen Form.
 31. *Anthus trivialis* (L.) 1758. B.
 Im Walde ziemlich häufig und ebenso auf dem Zuge in den Lagunen.
 32. *Anthus pratensis* (L.) 1758.
 Anscheinend selten, da nur am 29. und 30. März in einzelnen Exemplaren angetroffen.

33. *Anthus cervinus* (Pall.) 1811. B.

Vonulása alatt, melyet 26 napon át észleltem, egészen közönséges jelenségnek találtam.

34. *Anthus campestris* (L.) 1758. B.

A sivatagok dombjain jócskán gyakori fészkelő.

35. *Certhia familiaris brachydactyla* (Chr. L. Brehm) 1831. B.

Úgy látszik ritka, mert csak egyetlen párt találtam április 11-én Han-Cearca mellett.

36. *Sitta europaea caesia* (M. u. Wolff) 1810. B.

Nem épen gyakori, de minden erdőben megtalálható.

37. *Parus maior* (L.) 1758.

Közönséges a hegyi erdőkben s minden fával környezett mocsáron.

38. *Parus coeruleus* (L.) 1758.*

Ugyanazokon a helyeken él mint az előbbi, de még nagyobb számban.

39. *Parus lugubris* (Natt.) 1815. B.

Erdős hegyeken mindenütt, de kivált Han-Cearca környékén közönséges.

40. *Parus communis* (Baldenst.) 1827. B.

Elterjedése meglehetősen azonos az előbbivel. A magammal hozott darab TSCHUSI lovag és KLEINSCHMIDT úr szíves meghatározása szerint *P. communis stagnatilis* (Br.)

41. *Aegithalus caudatus typicus* (L.) 1758. V. ö. a III. részszel.

42. *Panurus biarmicus* (L.) 1758. B.

Mindenütt igen közönséges; még a kevertvízű (félíg sós) báltákban is, a hol egészen sűrű nád-ságok vannak.

43. *Remiza pendulina* (L.) 1758.*

A deltában közönséges, de úgy látszik nem hatol el a brak-vizes (félíg sós vizes) területekig.

44. *Regulus regulus* (L.) 1758.*

Márczius 28-án Pascha-Kázlánál észleltem néhányat s löttem egy himet.

45. *Regulus ignicapillus* (Chr. L. Brehm) 1820. B.

Márczius végén jócskán gyakori a vonuláson.

46. *Lanius minor* (Gm.) 1788. B.

Jó gyakori. Először május 7-én láttam.

47. *Lanius collurio* (L.) 1758. B.

Csak május 8-án érkezett meg s nem akkora számban, mint várható lett volna.

48. *Ampelis garrulus* (L.) 1758. V. ö. a III. részszel.

49. *Sylvia nisoria* (Bechst.) 1795. B.

Igen gyakori a bokros erdőkben.

33. *Anthus cervinus* (Pall.) 1811. B.

Während des Zuges, wo er 26 Tage hindurch beobachtet wurde, jedenfalls eine ganz gemeine Erscheinung.

34. *Anthus campestris* (L.) 1758. B.

Ziemlich häufiger Brutvogel der Steppen-
hügel.

35. *Certhia familiaris brachydactyla* (Chr. L. Brehm.) 1831. B.

Anscheinend selten, da ich nur einem Pärchen am 11. April bei Han-Cearca begegnete.

36. *Sitta europaea caesia* (M. u. Wolff.) 1810. B.

Nicht gerade häufig, doch in allen Wäldern.

37. *Parus maior* (L.) 1758.

Gemein in den Bergwäldern, sowie an allen von Baumwuchs umgebenen Sümpfen.

38. *Parus coeruleus* (L.) 1758.*

An denselben Örtlichkeiten, aber noch häufiger.

39. *Parus lugubris* (Natt.) 1815. B.

Überall auf den bewaldeten Bergen; besonders um Han-Cearca gemein.

40. *Parus communis* (Baldenst.) 1827. B.

Ziemlich in gleicher Weise wie die Trauerweise verbreitet. Ein mitgebrachtes Exemplar gehört nach der freundlichen Bestimmung der Herren v. TSCHUSI und KLEINSCHMIDT zu *P. communis stagnatilis* (Br.).

41. *Aegithalus caudatus typicus* (L.) 1758.

Cfr. Teil III.

42. *Panurus biarmicus* (L.) 1758. B.

Überall äusserst gemein; selbst in den brackigen Batten, wo ganz dichte Rohrbestände vorhanden sind.

43. *Remiza pendulina* (L.) 1758.*

Im Delta gemein, ohne jedoch dem Anscheine nach in das brackige Gebiet vorzudringen.

44. *Regulus regulus* (L.) 1758.*

Am 28. März bei Pascha Kázla einige beobachtet und ein ♂ erlegt.

45. *Regulus ignicapillus* (Chr. L. Brehm.) 1820. B.

Ende März ziemlich häufig auf dem Zuge.

46. *Lanius minor* (Gm.) 1788. B.

Recht häufig. Zuerst am 7. Mai.

47. *Lanius collurio* (L.) 1758. B.

Traf erst am 8. Mai ein und nicht in so grosser Menge, wie zu vermuten gewesen wäre.

48. *Ampelis garrulus* (L.) 1758. Cfr. Teil III.

49. *Sylvia nisoria* (Bechst.) 1795. B.

Sehr häufig in den Buschwäldern.

50. *Sylvia sylvia* (L.) 1758. B.

Mindenütt igen közönséges; helyenkint, a hol sem fa sem bokor nincs, egészen mezei madárrá lett. Hasonló eset fordul elő HOMEYER E. és TANCRÉ szerint a kopár pomeraniai Hiddensöe szigeten is, a hol ez a madár égerlyukakban költ.

51. *Sylvia curruca* (L.) 1758. B.

Csaknem ép annyira gyakori, mint az előbbi.

52. *Sylvia atricapilla* (L.) 1758.

A belföldön sehol sem akadtam rá s csak néhányszor hallottam hangját a Duna mentén Galacz és Černavoda közt, valamint az utóbbi helység kertjeiben.

53. *Sylvia simplex* (Lath.) 1787.

Úgy hiszem, ezt a fajta különböző alkalmakor halottam Jurilofka és Babadagh között, de nem bizonyosodhattam meg benne. *Mindenesetre* igen ritka ezen a területen, bár jelenlétét SINTENIS és Comte ALLÉON kimutatta.

54. *Phylloscopus trochilus* (L.) 1758. B.55. *Phylloscopus rufus* (Bechst.) 1807. B.

Mindkettő mindenütt gyakori a vonuláson, különben gyéren található az erdőségekben. V. ö. a III. részszel.

56. *Hypolais philomela* (L.) 1758.

A Duna mentén s a Pruth körül sokszor halottam, a belföldön azonban épen nem láttam.

57. *Acrocephalus schoenobaenus* (L.) 1758.58. *Acrocephalus arundinaceus* (L.) 1758.59. *Acrocephalus streperus* (Vieill.) 1817.

Mindenütt megtalálható ez a három faj a mocsarak nádasáiban, de épen nem nagy számban.

60. *Acrocephalus palustris* (Bechst.) 1802.

Csak a Tulcea és Černavoda közötti dunaszigeteken s az utóbbi helység környékén hallottam. V. ö. a III. részszel.

61. *Luscinola melanopogon* (Temm.) 1815. B.

A vonuláson egyesével fordult elő a Pascha-Kázla melletti túskebokrokron; a deltában Moru-Ghiöl mellett helyenkint közönséges; a brakvizes mocsarakban azonban nem lakik.

62. *Locustella luscinioides* (Savi) 1824. B.

A Ciucurova nevű hegyi faluban átvonulása közben kaptam meg. A deltában helyenkint közönséges, még annak brakvizes részeiben is.

63. *Merula merula* (L.) 1758.

Gyakori a hegyi erdőségekben; vonuláson a tengerpart mentén is található.

64. *Turdus musicus* (L.) 1758.

Márczius 28-án vonult a tengerpart mentén; az erdők gyakori lakója.

50. *Sylvia sylvia* (L.) 1758. B.

Überall äusserst gemein; stellenweise ist sie sogar ein reiner Feldvogel baum- und strauchloser Gegenden. Dies ist nach E. v. HOMEYER und TANCRÉ auch auf der kahlen pommerischen Insel Hiddensöe der Fall, wo sie in Mäuselöchern brütet.

51. *Sylvia curruca* (L.) 1758. B.

Fast ebenso häufig wie die vorige.

52. *Sylvia atricapilla* (L.) 1758.

Im Binnenlande nirgends gefunden und nur einigemal auf der Donau zwischen Galatz und Černavoda, sowie in den Gärten dieser letzteren Stadt gehört.

53. *Sylvia simplex* (Lath.) 1787.

Ich glaube diese Art verschiedentlich zwischen Jurilofca und Babadagh gehört zu haben, ohne indessen den Beweis dafür erbringen zu können. Sie ist *jedenfalls* äusserst selten, jedoch schon von SINTENIS und Comte ALLÉON für das Gebiet nachgewiesen.

54. *Phylloscopus trochilus* (L.) 1758. B.55. *Phylloscopus rufus* (Bechst.) 1807. B.

Beide ziemlich häufig am Zuge, spärlich in den Wäldern. Cfr. T. III.

56. *Hypolais philomela* (L.) 1758.

Auf der Donau und am Pruth häufig gehört, im Binnenlande aber gar nicht beobachtet.

57. *Acrocephalus schoenobaenus* (L.) 1758.58. *Acrocephalus arundinaceus* (L.) 1758.59. *Acrocephalus streperus* (Vieill.) 1817.

Zwar überall im Röhrlicht der Sümpfe vertreten, aber durchaus nicht sehr zahlreich.

60. *Acrocephalus palustris* (Bechst.) 1802.

Nur auf den Donauinseln zwischen Tulcea und Černavoda, sowie in der Umgebung dieser letzteren Stadt gehört. Cfr. Teil III.

61. *Luscinola melanopogon* (Temm.) 1815. B.

Auf dem Zuge vereinzelt in Dornhecken bei Pascha-Kázla; stellenweise gemein im Delta bei Moru-Ghiöl; bewohnt jedoch nicht die brakigen Sümpfe.

62. *Locustella luscinioides* (Savi.) 1824. B.

Im Bergdorfe Ciucurova auf dem Durchzuge erhalten. Im Delta stellenweise gemein, auch in dessen brakigen Teilen.

63. *Merula merula* (L.) 1758.

Häufig in den Bergwäldern; ziehend auch längs der Küste.

64. *Turdus musicus* (L.) 1758.

Am 28. März Zug an der Küste; ist häufiger Waldbewohner.

65. *Turdus viscivorus* (L.) 1758. B.

Április 14-től 18-áig sokat láttam a delta s a Razim-laguna nádasiban. Az erdőben közönséges.

66. *Dauilias lusciniá* (L.) 1758.*

Csak a valódi fülemülét találtam a Babadagh és Jurilofka bokros erdőiben valamint a Duna füzes-szigetein, még pedig jó nagy számban.

67. *Erithacus rubecula* (L.) 1758.

Április első napjaiban észleltem néhányat Ciucurova mellett.

68. *Ruticilla phoenicura* (L.) 1758. B.

Az első április 19-én a nádasban. Úgy látszik nem fészkel, de azért a lagunák területén május elejéig közönséges jelenség a vonuláson.

69. *Saxicola oenanthe* (L.) 1758. B.

Az egész területen közönséges fészkelő.

70. *Saxicola leucomela* (Pall.) 1770. — *Saxicola morio* (Hempr. u. Ehrbg.) 1833. B.

A vonuláson egyesével találtam Bissericutza és Lag-Doljman szigetén. Gyakori Černavodánál.

71. *Pratincola rubetra* (L.) 1758. B.

Április végétől május közepéig közönséges átvonuló. Fészkelve nem találtam.

72. *Pratincola rubicola* (L.) 1766. B.

Csak márczius 28-án találtam 2 vagy 3 darabot Pascha-Kázla mellett.

73. *Tarrhaleus modularis* (L.) 1758. B.

Csak márczius 30-án láttam egyetlen egy hímét s április 2-án egy párt, a mely utóbbiakból a hímét lelőttem.

74. *Muscicapa grisola* (L.) 1758. B.

Május elején a nádasban, vonuláson.

75. *Ficedula atricapilla* (L.) 1766. B.

Április 22-én Jurilofkánál egy vén hímét lőttem, május 6. és 7-én néhány nőtényt láttam a delta nádasában.

76. *Chelidonaria urbica* (L.) 1758.

Az első április 21-én; május elején több darab vonult át Jurilofkán. Úgy látszik ez a faj a terület északkeleti részében csaknem teljesen hiányzik; megtelepedve *gyéren* találtam Tulcea-ban és Galacson, az utóbbi várostól kezdve fölfelé, valamint a Pruth mentén egyre nagyobb számban.

77. *Clivicola riparia* (L.) 1758.

Jurilofkánál csak háromszor láttam vonuláson, először április 27-én, a Pruth alsó részében ellenben egyszer sem. A Duna mentén Tulceától fölfelé gyakoribb jelenség.

65. *Turdus viscivorus* (L.) 1758. B.

Vom 14. bis 18. April viele im Röhricht des Deltas und der Razim-Lagune. Gemein im Walde.

66. *Dauilias lusciniá* (L.) 1758.*

Nur die echte Nachtigall fand ich in den Buschwäldern von Babadagh und Jurilofca, wie auch auf den Weideninseln der Donau vor, und zwar ziemlich häufig.

67. *Erithacus rubecula* (L.) 1758.

Einzeln in den ersten Apriltagen bei Ciucurova beobachtet.

68. *Ruticilla phoenicura* (L.) 1758. B.

Die ersten am 19. April im Röhricht. Scheint nicht zu nisten, war aber im Lagunengebiet bis in den Mai hinein eine gewöhnliche Zugerscheinung.

69. *Saxicola oenanthe* (L.) 1758. B.

Gemeiner Brutvogel des ganzen Gebietes.

70. *Saxicola leucomela* (Pall.) 1770. *Saxicola morio* (Hempr. u. Ehrbg.) 1833. B.

Einzeln auf dem Zuge auf der Insel Bissericutza und am Cap Doljman. Häufig bei Černavoda.

71. *Pratincola rubetra* (L.) 1758. B.

Vom Ende April bis Mitte Mai gemeiner Durchzügler. Als Brutvogel von mir nicht beobachtet.

72. *Pratincola rubicola* (L.) 1766. B.

Nur am 28. März 2 oder 3 Stück bei Pascha Kázla.

73. *Tarrhaleus modularis* (L.) 1758. B.

Nur am 30. März ein einzelnes ♂ und am 2. April ein Pärchen gesehen, von welchem letzterem das ♂ erlegt wurde.

74. *Muscicapa grisola* (L.) 1758. B.

Anfang Mai im Röhricht auf dem Zuge.

75. *Ficedula atricapilla* (L.) 1766. B.

Am 22. April bei Jurilofca ein altes ♂ erlegt, am 6. und 7. Mai einige ziehende ♀ ♀ im Röhricht des Deltas beobachtet.

76. *Chelidonaria urbica* (L.) 1758.

Am 21. April die erste; Anfang Mai zogen mehrere bei Jurilofca durch. Diese Art scheint im NO der Provinz fast ganz zu fehlen; angesiedelt traf ich sie *spärlich* in Tulcea und Galatz, aber von letzterer Stadt aufwärts, sowie am Pruth immer zahlreicher.

77. *Clivicola riparia* (L.) 1758.

Bei Jurilofca nur dreimal auf dem Zuge beobachtet, zuerst am 27. April, am unteren Pruth dagegen gar nicht. An der Donau wird sie von Tulcea an stromaufwärts häufiger.

78. *Hirundo rustica* (L.) 1758.

Április 3-án érkezett meg s mindenütt otthonosnak látszik, még a deltai halásztelepeknél is. A többi évekéhez képest állítólag ez idén csekélyebb számban jelent meg.

79. *Gecinus viridis* (L.) 1758.80. *Gecinus viridicanus* (Wolf.) 1810.*

Nem épen ritka a Ciucurova, Atmagea és Han-Cearca melletti erdőségekben. Az előbbi különösen a Cocoşu zárdá körül gyakori.

81. *Dendrocopus minor* (L.) 1758. B.

Néha látható a hegyi erdőségekben.

82. *Dendrocopus medius* (L.) 1758.

Április 8-án láttam az egyetlen észlelt darabot; azon a fán mászkált, a melyen egy Vultur monachusnak volt a fészke. Természetesen nem löttem rá, mert a keselyüt vártam.

83. *Dendrocopus major* (L.) 1758. B.

Minden erdőben gyakori, a deltában is. V. ö. a III. részszel.

84. *Dendrocopus leuconotus* (Bechst.) 1802. B.

Nem épen gyakori, de azért minden erdőségben előfordul. V. ö. a III. részszel.

85. *Picus martius* (L.) 1758.

A Cocoşu-zárdánál és Ciucurova mellett észleltem, a mely utóbbi helyen állítólag fészkel is, de igen ritkán.

86. *Jynx torquilla* (L.) 1758.

Úgy látszik meglehetősen ritka. Május közepén Babadagnál, később a Cernavoda körül elterülő kertekben észleltem.

87. *Cuculus canorus* (L.) 1758.*

Április 8-án hallottam először. Az erdőben mindenütt előfordul s a folyamok báltáiban is; Cernavoda kertjeiben tömegesen.

88. *Micropus apus* (L.) 1758. B.

Április 21-én láttam az első átvonulókat. Alkalmas helyeken mindenütt nagy számban költ.

89. *Caprimulgus europaeus* (L.) 1758. B.

Május 4-én vonulnak az első Cap-Doljman mellett, utóbb ismételen mutatkozott a delta nádasában s a tengerfenyéren.

90. *Merops apiaster* (L.) 1758.

Az egész területen, úgy a Pruth körül is rendkívül közönséges.

91. *Upupa epops* (L.) 1758.

Már márczius 29-én láttam Cap-Doljman mellett, utóbb egészen május elejéig sok vonul keresztül. Úgy látszik mint fészkelő is elég közönséges.

92. *Alcedo ispida* (L.) 1758. B.

Április közepén elég gyakori a deltában és a

78. *Hirundo rustica* (L.) 1758.

Traf am 3. April ein und war überall zu Hause, selbst bei den Fischerei-Ansiedlungen im Delta. An Zahl soll sie gegen sonstige Jahre zurückgegangen sein.

79. *Gecinus viridis* (L.) 1758.80. *Gecinus viridicanus* (Wolf.) 1810.*

Nicht eben selten in den Waldungen bei Ciucurova, Atmagea und Han-Cearca. Ersterer namentlich beim Kloster Cocoşu häufig.

81. *Dendrocopus minor* (L.) 1758. B.

Einigemale in den Bergwaldungen.

82. *Dendrocopus medius* (L.) 1858. B.

Am 8. April sah ich das einzige beobachtete Exemplar an dem Horstbaume eines Kuttengeiers herumklettern, mochte aber natürlich des erwarteten Geiers wegen nicht schiessen.

83. *Dendrocopus maior* (L.) 1758. B.

Häufig in allen Wäldern, auch im Delta. Cfr. Teil III.

84. *Dendrocopus leuconotus* (Bechst.) 1802. B.

Nicht eben häufig, doch in allen Walddistrikten. Cfr. Teil III.

85. *Picus martius* (L.) 1758.

Beim Kloster Cocoşu und bei Ciucurova beobachtet, in welcher letzterer Gegend er auch brüten soll, jedoch sehr selten.

86. *Jynx torquilla* (L.) 1758.

Scheint ziemlich selten zu sein. Mitte Mai bei Babadagh, später in den Gärten von Černavoda.

87. *Cuculus canorus* (L.) 1758.*

Zuerst am 8. April gehört. Überall im Walde und auf den Strombaltzen; bei Černavoda massenhaft in den Gärten.

88. *Micropus apus* (L.) 1758. B.

Die ersten Durchzügler am 21. April beobachtet. An geeigneten Stellen überall häufiger Brutvogel.

89. *Caprimulgus europaeus* (L.) 1758. B.

Am 4. Mai zuerst durchziehend bei Cap Doljman, später wiederholt im Deltaröhricht und auf der Düne gesehen.

90. *Merops apiaster* (L.) 1758.

Im ganzen Gebiete wie auch am Pruth ausserordentlich gemein.

91. *Upupa epops* (L.) 1758.

Schon am 29. März bei Cap Doljman gesehen, später bis in den Mai hinein viele Durchzügler angetroffen. Scheint auch als Brutvogel ziemlich gemein zu sein.

92. *Alcedo ispida* (L.) 1758. B.

Mitte April ziemlich häufig im Delta und auf

Razim nádas szigetein, szórványosabban található a Pruth körül s a folyambáltákban. V. ö. a III. részszel.

93. *Coracias garrula* (L.) 1758. B.

Igen közönséges az erdőkben. Május második felében ismételtén láttam a mint Razim fölött vonult.

94. *Bubo bubo* (L.) 1758. (Buha.). B.

A Cap-Dolojman szikláiban két pár lakott. Nem oly gyakori már, mint a hogy a régebbi jelentések állítják, de azért még mindig nem nagyon ritka az erdőkben s állítólag a Duna medrének terasszain s meredek parti szikláin még nagyobb számban fordul elő.

95. *Carine noctua* (Scop.) 1769.

Elég gyakran észleltem; valamennyi a tipikus- és nem a *meridionalis* alakhoz tartozik; gyakran nappal is mozgolódtak a szélmalmon s a falusi házak tetején.

96. *Asio accipitrinus* (Pall.) 1771.

Csak egyszer láttam, márczius 30-án, vetésföldön ült.

97. *Syrnium aluco* (L.) 1758.

Elég gyakran halottam az erdőkben.

98. *Pandion haliaëtus* (L.) 1758. B.

WIEDERSPERG báró lőtt egy vén hímest ebből az alsó Dunán oly ritka sasfajból, s ez a darab azóta mint az erről a területről való egyetlen bizonyító példány az említett báró szívességéből a Bosznia-Herzegovina-i országos múzeum birtokába került.

99. *Gyps fulvus* (Gm.) 1788. B.

A Cap-Dolojman szikláiban fészkelve találtam ezt a keselyüt. Az egész belföldön közönséges jelenség, minden dögön csakhamar megjelen s határozottan sokkal gyakoribb mint az alább következő faj.

100. *Vultur monachus* (L.) 1766. B. (Kara-Kartal).

Az előbbi jelentésekéhez képest sokkal kisebb mennyiségben található, de azért még mindig rendes fészkelő az erdős hegyeken. V. ö. a III. részszel.

101. *Neophron percnopterus* (L.) 1758.

Cernavodától alább észleltem. A terület északkeleti részében minden esetre ritka s állítólag Jurilofkánál jelenik meg hébe-korba.

102. *Circus cyaneus* (L.) 1766.*

Márczius végén elég nagy számban vonult keresztül; később is láttam többször. A vén hímest

den Rohrinsel des Razim, zerstreuter am Pruth und in den Strombalten. Cfr. Teil III.

93. *Coracias garrula* (L.) 1758. B.

Sehr gemein in den Wäldern. In der zweiten Hälfte des Mai sah ich sie wiederholt über den Razim ziehen.

94. *Bubo bubo* (L.) 1758. B. (Buha).

In den Felsen des Cap Dolojman hielten sich 2 Paare auf. So häufig, wie die alten Berichte angeben, ist er wohl nicht mehr, kommt aber immerhin in den Wäldern nicht allzu selten vor und soll in den Terrassen und Steilhängen des Donaubettes, sowie auf den Strominseln noch zahlreicher sein.

95. *Carine noctua* (Scop.) 1769.

Die ziemlich häufig beobachteten Steinkäuze gehörten alle der typischen grauen und nicht der *Meridionalis*-Form an und trieben sich oft bei Tage auf den Windmühlen und Dächern der Dörfer herum.

96. *Asio accipitrinus* (Pall.) 1771.

Nur einmal, am 30. März, auf einem Saatfelde sitzend angetroffen.

97. *Syrnium aluco* (L.) 1758.

Ziemlich oft in den Wäldern gehört.

98. *Pandion haliaëtus* (L.) 1758. B.

BARON WIEDERSPERG erlegte bei Issacea ein altes ♂ dieses für die untere Donau so seltenen Adlers, welches seitdem als einziges Belegexemplar für diese Gegend durch die Liebesswürdigkeit des genannten Herrn in den Besitz des bosnisch-herzeg. Landesmuseums übergegangen ist.

99. *Gyps fulvus* (Gm.) 1788. B.

Horstend traf ich den Weisskopfgeier in den Felsen des Cap Dolojman. Er ist eine gewöhnliche Erscheinung im ganzen Binnenlande, taucht bei jedem Aase sehr bald auf und ist entschieden weitaus häufiger wie die folgende Art.

100. *Vultur monachus* (L.) 1766. B. (Kara-Kartal.)

Hat an Menge den Angaben der früheren Berichte gegenüber bedeutend abgenommen, ist aber immer noch ein regelmässiger Brutvogel der Waldgebirge. Cfr. Teil III.

101. *Neophron percnopterus* (L.) 1758.

Unterhalb Cernavoda gesehen. Im NO der Provinz jedenfalls selten, wo er ab und zu bei Jurilofca erscheinen soll.

102. *Circus cyaneus* (L.) 1766.*

Ende März ziemlich häufig auf dem Durchzuge; auch später wiederholt gesehen. Die alten

ket röptükben könnyü megkülönböztetni a *Circus macrurus*tól (Gm.).

103. *Circus macrurus* (Gm.) 1771. B.

Eléggé gyakori, de épen nem közönséges. Többnyire a part mentén vonulva észleltem.

Circus pygargus (L.) 1758.

Csak mellékesen sorolom fel, mert nem tudtam bizonyító példányt szerezni s mert ha csak nem öreg hím, könnyen összetéveszthető az előbbi fajjal. Bizonyosnak tartom, hogy április 15-én Kara-ebil s április 22-én Cap-Dolojman körül láttam meglehetősen számban.

104. *Circus aeruginosus* (L.) 1758. B.

Igen közönséges minden báltában. V. ö. a III. részszel.

105. *Astur palumbarius* (L.) 1758.

A Jurilofka és a Ciucurova mellett elterülő erdőben észleltem; de úgy látszik nem gyakori jelenség.

106. *Accipiter nisus* (L.) 1758. B.

Közönséges, a vonuláson is. V. ö. a III. részszel.

Astur brevipes (Severtz.) 1850.

Április 2-án láttam ezt a karvalyt Ciucurova mellett az erdőben. Röpülési képe, de kivált az ölyvéhez hasonló füttyölő hangja tünt fel. REISER O.* a törpe karvaly hangját átható «ki-wick»-nak mondja, FÜHRER* pedig hasonlóknak tartja azt a nyaktekeres (*Jynx torquilla*) hangjához s ezt a kettőt meglehetősen egyezőnek találtam. Minden esetre korai egy kissé ez az adat a törpe karvalyra nézve s minthogy bizonyító darabom nincs s utóbb egyáltalán nem láttam más karvalyt mint a közönségest, mindezekért szám nélkül sorolom fel ezt a madarat.

Dr. CULLEN ezt a fajt mint épen Ciucurova környékén fészkelőt sorolja fel s minthogy az említett helység határában levő Židina-völgynek egészen olyan a jellege mint azoknak a helyeknek, melyeket SSOMOW az *Astur brevipes* kedvelt fészkelő helyeiként említ és minthogy ezenkívül Comte ALLÉON ezt a fajt mint rendes tavaszi és őszi átvonulót írja le, nem kételkedem, hogy e madár a melegébb évszakokban költ is annak a sok apróbb ragadozó fészkeknek némelyikében, a melyet az ottani erdőkben láttam.

107. *Buteo buteo typicus* (L.) 1758. B.

Igen gyakori a vonuláson s utóbb is az erdőkben. V. ö. a III. részszel.

♂ ♂ sind im Fluge leicht von *Circus macrurus* (Gm.) zu unterscheiden.

103. *Circus macrurus* (Gm.) 1771. B.

Ziemlich häufig, aber durchaus nicht gemein. Meist längs der Küste ziehend beobachtet.

Circus pygargus (L.) 1758.

Diese Weihe führe ich nur beiläufig mit an, da kein Belegexemplar beschafft wurde und sie, von den alten ♂ ♂ abgesehen, nur zu leicht mit der Steppenweihe verwechselt werden kann. Mit Bestimmtheit glaube ich sie am 15. April bei Kara-ebil und am 22. April in ziemlicher Anzahl am Cap Dolojman gesehen zu haben.

104. *Circus aeruginosus* (L.) 1758. B.

Äusserst gemein in allen Balten. Cfr. Teil III.

105. *Astur palumbarius* (L.) 1758.

Im Walde bei Jurilofca und Ciucurova beobachtet; scheint aber nicht häufig zu sein.

106. *Accipiter nisus* (L.) 1758. B.

Gemein, auch auf dem Zuge. Cfr. Teil III.

Astur brevipes (Severtz.) 1850.

Einen im Walde bei Ciucurova gesehenen Sperber notirte ich am 2. April unter diesem Namen. Sowohl das Flugbild, als ganz besonders der bussardartig pfeifende Ruf waren mir aufgefallen. O. REISER* nennt die Stimme junger Zwerghabichte ein durchdringendes «ki-wük», und v. FÜHRER* erwähnt ihre Ähnlichkeit mit der des Wendehalses, was also beides annähernd übereinstimmen würde. Allerdings ist das Datum für den Zwerghabicht etwas früh, und da ich kein Belegexemplar besitze, später überhaupt keinem anderen, als dem gewöhnlichen Sperber begegnete, so führe ich ihn nur ohne Nummer mit auf. Dr. CULLEN führt die Art als Brutvogel gerade für die Gegend von Ciucurova an, und da das Thal von Židina daselbst genau das Gepräge trägt, welches SSOMOW für die Lieblingsbrutplätze des kurzzeiligen Sperbers angibt, und da ausserdem Comte ALLÉON ihn einen regelmässigen Durchzügler für beide Zugsperioden nennt, so zweifle ich gar nicht, dass er in vorgerückterer Jahreszeit auch ein Bewohner jener zahlreichen kleinen Raubvogelhorste ist, welche ich in den dortigen Wäldern fand.

107. *Buteo buteo typicus* (L.) 1758. B.

Sehr häufig auf dem Zuge, wie später in den Wäldern. Cfr. Teil III.

* Mat. z. Orn. Balc. IV. p. 105.

* Mat. z. Orn. Balc. IV., p. 105.

108. *Buteo buteo desertorum* (Daud.) 1800.

Han-Cearca mellett egy párját, április 6-án nagy számban láttam vonuláson Atmageánál.

109. *Aquila pennata* (Gm.) 1788.

Csak egyetlen igen fakó színezetű darab került a szemem elé; Babadagh közelében szállt fel előttem, a műút széléről, tőlem csekély távolságra.

110. *Aquila maculata pomarina* (Chr. L. Brehm) 1831. B.

Az egész területen eléggé gyakori.

111. *Aquila maculata typica* (Gm.) 1788.

Úgy látszik ritkább ez a sas azon a területen, a melyet bejártam. Láttam ugyan néhányszor feltűnően sötét színű sasokat, a melyeket hajlandó voltam e fajhoz tartozóknak tartani, de minthogy a megvilágítás effektusai tudvalevőleg igen könnyen megtéveszthetik a figyelőt, nem vagyok egészen biztos az észlelésemben. De láttam kitömött bizonyító példányokat Galaezon a cs. és kir. alkonzulnál, dr. WIPPERN urnál valamint a cs. és kir. építkezési tanácsosnál TONCOURT urnál s ezek a darabok a dobrudzsai Azaklau vidékéről, illetőleg a Pruth völgyéből valók. Mind a két úr biztosított arról, hogy ilyen sötét színű sasok nem épen ritkák azon a területen.

112. *Aquila maculata orientalis* (Cab.) 1854.

Márczius 30-án két sast láttam, a melyekről biztos vagyok, hogy ehez a formához tartoznak. Nagyságra elérték az *A. imperialist*, de egészen a lármás-sas típusának jegyeit mutatták: röpielési képük, színezetük s a világos folt hiánya a fejük tetején egészen erre a formára vall. Ez a sas, a melynek a Dobrudszában való jelenlétét már többször kimutatták, úgy látszik a területnek inkább a déli részeiben tartózkodik. Többször láttunk ugyan ilyenforma nagyobb sasokat, de egyszer sem tudtuk faji hovátartozásukat biztosan megállapítani.

Aquila rapax (Temm.) 1815. V. ö. a III. részszel.

113. *Aquila melanaëtus* (L.) 1758.*

Mindenütt megfordul, de ritkábban mint a hogy vártam volna. A Pruth torkolatának közelében láttam egy igen szép kis termetű himet. Csodálatos módon igen ritkán látszik a Pruth felső folyásánál; TONCOURT úr legalább, a ki igen jól ismeri e folyó környékének ragadozó

108. *Buteo buteo desertorum* (Daud.) 1800.

In einem Paare bei Han-Cearca und am 6. April zahlreich auf dem Zuge bei Atmagea beobachtet.

109. *Aquila pennata* (Gm.) 1788.

Nur ein sehr fahl gefärbtes Stück des Zwergadlers gelangte zur Beobachtung, welches nahe vor mir auf der Chaussée bei Babadagh vom Strassenraime aufflog.

110. *Aquila maculata pomarina* (Chr. L. Brehm.) 1831. B.

Im ganzen Gebiete ziemlich häufig.

111. *Aquila maculata typica* (Gm.) 1788.

Der Schelladler scheint in dem von mir bereisten Gebiete selten zu sein. Einigemal sahen wir wohl Schreiadler von auffallend dunkler Färbung, welche ich als Schelladler anzusprechen geneigt war, doch täuschen bekanntlich Beleuchtungseffekte in dieser Beziehung ausserordentlich, so dass ich meiner Sache nicht ganz sicher bin. Dagegen sah ich ausgestopfte Belegexemplare in Galatz bei dem k. u. k. Vicekonsul Herrn DR. WIPPERN und bei Herrn k. u. k. Oberbaurat v. TONCOURT, die aus der Gegend von Azaklau in der Dobrudscha, bezgl. aus dem Pruththale stammten. Beide Herren versicherten mir, dass solche dunkle Adler nicht eben selten vorkämen.

112. *Aquila maculata orientalis* (Cab.) 1854.

Am 30. März sah ich ein Adlerpaar, welches ich mit Bestimmtheit als zu dieser Form gehörig betrachte. Es waren Vögel von der Grösse des Kaiseradlers, aber mit dem ausgesprochenen Typus vom Schreiadler, dem sie im Flugbilde vollständig und in der Färbung bis auf das Fehlen der lichten Kopfplatte glichen. Dieser für die Dobrudscha schon oft nachgewiesene Adler scheint mehr dem südlichen Teile des Landes anzugehören. Wir begegneten zwar noch wiederholt solch grossen Adlern mit Schreiadlertypus, jedoch ohne durch genaues Beobachten in die Lage versetzt zu werden, sicher über die Artzugehörigkeit entscheiden zu können.

Aquila rapax (Tem.) 1815.

Cfr. Teil III.

113. *Aquila melanaëtus* (L.) 1758.*

Zwar allenthalben, aber doch wider Erwartung selten. Nahe der Pruthmündung sah ich ein sehr kleines ♂. Merkwürdig ist, dass er am oberen Pruth äusserst selten zu sein scheint, da Herr v. TONCOURT, ein genauer Kenner der Raubvogelwelt dieses Flusses, während seiner lang-

madarait, sok évi működése alatt itt egészben csak 2 ilyen sast látott és lőtt egy őszön. Fészkelési körülményeit lásd a III. részben.

114. *Haliaeetus albicilla* (L.) 1758.*

Igen közönséges a Dunán, melynek minden füzes szigetén fészkel, kevésbbé gyakori, de azért rendes jelenség a lagunákon. A nád közt való fészkeléséről, melyet SINTENIS említ, nem volt módom meggyőződhetni. Egy pár Jurilofkánál, egy másik a Țuțujaton Han-Cearca fölött látszott fészkelni.

115. *Circaetus gallicus* (Gm.) 1788. B.

Nem épen ritka s mindenfelé az erdőben előfordul.

116. *Milvus milvus* (L.) 1758.

Április 7. és 8-án láttam két párt a Han-Cearca közelében levő erdős hegyoldalon; fészekrakással, illetőleg párosodással voltak elfoglalva. Egy más pár rendszeren a babadaghi kórház közelében lévő legelőn tartózkodott s valószínűleg a közeli hegyi erdőben költött.

117. *Milvus migrans* (Bodd.) 1793.

Márczius 28-án láttam már. A terület belsejében nem ritka, a deltában jó gyakori s a folyambáltákban Cernavodáig igen közönséges.

118. *Pernis apivorus* (L.) 1758.

Április 2-án láttam két darabot Ciucurovánál az erdőben, 4-én pedig több darab hosszabb ideig keringett a nevezett falu fölött s ekkor jól felismerhettem őket.

119. *Falco peregrinus* (Tunst.) 1771.

Márczius végén észleltem néhányszor a Razim partjain.

120. *Falco subbuteo* (L.) 1758.*

Ismételten láttam Jurilofkánál s egyesével a Duna mentén is. Úgy látszik nem igen gyakori.

121. *Hierofalco lanarius* (Pall.) 1811. B.

Határozottan a leggyakoribb sólyma a Dobrudzsának; minden erdőben szinte közönséges s még a deltában is mindenütt megtalálható, a hol a folyamágak mentén kicsiny, ligetszerű erdő áll. V. ö. a III. részszel.

122. *Cerchneis tinnunculus* (L.) 1758.*

A pusztás vidékeken jó gyakori.

123. *Cerchneis vespertinus* (L.) 1766. B.

Először márczius 27-én láttam egy himet Jurilofkánál; április 12-én Cziganka völgyében találtam 2 látszólag pározott darabot. A Portitza melletti fenyéren átvonuló kékvércsüket még április vége felé is láttunk.

Aquila. V.

jährigen Thätigkeit daselbst, nur in einem Herbste 2 dieser Adler beobachtete und erlegte. Über das Brutgeschäft Cfr. Teil III.

114. *Haliaeetus albicilla* (L.) 1758.*

Äusserst gemein an der Donau, wo er auf allen Weideninseln horstet, weniger häufig, wenn auch regelmässig in den Lagunen. Über das von SINTENIS erwähnte Horsten im Rohre konnte ich mir keine Gewissheit verschaffen. Ein Pärchen scheint bei Jurilofca, ein anderes am Țuțujat oberhalb Han-Cearca gehorstet zu haben.

115. *Circaetus gallicus* (Gm.) 1788. B.

Nicht eben selten in allen Wäldern.

116. *Milvus milvus* (L.) 1758.

Am 7. und 8. April beobachtete ich zwei Pärchen des roten Milan, welche an der waldigen Berglehne unweit des Dorfes Han-Cearca mit dem Horstbau, bezgl. der Paarung beschäftigt waren. Ein weiteres Pärchen trieb sich gewöhnlich auf den Hutweiden in der Nähe des Spitals von Babadagh herum und mochte wohl in den nahen Bergwäldern horsten.

117. *Milvus migrans* (Bodd.) 1793.*

Schon am 28. März gesehen. Im Binnenlande nicht selten, im Delta recht häufig und in den Strombalten bis Cernavoda äusserst gemein.

118. *Pernis apivorus* (L.) 1758.

Am 2. April sah ich 2 Stück im Walde bei Ciucurowa, und am 4. kreisten ihrer mehrere längere Zeit hindurch über diesem Dorfe selbst, wobei ich sie genau erkennen konnte.

119. *Falco peregrinus* (Tunst.) 1771.

Einigemal Ende März an den Ufern des Razim beobachtet.

120. *Falco subbuteo* (L.) 1758.*

Wiederholt bei Jurilofca, auch vereinzelt längs der Donau gesehen. Scheint nicht sehr häufig zu sein.

121. *Hierofalco lanarius* (Pall.) 1811. B.

Entschieden der häufigste Falke der Dobrudzscha; in allen Wäldern geradezu gemein und selbst im Delta überall da anzutreffen, wo längs der Flussarme kleine, auenartige Wälder stehen. Cfr. Teil III.

122. *Cerchneis tinnunculus* (L.) 1758.*

In den Steppengegenden recht gemein.

123. *Cerchneis vespertinus* (L.) 1766. B.

Zuerst am 27. März bei Jurilofca ♂ ad. beobachtet; am 12. April traf ich im Thale von Cziganka ein anscheinend gepartes Pärchen. Auf der Düne bei Portitza sahen wir durchziehende Rotfussfalken noch bis gegen Ende April.

124. *Pelecanus onocrotalus* (L.) 1758., (Bábitz) B.

Majd kisebb, majd nagyobb csapatokban található a Dunán s a lagunákban, de már semmi esetre sem oly nagy számban, mint azelőtt. Azon a területen, a melyet bejártam már évek óta nincs nagyobb kolónia. V. ö. a III. részszel.

125. *Pelecanus crispus* (Bruch.) 1832. B. (Bábitz).

Elszórtan fészkel a deltában. V. ö. a III. részszel.

126. *Phalacrocorax carbo* (L.) 1758. B. (Veliki vagy Baklan mare).

Rendes jelenség minden báltában s lagunában. A Dunán s a Pruthon. A Sinoi limánban május közepe táján folyton növekedett a száma.

127. *Phalacrocorax pygmaeus* (Pall.) 1773. B. (Maly vagy Baklân mic).

Nagyon gyakori Moru-Ghiöl mellett a Szent-György vizágon. Egy ott elejtett nőstényben csaknem egészen érett tojást találtam, valószínű tehát, hogy azon a vidéken költött is ez a faj.

128. *Anser anser* (L.) 1758.*

A Dunán, a deltában valamint az alsó Pruth báltáiban helyenkint igen nagy számban költ. Május 23-án Issaceánál sok párt láttam a parti báltákban részben már jól megnőtt fiaitól környezve. A braklagunákból sem hiányzik egészen, s úgy látszik a Golovitza tó mocsaras részében költött is egy pár.

129. *Cygnus olor* (Gm.) 1788. B. (Lebeda).

Mindenütt elszórtan a dunai báltákban; a delta mocsarainak egészen elrejtett helyein költ, innen jár a lagunákra, a melyek sekély helyein keresi táplálékát. Ilyenkor nagyobb csapatokba verődnek s egyszer így 38 darabot számláltam össze belőlük.

130. *Tadorna tadorna* (L.) 1758. B. (Califar alb.).

Igen közönséges a keleti parton s itt sziklarepedésekben s a parti dombok földlyukaiban költ.

131. *Casarca casarca* (L.) 1768. B. (Califar-roşu, Caharca, Casarca).

A tengerpart sziklás részein nagy számban költ. Két párt rendesen láttam Jurilofka erdős halmai közt, a hol valószínűleg fészük is volt.

124. *Pelecanus onocrotalus* (L.) 1758. (Bábitz) B.

Bald in grösseren, bald in kleineren Scharen auf der Donau und in den Lagunen, keineswegs aber noch in solchen Massen, wie zu früheren Zeiten. In dem besuchten Gebiete befindet sich schon seit Jahren keine grössere Colonie mehr. Cfr. Teil III.

125. *Pelecanus crispus* (Bruch.) 1832. B. (Bábitz.)

Vereinzelter Brutvogel im Delta. Cfr. Teil III.

126. *Phalacrocorax carbo* (L.) 1758. B. (Veliki oder Baklân mare.)

Eine regelmässige Erscheinung in allen Bälten und Lagunen, auf der Donau, wie am Pruth. Im Sinoi-Liman gegen Mitte Mai an Zahl immer zunehmend.

127. *Phalacrocorax pygmaeus* (Pall.) 1773. B. (Maly oder Baklân mic.)

Sehr häufig in der Nähe von Moru-Ghiöl am St. Georgs-Arm. Da ein erlegtes ♀ nahezu legerife Eier hatte, dürften sie dort in der Gegend zum Brutgeschäfte geschritten sein.

128. *Anser anser* (L.) 1758.*

Auf der Donau und im Delta, sowie in den unteren Pruthbälten ein stellenweise sehr zahlreicher Brutvogel. Am 23. Mai sah ich bei Issacea viele Paare mit ihren teilweise bereits recht gross gewordenen Dunenjungen in den Uferbälten. Auch in den Bracklagunen fehlt sie nicht ganz, und scheint ein Pärchen im sumpfigen Teile des Sees Golovitza sogar gebrütet zu haben.

129. *Cygnus olor* (Gm.) 1788. B. (Lebeda.)

Überall zerstreut in den Donaubälten; brütet an ganz entlegenen Stellen der Deltasümpfe und besucht von da aus die Lagunen, in deren seichten Teilen er seiner Nahrung nachgeht. Sie vereinigen sich hierbei zu grösseren Flügen, in deren einen ich 38 Stück zählen konnte.

130. *Tadorna tadorna* (L.) 1758. B. (Califar alb.)

Sehr gemein an der Ostküste, wo sie sowohl in Felsritzen, wie in Erdlöchern der Strandhügel brütet.

131. *Casarca casarca* (L.) 1768. B. (Califar-roşu; Caharca, Casarca.)

Häufiger Brutvogel der Felspartieen an der Küste. 2 Paare regelmässig zwischen den Waldhügeln von Jurilofca, wo sie wohl ihr Nest hatten.

132. *Spatula clypeata* (L.) 1758.*

A Dunán, a deltában s a Pruth körül; a vonulás ideje alatt, de később is leggyakoribb kacsája a lagunáknak s a déli deltarésznek.

133. *Anas boschas* (L.) 1758.* (Rața).

A Dunán s a Pruth körül gyakori, a deltában Moru-Ghiöl mellett elszórtan, a lagunákban kis számban s csak a vonuláson fordul elő.

134. *Chaulelasmus streperus* (L.) 1758.*

A delta déli részében nem ritka és sokkal gyakoribb mint a tőkeruceza; fészkel a Sinoi és a Razim körüli ritkás náddal benőtt mocsarakban.

135. *Querquedula querquedula* (L.) 1758.*

Márcezius végén seregesen jár, a Razimon jó gyakori.

136. *Nyroca ferina* (L.) 1758.

Csak a Pruthon láttam néhány párt május 24-én.

137. *Nyroca nyroca* (Güld.) 1769.*

Meglehetősen közönséges a Duna baltjaiban s a Pruth körül, elszórtan minden lagunában is megtalálható.

138. *Fuligula fuligula* (L.) 1758.139. *Fuligula marila* (L.) 1766.140. *Clangula clangula* (L.) 1758.141. *Oedemia nigra* (L.) 1758.142. *Oedemia fusca* (L.) 1758.

Ezt az 5 fajt biztosan fölismertem azokban a nagy rucza csapatokban, a melyek márcezius utolsó napjaiban a Razim tó fölött Rug-Dolojman körül kószáltak. A csapatok nagy része a kerce és kontyos ruczából állott, ezek után következett számra nézve a füstös rucza; a hegyi- és a kormos récze végre aránylag kis százalékot adott, de azért még mindig tucatonként jelentkezett a nagy csapatokban, különösen márcezius 27. és 31-én.

143. *Mergus merganser* (L.) 1758.

Márcezius végén elég gyakori volt a Razimon.

144. *Mergus serrator* (L.) 1758.

Márcezius 27-én egy kis csapatot észleltem a Dolojman foknál, javarészüik him volt. Midőn április 29-én a Portița melletti fenyéren állottam, 5 hímöl és 2 nőtényből álló csapat vonult el mellettem oly közelségben, hogy pusztá szemmel is megláttam a hímek mellének rozsdabarna rajzolatát.

145. *Phoyx purpurea* (L.) 1766. B. (Çapura).

Az egész területen közönséges. A Pruth torkolata közelében láttam őket a mint fészkekhez való anyagokat vittek egy az orosz parton levő

132. *Spatula clypeata* (L.) 1758.*

Auf der Donau, im Delta und am Pruth. Während des Zuges und auch späterhin ziemlich die häufigste Ente der Lagunen und des südlichen Deltas.

133. *Anas boschas* (L.) 1758.* (Rața.)

Auf der Donau und am Pruth häufig, im Delta bei Moru-Ghiöl vereinzelt, in den Lagunen wenig und nur während des Zuges.

134. *Chaulelasmus streperus* (L.) 1758.*

Im südlichen Teil des Deltas nicht selten und weit häufiger als die Stockente, Brutvogel der schütterten Rohrsümpfe im Sinoi und Razim.

135. *Querquedula querquedula* (L.) 1758.*

Ende März scharenweise, am Razim ziemlich häufig.

136. *Nyroca ferina* (L.) 1758.

Nur am Pruth den 24. Mai in einigen Paaren beobachtet.

137. *Nyroca nyroca* (Güld.) 1769.*

Recht gemein in den Donaualten und am Pruth, spärlich auch in allen Lagunen.

138. *Fuligula fuligula* (L.) 1758.139. *Fuligula marila* (L.) 1766.140. *Clangula clangula* (L.) 1758.141. *Oedemia nigra* (L.) 1758.142. *Oedemia fusca* (L.) 1758.

Diese 5 Arten erkannte ich mit Bestimmtheit unter den grossen Entenschwärmen, welche sich in den letzten Märztagen auf dem See Razim in der Nähe des Cap Dolojman herum trieben. Das Gros dieser Schwärme bildeten Schell- und Reiherenten, denen der Zahl nach *Oe. fusca* folgte; Berg- und Trauerenten endlich bildeten einen verhältnissmässig geringen Percentsatz, waren aber immerhin noch zu Dutzenden unter den grossen Flügen vertreten, so namentlich am 27. und 31. März.

143. *Mergus merganser* (L.) 1758.

Ende März ziemlich oft am Razim.

144. *Mergus serrator* (L.) 1758.

Am 27. März ein kleiner Trupp beim Cap Dolojman, meist ♂♂. Am 29. April, als ich bei Portița auf der Düne stand, strich eine Kette von 5 ♀♀ und 2 ♂♂ so nahe an mir vorbei, dass ich mit unbewaffnetem Auge sogar die rostbraune Brustzeichnung der letzteren erkennen konnte.

145. *Phoyx purpurea* (L.) 1766. B. (Çapura).

Eine gemeine Erscheinung im ganzen Gebiete. Nahe der Pruthmündung sah ich sie Nistmaterial in eine kleine, mit Weidenbüschen

kicsiny fűzbokrokkal benőtt parti báltába, a hol tehát kolóniájuk lehetett, bár semmi esetre sem nagyobb számú fészekből.

146. *Ardea cinerea* (L.) 1758.*

Közönséges az egész területen. A Cernavodánál költő párok kolóniáját vagy 500 fészekre becsülöm.

147. *Herodias alba* (L.) 1758. B. (Çapura alba mare).

Gyéren láttam minden báltában, fészkelve Cernavodánál találtam. V. ö. III. részszel.

148. *Garzetta garzetta* (L.) 1766. B. (Çapura alba mic).

Valamivel gyakoribb mint az előbbi. V. ö. a III. részszel.

149. *Nycticorax nycticorax* (L.) 1758.*

Minden báltában többé-kevésbé rendes jelenlég. A cernavodai kolóniában mintegy 1000 pár költött.

150. *Ardeola ralloides* (Scop.) 1769. B.

A vonuláson gyéren mutatkozik a deltában s a lagunákban; gyakrabban a Dunán s a Pruth körül. Mintegy 100 pár lakott a cernavodai kolóniában.

151. *Ardetta minuta* (L.) 1766. B.

Meglehetősen gyéren van elszórva az egész területen.

152. *Botaurus stellaris* (L.) 1758.

Mindenütt ott van a báltákban, sőt helyenkint, mint Dranov mellett elég nagy számmal.

153. *Ciconia ciconia* (L.) 1758.

Márczius 27-én az első Jurilofkánál, 30-án tömegesen vonul. A bolgár és tatár falukban közönséges fészkelő, míg az orosz falvakban ritka vagy egészen hiányzik.

154. *Ciconia nigra* (L.) 1758.

A Dunán láttam Luncavița táján, a hol állítólag költ is a hegyi erdőkben.

155. *Plegadis falcinellus* (L.) 1766.*

Vonuláson a deltában s a lagunákon található; a Pruthnál s a Dunán is láttam.

156. *Platalea leucoderia* (L.) 1758. (Kasar = kaszáló), bizonyára a táplálkozásánál használt mozgólatai után.

Állítólag gyakran költ kolóniákban a delta déli részében; magam csak egyszer láttam néhány darabot a Pruthnál.

157. *Grus grus* (L.) 1758. B. (Kokor).

Tömegesen vonult át márczius utolsó napjaiban. Fészkel a deltában s a lagunákban.

bewachsene Uferbalte auf dem russischen Ufer, tragen, wo also eine allerdings nur unbedeutende Colonie bestanden haben dürfte.

146. *Ardea cinerea* (L.) 1758.*

Gemein im ganzen Gebiete. Die Zahl der in der Reihercolonie bei Cernavoda brütenden Paare schätze ich auf etwa 500.

147. *Herodias alba* (L.) 1758. B. (Çapura alba mare.)

Spärlich in allen Balten gesehen, brütend bei Cernavoda gefunden. Cfr. Teil III.

148. *Garzetta garzetta* (L.) 1766. B. (Çapura alba mic.)

Ist etwas häufiger wie der Silberreiher. Cfr. Teil III.

149. *Nycticorax nycticorax* (L.) 1758.*

In allen Balten eine mehr oder minder regelmäßige Erscheinung. In der Colonie von Cernavoda etwa 1000 Paare.

150. *Ardeola ralloides* (Scop.) 1769. B.

Auf dem Zuge spärlich im Delta und den Lagunen; häufiger auf der Donau und am Pruth. Etwa hundert Paare in der Colonie von Cernavoda.

151. *Ardetta minuta* (L.) 1766. B.

Ziemlich spärlich über das ganze Terrain zerstreut.

152. *Botaurus stellaris* (L.) 1758. Überall in den Balten, stellenweise sogar ziemlich häufig, so bei Dranow.

153. *Ciconia ciconia* (L.) 1758.

Am 27. März die ersten bei Jurilofca, am 30. Massenzug. Als Brutvogel in bulgarischen und tatarischen Dörfern gemein, während er in den russischen seltener ist oder ganz fehlt.

154. *Ciconia nigra* (L.) 1758.

In der Gegend von Luncavița an der Donau gesehen, wo er in den Bergwäldern brüten soll.

155. *Plegadis falcinellus* (L.) 1766.*

Auf dem Zuge im Delta und in den Lagunen; auch am Pruth und an der Donau beobachtet.

156. *Platalea leucoderia* (L.) 1758. (Kasar = der Mäher, wohl von den säbelnden Bewegungen bei der Nahrungsaufnahme.)

Soll öfters colonienweise im südlichen Delta brüten; ich selbst aber habe nur einmal am Pruth einige Exemplare gesehen.

157. *Grus grus* (L.) 1758. B. (Kokor.)

Massenhaft in den letzten Märztagen durchziehend. Brutvogel der Deltabalten und Lagunen.

158. *Anthropoides virgo* (L.) 1758. (Kokormic, Kokor cu capu alb).

Április 23-án 30—40 darabból álló csapat vonult magasan Jurilofka fölött észak felé. V. ö. a III. r.

159. *Otis tarda* (L.) 1758. (Drop).

A terület északkeleti részében nem igen gyakori. Babadagh és Pasa-Kázla mellett láttam néhányszor.

160. *Oedicnemus oedicnemus* (L.) 1758.

Néhány pár a parti fenyéren, a hol állítólag költ is.

161. *Aegialitis hiaticola* (L.) 1758.*

162. *Aegialitis dubia* (Scop.) 1786.*

Vonuláson e két faj elég nagy számmal mutatkozott Jurilofka lagunás partjain.

163. *Aegialitis alexandrina* (L.) 1758. B.

Jó nagy számban költ a Sinoi-limán homokszigetein.

164. *Vanellus vanellus* (L.) 1758. B.

Mindenütt ott van, de sehol sem nagy tömegekben, csodálatosképen még a vonuláson sem. Május 17-én egészen apró pelyhes fiókákat találtam.

165. *Arenaria interpres* (L.) 1758. B.

Május 9-én a portítai tengerparton 8—10 darabból álló csapatot láttam, azután még 4 vagy 5 darabot *Calidris arenaria* és *Tringa subarctica* között; valamennyi a legszebb nyári tolatzatban volt.

166. *Haematopus ostralegus* (L.) 1758. B.

Április közepén; ritkán található a lagunákban; kis csapatokat alkotva elég gyakori a tengerpart mentén.

167. *Recurvirostra avocetta* (L.) 1758. B. (Kulik; ezt a nevet minden szalonkafélére használják.)

Igen közönséges fészkelő a Sinoi-limánon s a Razimon.

168. *Himantopus himantopus* (L.) 1758. B.

Helyenkint nem éppen ritka fészkelő a Sinoi s más lagunákon.

169. *Scolopax rusticula* (L.) 1758.

Április elején ismételtén láttam az erdőkben Ciucurova és Han-Cearca mellett, a hol úgy látszik elszórtan költ is.

170. *Gallinago gallinago* (L.) 1758.

Egyetlen egy darabot láttam csak április 17-én Moru-Ghiöl mellett a Szt.-György folyamág partján.

171. *Pelidna alpina* (L.) 1758. B.

Márczius végén a lagunákon nagy *Tringa*-

158. *Anthropoides virgo* (L.) 1758. (Kokormic oder K. cu capu alb.)

Am 23. April zog ein Flug von 30—40 Stück hoch über Jurilofca gen N. Cfr. Teil III.

159. *Otis tarda* (L.) 1758. (Drop.)

Im NO. der Provinz nicht sehr häufig. Einigemal bei Babadagh und Pascha Kázla gesehen.

160. *Oedicnemus oedicnemus* (L.) 1758.

In einigen Paaren auf der Stranddüne, wo er brüten soll.

161. *Aegialitis hiaticola* (L.) 1758.*

162. *Aegialitis dubia* (Scop.) 1786.*

Auf dem Zuge ziemlich häufig an den Lagunenufern von Jurilofca.

163. *Aegialitis alexandrina* (L.) 1758. B.

Recht häufiger Brutvogel der Sandinseln im Sinoi-Liman.

164. *Vanellus vanellus* (L.) 1758. B.

Überall, aber nirgends in grossen Massen, merkwürdigerweise nicht einmal auf dem Zuge. Ich fand am 17. Mai ganz kleine Dunenjunge.

165. *Arenaria interpres* (L.) 1758. B.

Am 9. Mai am Meeresstrande bei Portița ein Trupp von 8 bis 10 Stück, sowie 4 oder 5 weitere zwischen Sanderlingen und bogenschnäbligen Strandläufern; alle im schönsten Sommerkleide.

166. *Haematopus ostralegus* (L.) 1758. B.

Mitte April; selten in den Lagunen, ziemlich häufig in kleinen Trupps längs der Seeküste.

167. *Recurvirostra avocetta* (L.) 1758. B. (Kulik κατ' ἐξοχήν, welcher Name allen Schnepfen zukommt.)

Äusserst gemeiner Brutvogel auf dem Sinoi-Liman und Razim.

168. *Himantopus himantopus* (L.) 1758. B.

Stellenweise nicht eben seltener Brutvogel im Sinoi und anderen Lagunen.

169. *Scolopax rusticula* (L.) 1758.

Anfang April wiederholt in den Wäldern bei Ciucurova und Han-Cearca beobachtet, wo sie auch vereinzelt brüten soll.

170. *Gallinago gallinago* (L.) 1758.

Nur ein Exemplar den 17. April am Ufer des St. Georgs-Armes bei Moru-Ghiöl gesehen.

171. *Pelidna alpina* (L.) 1758. B.

Grosse Tringen-Schwärme trieben sich Ende

csapatok mozgolódtak, melyek bizonyára javarészen ebből a fajból állottak. A lelőtt darab még változatlan téli tollazatban volt. Április végén még több esetben észleltem a fenyérekben.

172. *Ancylochylus subarcuatus* (Güld.) 1774. B.

Május végén nagy csapatokban jár a fenyérekben, a Dunán s a Pruthon. A lelőtt daraboknak már tökéletes nyári tollazatuk van.

173. *Limonites minuta* (Leisl.) 1812. vagy *Limonites temmincki* (Leitl.) 1812.

Március végén nagy seregekben apró tringaféle együtt, de a feneketlen iszap miatt nem közelíthetők meg annyira, hogy a fajuk biztosan megállapítható lenne.

174. *Calidris arenaria* (L.) 1766. B.

Átvonultában látható a tengerparti fenyérekben. A lelőtt darabok téli ruházatán a nyári tollazatnak több-kevesebb nyoma látszik.

175. *Pavoncella pugnax* (L.) 1758.

Átvonulása alatt mindenütt található, de sehol sem nagy számban. Legtöbb volt május 1-én a lagunákban, a midőn is 10—15 himet láttam nászruhába öltözötn.

176. *Rhyacophilus glareola* (L.) 1758.*

Március végétől április közepéig nem nagy számban vonulva minden báltában előfordul.

177. *Glottis littoreus* (L.) 1758.

Március végén és április 23-án kis csapatokban láttam Pasa-Kázlánál.

178. *Tringoides hypoleucus* (L.) 1758.*

Minden báltában elég gyakori, a Pruthon is. Március végén a lagunák partján közönséges, később egyesével vagy párosával mindenütt megfordul.

179. *Helodromas ochropus* (L.) 1758.*

Április 16-án a deltában Moru-Ghiöl mellett egy párt láttam, 18-án egyesével találtam.

180. *Totanus fuscus* (L.) 1758. B.

Egyesével március végén megjelent már a lagunákban, később mindenütt közönséges. V. ö. a III. r.

181. *Totanus totanus* (L.) 1758. B.

A Sinoi-limánban s a Razimon közönséges fészkelő. Átvonulásakor gyakori a lagunákban; a Dunán is gyakran láttam.

182. *Numenius arcuatus* (L.) 1758. B. (Kulik mare).

Nagy számban vonul át a lagunákon, s a dunai baltokon, később is még mindig gyakori. V. ö. a III. r.

183. *Numenius tenuirostris* (Vieill.) 1817.

Ismételten láttam a lagunákon. V. ö. a III. r.

März an den Lagunen herum, die wohl meist zu dieser Art gehörten. Ein erlegtes Stück zeigt noch das reine Winterkleid. Auch Ende April noch mehrfach an den Dünen.

172. *Ancylochylus subarcuatus* (Güld.) 1774. B.

Bis Ende Mai grosse Flüge an den Dünen, der Donau und dem Pruth. Erlegte Exemplare haben schon das vollständige Sommerkleid.

173. *Limonites minuta* (Leisl.) 1812 oder

Limonites temmincki (Leisl.) 1812.

Ende März grosse Schwärme kleiner Tringen, die man aber des grundlosen Schlicks halber nicht nahe genug ankommen konnte, um die Art mit Sicherheit zu bestimmen.

174. *Calidris arenaria* (L.) 1766. B.

Durchziehend auf den Stranddünen. Erlegte Exemplare tragen das Winterkleid mit mehr oder weniger Spuren vom Sommergefieder.

175. *Pavoncella pugnax* (L.) 1758.

Allenthalben auf dem Durchzuge, aber nicht sehr häufig. Am zahlreichsten den 1. Mai in den Lagunen, wo ich 10 bis 15 ♂ im Hochzeitskleide beobachtete.

176. *Rhyacophilus glareola* (L.) 1758.*

Von Ende März bis Mitte April nicht sehr häufig auf dem Zuge in allen Balten.

177. *Glottis littoreus* (L.) 1758.

Ende März und am 23. April in kleinen Trupps bei Pascha Kázla gesehen.

178. *Tringoides hypoleucus* (L.) 1758.*

In allen Balten ziemlich häufig, auch am Pruth. Ende März am Ufer der Lagunen gemein, später überall einzeln oder in Paaren.

179. *Helodromas ochropus* (L.) 1758.*

Am 16. April im Delta bei Moru-Ghiöl ein Paar, am 18. einzelne.

180. *Totanus fuscus* (L.) 1758. B.

Schon Ende März einzelne in den Lagunen, später daselbst überall gemein. Cfr. Teil III.

181. *Totanus totanus* (L.) 1758. B.

Gemeiner Brutvogel im Sinoi-Liman und im Razim. Auf dem Durchzuge häufig in den Lagunen; auch an der Donau oft gesehen.

182. *Numenius arcuatus* (L.) 1758. B. (Kulik mare).

Häufiger Durchzügler in den Lagunen und Donaualten; auch später immer noch zahlreich. Cfr. Teil III.

183. *Numenius tenuirostris* (Vieill.) 1817.

Wiederholt an den Lagunen beobachtet. Cfr. Teil III.

184. *Hydrochelidon nigra* (L.) 1758. B. (Martin neagra; minden sirálynak és halászmadárnak *Martin* a neve, a melyhez azután még egy epitheton is járul.

Április 17-én jelentek meg az első csapatok, mintegy 150 darab, a törpe sirály társaságában, utóbb nem ritka jelenség a delta déli részében s a lagunák partjai mentén. A Razimön állítólag fészkel. A Pruthon közönséges.

185. *Hydrochelidon hybrida* (Pall.) 1811.

Csak április 23-án láttam 4—5 darabot Jurilofka közelében. *Reni* alatt a Duna mentén valószínűleg nagyobb fajta kolóniája volt, mert a hányszor arra ment a hajó, mindig nagy számú ily esér jött egy bizonyos irányból s lármázva röpködött a hajó körül.

186. *Gelochelidon anglica* (Mont.) 1813. B. (Kerchan martin).

Igen közönséges a lagunákon, a hol a száraz partjai közelében tartózkodik és a honnan tápláléka után elég messzire fekvő mezőkre is eljár. Először április 22-én láttam Jurilofkánál. Május 17-én kezdte a tojás lerakását s ez időben a Sinoi-limánban levő kolóniája már mindenütt jelezve voltak a kikapart fészkek mélyedések által.

187. *Hydroprogne caspia* (Pall.) 1769. B. (Tscherkess Martin; féktelen vadsága miatt kapta ezt a nevet, a vadság mint hasonlat a cserkesz betelepettekről van véve.

Május 5-én észleltem először Dranovnál. Ez időtől kezdve rendszeren nagy számban látható a tengerpart fenyérei mentén, ritkábban a Sinoi-limán homokszigetjei között. A szilárd talajú partokra úgy látszik soha sem jön ki. Csak június elején kezdi meg a költést.

188. *Sterna fluviatilis* (Naum.) 1819. B.

Az első április 19-én a Razimon. Később gyakori a lagunákon a hol nagy számban költ. A Pruthon közönséges.

189. *Sterna cantiaca* (Gm.) 1788. B.

Április 27-én már százával van a Sinoi-tavon, a melyet nagy tömegekben lep el és a honnan kiindulva a tengerpart fenyérei mentén kószál. A szilárd talajú parton ritkább.

190. *Sterna minuta* (L.) 1766. (Martin mic).

Május 15-én észleltem az elsőket Jurilofkánál. Ez időtől kezdve közönséges a lagunákban, a melyekben június elején nagy kolóniákban költ.

191. *Gelastes gelastes* (Licht.) 1824. B. (Martin roşu).

184. *Hydrochelidon nigra* (L.) 1758. B. (Martin neagra; alle Möven und Seeschwalben werden mit dem Namen *Martin* bezeichnet, wozu noch ein entsprechendes Epitheton kommt.)

Am 17. April erschien der erste Schwarm — etwa 150 Stück — in Gesellschaft von Zwergmöven auf dem Durchzuge. Dann nicht selten im südöstlichen Delta und längs der Lagunenufer. Soll am Razim brüten. Gemein am Pruth.

185. *Hydrochelidon hybrida* (Pall.) 1811.

Nur am 23. April 4 bis 5 Stück in der Nähe von Jurilofca gesehen. Unterhalb *Reni* an der Donau muss sich eine ziemlich bedeutende Colonie dieser Art befinden, da bei wiederholten Dampferfahrten stets zahlreiche Individuen das Schiff an einer bestimmten Stelle schreiend umflogen.

186. *Gelochelidon anglica* (Mont.) 1813. B. (Kerchan martin).

Äusserst gemein in den Lagunen, wo sie sich nahe den Festlandsufern aufhält und ihrer Nahrung wegen häufig auf ziemlich weit entfernte Felder geht. Zuerst am 22. April bei Jurilofca. Am 17. Mai begann das Eierlegen, und waren ihre Colonien im Sinoi-Liman schon allenthalben durch die ausgescharften Nestmulden angedeutet.

187. *Hydroprogne caspia* (Pall.) 1769. (Tscherkess-Martin, wegen ihrer unbändigen Wildheit mit Bezug auf die tscherkessische Colonisation.)

Zuerst am 5. Mai bei Dranow. Von da ab regelmässig und zahlreich längs der Stranddüne, seltener zwischen den Sandinseln des Sinoi-Liman. An die Festlandsufer scheint sie überhaupt nicht zu kommen. Brütet erst Anfang Juni.

188. *Sterna fluviatilis* (Naum.) 1819. B.

Zuerst den 19. April am Razim. Später häufig in den Lagunen, wo sie zahlreich brütet. Am Pruth gemein.

189. *Sterna cantiaca* (Gm.) 1788. B.

Am 27. April schon zu Hunderten im See Sinoi, den sie in grossen Massen bevölkert, und von wo aus sie längs den Stranddünen herumstreicht. Am Festlandsufer seltener.

190. *Sterna minuta* (L.) 1766. B. (Martin mic.)

Am 15. Mai die ersten bei Jurilofca. Dann gemein in den Lagunen, wo sie Anfang Juni in grossen Colonien brütet.

191. *Gelastes gelastes* (Licht.) 1824. B. (Martin roşu.)

Az első Jurilofkánál április 23-án mutatkoztak. Közönséges madár a lagunákban. V. ö. a III. r.

192. *Larus minutus* (Pall.) 1776. B.

Április 17-én a deltában Moru-Ghiöl mellett mintegy 50—60 darab vonult Hydrochelidon nigra társaságában. Később ismételt láttam egyesével és párosan a lagunákban.

193. *Larus melanocephalus* (Natt.) 1818. B.

Márczius végén már látható a lagunákban. Gyakoribb április közepén Moru-Ghiölnél; vajjon átvonuló-e? Ezrével van a Sinoi-tavon, a honnan kiindulva a fenyéreket és lagunákat kalandozza be. V. ö. a III. r.

194. *Larus ridibundus* (L.) 1766. B.

Márczius végén sok volt a Jurilofka melletti lagunákban; részben még téli tollzatban. Később a brakpartokon sehol sincs többé, de közönséges a deltában Moru-Ghiöl mellett, így a Dunán s a Pruthon is.

195. *Larus argentatus typicus* (Brünn.) 1764. B. V. ö. a III. r.

196. *Larus argentatus michahellesi* (Bruch.) 1853. B. (Martin mare).

Közönséges a lagunák területén, a deltában, a Pruth alsó folyásánál s a Dunán Brailáig, a honnan egyesével víz ellen egész Cernavodáig hatol. V. ö. a III. r.

197. *Colymbus spec.?* [arcticus (L.) vagy septentrionalis (L.)].

Április 30-án kora reggel a Portița lagunájában egy Colymbus úszkált mintegy 300 lépésnyire a tanyák körül; azt hiszem biztosan felismertem benne a *C. septentrionalist* (L.)

198. *Lophaethya cristata* (L.) 1758.* (Korkodil; sic!).

Minden báltában gyakori, bár nem tulságosan. Átvonulásán a Razimban április végeig nagy számban volt s úgy látszik költött is e téli északi részének nádas báltáiban, a Sinoi-limánban azonban május alatt nem láttam.

199. *Lophaethya griseigena* (Bodd.) 1783. B.

Vonulásán ismételt mutatkozott a lagunákban és nem épen ritkán a delta báltáiban.

200. *Proctopus nigricollis* (Chw. L. Brehm) 1831.*

Nem igen gyakori jelenség a lagunákban s a deltában.

201. *Podocipes fluviatilis* (Tunst.) 1771.

Május 9-én 3—4 darabot láttam a Zmeica taván.

Die ersten am 23. April bei Jurilofca. Gemein in den Lagunen. Cfr. Teil III.

192. *Larus minutus* (Pall.) 1776. B.

Am 17. April zogen im Delta bei Moru-Ghiöl etwa 50 bis 60 Stück zusammen mit schwarzen Seeschwalben. Später wiederholt einzeln und in Paaren in den Lagunen beobachtet.

193. *Larus melanocephalus* (Natt.) 1818. B.

Schon Ende März in den Lagunen. Häufiger Mitte April bei Moru-Ghiöl; ob durchziehend? Zu Tausenden im Sinoi-See, von wo aus sie die Dünen und Lagunen durchstreifen. Cfr. Teil III.

194. *Larus ridibundus* (L.) 1766. B.

Ende März viele in der Lagune bei Jurilofca, zum Teil im Winterkleide. Später nirgends mehr in den Brackbalten, aber gemein im Delta bei Moru-Ghiöl, auf der Donau und am Pruth.

195. *Larus argentatus typicus* (Brünn.) 1764. B. Cfr. Teil III.

196. *Larus argentatus michahellesi* (Bruch.) 1853. B. (Martin mare.)

Gemein im Lagunengebiet, dem Delta, am unteren Pruth und auf der Donau bis Braila, von wo noch vereinzelt stromaufwärts bis Cernavoda. Cfr. Teil III.

197. *Colymbus spec.?* [arcticus (L.) oder septentrionalis (L.)]

In der Morgenfrühe des 30. April schwamm ein Seetaucher auf der Lagune von Portița etwa 300 Schritte von unserem Lager her, in dem ich mit Bestimmtheit *C. septentrionalis* (L.) erkannt zu haben glaube.

198. *Lophaethya cristata* (L.) 1758.* (Korkodil; sic!).

Auf allen Balten, wenn auch nicht übermäßig häufig. Im Razim war er durchziehend bis gegen Ende April zahlreich und scheint auch in den Rohrbalton im Norden dieses Sees zu brüten, während ich ihn im Sinoi-Limán während des Mai nicht beobachtete.

199. *Lophaethya griseigena* (Bodd.) 1783. B.

Wiederholt während des Zuges auf den Lagunen und nicht eben selten in den Delta-balton.

200. *Proctopus nigricollis* (Chr. L. Brehm.) 1831.*

Nicht sehr häufig in den Lagunen und im Delta.

201. *Podocipes fluviatilis* (Tunst.) 1771.

Am 9. Mai 3 oder 4 Stück im See Zmeica.

202. *Crex crex* (L.) 1758.

A Cernavoda körül fekvő földekről, de különösen a Kara-su-laposból elég gyakran hangzott a szava.

203. *Gallinula chloropus* (L.) 1758.

Néhány pár lakott a Cernavoda mellett lévő Troina nevű gémszigeten.

204. *Fulica atra* (L.) 1758.* (Lisița).

A Duna s a delta minden nádas báltájában előfordul, de sehol sem tömegesen. Igen közönséges a Pruthon.

205. *Columba palumbus* (L.) 1758.206. *Columba oenas* (L.) 1758.

Mindkettő gyakori az erdőkben.

207. *Columba livia typica* Bonn. 1790. és *Columba livia unicolor* A. u. Chr. L. Brehm 1857. B.

Márczius 29-én Cap-Dolojmanon láttam a szirti galambokat s azt hiszem, hogy ez a faj a Ciamurli nevű falvak közelében lévő sziklás hegyekben költ. A fehér faresíku tipikus darabokon kívül elég gyakori volt egy egyszínű palafekete forma. Utóbbi illetőleg v. ö. a III. r.

208. *Turtur turtur* (L.) 1758.*

Május 5-én láttam az elsőket a Razim nádas fenyérein. Vonuláson igen gyakori a fenyérmén. A terület belsejében mindenütt közönséges.

209. *Perdix perdix* (L.) 1758.

Nem valami gyakori fészkelő Jurilofkánál.

210. *Coturnix coturnix* (L.) 1758.

Az első május 8-án jelentkeztek a fenyéren. Jurilofkánál és Tulceánál gyéren fordul elő, Cernavoda körül gyakrabban.

III. Vegyes tartalmú jegyzetek.

Passer hispaniolensis TEM. Márcz. 28-án egy Pasa Kázla mellett elterülő avult bozótost járva be, egy feltűnően vad veréb költötte fel figyelmemet.

Végre apró söréttel gyengén megszárnnyaltam s az egy másik bozótba menekült, de itt azután egérfürgeséggel siklott el minduntalan a kezeink elől; nem birtuk megfogni. E közben azonban ismételtén oly közel jutottam hozzá, hogy egész biztossággal felismerhettem fejének e fajra jellemző rajzolatát.

202. *Crex crex* (L.) 1758.

Aus den Feldern um Cernavoda, besonders in der Kara-su-Niederung, ertönte ziemlich zahlreich sein Schnarren.

203. *Gallinula chloropus* (L.) 1758.

Einige Paare auf der Reiherinsel Troina bei Cernavoda.

204. *Fulica atra* (L.) 1758.* (Lisița).

In allen Rohrbalten der Donau und des Deltas, aber nirgends in Massen. Sehr gemein am Pruth.

205. *Columba palumbus* (L.) 1758.206. *Columba oenas* (L.) 1758.

Häufig in den Wäldern.

207. *Columba livia typica* Bonn. 1790 und *Columba livia unicolor* A. u. Chr. Br. 1857. B.

Am 29. März sah ich Felsentauben am Cap Dolojman und glaube, dass diese Art in den Felsbergen nahe den Dörfern Ciamurli brütet. Neben den typischen Vögeln mit weissem Bürzel war hier eine einfarbig schieferschwarze Form ziemlich zahlreich. Bezüglich derselben Cfr. Teil III.

208. *Turtur turtur* (L.) 1758.*

Am 5. Mai die ersten auf den Rohrdünen des Razim. Auf dem Zuge sehr häufig längs der Düne. Im Binnenlande überall gemein.

209. *Perdix perdix* (L.) 1758.

Nicht eben zahlreicher Brutvogel bei Jurilofca.

210. *Coturnix coturnix* (L.) 1758.

Die ersten am 8. Mai auf der Düne. Bei Jurilofca und Tulcea sparsam, häufiger um Cernavoda.

III. Notizen vermischten Inhalts.

Passer hispaniolensis Tem. Am 28. März fiel mir beim Abstreifen einer alten Dornhecke bei Pascha-Kázla ein einzelner, äusserst scheuer Sperling auf. Endlich mit Vogeldunst leicht geflügelt flüchtete derselbe in eine andere Dornhecke und wusste hier mit mäuseartiger Gewandtheit aller unserer Bemühungen, ihn mit den Händen zu ergreifen, zu spotten. Währendem war ich ihm wiederholt so nahe, dass ich mit voller Sicherheit die charakteristische Kopfzeichnung dieser Art zu erkennen vermochte.

Emberiza schoeniclus tschusii n. subsp.

Feldolgozta REISER O. és dr. ALMÁSY.

Márcezius végén egyetlen nádi sármányt sem találtam a Jurilofka melletti nádas báltákban; ápril közepén már azonban mindenütt párosodtak ezek a madarak. Az édesvízi mocsarakban nagyobb számban van elterjedve, de azért a lagunák gyéren benőtt nádasszigetein sem hiányzik. Nagy tömegben sehol sem találtam, de minthogy a többi nádlakó madár módjára ez is egészen szabálytalanul van elszóródva a báltákban, egy helyen aránylag nagy számmal található, másutt meg egészen hiányzik; magyarázó okát e tünetnek nem adja meg semmi.

A nádi sármányt a fönti *új néven* sorolom fel, mert csak ezt a formát észleltem biztosan. Körülbelül 5 darabot ejtettünk el a delta báltáiban *Dunavať* (édesvízű-), *Dranow* (brakvizű-) és *Zaton* mellett (erősen brakvizű bálta), de sajnálatomra csak egyet präparáltunk e darabok közül, minthogy a többi minden tekintetben megegyezett ezzel az egygyel, s hozzá még ezt a formát ott a helyszínen tipikus *Emberiza schoeniclus intermediának* MICHAHEL tartottam.

Az *Emb. schoeniclus typ.*-t ismételten észlelték már a Dobrudsában mint kitelelő madarat; hogy azonban mely forma *költ is* ezen a területen, arról nincs biztos tudomásunk, mert az itt fészkelőket rendszeren csak mint *Emb. schoeniclust* (L.) írták le.

COMTE ALLÉON így szól e terület nádi sármányairól: «*Emb. schoeniclus* L. igen gyakori, de csak télen; elhagyja ezt a területet, mihelyt az alább említett forma megérkezik, a mely helyettesíti őt.

Emb. pyrrhuloides PALL. Minden mocsárban költ s ősszel eltávozik innen. *Inkább valami intermedián alak ez, a miénk s nem az a vastag csőrű, mely a nyugati vidékek madarának látszik.*»*

Úgy látszik tehát, hogy COMTE ALLÉON a dobrudsai darabokat a *pyrrhuloideshez* vonta; minthogy ő azonban ugyanezeket a *plastikai jegyek alapján a vastagscsőrű formától elválasztja,*

* V. ö. REISER, O. Balcanica II. p. 73. és A. ALLÉON, Les Oiseaux etc., Ornith. II. 1886, p. 408. «C'est plutôt une forme intermédiaire... que celle à gros bec...»

Emberiza schoeniclus tschusii n. subsp.

Bearbeitet von O. REISER und Dr. von ALMÁSY.

Ende März fand ich in den Rohrbalten bei Jurilofca gar keinen Rohrammer vor; Mitte April dagegen waren diese Vögel überall in voller Paarung begriffen. Zahlreicher sind dieselben in den *Süßwassersümpfen* des Deltas vertreten, fehlen jedoch selbst auf den schütter bewachsenen Rohrinseln der Lagunen nicht. In grossen Mengen traf ich sie nirgends, wohl aber — wie andere Rohrvögel auch — ganz unregelmässig über die Balten verteilt, so dass sie in einem Districte relativ häufig sind, in einem anderen wieder ganz fehlen, ohne dass man hiefür irgend eine erklärende Ursache entdecken könnte.

Ich führe den Rohrammer unter dem obenstehenden *neuen Namen* an, da ich nur diese Form mit Sicherheit beobachtete. Erlegt wurden von derselben successive 5 Exemplare in den Deltabalten bei *Dunavať* (Süßwasser), *Dranow* (Brakwasser) und *Zaton* (sehr brakisches Wasser), leider jedoch nur eines derselben präpariert, weil die anderen mit demselben vollständig übereinstimmten und ich die Form an Ort und Stelle überhaupt für die typische *Ember. schoeniclus intermedia* Michah. hielt.

Ember. schoeniclus typ. wurde als zahlreicher Wintergast schon mehrfach für die Dobrudscha nachgewiesen; über die *Brutvögel* dieses Gebietes liegen jedoch keine sicheren Nachrichten vor, da dieselben in der Regel nur als *schoeniclus* L. bezeichnet worden sind.

Comte Alléon führt über die Rohrammern des Gebietes Folgendes an: «*Emb. schoeniclus* L. sehr häufig, aber bloss im Winter; verlässt das Gebiet zur Zeit des Eintreffens der folgenden Species, durch welche sie vertreten sind.

Emberiza pyrrhuloides Pall. Brütet in allen Sümpfen und verlässt uns im Herbst. *Es ist eher eine intermediäre Form, welche wir hier haben, als jene mit dem dicken Schnabel, welche dem Westen anzugehören scheint.*»*

Comte Alléon scheint demnach die Dobrudschavögel zu *pyrrhuloides* gezogen zu haben; da er jedoch dieselben *in den plastischen Merkmalen von der grossschnäbligen Form trennt,*

* Cf. Reiser, O. Balc. II. p. 73 u. A. Alléon, Les Oiseaux etc., Ornith. II. 1886, p. 408. «C'est plutôt la forme intermédiaire... que celle à gros bec...»

valószínű, hogy az általa megfigyelt darabok *legalább színezetre nézve* közel állottak a vastagcsőrű formához; így egyezik e dolog az én megfigyeléseimmel.

Az a bizonyító példány, a melyet magammal hoztam, nagyságra egy jól megtermett *Emb. schoen. tip.*-ával ér fel, csőre olyan, mint a tipikus *Emb. schoen. intermedié* MICHAELL. (ormóján 9 mm. hosszú, tövén 7 mm. magas), de az igazi *Emb. pyrrhuloides* PALL. tipikus fehéres táblázatát viseli.

SCHMIDHOFFENI LOVAG TSCHUSI úr, a kinek ezt a darabot feltönonen világos színezete miatt elküldöttem, rögtön figyelmeztetett a helyre, melyet ez a példány a rendszertanban hihetőleg betölt. Úgy ő, mint REISER O. úr, a kinek szintén megküldtem ezt a madárbőrt, hogy a bosznia-hercegovinai országos muzeum ide vágó sorozatával összehasonlithassa, azt állítják, hogy ehez hasonló nádi sármány még soha sem volt a kezükben. A magyarországi *Emb. intermedia Michaele*. jelentékeny sorozatát, (melynek több darabja a délvidéki dunai nádasokból való) összehasonlítottam a kérdéses darabbal s ezek után habozás nélkül publikálhatom ezt a formát új subspeciesként s az iránt való őszinte tiszteletem jeléül, a ki ezt a formát tulajdonkép felismerte, az *Emb. schoeniclus tschusii* nevet ajánlom rá.

A nádi sármányok (*Schoenicola*) ornithografiailag annyira érdekes csoportja még épen nem ismeretes mindon formájában pontosan, s ezért nem is merek alább kifejtett véleményemnek nagyobb súlyt tulajdonítani, mint a mennyi egy gyanításon alapuló nyilatkozatot megilletteh.

Abban áll ez, hogy ezt az új dobrudszai alakot úgy tekintem, mint a mely az *Emb. schoeniclus intermedia Michaele*. keleti formája között, (melyet a *nyugati palustris* SAVI.-formával nem tartok azonosnak) s a keleti *Emb. pyrrhuloides* PALL. között [Délország stb. s REISER O. szerint Thessalia is az elterj. ter.] összekötő kapcsolatot képez, s hogy e miatt ezt a több részről önálló fajnak tartott alakot is az *Emb. schoeniclus* L. formakörébe kellene vonni.

Annyi bizonyos, hogy ez a madár a legkarakterisztikusabb módon egyesíti magában a tipikus *schoeniclus* plasztikai testi jellegeit az *intermedia* csőralkatával s a *pyrrhuloides* színezeté-

so dürften die von ihm beobachteten Exemplare doch in der Färbung derselben nahe gestanden haben, was mit meinen Beobachtungen übereinstimmt.

Der von mir als Belegexemplar mitgebrachte Vogel gleicht an Grösse einer etwas grosswüchsigen *Emb. schoeniclus typica*, besitzt den Schnabel der typischen *Emb. schoeniclus intermedia* Michah. (Länge über den First $9\frac{m}{m}$, Höhe an der Basis $7\frac{m}{m}$), trägt aber das typische weisliche Gefieder der echten *Emberiza pyrrhuloides* PALL.

Herr von TSCHUSI zu SCHMIDHOFFEN, dem ich das Stück wegen der auffallend lichten Färbung einsandte, machte mich sofort auf die muthmassliche systematische Stellung desselben aufmerksam. Er sowohl wie Herr CUSTOS O. REISER, dem ich den Balg zum Vergleich mit der Suite des bosn.-herzeg. Landesmuseums übergab, erklärten mir übereinstimmend, ein ähnliches Exemplar des Rohrammers noch nie in Händen gehabt zu haben. Der Vergleich mit meiner nicht unbedeutenden Suite ungarischer *Emb. intermedia Michah.* (von denen mehrere aus den südlichen Donaurieden stammen) ergab dasselbe Resultat, so dass Reiser und ich keinen Anstand nahmen diese Form als neue Subspecies zu publicieren und für dieselbe, in aufrichtiger Verehrung für den eigentlichen Erkennen derselben, den Namen *Emberiza schoeniclus tschusii* in Vorschlag zu bringen.

Die ornithographisch so äusserst interessante Gruppe der *Rohrammern* (*Schoenicola*) ist noch keineswegs in allen ihren Formen genau bekannt, so dass ich es auch nicht wage meiner im Nachstehenden ausgesprochenen Ansicht mehr Gewicht beimessen zu wollen, als einer vermutungsweise Äusserung zukommt. Dieselbe geht dahin, dass die neue Dobrudschaform die Brücke von der östlichen Form *Emb. schoeniclus intermedia* Michah. (die mir mit der occidentalen Form *palustris* Savi nicht identisch zu sein scheint) zu den östlichen *Emb. pyrrhuloides* Pall. [Süd-Russland etc., auch Thessalien (O. Reiser.)] darstellt, und dass daher diese vielfach als selbständig aufgefasste Species auch in den Formenkreis der *Emb. schoeniclus* L. einbezogen werden müsste.

Jedenfalls vereinigt mein Vogel die plastischen *Körpermerkmale* der typischen *Schoeniclus* mit der *Schnabelbildung* der *intermedia* und der *Färbung* der *pyrrhuloides* in der cha-

vel, tehát e három elfogadott forma között a szó szoros értelmében kapcsolónak szerepel. E mellett még e forma minden darabjának megvan az az erős jellemzetessége, a mely egy «domináns típus» követelményeinek annyira megfelel, hogy nem egy olyan ingadozó középalakról van szó, mint a milyen pld. a *Buteo buteo Zimmermannae* EHM.

Abban az irodalomban, a melyhez hozzáférhettem, semmit sem találtam, a mi a szóban forgó alakra vonatkoznék és TSCHUSI úr, a ki a legnagyobb szívességgel segédkezett ez ügyben, megerősíti azt a véleményemet, hogy azok a nádi sármány formák, a melyeket BREHM s mások ismertettek, nem vonatkoznak a dobrudsai formára.

PRÁŽÁK S. P., S. f. O. XLV. (1897) IV. p. 392—393, megemlíti ugyanazoknak a példányoknak *világosabb* és *sötétebb* színezetét, melyek plasztikai jegyeik folytán majd a tip. *schoenichus*hoz majd az *intermediához* tartoznak, de ez a keleti *intermediának* tipikus kifejlődésére vonatkozik, mert ez világosabb színezetű, mint az észak-európai *schoenichus*.

Nézetem szerint a magyarországi nádi sármányok épen nem tipikusak, hanem a tip. *schoenichus* és a *schoenichus intermedia* MICHAELL. között állanak, de közelebb az utóbbihoz.

Azt hiszem tehát, hogy az *Emb. schoenichus typ.* a species északi formája, a melyhez délnyugaton — közvetítő átmeneti alakok révén* — az intermedián alak, az *Emb. schoen. intermedia* MICH. csatlakozik, a mely ismét a Balkán-félsziget keleti részén az *Emb. schoenichus palustris* közvetítésével, a Feketetenger** nyugati partján pedig az *Emb. schoenichus tschusii* révén a tőle délre és keletre jelentkező formával, az *Emb. schoen. pyrrhuloides*-szel PALL. függ össze.

Valószínű, hogy a nyugoti *aquatica* SAVI. sem synonymja *pyrrhuloides*nek PALL., hanem a *palustris* SAVI.-féle (szintén distinct) formával épen úgy egybefügg, mint a *pyrrhuloides* a *tschusiival*. Ez esetben a *palustris* BR. = pa-

* Magyarországon bizonyára csak ezek költenek.

** Bizonyára meg vannak Bessarábiában, sőt talán még a Kaspitenger környékén is (*Emb. caspia Ménétr.*?).

rakteristichesten Weise, stellt also zwischen diesen drei acceptirten Formen einen vermittelnden Charakter im vollsten Sinne des Wortes dar. Dabei ist jedoch in den Stücken dieser Form eine kräftige Charakteristik ausgeprägt, welche den Anforderungen eines «dominierenden Typus» so vollständig entspricht, dass an eine schwankende Zwischengestalt etwa im Sinne wie bei *Buteo buteo zimmermannae* Ehm. nicht gedacht werden kann.

In der mir zugänglichen Litteratur finde ich nirgends eine Erwähnung, welche auf die in Rede stehende Form bezogen werden könnte, und Herr von TSCHUSI, der mir in der lebenswürdigsten Weise an die Hand ging, bestärkte meine Ansicht, dass die von Brehm und Andere angeführten Rohammerformen keinen Bezug auf die Dobrudschaform hätten.

J. P. Pražák, J. f. O. XLV. (1897.) IV. p. 392—393, erwähnt zwar Unterschiede von *lichterer* und *dunklerer* Färbung bei Exemplaren, welche den plastischen Merkmalen nach bald zu *schoenichus typ.* bald zu *intermedia* gehören, doch bezieht sich dies auf die typische Ausbildung der östlichen *intermedia*, welche heller gefärbt ist als die nordeuropäische *schoenichus*.

Die ungar. Rohammern sind meiner Ansicht nach überhaupt nicht typisch, sondern intermediär zwischen *schoenichus typica* und *schoenichus intermedia* Michah., jedoch mehr dem letzteren Charakter zuneigend.

Mir scheint demnach *Emb. schoenichus typ.* die nördliche Form der Species zu sein, der sich im Südwesten — nach vermittelnden Übergangsstufen* — die intermediäre Form *Emb. schoen. intermedia* Mich. angliedert, welche ihrerseits wieder im östlichen Teile der Balkanhalbinsel durch *Emb. schoenich. palustris* und in der Westküst des Schwarzen-Meeress** durch die Form *Emb. schoenichus tschusii* mit der südlich und östlich davon vertretenen Form *Emb. schoen. pyrrhuloides* Pall. verbunden wäre.

Wahrscheinlich ist auch die occidentale *aquatica* Savi nicht synonym mit *pyrrhuloides* Pall., sondern mit der (ebenfalls distincten) Form *palustris* Savi ebenso verbunden, wie *pyrrhuloides* mit *tschusii*. In diesem Falle

* In Ungarn als Brutvögel wohl nur solche!

** Und wohl auch in Bessarabien, ja vielleicht selbst im Kaspigebiet (*Emb. caspia Ménétr.*?)

lustris SAVI., *canneti* BR. = *intermedia* MICHAEL., s e két formát ekkor azonban mint *keleti* és *nyugati* subspecieset kell szétválasztani, ép úgy, mint a hogy az *aquatica* SAVI. és a *pyrrhuloides* PALL. van elkülönítve.

Mint említém, ezt a véleményemet csak mint gyanítást mondom ki, s a kérdés tisztázását későbbi kutatásokra bízom. *Almásy.*

wäre *palustris* Br. = *palustris* Savi, *canneti* Br. = *intermedia* Michah., diese beiden Formen aber als *östl.* und *westliche* Subsp. ebenso zu trennen, wie *aquatica* Savi und *pyrrhuloides* Pall.

Wie gesagt spreche ich diese Ansicht nur vermuthungsweise aus, späterer Forschung die Klärung dieser Fragen überlassend. *Almásy.*

Az Emberiza schœniclus (L.) formaköre.
Formenkreis von Emberiza schœniclus (L.)

Nyugati (barna formák):
Westliche (braune):
E. schoen. aquatica (SAVI fide BREHM).
Olaszország, Thessalia.
Italien, Thessalien.
" " *palustris* (SAVI).
A Balkánfélsziget keleti részében.
Östlicher Teil der Balkanhalbinsel.
" " *intermedia* (MICHAH).
Magyarország, a Balkánfélsziget nyugati része.
Ungarn, westliche Balkanhalbinsel.
" " *typica*.
Középeurópa (vonuláson déli Európa).
Mitteleuropa (Südeuropa am Zuge).

Keleti (szürke formák):
Östliche (graue):
E. schoen. pyrrhuloides (PALL.).
Déloroszország.
Südrußland.
—
" " *tschusii* nov. subsp.
A Dobrudsától déli Oroszország.
Dobrudscha bis Südrußland.
" " *passerina* (PALL.).
Szibéria.
Sibirien.

A szóban forgó dobrudsai forma leírását a főntebb mondottak után mellőzhetőnek tartom, elég ha újra rámutatok, hogy az testi méreteiben a tip. *schoeniclus*-ra, csőrének alkatában és nagyságában a tip. *intermediára* Michael., színzetében pedig legjobban a déloroszországi *pyrrhuloides*-re Pall. hasonlít. Az egész csoport legvilágosabb formáját alkotja. CHERNEL gyűjteményének egy szemmeláthatólag ide tartozó darabja, mely déli Oroszországból való, arra mutat, hogy ez a madár a Dobrudsától kezdve messzebbre is el van terjedve kelet felé.

Diagnosis: *Emberizæ schœniclæ intermediæ* Michael. persimilis, sed minor, rostro vix minore et toto corpore supra pallidiore.

Typus: ♂ ad Dunavát, 18. april. 1897.

A bosznia-hercegovinai országos múzeum tulajdonában.

Méreték centiméterekben.

A. sm. 8; c. 7; r. $\frac{1.09}{a. 0.7}$; t. 1.8.

O. Reiser.

Eine Beschreibung des Dobrudschavogels glaube ich nach dem bereits Gesagten weglassen zu dürfen, es genügt nochmals darauf hinzuweisen, dass derselbe in den Körpermassen der typ. *schoeniclus*, in der Schnabelform und Grösse der typischen *intermedia* Michah. und in der Färbung am meisten der typischen süd-russischen *pyrrhuloides* Pall. gleicht. Er stellt die lichteste Form der ganzen Gruppe dar. Ein augenscheinlich hierher gehöriges Exemplar der Coll. Chernel, welches aus Südrußland stammt, weist darauf hin, dass der Vogel von der Dobrudscha aus noch weiter nach Osten verbreitet ist.

Diagnose: *Emberizæ schoen. intermediæ* (Michah.) persimilis, sed minor, rostro vix minore et toto corpore supra pallidiore.

Typus: ♂ ad Dunavát, 18. April 1897.

Im Besitze des bosn.-herzegow. Landes-Museums.

Maasse in Ctm.:

A. sm. 8; c. 7; r. $\frac{1.09}{a. 0.7}$; t. 1.8

O. Reiser.

Anthus cervinus (PALL.) 1811.

Midőn április 23-ikának délelőttjén a félig előntött «Grinda» alacsony nádjában s bokros fűvében gulipánokra s czankókra vadászgattam a Jurilofka s Pasa Kázla között elterülő baltokban, alig hittem szememnek s füleimnek, a mint az egyik csapat pipis a másik után rebbent föl s e közben a cervinus jól ismert, legfőlebb kétszer ismételt, *hosszúra nyújtott* hívó hangját hallatta, melyet CHERNEL barátom ægise alatt Velenczén annyiszor hallottam s egyszer s mindenkorra megjegyeztem. Száz és száz ily madár mozgolódott itt az alacsony iszap- és homokszigetek körül s csak néhány darab elejtése után győződhettem meg, hogy a csapatok mind csupa valódi cervinusokból állanak s tévedés nincs a dologban. Ettől kezdve mindennapos és közönséges jelenéség volt előttünk ez a madár mindaddig, míg csak a lagunák báltavidékein tartózkodtunk. Május 5-én már a viselkedése után párosodottnak látszó két darabot lőttem. A mint REISER is (Orn. balc. II. 71.) arra a gondolatra jött, hogy ez a madár költhet Bulgáriában, úgy gondolkoztam magam is, midőn a Dobrudsában *26 napon át* figyeltem a röttorkú pipist. Mikor először pillantottam meg a nagy csapatokat, melyek olyformán mozogtak, mint a hogy azt az *Anthus pratensis*-nél szoktuk látni, természetesen csak azokra a tavaszi vonuláson megjelenő «tekintélyes csapatokra» (bandes considerables) gondoltam, melyeket már COMTE ALLÉON megemlített. Mikor azonban e madarakat utóbb minden nádszigeten s hozzá párosával találtam, s számuk épen nem változott jelentékenyen, komolyan kezdtem annak lehetőségén gondolkozni, hogy a jelenlévő pipiseknek legalább egy része fészket rak a dobrudsai báltákban. Sajnálatomra azonban körülményeim nem engedték, hogy ott tartózkodásomat kellőleg meghosszabbítva földeithessem ezt a kérdést.

A május 5-én a Bissericuta szigeten elejtett pár egészen elkülönítve mozgolódott a sziklasziget lábánál elterülő nedves, náddal környezett legelőkön. Először a nőtényt ejtettem el, mire a hím fölrepült ugyan, de azután egy darabig alacsonyan a párja fölött lebegett s végre

Anthus cervinus (Pall.) 1811.

Als ich am 23. April Vormittags im niederen Rohr und buschigen Grase der halb überschwemmten «Grinda»s in den Baltan zwischen Jurilofca und Pasa-Kázla auf Avosetten und Totaniden jagte, wollte ich kaum meinen Augen und Ohren trauen, wie eine Schaar Pieper nach der anderen vor mir aufstieg und dabei den wohlbekannten, höchstens zweimal wiederholten, *langgedehnten* Lockruf von cervinus austiess, den ich unter der Ägide meines Freundes v. CHERNEL in Velenceze so oft gehört und mir für immer eingepägt hatte. Hunderte und aber hunderte trieben sich da auf den niederen Schlamm- und Sandinseln herum, und ich musste mich wirklich erst an einigen geschossenen Exemplaren überzeugen, dass all' die Schwärme nur aus echten cervinus beständen und keine Täuschung vorliege. Von da ab blieb der Vogel eine alltägliche und gewöhnliche Erscheinung, so lange wir uns im Baltengebiet der Lagunen aufhielten. Am 5. Mai schoss ich auch ein seinem Benehmen nach anscheinend gepaartes Pärchen. Ebenso wie REISER (Orn. balc. II. 71) auf den Gedanken kam, dass dieser Vogel möglicherweise in Bulgarien brüete, erging es mir während der *26-tägigen* Beobachtung des rotkehligen Piepers in der Dobrudscha. Anfangs freilich dachte ich beim Anblick der grossen Schaaren, die sich etwa in der Art bewegten, wie wir es beim Frühjahrszuge von *A. pratensis* zu sehen gewohnt sind, nur an die schon von COMTE ALLÉON erwähnten «bandes considérables» auf dem Frühjahrszuge. Als aber die Vögel später auf allen Rohrsinseln und zwar meistens paarweise angetroffen wurden, und ihre Zahl durchaus keine merkliche Veränderung erlitt, begann ich ernstlich an die Möglichkeit zu denken, dass wenigstens ein Teil der vorhandenen Pieper in den Dobrudschabalten zur Fortpflanzung schreiten könne. Leider gestatteten es mir die Umstände nicht, durch eine entsprechende Verlängerung meines Aufenthaltes Klarheit in die Sache zu bringen.

Das am 5. Mai auf der Insel Bissericuta erlegte Pärchen trieb sich abgesondert auf der nassen, rohrumwachsenen Hutweide am Fusse jenes Felseneilandes herum. Ich schoss zuerst das Weibchen, worauf das ♂ zwar aufflog, dann aber rüttelnd eine Weile niedrig über der Gefährtin hielt und sich schliesslich lockend neben

hírogatva szállt le melléje. Ugyane helyen s május 17-én a Sinoi limánon láttam, hogy ez a madár lebegéséből váltakozó emelkedésből és süllyedésből álló légi játékot is űz, úgy, a mint azt a parlagi és erdei pipis szokta tenni. *Énekét* ép oly kevésbé hallottam, mint eddig.

Tavaszi vonulásán Magyarország némely vidékén eléggé rendszeren található ez a pipis *május első felében*; * még *májusban* is észlelték *Egyptomban*, még pedig nászruhájában. Ezek az adatok eléggé egyeznek a SEEBOHMÉVAL, a melyek szerint az *A. cervinus* Finnmarkenben *junius végén* költött, a Petsorán *május 17-én* jelent meg s a Jenisei mentén csak *junius 6-án* haladt át a sarkkörön. Következésképp az én májusi megfigyeléseimből való látszólag *késői* adatomra nem lehet nagy súlyt fektetni, ha még annyira feltűnő is. Több figyelmet érdemel e különben annyira társasan élő madárnak folyton növekvő számban való párokra oszlása s az utóbbiak szórványos fellépte. Végre a pipisek nemi buzdultsága is félreismerhetlenül nyilatkozott s fokozódni is kezdett. Annak a *lehetősége* tehát, hogy az *A. cervinus* fészkel a Dobruđa sósályaiban, éppen nincs teljesen kizárva.

Életmódjában s kivált a földön való mozgólataiban a röttorkú pipis hasonlít ugyan az *A. pratensis*-re, de bizonyos dolgokban s kivált röpkésében inkább az erdei pipisre emlékeztet. Egészen megfoghatatlan előttem, hogyan lehet hajlandó PRAŽÁK (z. Orn. Ostgaliziens, Journ. f. Orn. 1897, 322) arra, hogy a röttorkú pipist a réti pipissel egyesítse, — így értelmezem legalább az ő mindenesetre kissé homályos fejtegetéseit s e szavait: «a *cervinus* nem «jó» faj». Mert nem is tekintve azt, hogy a *cervinus* még bőrpräparátumban is, sőt elkopott ősz- vagy fiatalkori ruházatában is mindig könnyen és biztosan felismerhető farsikjának s szárnyfedőinek szembeszökő *fekete* foltjairól, a *szabad életében* is ép oly kevésbé téveszthető össze valamely rokonával, mint akár az *A. spipoletta*. A földön étel után járó madárnak kissé előre-

diese setzte. An derselben Örtlichkeit, sowie am 17. Mai am Sinoi-Liman sah ich diesen Vogel auch unter einer Art von rüttelnder Bewegung ein aus abwechselndem Aufsteigen und Heruntersinken bestehendes Flugspiel ähnlich ausführen, wie es Brach- und Baumpieper thun. *Gesang* hörte ich dabei allerdings ebenso wenig wie sonst.

Auf dem Frühjahrszuge ist dieser Pieper ziemlich regelmässig während der *ersten Hälfte des Mai** in einzelnen Gegenden Ungarns anzutreffen; ebenso wurde er *noch im Mai in Ägypten* beobachtet und zwar im Hochzeitskleide. Die Daten stimmen gut zu den Angaben SEEBOHM's, wonach *A. cervinus* in Finnmarken *Ende Juni* brütete, an der Petschora *den 17. Mai* eintraf und am Jenisei den Polarkreis gar erst *am 6. Juni* überschritt. Mithin ist auf das scheinbar *späte* Datum meiner Maibeobachtungen nicht viel Gewicht zu legen, so auffallend es auch immerhin sein mag. Mehr Beachtung verdient das stetig zunehmende Sondern in Paare und das zerstreute Vorkommen dieser letzteren bei dem sonst so geselligen Vogel. Endlich war die geschlechtliche Erregung der Pieper unverkennbar und in Steigerung begriffen. Die *Möglichkeit* des Brütens von *A. cervinus* in den Salzbalten der Dobruđa ist also wohl nicht ganz auszuschliessen.

In der Lebensweise und insbesondere bei seinem Benehmen am Boden hat der rotkehlige Pieper Ähnlichkeit mit *A. pratensis*, erinnert aber auch in manchem und namentlich im Fluge eher an den Baumpieper. Vollkommen unbegreiflich ist es mir, wie J. PRAŽÁK (Z. Orn. Ostgaliziens, Journ. f. Orn. 1897, 322) geneigt sein kann den rotkehligen Pieper mit unserem Wiesenpieper zu vereinigen, — so wenigstens deute ich seine allerdings etwas dunklen Ausführungen und die Worte: «eine „gute“ Art ist *cervinus* nicht». Denn abgesehen davon, dass *cervinus* auch im Balge selbst im abgetragenen Herbst- und sogar im Jugendkleide stets leicht und vollkommen sicher durch die kräftige, *schwarze* Fleckung des Bürzels und der oberen Schwanzdecken unterschieden werden kann, ist er *im Freileben* ebenso wenig mit einem seiner Verwandten zu verwechseln, wie etwa *A. spipoletta*. Die etwas vorgebeugte Haltung des am

* Egy, PETÉNYITŐL származó, a Nemzeti Muzeumban található darabnak épenséggel juniusi dátuma van.

* Ein Exemplar PETÉNYI's im Nat.-Museum trägt sogar ein Juni-Datum.

hajló tartása s a kissé az erdei pipisére emlékeztető repülése megadja annak saját típusát, melyről felületes ismeretség mellett is elég biztossággal felismerhető. Egészen kétségtelen azonban a különbség a hívó hangjában s a mily könnyű erről az erdei s a réti pipist egymástól megkülönböztetni, ép oly biztossággal árulja el az a röttorku pipist. A réti pipis röviden s tiszta hangon hívogat: «pszt, pszt, pszt»-módra s szavában éles *sz* és rövid *i* hangzik, 5—8-szor ismétli azt, azután hallgat egy darabig s újra kezdi. Az erdei pipiske magas, nyujtottan s érdesen hívogat, miközben érthető, cserregő *r* is hangzik. A röttorkú pipis végre felrepülése közben egyszer, legfeljebb kétszer s erősen megnyujtva adja a «piiiszt, piiiszt» hangot s ezt a magasságban s élességében a *hosszúfarkú czinke* jól ismert szavához hasonlító hívogatást nem egyhamar ismétli meg.

A præparált darabok gyomrában rovarmaradványokon kívül kis mennyiségben különféle fűmagot is találtam.

Alauda nigra FALK. Midőn márczius 26-án Babadaghból indulva a Pasa Kázla nevű faluskához közeledtünk, az *Alauda sibiricáéval* egyező nagyságú szénfekete pacsirta röppent fel az útról közvetlen a koci előtt s az út közelében levő sarjadzó vetésre szállt s ott csinosan tipegett ide s tova. Minthogy fegyvereink ez utazás alatt még tartóikban heverték jól elcsomagolva, be kellett érnem azzal, hogy a kocsi megállítatva vágyakozva nézegessem messzelátómmal ezt a ritka s annyira kívánt madarat. Megjegyzem még mellesleg, hogy mindjárt ez eset után vagy 100 darabból álló darúcsapaton hajtottunk keresztül, a mely nagyon is szokása ellenére alig 40—50 lépésnyi távolságból sem méltatott bennünket figyelemre.

Melanocorypha sibirica Gm. Ezt a pacsirtát, melyet már a SINTENIS testvérek és COMTE ALLÉON kimutattak Dobrudsából, márczius 26-án láttam a Jeni-Chiöj nevű faluska közelében; néhány darab volt ott s egészen bizalmasan keresgélte táplálékát az út mentén. Utóbb csak egyszer láttam még április 6-án az Orta-Chiöj nevű tatár falunál, a hol 4—5 darab volt egy nagy fücsomókkal borított öreg ugaron, de nem

Boden seiner Nahrung nachgehenden Vogels, sowie der ein wenig an den Baumpieper errinnernde Flug verleihen ihm schon einen eigenen Typus, an dem man ihn selbst bei nur oberflächlicher Bekanntschaft mit ziemlicher Sicherheit erkennen wird. Ganz zweifellos verschieden aber ist der Lockruf, und so leicht nach demselben Baum- und Wiesenpieper auseinander zu halten sind, so sicher verrät derselbe auch die rotkehlige Art. Der Wiesenpieper lockt kurz und hell «psst, psst, psst», wobei ein scharfes, kurzes *i* mitklingt, stösst diesen Ruf 5—8-mal hintereinander aus, schweigt dann eine Weile und beginnt hierauf von neuem. Der Baumpieper lockt hoch, gedehnt und rauh, wobei ein deutliches, schnarrendes *r* mitklingt. Der rotkehlige Pieper endlich lockt beim Auffliegen ein-, höchstens zweimal *langgedehnt* «piiisst, piiisst» und wiederholt diesen in Tonhöhe und Schärfe dem bekannten Lockton der *Schwanzweise* nahe stehenden Ruf sobald nicht wieder. Im Magen der præparirten Stücke fand ich ausser Insectenresten auch kleine Mengen verschiedener Grassämereien.

Alauda nigra Falk. Als wir uns am 26. März von Babadagh aus dem Dörfchen Pascha Kázla näherten, flog eine einzelne kohlschwarze Lerche von der Grösse einer Kalendarlerche knapp vor dem Wagen über die Landstrasse und setzte sich unweit derselben auf die frisch hervorsprossende Saat, hier zierlich herumtrippelnd. Da unsere Gewehre auf dieser Fahrt noch wohl verpackt in ihren Kästen ruhten, musste ich mich damit begnügen, den Wagen halten zu lassen und das seltene und begehrte Exemplar sehnsüchtig durch das Glas zu beobachten. — Nebenbei bemerkt, fuhren wir gleich darauf mitten durch eine Schaar von etwa 100 Kranichen, welche uns, sehr gegen ihre sonstige Gepflogenheit auf kaum 40 bis 50 Schritte Entfernung, gar keine Aufmerksamkeit widmeten.

Melanocorypha sibirica Gm. Diese schon von den Brüdern SINTENIS und COMTE ALLÉON für die Dobrudscha nachgewiesene Lerche sah ich am 26. März nahe dem Dörfchen Jeni-Chiöj in einigen Exemplaren an der Chaussee höchst vertraut ihrer Nahrung nachgehen. Später traf ich sie nur noch einmal, am 6. April bei dem Tatarendorfe Orta-Chiöj, wo sich 4 oder 5 auf einem mit grossen Gräsbüscheln bestandenen alten Brachfelde herumtrieben, aber schlecht aushielten und nach einem auf zu grosse Ent-

várt be, s egy igen nagy távolságból megkísérelt lövés után elszállt.

Calandrella brachydactyla typica LEISL. Emadár-faj két külsőleg meglehetősen eltérő típusa népesítette be a Jurilofka melletti puszta dombokat; az egyik típusnak rozsdás volt a tollazata, míg a másik közönséges pacsirtaszürke színű volt, úgy hogy azt hittem a *C. brach. pispoletta* PALL. van előttem. TSCHUSI úr azonban, a ki szíves volt a magammal hozott darabokat beható vizsgálat alá venni, kijelentette, hogy valamennyi a tipikus *brachydactyla*.

Aegithalus caudatus typicus (L.) Április 8-án mintegy 5—6 darabból álló csapat a Tuțuiat gerinczén levő barna keselyű fészeknél közvetlen közelemben mozgolódott. *Valamennyi madár tiszta fehér fejű volt, mind öreg és mind teljesen kifejlett színű.* Még csak egyszer, a következő napon hallottam ismeretes hívó hangjukat az erdőben.

Panurus biarmicus L. 1758. A deltának ama részein, melyeket bejártam, a barkós czinke helyenként igazán közönséges jellemző madár; csak az erősen kevertvizű déli és keleti részekben hiányzik egészen vagy lép fel csak gyér számban. Mindenkor sűrű náderdő kell neki. Rendesen egérmódra bujkál a legsűrűbb nádban pár lábnyira a víz fölött, de néha kíváncsian felkúszik a magasba, s akkor egészen fönt a nádszál bokrétáján mutatkozik, s itt ereszti meg legszívesebben az ő csicsergő s czirpelő énekét. Mozgékonyásával s nyugtalanságával jókora területet kószál be s majd itt, majd ott hallatja kis ezüstharangéhoz hasonló «ting ting» szavát.

Április 15-én C. gróf egy nádi ölyvet lőtt Moru-Ghiölnél s ennek begyéből e czinkének három teljesen ép tojását vette ki. Annyival is inkább örültem ez esetnek, minthogy azokban a csaknem hozzáférhetetlen mocsarakban más-különben csak véletlen útján kaphatjuk meg ennek az oly rejtett helyen fészkelő madárnak tojásait. Fiatal, már teljesen szabadjára eresztett fiatalokat először május 7-én láttam a Dranow és Periteasca közti báltáiban. Minthogy ez az első tollazat aránylag kevéssé ismeretes, röviden leírom itt. A sárgás alapszín valamivel világosabb s szennyesebb, mint az öregeknél, s

fernung abgegebenen Schusse vollends wegstrichen.

Calandrella brachydactyla typica (Leisl.) Zwei ihrem Äusseren nach ziemlich verschiedene Typen der Stummellerche bevölkerten die Steppenhügel bei Jurilofca, deren eine ein rostfarbiges Gefieder hatte, während die andere die gewöhnliche lerchengraue Farbe trug, so dass ich glaubte *C. brach. pispoletta* Pall. vor mir zu haben. Herr v. TSCHUSI, der die Güte hatte, die mitgebrachten Exemplare eingehend zu untersuchen, erklärte jedoch alle als zur typischen *brachydactyla* gehörig.

Aegithalus caudatus typicus (L.). Eine Gesellschaft von 5 bis 6 Stück trieb sich am 8. April am Kamme des Tuțuiat bei einem Kuttengeierhorste in meiner unmittelbaren Nähe herum. *Sie waren alle rein weissköpfig und lauter alte, voll ausgefärbte Vögel.* Nur noch einmal, am folgenden Tage, hörte ich den bekannten Lockruf im Walde.

Panurus biarmicus (L.) 1758.

In jenen Teilen des Deltas, welche ich besuchte, ist die Bartmeise stellenweise ein wirklich gemeiner Charaktervogel; nur in dem schon stark brakigen Süden und Osten fehlt sie entweder ganz oder ist doch nur spärlich vertreten. Bedürfniss ist ihr jedenfalls ein dichter Rohrwald. Gewöhnlich schlüpft sie mausartig wenige Fuss über dem Wasser im dichtesten Rohr herum, klettert bisweilen aber neugierig in die Höhe und zeigt sich dann ganz oben auf der Spitze der Rohrfahnen, von wo aus sie gerne ihren zwitschernden und zirpenden Gesang hören lässt. Beweglich und unruhig wie sie ist, durchstreift sie ein ziemlich grosses Terrain und lässt bald hier, bald dort ihr an das Klingen eines Silberglöckleins erinnerndes «Ting ting» hören.

Am 15. April erlegte Graf C. bei Moru-Ghiöl eine Rohrweihe, aus deren Kropfe er 3 vollständig unversehrte Eier dieser Meise entleerte. Ich freute mich darüber umsomehr, als man sonst nur durch Zufall in jenen fast unzugänglichen Sümpfen des Geleges dieser so versteckt nistenden Meisen habhaft werden kann. Junge, schon vollkommen flügge Vögel sah ich zuerst am 7. Mai in den Baltzen zwischen Dranow und Periteasca. Da dies erste Federkleid verhältnissmässig wenig bekannt ist, gebe ich hier eine kurze Beschreibung desselben. Die gelbliche Grundfarbe ist etwas lichter und schmutziger

a fején, a hát tetején, a farsikon s az egész hasi oldalon elterjed; a hát alja egyformán fekete; a hímeknél a csőr s a szem között kis fekete folt jelzi az öregeket diszitő barkót. Az evezők feketék, a harmadiktól kezdve kívülről fehéren szegettek. A felkar evezői külső zászlójukon feketék, keskeny agyagsárga szegéssel, a belső zászlón fehéressárgások. Barnássárga a farsik, a farkalja s a négy középső faroktoll, míg a többi fekete s a két szélső pár külső zászlóján ékalakú fehér volt van. A faroktollaknak ez a feketéje úgy látom színváltozással hajlik át a kifejlett öltözetet jellemző barnássárga színébe, mert a megvizsgált madarak középső faroktollain oldalvást még többnyire meg van a feketesség nyoma, míg a közvetlenül utánuk következő tollak tövén többé-kevésbé magasra nyúló sárga festődés látszik. A fiatal madarak szeme barnás, lába feketebarna. Az egyik, május 7-én lőtt nőténynek szarubarnás volt a csőre, míg a fiatalkori ruházatú hímeknél valamivel világosabb sárga a csőr, mint az öregekénél.

Nagyon kíváncsi létükre gyakran a nádon átsikló csónak közvetlen közelében jelennek meg a barkós czinkék s ilyenkor a legszélső nádszállakon mászkálva s azok közt át-át bujva, kedves színezetükkel s ügyesen simuló, fúrge mozdulataikkal a lehető legesinosabb staffageját alkották meg az úszó nádberek festői képének. Mint egy-egy Mackart-csokor, olyanok ez k a nádas szigetek; az előtérben úszó vizirózsákkal, hetykén terjeszkedő harasztokkal s a fölöttük emelkedő magas, karsú nádszálak lengő bojtjaival.

Mikor aztán e keretből egyszerre előbukkanak a barkósczinkék, grációzus mozdulatokkal nádszárlól-szálla siklanak s végre farkukat könnyedén legyezőformába alakítva, félig nyitott szárnyukat lebocsátva, a fejtető finoman szürke tollait s fekete barkójukat felborzolva megzendítik ezüstcsengetyüéhez hasonló, vidám «ting ting» szavukat s alig karhosszúságnyi távolságból vizsgáltatják okos, arany színű szemecskéikkel a csónakot s a benne ülőket — ilyenkor

wie bei den Alten und erstreckt sich über Kopf, Oberrücken, Bürzel und die ganze Unterseite. Der Unterrücken ist einfarbig schwarz; bei den Männchen steht ein kleiner schwarzer Fleck zwischen Schnabel und Auge als erste Spur des die Alten zierenden Bartes. Die Schwingen sind schwarz, von der 3. an aussen weiss gesäumt. Die Oberarmschwingen sind an der Aussenfahne schwarz mit schmalen lehmgelben Säumen, auf der Innenfahne weissgelb. Bräunlichgelb sind der Bürzel, sowie die Unterschwanzdecken und die 4 mittleren Steuerfedern, während die übrigen schwarz sind mit einem weissen Keilfleck an den Aussenfahnen der beiden äussersten Paare. Dieses Schwarz der Steuerfedern scheint mir durch Umfärbung in die bräunlich-gelbe Farbe des ausgefärbten Kleides überzugehen, denn die mittleren Schwanzfedern der von mir untersuchten Vögel zeigen meist noch spitzenwärts Spuren von Schwarz, während die nächstfolgenden schwarzen Federn an der Basis eine mehr oder weniger weit heraufreichende gelbe Tingirung aufweisen. Die Augen der jungen Vögel sind bräunlich, die Füsse schwarzbraun. Bei einem am 7. Mai erlegten ♀ war der Schnabel hornschwärzlich, während die ♂♂ im Jugendkleide etwas lichter gelbe Schnäbel wie die Alten besaßen.

Bei ihrer grossen Neugierde erscheinen die Bartmeisen oft in unmittelbarer Nähe des durch das Rohr gleitenden Kahnens und bilden dann, auf den äussersten Rohrstengeln herumkletternd und dieselben durchschlüpfend, mit ihrer ansprechenden Färbung und den reizend glatten, flinken Bewegungen die anmutigste Staffage zu dem malerischen Aufbau eines schwimmenden Rohrbosquets. Wie ein Mackartbouquet sind diese Rohrinsel arrangirt mit den im Vordergrund schwimmenden Wasserrosen, dem üppigen Grün des keck wuchernden Farenkrautes und dem darüber emporragenden Chaos der hohen, schlanken Halme. Wenn dann die Bartmeisen plötzlich in diesem Rahmen auftauchen, unter graziösen Bewegungen von Halm zu Halm gleiten und endlich mit leicht gefächertem Schweif und gesenkten, halb geöffneten Flügeln, die zarten, grauen Scheitelfedern und den schwarzen Bart gestäubt, ihr frohes «Ting-ting» gleich einem Silberglöckchen erklingen lassen und auf kaum Armeslänge mit den klugen, goldenen Äuglein das Boot und seine Insassen mustern — dann wirkt das

mindez együttesen oly kedves és szép csendéletet nyújt, hogy nem bírunk betelni nézésével s felejthetlen emléket visz magával mindenünk egy ép annyira kedves, mint a milyen őstermészeti mocsári idillről.

Ampelis garrulus L. Ápril 5-ének hajnalán ép egy barna keselyűfészek felé iparkodtam Ciucurova környékén, midőn egyszerre a csontmadár jól ismert füttyülő és cserregő hangja lepett meg, mely egy vén tölgy koronájából hangzott felém. Felpillantva észre is vettem a mintegy 40—50 darabból álló csapatot, de elrepült, mielőtt fegyverem töltését kicserélhettem volna. A SINTENIS testvérek a csontmadarat némely évben márczius havában észlelték az erdőben.

Phylloscopus trochilus L. és *Ph. rufus* BECHST. Tekintetbe véve, hogy a Dobrudsában az idei madárvonulás úgy látszik megkésett, nem tartatom különösen fontosnak azt az észlelésemet, hogy erdei utam alatt ápril elején *rufus* igen csekély számban mutatkozott, a *trochilus* meg úgy szólván teljesen hiányzott. Épen így volt ez a Jurilofka melletti erdőben is május közepén. A vonuláson ellenben mind a két faj elég gyakori volt a deltában, a szárazföld partja mentén, a lagunák nádas szigetein s a tengerparti fenyekeken s e helyeken épen a *trochilus* volt nagyobb számban. Meglehetősen hallgatagok ilyenkor, kivált a mocsarakban, melyek a rendes életmódjuknak nem felelnek meg s ez a körülmény rendkívül nehézzé teszi a pontos és megbízható jelentést ezekről a még mindig meglehetősen «homályos» alakokról. A legnagyobb gyakorlottság mellett sem lehet ezeket a nádasban, egérmódra bujkáló, a pusztai dombok euphorbia- és bógánesbozótja fölött tovasuhanó vagy épen a kopár sziklatörmelék körül lebegő madárkákat biztosan meghatározni. Mindenesetre szerencsés véletlen kell ahhoz, hogy ily körülmények közt a palæarktikus észak ritka formáit észlelhessük és elejthessük, mert ha bizonyos fajok mint kivált a szárnyukon szalagot viselők fel is tűnnek, mások igénytelen külsejükkel csatlódásig hasonlítanak a mi közönséges formáinkhoz. De a legnagyobb nehézségek a subspecifikus formák finomabb különbségeinek megállá-

Ganze als ein so reizendes und anmutsvolles Stilleben, dass man sich nicht satt daran sehen kann und die unvergessliche Erinnerung mitnimmt an ein ebenso liebliches wie urwüchsiges Sumpfidyll.

Ampelis garrulus L. Als ich in der Morgenfrühe des 5. April einem Kuttengeierhorste bei Ciucurova zustrebte, überraschte mich plötzlich der wohlbekannte pfeifende und schnarrende Lockton der Seidenschwänze, der aus der Krone einer alten Eiche zu mir herabdrang. Beim Aufschauen erblickte ich dann auch einen Flug von wohl 40 bis 50 Stück, welcher aber abstrich, ehe ich noch die Patronen wechseln konnte. Die Gebrüder SINTENIS beobachteten Seidenschwänze in manchen Jahren im März im Walde.

Phylloscopus trochilus (L.) und *Ph. rufus* (Behst.). Mit Rücksicht darauf, dass der Vogelzug heuer in der Dobrudscha im allgemeinen verspätet gewesen zu sein scheint, kann ich kein besonderes Gewicht auf den Umstand legen, dass während meiner Waldtour Anfang April *rufus* sehr spärlich, *trochilus* aber so gut wie gar nicht vertreten war. Im Walde von Jurilofca war es Mitte Mai ebenso. Auf dem Zuge dagegen waren beide Arten im Delta, längs der Festlandsküsten, auf den Rohrinseln der Lagunen und auf den Stranddünen nicht eben selten, und herrschte hier gerade der Fitislaubsänger vor. Sie benehmen sich dann ziemlich schweigsam, zumal an Plätzen, welche ihren sonstigen Lebensgewohnheiten nicht entsprechen, und dies erschwert eine genaue und verlässliche Berichterstattung über diese gegenwärtig noch immer ziemlich «dunklen» Formen ganz ausserordentlich. Selbst bei der grössten Übung wird man nicht immer die mäuseartig im Rohr herumschlüpfenden, über das Euphorbien- oder Distelgestrüpp der Steppenhügel hinuschenden oder gar auf nacktem Felsgetrümmer einherflatternden Vögelchen zuverlässig bestimmen können. Es gehört jedenfalls ein glücklicher Zufall dazu, unter solchen Verhältnissen seltene Formen des palæarktischen Nordens zu bemerken und zu erbeuten, denn wenn sich auf gewisse Arten, wie besonders die mit Flügelbinden versehenen, auffällig machen, so sind andere wieder in ihrem unscheinbaren Äusseren unseren gewöhnlichen Formen zum Verwechseln ähnlich. Ganz besondere Schwierigkeiten aber hat es, die feineren Unterschiede

pítása elé gördülnek, minthogy ily esetben a kezelést megkönnyítő *biológiai jegyek* egészen hasznavehetlenek, egy nagy összehasonlítási anyag theoretikus feldolgozása pedig az ilyen kutató expedíció primitív viszonyai miatt csaknem lehetetlen. Pedig épen a füzikék csoportja az, mely igen sok becses felvilágosítással szolgálhatna a vonulás irányára és utaira nézve. Márczius végén és április elején a *Ph. rufus* vonult nagyobb számban, utóbb azonban a *Ph. trochilus* volt az uralkodó, sőt május alatt csak ez utóbbi fajt találtam a báltákban s a halmok füves bozótjaiban.

A négy magammal hozott bőrből azonban sehogya sem merek arra következtetni, hogy mely formák lakják a Dobrudsát s melyek vonulnak végig a területen túlnyomó számban. Három bőrnek, mely a *Ph. trochilus* formakörébe tartozik, ezek a jegyei: * a háti oldal színezete olajoszürke, a hasi oldalon sok a fehér, sárga lehelettel a mellen és kénsárga szárnyi kézesuklóreszszel. A 3. és 4. evező a leghosszabb, a 2., az 5. és 6. között van hosszúságban. A szemesillag sötétbarna, *a láb barna, talpa sárga*. A negyedik bőr, mely határozottan a *Ph. rufus* formakörébe tartozik, háti oldalán szintén olajoszürke, szennyeszürke alsó oldala ellenben erősen borvörösséssel lehelt. A szárny formulája: $2 < 7$; $3 < 4$; $4 = 5$. Tschusi úr szíves meghatározásának az eredménye az, hogy az első 3 bőr *Ph. trochilus flaviventris* Vieill. A negyedik *Ph. rufus sylvestris* Meissn. = *Ph. rufus Meissneri* Pässler. Az éneket illetőleg megemlítsérem méltónak tartom, hogy a Dobrudsza-beli *rufus* a «zilp-czalp»-ot nem úgy változtatva mondja, mint a mi madarunk, hanem hosszabb közöket hagyva «zilp-czalp-czalp-czalp» módra szól, miközben a mélyebb hangot gyakran ismétli s csak ritkán szakítja meg a magasabb «zilp»-pel.

Acrocephalus palustris Bechst. 1802. A Dunának Tulceától fölfelé elterülő füzes szigetein jó sok énekes nádiposzátá tartózkodik. A Cernavoda melletti Kara-Su-laposban ez a nádiposzátá igen nagy számban él s e nedves és termékeny

* Lásd Naumann. Új kiadás, II. kötet és Prazák, Journ. f. Orn. 1897. III. p. 267.

subspecifischer Formen da festzustellen, wo die sonst leichte Handhaben bietenden *biologischen Merkmale* ganz wegfallen und das theoretische Durcharbeiten eines grösseren Vergleichsmaterials durch die primitiven Verhältnisse einer Forschungs Expedition nahezu unmöglich gemacht wird. Und gerade die Gruppe der Laubsänger könnte mehr als manche andere über Zugrichtung und Zugwege wertvolle Aufschlüsse bieten. Ende März und Anfang April überwog auf dem Zuge *Ph. rufus*, später aber *Ph. trochilus*, ja im Verlaufe des Mai begegnete mir in den Balten und im Grasgestrüpp der Hügel nur diese Art.

Aus den mitgebrachten 4 Bälgen wage ich jedoch keinerlei Schluss darauf zu ziehen, welche Formen die Dobrudscha besiedeln, und welche — wenigstens vorwiegend — dieses Gebiet auf dem Zuge durchstreifen. Drei Bälge, die dem Formkreise *Ph. trochilus* angehören, tragen folgende Merkmale: * Die Färbung der Oberseite ist olivengrau, die Unterseite zeigt viel Weiss mit gelbem Anflug auf der Brust und schwefelgelben Flügelbügen. Die 3. und 4. Schwinge sind die längsten, die 2. steht zwischen der 5. und 6. Die Iris war dunkelbraun, *der Fuss braun mit gelben Sohlen*. Der vierte Balg, entschieden dem Formkreise *Ph. rufus* angehörig, ist an der Oberseite ebenfalls olivengraulich gefärbt, an der schmutzig-trüben Unterseite aber stark weinrötlich überflogen. Schwingenformel: $2 < 7$; $3 < 4$; $4 = 5$. Herr v. Tschusi hatte die Güte, die ersteren 3 als *Ph. trochilus flaviventris* (Vieill.) und den letzteren als *Ph. rufus sylvestris* Meissn. = *Ph. r. meissneri* Pässler zu bestimmen. Bezüglich des Gesanges erscheint mir noch erwähnenswert, dass die Weidenlaubvögel der Dobrudscha das «Zilp-zalp» nicht in der bei unseren Vögeln üblichen alternirenden Weise, sondern in langsamen Intervallen wie «Zilg-zalg-zalg-zalg» etc. riefen, wobei der tiefere Ton oft wiederholt und nur selten durch das hellere «Zilg» unterbrochen wurde.

Acrocephalus palustris (Bechst.) 1802. Ziemlich viele Sumpfrohsänger bevölkern die buschigen Weideninseln der Donau stromaufwärts von Tulcea. In der bei Cernavoda gelegenen Kara-Su-Niederung ist dieser Rohrsänger sehr

* Cfr. Naumann. Neue Ausgabe, Bd. II. und Prazák, Journ. f. Orn. 1897. III. p. 267 ff.

völgyvonulat buja vetései közül mindenünnen hangzik éneke. Bizonyára a subspecifikus alakok egyikével van itt tehát dolgunk, melyeket *horticolus*, *fruticolus* stb. néven már többször leírtak. A megfigyelt madarak éneke feltűnően hasonlít a sylviakéra s jelentékenyen különbözik a mi *horticolus*saink a hypolaisra emlékeztető énekétől, azokétól, melyekről CHERNEL és PRAŽÁK értekezett az Aquilában; mindazáltal félreismérhetlenül igazi *palustris*-ének ez és semmiestre sem téveszthető össze a *streperus* énekével. A Kara-Su-lapos nádiposztái, melyek plaztikai jegyeik szerint még *sehogy sincsenek* meghatározva, énekük folytán ép annyira kétség kívül a *palustris*-csoportba tartoznak, mint a magyar alföld vetésföldjeinek lakói.

A *horticolus*nak NAUM. a *streperus*-csoporthoz való hozzátartozásának folytonos hangoztatása, melyet a *németek* részéről rendszeren, s most a NAUMANN-féle munka új kiadásakor újra tapasztaltunk, önkéntelenül azt a gondolatot ébreszti fel, hogy itt két *különböző subspeciesről* van szó, melyek egyike, az északnyugaton lakó inkább a *streperushoz*, másika, mely délkeleten él, inkább a *palustrishoz* hajlik. Ezt a gyanítást újabban FLOERICKE is kimondta és részletesen kifejtette. (Journ. f. Orn. 1897 p. 178.)

Locustella luscinioides (SAVI.) Április 3-án egy erős délkeleti vihar s heves zivatar után a gyeerek egy egészen elbágyadt hím madarat hoztak e fajból, melyet Ciucurova falu kertjeiben, tehát az erdővidék szívében fogtak. A madár különben egészséges volt, de szörnyű sovány. Gyakran, sőt közönségesen találtam a nádi pirregőt a deltában. Itt Moru-Ghiölnél jegyeztem április 16., 17. és 18-án, mely alkalomból feltűnt nekem, hogy az a kevertvízű bálták alacsony nádjában is előfordult, nagy számban találtam azután május 6-án Dranov mellett, végre 7-én a Razim-tó nádas peremén Periteasca irányában, a hol már erősen sós a víz. A lagunák területében sehol sem találtam. Ez a pirregő is mindennél jobban szereti az ingó lápokot s valószínű, hogy a deltában s az egész Dobruzsában sehol sem hiányzik, hol ilyenféle akad. A hol csak pirregést hallottam, mindig

zahrreich vertreten, und überall erschallt sein Lied aus den üppigen Getreidefeldern dieser feuchten und fruchtbaren Thalfurche. Wir haben es hier also wohl mit einer der subspezifischen Formen zu thun, welche unter dem Namen *horticolus*, *fruticolus* etc. schon mehrfach beschrieben wurden. Der Gesang dieser Vögel war auffallend grasmückenartig und unterscheidet sich dadurch wesentlich von dem *Hypolais*-artigen Gesang der ungarischen hort., welche durch v. CHERNEL und PRAŽÁK in der «Aquila» besprochen wurden, hat aber trotzdem unverkennbar den Stempel des echten *palustris*-Gesanges und wäre keineswegs mit dem von *streperus* zu verwechseln. Die Rohrsänger der Kara-Su-Niederung, die allerdings nach ihren plastischen Merkmalen *nicht* determinirt wurden, gehören ihrem Gesange nach ebenso *unzweifelhaft zur palustris-Gruppe* wie die aus den Getreidefeldern der ungarischen Tiefebene. Das stete Betonen der Zugehörigkeit von *horticolus* Naum. zur *streperus*-Gruppe, wie es von *deutscher* Seite gewöhnlich und erst jetzt wieder bei der Neu-Herausgabe von NAUMANN's Werk erfolgte, erweckt unwillkürlich den Gedanken, dass man es hier mit *zwei verschiedenen Subspecies* zu thun habe, deren eine im NW heimische mehr dem *streperus*-, deren andere im SO wohnende mehr dem *palustris*-Charakter zuneige — eine Vermutung, die neuerdings auch FLOERICKE ausgesprochen und ausführlich begründet hat. (Journ. f. Orn. 1897, p. 178 ff.)

Locustella luscinioides (Savi).

Am 3. April brachten uns Kinder nach einem starken Südoststurm und heftigem Gewitter ein vollständig ermattetes ♂ dieser Art, das sie in einem Gärtchen des Dorfes Ciucurova, also im Herzen der Waldgegend, ergriffen hatten. Der Vogel war sonst gesund, aber entsetzlich mager. Häufig, ja fast gemein fand ich den Nachtigallrohrsänger im Delta. Hier notirte ich ihn bei Moru-Ghiöl am 16., 17. und 18. April, wobei mir sein Vorkommen im niedrigen Rohre der Brackbalten auffiel, dann am 6. Mai als häufig bei Dranow, endlich am 7. am Rohrrand des Razim gegen Periteasca, hier in bereits sehr salzigem Wasser. Im Lagunengebiete fand ich ihn allerdings nirgends. Auch dieser Schwirl bevorzugt vor allem das schwimmende Röhricht und dürfte im ganzen Delta, sowie im eigentlichen Donauthale nirgends fehlen, wo dieses vorhanden ist. Wo ich einen Schwirl hörte, war

csak a nádi pirregő mély hangja volt az; a másik két fajból egyetlen darab sem került szemem elé. Az a vita, mely ez előttem Velenczéről s a temeskubini dunai nádasokból ismeretes madár éneke miatt folyt a télen az «Ornith. Monatsberichte» s a «Term. Közl.» hasábjain, arra birt, hogy jó sok időt szánjak ennek a pirregőnek beható vizsgálatára s ezt megkönnyítette ama körülmény, hogy sok helyen *semmi idegen hang sem zavart* meg. Csak az egyhangú tompa pirregést s bevezetékép a hulló vízcepppek neszét utánzó, folyton gyorsuló «tikk»-et hallottam, valamint hébe-korba az előttem szintén ismeretes «quik»-ot mint hívó vagy riasztó hangot, de bármilyen modulált *éneket nem hallottam*. Órámat kezemben tartva 2¹/₂ perczre határoztam a *szakadatlan* pirregés idejét. A madár ilyenkor nagyon kinyitja a csőrét, torka jó erősen lüktet s így bizonyára úgy a belehelés, mint a kilehelés alatt is létrehozza sajátos hangját, egyenletesen és megszakítás nélkül.

Luscinola melanopogon TEM. 1815. Vonulása alatt márczius 28-án a Pasa Kázla melletti part bokrosában két vagy három fülemile-sítke közül egy himet ejtettem el mosódott színű tavaszi mezben. Április 17. és 18-án továbbá jó nagy számban találtam ezt a madarat a deltában Moru-Ghiölnél, valamint a Dunavaţ s a Girla Cerneţi közt lévő területen, a hol a *Loc. luscinioides* mellett tömegre nézve az első volt a nádi fülemülefélék között. Azt hiszem, mindenütt megvan a deltában, a hol *tiszta édesvíz s uszó szigetek* vannak, mely utóbbi körülmény tapasztalataim szerint nélkülözhetetlen a nádi sitkének.

Az ilyen meglehetősen hozzáférhetetlen helyeken, hol a sűrű növénysoportozatok folytonosan apró mélyvizű nyílt tükrökkel változnak, itt hangzik fel ennek a esinos sitkének tiszta csengésű, fülemileszerű éneke; itt bujkál csekély magasságban az avult nád- és sácsszárak khaotikus tömegében, száll sürrögő röpüléssel egyik nádesoporttól a másikhoz s kúszik fel olykor a nádszál csúcsára, hogy innen feje tollait felborzolva, szárnyait lebocsátva és sajátos kerkeded testtartásban daloljon egy keveset. Nótá-

es immer nur die tiefe, schnurrende Stimme des Nachtigallrohrsängers; keine der beiden anderen Arten kam mir zu Gesicht. Angeregt durch die in dem «*Ornith. Mon.-Ber.*» und dem «*Term. Közl.*» im Laufe des Winters geführte Polemik über den Gesang dieses mir von Velence und den Temes-Kubiner Donaurieden wohlbekannten Vogels, verwandte ich ziemlich viel Zeit auf ein eingehendes Beobachten dieses Schwirls, was dadurch besonders erleichtert wurde, das thatsächlich an vielen Orten *keine fremde Vogelstimme* beirrend einwirkte. Ich konnte nur das einförmige dumpfe Schnurren und das tropfende, immer schneller werdende Ticken des Vorschlages und noch hier und da den mir ebenfalls schon bekannten quiekenden Lock- oder Angstruf vernehmen, *aber keinen* wie immer modulirten *Gesang*. Mit der Uhr in der Hand beobachtete ich die Dauer des *unausgesetzten* Schwirrens durch 2¹/₂ Minuten. Der Vogel hält dabei den Schnabel weit geöffnet; die Kehle arbeitet ziemlich stark, und es muss daher der Sänger seinen eigentümlichen Ton sowohl beim Ein- wie beim Ausatmen gleichmässig und ohne Unterbrechung hervorbringen.

Luscinola melanopogon Tem. 1815.

Während des Zuges erlegte ich am 28. März in einer Dornhecke beim Strande von Pascha-Kázla von 2 oder 3 anwesenden Tamariskenrohrsängern ein altes Männchen im verwaschenen Frühjahrskleide. Ferner fand ich diesen Vogel am 17. und 18. April recht zahlreich im Delta bei Moru-Ghiöl, sowie in dem Gebiet zwischen dem Dunavaţ und der Girla Cerneţi, wo er der Menge nach neben *Loc. luscinioides* gewiss der erste Rohrsänger war. Ich glaube, dass ihn das ganze Delta beherbergt, soweit *es reines Süßwasser* enthält und *schwimmende Inseln* aufweist, die meiner Erfahrung nach für den Tamariskenrohrsänger unentbehrlich sind. An solchen recht unzugänglichen Stellen, wo dichte Vegetationsgruppen fortwährend mit kleinen Blänken offenen und tiefen Wassers abwechseln, erschallt der klare, nachtigallartige Gesang dieses zierlichen Rohrsängers; hier schlüpft er in geringer Höhe durch das chaotische Gewirr alter Rohr- und Schilfhalme, fliegt schnurrenden Fluges von einer Rohrgruppe zur andern und klettert bisweilen auf den oberen Teil eines Halmes, um von da aus mit gesträubtem Kopfgefieder, hängenden Flügeln und eigentümlich runder Haltung des Rückens sein Lied zu sin-

ját a Calamodus schœnobœnus módjára, de minden cserregő mellékhang nélkül adja elő s lágy és telt hangjával s dala gazdag tagozottságával gyönyörködteti a hallgatót. Még a ki kevésbé gyakorlott a madárhangok felismerésében, a flótázó, fokozatosan emelkedő hangokból álló fülemilestrófa (a német «aufziehen»-nek mondja az igazi fülemile dalának e részét), mely bevezetője a félreismerhetlenül nádi fülemilestrófák egy egész sorának, mely azonban a hangnak tisztaságával, teltségével s kivált eredetiségével még az *Acroceph. palustris* énekét is nagyon felülmulja — bizonyára az is csakhamar felismeri, mely fajhoz tartozik az elrejtett énekes. Mert rejtve él ez a csinos madár s ugyancsak meg kell fáradsunk érte, ha meg akarjuk látni; a figyelmes fül, mely biztosan meg tudja különböztetni a sűrű nádságból kihallatszó madárhangokat, az a legjobb eszköz, melylyel e faj jelenlétéről tudomást szerezhetünk. Vadnak épen nem mondható a fülemilestitke, sőt gyakran a megfigyelő közvetlen közelében bujkál a nádban vagy egészen mellette vagy fölötte gyújt rá dalára legkevesebbé sem törődve az emberi alak idegenszerű voltával; de egész életmódja rejtettebb, mint a többi nádi dalosé.

Dendrocopus maior (L.) A három magammal hozott bőr közül 2, mely a Han-Cearca melletti erdőből való, teste aljának s feje oldalának tiszta fehér színével erősen megközelíti a *P. maior cissát*, s ettől csak sötétebb, sárgás homloka által különbözik.

Picus leuconotus typicus (BECHST.) Az egyetlen, Ciucurovánál lőtt darabnak sajnálatomra elroncsolta a lövés a háti foltját; színezetének többi részében azonban sokkal inkább hasonlított ez az érdekes madár a hazánkban élő tipikus *leuconotusra*, mint a déliebbi *lilfordira*, mely utóbbira csak a lágyékán lévő sárgás futtatással emlékeztet kissé. Megjegyzem mellesleg, hogy ehhez hasonló darabom van Diós-Jenőről, hol azt 1896/97 telén ejtettem el.

Alcedo ispida L. A lőtt darabok mind ahhoz a tipushoz tartoztak, a mely csaknem egészen eléri a *bengalensis* formáját. Színben és méretekben megegyeznek evvel; csőrük ellenben, bár karesőbb, körülbelül csak oly hosszú, mint a tipikus *ispidé*.

Dieses wird nach der Weise des Schilfrohrsängers, aber ohne alle schnarrenden Zwischenöne vorgetragen und erfreut durch den weichen, vollen Ton, sowie die reiche und angenehme Gliederung. Selbst den im Erkennen von Vogelstimmen weniger Geübten wird der flötende, in aufsteigender Tonfolge gegebene Nachtigallenschlag (das sog. «Aufziehen» der Nachtigall) als Einleitung zu einer Reihe unverkennbarer Rohrsängerstrophen, welche aber an Reinheit, Fülle des Tons und namentlich an Originalität selbst den anmutigen Gesang des Sumpfrohrsängers weit übertreffen, gewiss schnell über die Artangehörigkeit des versteckten Sängers aufklären. Denn versteckt lebt dieser niedliche Rohrsänger, und man hat seine liebe Mühe, seiner ansichtig zu werden; ein wachsames Ohr, welches die aus dem dichten Röhricht erschallenden Vogelstimmen sicher zu unterscheiden vermag, ist das beste Mittel, Kenntniss von der Anwesenheit dieser Art zu erlangen. Scheu ist der Tamariskenrohrsänger zwar nicht und schlüpft oft dicht vor dem Beobachter im Rohre herum oder lässt wohl gar unmittelbar neben und über ihm sein Liedchen erschallen, ohne sich im mindesten um die fremdartige Erscheinung des Menschen zu kümmern, aber seine ganze Lebensweise ist versteckter als die anderer Rohrsänger.

Dendrocopus maior (L.) Von 3 mitgebrachten Exemplaren nähern sich 2 aus den Wäldern von Han-Cearca stammende durch das reine Weiss des Unterkörpers und der Kopfseiten stark dem *P. maior cissa*, von welchem sie sich nur durch die dunklere, gelblich gefärbte Stirn unterscheiden,

Picus leuconotus typicus (Behst.) Einem bei Ciucurova erlegten Exemplar war leider der Rückenleck zerschossen; im übrigen Gefieder glich der interessante Vogel jedoch weit mehr dem typischen *leuconotus* unserer Heimat wie dem südlichen *lilfordi*, an welchen nur der gelbliche Anflug der Unterseite an den Flanken etwas erinnert. Ein ähnlich gefärbtes Stück besitze ich, beläufig bemerkt, auch aus Diós-Jenő, wo es im Winter 1896/97 erlegt wurde.

Alcedo ispida L. Die erlegten Stücke gehörten sämtlich einem Typus an, welcher fast vollständig die Form *bengalensis* erreicht. Färbung und Maasse stimmen mit dieser überein; der Schnabel jedoch ist, wenn auch schlanker, so doch nur etwa so lang wie bei der typischen *ispida*.

Vultur monachus L. A barna keselyű számában észlelt ijesztő megfogyatkozásnak, mely a régebbi jelentések adataival szemben érezhető, az erdők letarolása s az evvel kapcsolatos nyugtalanítás lehet az oka. Azonkívül a pásztorok is sok fészekaljat szednek ki évenként, részint hogy *megegyék* a tojást, részint hogy azt kuriozumként vihessék haza a falvakba. A varjak, szarkák s a hollók is erősen járnak a tojásokra örízetlen pillanatokban. Közvetve a kerecsen-sólyom is bűnös e dologban, mert folytonosan háborgatja ezt a nagy otromba keselyűt és a szó szoros értelmében órákig nyugtalanítja s lehet, hogy ezáltal is megkönnyíti a tolvaj csöcselék titkos munkáját. Más tekintetben határozottan kedvezők a barna keselyű életföltételei a Dobrudsában s a madár maga az emberektől keveset szenved.

A mily otrombának s utálatosnak látszik ez a hatalmas madár a közelben, oly pompás látványt nyújt, mikor szárnya szabadjára a levegőbe kerül. Különösen az a pompás légi játék ragadta meg figyelmünket, a melyet a hím szokott űzni a fészek fölött. E játékban a *függés* egy neme tűnik fel, a mikor is a keselyű fél perczig nyugodtan áll a levegőben s csak legkülső, ujjak módjára szétterpesztett legvégsőbb evezői vannak le- és fölírányuló remegő mozgásban.

Két kézzel próbáltuk ugyanezt a mozgást egy frissen lőtt keselyű szárnyával utánozni, de minden erőlködésünk mellett sem bírtunk még csak megközelítő gyorsaságú mozgást is létrehozni a levegő ellenállása miatt. Mily bámulatos izomerő lakozhatik ebben a madárban, hogy oly nyugodtan, szinte játszva, *szárnya hegyével* is le tudja ezt az ellenállást küzdeni! Ezzel egyidejűleg egy más játékot is űztek a keselyűk, mely már igazán irigységet keltett a nézőben. Szárnycsapás nélkül ferdén emelkedve bizonyos magasságig, egyszerre becsukják hatalmas szárnyukat s hanyat homlok zuhannak lefelé. Mint egy kődarab, fejét le, farkát fölfelé irányítva zuhan a madár száz méternyire s még többre, de egyszerre kitáruznak a szárnyai messzire hangzó zúgással és csengéssel — s megtört a szédületes zuhanás ereje, könnyed kanyarodás-

Vultur monachus L. Die erschreckende Abnahme, welche der Bestand der Kuttengeier älteren Berichten gegenüber zeigt, dürfte ihren Hauptgrund in der Devastirung der Wälder und den damit verknüpften Beunruhigungen haben. Ausserdem werden jährlich viele Gelege von Hirten ausgehoben und *teils verzehrt*, teils als Curiosum in die Dörfer mitgenommen. Auch Krähen, Elstern und Kolkraben stellen den Eiern in unbewachten Augenblicken stark nach. Mittelbar mag da auch den Blaufussfalken eine Mitschuld treffen, denn fortwährend neckt er den grossen, plumpen Geier, lässt ihn thatsächlich stundenlang nicht zur Ruhe kommen und erleichtert dadurch möglicherweise jenem Diebsgesindel sein heimliches Thun. Sonst sind die Lebensbedingungen für den Kuttengeier in der Dobrudscha durchaus günstig, und Nachstellungen seitens der Menschen erfährt er nur wenig.

So plump und ekelhaft der gewaltige Vogel in der Nähe aussieht, so prachtvoll erscheint er fliegend in freier Luft. Besonders fesselten uns die geradezu herrlichen Flugspiele, welche das Männchen am Horste auszuführen pflegt. Hierbei ist namentlich eine Art *Rütteln* auffallend, wobei der Geier halbe Minuten lang ruhig in der Luft steht, und *nur* die äussersten, fingerartig gespreizten Handschwingen in zitternder Bewegung auf- und niederschlagen. Wir versuchten *mit beiden Händen arbeitend* dieselbe Bewegung mit der Schwinge eines frisch geschossenen Geiers auszuführen, vermochten jedoch bei allem Kraftaufwand nicht, den Luftwiderstand mit nur annähernd gleicher Geschwindigkeit zu besiegen. Welch' kolossale Muskelkraft muss diesen Vögeln innewohnen, dass sie so ruhig, ja spielend, *mit den äussersten Flügelspitzen nur* diesen Widerstand überwinden! Gleichzeitig trieben die Geier noch ein anderes Spiel, dessen Anblick geradezu neiderregend war. In schiefer Richtung ohne Flügelschlag bis zu einer gewissen Höhe aufsteigend, schlossen die Vögel plötzlich mit einem Ruck die gewaltigen Fittiche und *warfen* sich ordentlich nach vorn kopfüber herunter. Wie ein Stein, den Kopf senkrecht nach unten, den Stoss nach oben gerichtet, saust der Geier hundert Meter und mehr herab, plötzlich öffnen sich die Schwingen mit weithin hörbarem Brausen und Klängen — die Wucht des schwindelnden Falles ist gebrochen, in leichter Bogen-

sal lendül a madár újra fölfelé s aztán elülről kezdi játékát, húszszor, harminczszor s még többször ismételve azt. Nem hiszem, hogy van még madár, mely párzási légi játékában olyan felséges méltóságot, annyi kecsességet s e mellett annyi ősi vadságot oly korlátlan erőt tudna kifejtetni, mint a barna keselyű, akár midőn szárnycsapás nélkül írja le csavaros köreit, akár midőn hintázó röpüléssel kötődik párjával, függve lebeg az ætherben vagy akár végre az elébb említett szilaj zuhanásait végzi.

Gyalogosan is igen fürge ez a keselyű; tapasztaltam ezt az egyik szárnyalt nősténynél, a mely a legsűrűbb cserjés között egy megsebzett fáczánkakas gyorsaságával iramodott tova.

A parlagi saséra emlékeztető krákogásán kívül légi játéka és kivált függése közben ölyvéhez hasonló éles fütyülését hallottuk, mely gyakran és gyors egymásutánban ejtve ki «klüih-klüih»-módra hangzott, s lehet, hogy párzási hang.

Azok a fészkek, melyeket fölkerestem, többnyire keskeny, messzire körülátást nyújtó hegyormokon állottak, rendszeren a fiatalabb erdőből egyenkint kimagasló öregebb fákon, ritkán a zárt lábaserdőkben. A Han-Cearca körül lévő esöndes erdőkben, hol a barna keselyű még nagyobb számban akad, rendszeren több fészket találtam együtt kisebb területen. Két ilyen «kolonia», mely 3—4 fészekből állott, lakatlan volt; a harmadikon azonban öt fészket el volt foglalva, s 2 üres. A lakott fészkek legszélsői mintegy félóra járásnyira voltak egymástól. A fészkek alacsony, de igen széles, 2 méternél nagyobb átmérőjű. Anyaga vékony száraz ágból kerül ki; olyan hatalmas dorongokat, a melyeket a réti sas szokott a várába czipelni, a barna keselyű úgy látszik nem bír el a gyöngye, petyhüdt lábaival. A fészkek lapos mélyedésének kibéleléséhez a legkülönbözőbb anyagok szolgálhatnak. Az egyik fészkekben egy majdnem teljes rókabőr darabjai voltak a farokkal együtt, s mellette kevés kecskeszőr, a többi négy fészkekben jókora csomó birkagyapjú és kecskeszőr, továbbá birka- és marhabőrdarabok szőröstül. Minden fészkekben csak 1 tojás volt; az egyik la-

linie schwebt der Vogel wieder nach oben, und das Spiel beginnt von neuem, um in derselben Weise 20—30-mal und öfter wiederholt zu werden. Ich glaube nicht, dass die Balzflugspele irgend einer anderen Vogelart so viel majestätische Würde, so viel Grazie und dabei so viel urwüchsige Wildheit und schrankenlose Kraft aufweisen wie die des Kuttengeiers, mag er nun ohne Flügelschlag seine weiten Schraubenlinien ziehen, gaukelnden Fluges mit dem Gatten sich necken, rüttelnd im Äther schweben oder die mutwilligen, eben erwähnten Kapiolen ausführen. Zu Fuss ist dieser Geier äusserst flink, wie ich an einem geflügelten Weibchen erfuhr, welches etwa mit der Geschwindigkeit eines angeschossenen Fasanenhahns spornstreichs im dichtesten Unterholz davonlief. Ausser einem dem Rufe des Kaiseradlers ähnlichen Krächzen hörten wir gelegentlich der Flugspiele und besonders beim Rütteln ein bussardähnliches, scharfes Pfeifen, welches oft und rasch hintereinander ausgestossen etwa wie «Klüih klüih» klingt und möglicherweise den Balzruf darstellt.

Die von mir besuchten Horste standen meist auf schmalen, einen weiten Überblick gewährenden Bergnasen, gewöhnlich auf einzelstehenden alten Überständern im jüngeren Holze, selten im geschlossenen Hochwalde. In den stillen Wäldern um Han-Cearca, wo der Kuttengeier noch häufiger vorkommt, fand ich in der Regel mehrere Horste in kleinem Umkreise beisammen. Zwei solcher «Colonien», die aus 3—4 Horsten bestanden, waren unbewohnt; in der dritten dagegen erwiesen sich 5 Horste als befliegen und 2 als leer. Die äussersten der bewohnten Horste standen etwa eine halbe Gehstunde von einander entfernt. Der Horst ist niedrig, aber äusserst breit mit einem Durchmesser von mehr als 2 Metern. Als Material dienen schwache, dürre Ästchen; so gewaltige Knüppel, wie sie der Seeadler in seine Burg einzutragen pflegt, dürfte der Kuttengeier mit seinen schwachen, schlappen Fängen eben nicht bewältigen können. Zum Auslegen der flachen Mulde werden die verschiedenartigsten Stoffe verwendet. Ein Horst enthielt die Fetzen so ziemlich eines ganzen Fuchsbalges sammt der Rute, und Ziegenhaar, weitere 4 Horste ziemliche Packen von Schaf- und Ziegenwolle, sowie Stücke von Schaf- und Rinderhaut nebst den daran sitzenden Haaren. Die Horste ent-

kott fészkek április 7-én még üres volt; egy másikban, melyet Ciucurova mellett találtunk, április 3-án 2 tojás volt, de ezeket kiszedték a bolgár pásztorgyerekek. A barna keselyűnél biztosan észlelt késői költések valószínűleg másodszori tojásrakásból származnak, s ez eset a tojásokat fenyegető sokféle veszély miatt gyakrabban fordulhat elő.

A keselyűknek fészük körül való viselkedése igen különböző. Egyesek feltűnően vadak voltak s ott hagyták a tojást, mielőtt még 200 lépésnyire közeledhettem volna, mások meg igen makaesul ülték a tojást s alig lehetett őket a fa döngetésével s lármával tovaszállásra bírni. Ha megszűnt a háborgatás, úgy rendesen nem sokára — legkésőbb fél óra multán — megjön a keselyű a fészkére, a melyre néhány alacsonyban a fák hegye között leirt kör után közvetlenül szokott rászállni, a mikor is csaknem a sarlós fecske módjára kapaszkodik a fészkekre, szárnyával egyensúlyozza helyzetét s néhány esetlen mozdulat után eltűnik a fészkekben. A fészkeknek a madár súlyától lenyomott s kiöblösödött helye mutatja rendes beszállási pontját.

Elszállása előtt felemelkedik a madár, a fészkek előbb említett pontjáról gyorsan körültekint s azután ívalakban vágódik ki oly hirtelenül, hogy mikor szárnyait kitarja, már rendesen túl van a sörétlövés határán. Ha első hazaszállásakor észrevette a keselyű az elrejtett megfigyelőt, rendkívül óvatos lesz s ez esetben tapasztalataim szerint itt is mint a többi nagy ragadozónál legjobban teszszük, ha ott hagyjuk a helyet, egy ideig békében hagyjuk a keselyűt s aztán csak térünk újra vissza egy kísérőnkkel. Ezzel az emberrel, kinek azután lehetőleg feltűnően kell elhagynia a helyet, egy más ponton befödötjük magunkat jó sűrű lombozattal. A keselyű távozó kísérőnket többnyire krárogva kíséri tetemes magasságban, de azután egyenesen és teljesen gyanútlanul tér vissza a fészkére. Úgy látszik a különbséget, hogy csak egy ember vagy kettő hagyta-e el a helyet, nem méltatja kellő figyelemre. A madárnak abbéli szándékát, hogy fészkére szálljon, már messzi-

hielten alle nur 1 Ei; ein befogener war am 7. April noch leer; ein anderer wies bei Ciucurova am 3. April 2 Eier auf, wurde aber von bulgarischen Hirtenbuben ausgenommen. Die wiederholt beim Kuttengeier festgestellten späten Bruten dürften zweiten Gelegen zuzuschreiben sein, welche bei den vielen Gefahren, denen die Eier ausgesetzt sind, wohl öfters vorkommen mögen. Sehr verschieden ist das Benehmen der Geier beim Horste. Einige waren ausnehmend scheu und verliessen das Ei, bevor ich mich noch auf 200 Schritte genähert hatte; andere sassen hingegen sehr fest und waren kaum durch Klopfen, Schreien und Lärmen zum Abstreichen zu bewegen. Ist die Störung vorüber, so kehrt der Geier in der Regel bald — höchstens nach einer halben Stunde — zum Horste zurück, auf den er nach einigen niedrig zwischen den Baumwipfeln gezogenen Kreisen direct aufzuhocken pflegt, wobei er sich fast nach Art des Mauerseglers anklammert, mit den Schwingen das Gleichgewicht zu erhalten sucht und dann mit einigen plumpen Bewegungen im Inneren des Horstes verschwindet. Eine durch das Gewicht des grossen Vogels niedergedrückte und ausgebuchtete Stelle bezeichnet den gewöhnlichen Anflugsplatz. Beim Abstreichen richtet sich der Vogel im Horste auf, blickt an der erwähnten Stelle rasch nach allen Seiten und wirft sich dann im Bogen so plötzlich heraus, dass er bei Entfaltung der Schwingen schon mehrere Meter vom Horstrande entfernt und nach den ersten Flügelschlägen so ziemlich ausser Schrotschussweite ist. Hat der Geier beim ersten Zustreichen den versteckten Beobachter gemerkt, so wird er ausserordentlich misstrauisch, und ist es dann meiner Erfahrung nach hier wie bei anderen grossen Raubvögeln das Beste, den Platz zu verlassen, dem Geier eine Zeit lang Ruhe zu gönnen und dann mit einem Begleiter wieder zum Horste zurückzukehren. Durch diesen, der dann möglichst auffällig den Platz verlassen muss, lässt man sich an einer anderen Stelle in einen recht dichten Schirm einbauen. Der Geier folgt dem Fortgehenden meist krächzend in beträchtlicher Höhe, kehrt aber dann direct und ganz unbekümmert zum Horste zurück. Er scheint den Unterschied, ob nur ein Mann oder zwei den Platz verlassen haben, nicht entsprechend würdigen zu können. Die Absicht des Vogels, den Horst anzunehmen, erkennt man schon

ről észre lehet venni arról, hogy ilyenkor messzire lelógatja lábát nyitott karmokkal, míg máskülönbén röptében azt farka alatt elnyújtva hordja. Fészken rendszeren simán ellapulva fekszik s fejét a rözse szélén nyugtatja, de a közeledő zörejre felkapja azt s mindenesetre nagyon élesen figyel kifelé. A hímek csak egyszer találtam a költésben, részesen, még pedig a délelőtti órákban. Délben fölváltotta őt a nőstény, melyet utóbb lelöttem, miután hasztalan lestem a nagyon óvatos, magasan fölöttem keringő hímre, melyről a Ciucurovai vadászok mondták, hogy a másik keselyű közeledtére nyugodtan tovaszállt. Minden további esetben a nőstények ültek a dél-előtti órákban; eléggé pontosan délben jelentek meg azután a hímek, s lehet, hogy ez időben felváltás szokott történni. Közvetlenül napnyugta előtt mindkét nemet láttam, a mint fészke közelében légi játékaikat űzte; az alkonyat beálltával a nőstény a fészekbe bújott, míg a hím a közelben vagy ugyanazon a fán telepedett meg egy ágon.

Felejthetlenül marad előttem az április 8-iki este, mikor is a *Vurful Stanavanciu* (Dajaman hegyláncz) csúcsán a festői hegyi tájról elélem táruló pompás kilátás és színekben ragyogó esti világítás mellett *három* lakott barna keselyű-fészket pillanthattunk be egyszerre és gyönyörködhettünk a hatalmas madarak páratlan szépségű légi játékában.

Már a hajnal derengése ébren találja a keselyűt s ezért soha se is sikerült azt álmában belopnom. A dögön is korai reggeli órákban jelenik meg, de természetesen az egész napon át ide s tova szállong, ha nem talált mindjárt terített asztalra. Mint a többi dögévő, ez is hihetetlen mennyiséget bír egyszerre magába szedni. A Ciucurova mellett lőtt elég kicsiny termetű nőstény begyében egy ló tüdejének, májának s veséjének egész friss maradványait találtam, mintegy 5 kilogrammnyi súlyban. Jelenleg úgy látszik az Issaceától Hârsovaig terjedő dunai baltok a főportyázó területe, egyrészt, minthogy itt mindig bőségben akad a partra vetett dög, másrészt, mert a terület legtöbb barna keselyűje a Cocoşu, Han-Cearca, Maćin és Greći körül álló csöndes hegyi erdők-

von weitem daran, dass er die Ständer mit gespreizten Fängen dann lang herabhängen lässt, während er sie sonst im Fluge nach hinten unter dem Stoss ausgestreckt trägt. Im Horste liegt der Vogel meist glatt niedergedrückt und lässt den Kopf auf dem Reisigrande ruhen, um ihn nur bei nahendem Geräusch zu erheben und dann allerdings scharf genug auszuspähen. Beim Brutgeschäfte fand ich nur einmal das ♂ und zwar in den Vormittagsstunden. Dasselbe wurde Mittags vom ♀ abgelöst, welches ich erlegte, nachdem ich stundenlang erfolglos auf das äusserst misstrauische, hoch über mir kreisende ♂ gelauert hatte, welches Jäger aus Ciucurova beim Nahen des zweiten Geiers ruhig fortstreichen gesehen hatten. In allen übrigen Fällen sass während der Vormittagsstunden das ♀ im Horste; ziemlich genau um Mittag erschienen dann gewöhnlich die ♂♂, und es ist möglich, dass in dieser Zeit eine Ablösung stattfindet. Knapp vor Sonnenuntergang sah ich beide Gatten in der Nähe des Horstes ihre Flugspiele aufführen; bei Eintritt der Dämmerung schlüpfte das ♀ in den Horst, während das ♂ in der Nähe oder am Horstbaume selbst auf einem dürrer Aste fusste. Unvergesslich bleibt mir der Abend des 8. April, wo wir vom Gipfel des *Vurful Stanavanciu* (Dajaman-Kette) aus bei prachtvoller Fernsicht über das malerische Bergland und bei herrlicher, farbenprächtiger Abendbeleuchtung *drei* beflogene Kuttengeierhorste auf einmal übersehen und uns an den unvergleichlich schönen Flugkünsten der gewaltigen Vögel erfreuen konnten.

Schon in der Morgendämmerung sind die Geier wieder munter, weshalb es mir auch nie gelang, dieselben noch im Schlafe zu überraschen. Am Aase erscheinen sie ebenfalls in den frühen Morgenstunden, streichen aber natürlich den ganzen Tag über herum, wenn sie nicht gleich einen gedeckten Tisch finden. Wie alle Aasvögel verzehren sie unglaubliche Quantitäten auf einmal. Dem Kropfe des bei Ciucurova geschossenen, ziemlich kleinen Weibchens entleerte ich ganz frische Reste von Lunge, Leber und Nieren eines Pferdes im Gewichte von nahezu 5 Klgr. Ihr Hauptrevier scheinen gegenwärtig die Donaualpen von Issacea bis Hârsova zu sein, einerseits weil hier immer angeschwemmte Kadaver zur Genüge vorhanden sind, andererseits weil die meisten Kuttengeier der Provinz eben noch in den stillen Bergwä-

ben lakozik. A terület belsejében és kivált északkeleti részében ritkán látható s még a nagy keselyű-gyülekezetekben is csak egyesével. Így Slava russésca mellett 32 *Gyps fulvus* között csak egy barna keselyűt láttam s a Jurilofkánál május 13-án egy ló hulláján lakmározó 10 vagy 12 fakó keselyű között is csak három barnát.

Oly esetet írok le itt alább, melynek valóságáról Han-Cearcában teljesen megbizonyosodtam. E faluban lakó egyik paraszt itteni általános szokás szerint «votkától» kaptosan lefeküdt a mezőn egy szénarakásra. Egyszerre a lágyékában érzett metsző fájdalomra ébredt fel s rémülete egy Kara-Kartal karmai közt látta magát (így nevezik ott a barna keselyűt). A halottnak vélt ember hirtelen megelevenedésétől szintén holtra rémült madár nem birt fölrepülni, mert karmai igen beelakadtak áldozatának ruháiba és szárnyával verdesve s csőrével vagdalódzva iparkodott kényelmetlen helyzetéből szabadulni. A hatalmas csapásoktól félig elkábultan s a rémülettől csaknem eszméletét veszítve küzdött a paraszt egy ideig a hatalmas keselyűvel, míg végre sikerült kését előrántania s a beakadt karmokat *elvágnia!* A megcsönkített madár repülve menekült s a paraszt maradt hát győztes, de rútul összeverve, karmolva és sok sebből vérezve s e küzdelme emlékeiként most is viseli a sebek helyeit. Hogy mily szörnyű csapásokat tud a barna keselyű szárnyaival osztogatni, tapasztalhattam a Han-Cearcabeli házigazdám, kinek egy megsebzett keselyű szárnya kézizületének egyetlen csapásával 3 cm. hosszú sebet szakított bőrére a füle mögött.

Circus aeruginosus L. Két érdekes színezetű darabot hoztam magammal. Az egyik április 29-én Portița mellett lőtt öreg nőstény, fakó tollazatával tűnik fel, mely egészben a fakó keselyűre emlékeztet. Csak alsó oldala barnavöröses, de még mindig világosabb a rendesnél. Fejének teteje tisztafehér s csak a nyakszirtje néhány tollának van rozsdasárga szegése és sötét szárfoltja; álla és torka szintén fehér, rozsdás lehelettel. Vállí foltjai igen nagyok és fehérensárgás, barna szárfoltokkal rajzolt tollakból alakultak. Épen ilyen tollak vannak háta

dern von Cocoșu, Han-Cearca, Mačín und Grečihausen. Im Binnenlande und besonders im NO sieht man ihn selten und selbst bei grossen Geier-Ansammlungen nur in wenigen Exemplaren. So sah ich bei Slava russésca unter 32 *Gyps fulvus* nur einen Kuttengeier und am 13. Mai bei Jurilofca an einem Pferdekadaver drei zwischen 10 bis 12 Gänsegeiern.

Die Wahrheit folgender Geschichte wurde mir in Han-Cearca auf das bestimmteste versichert. Ein Bauer aus dem Dorfe hatte sich im landesüblichen Wotka-Rausche auf einem Heuhaufen am Felde niedergelegt. Plötzlich erwacht er durch einen heftigen Schmerz in den Weichen und sieht sich zu seinem Entsetzen in den Fängen eines *Kara-Kartal*, wie hier der Kuttengeier genannt wird. Der über das plötzliche Lebendigwerden der vermeintlichen Leiche seinerseits ebenfalls in Todesangst versetzte Vogel vermag nicht aufzufliegen, da er die Fänge zu fest in die Kleider seines Opfers verwickelt hat, und sucht sich durch Flügelschläge und Schnabelhiebe aus seiner misslichen Lage zu befreien. Durch die gewaltigen Hiebe halb betäubt und vor Angst und Schrecken fast besinnungslos kämpft der Bauer eine Weile mit dem mächtigen Geier, bis es ihm endlich gelingt, sein Messer zu ziehen und die verkrallten Fänge — *abzuschneiden!* Der verstümmelte Vogel suchte fliegend das Weite, und der Bauer behauptete arg zerschlagen, zerkratzt und aus vielen Wunden blutend als Sieger das Schlachtfeld, soll aber die Narben aus diesem Kampfe noch als Erinnerung am Körper tragen. — Wie furchtbare Schläge der Kuttengeier mit dem Flügel auszuteilen vermag, sah ich an meinem Hauswirt in Han-Cearca, dem ein angeschosener Geier mit einem einzigen Schlage des Flügelbuges einen etwa 3 cm. langen Fleischriss in die Kopfhaut hinter dem Ohre beibrachte.

Circus aeruginosus (L.). Zwei Exemplare von interessanter Färbung brachte ich mit. Das eine, ein am 29. April bei Portița geschossenes altes ♀, zeichnet sich durch ein fahles, im Tone der Gesamtfärbung an den alten Gänsegeier erinnerndes Gefieder aus. Nur die Unterseite ist braunrötlich, aber immerhin noch lichter wie gewöhnlich. Die Kopfplatte ist rein weiss, und nur im Nacken haben einzelne Federn rostgelbe Ränder und dunkle Schaftstriche; Kinn und Kehle sind ebenfalls weiss mit rostigem Anfluge. Die Schulterflecke sind sehr aus-

tetejének a nyakszirtig terjedő barna tollazatába tűzdelve. A másik darab, mely a boncsolás eredménye szerint fiatal hím, olyan ruhában van, milyent tulajdonkép igen vén nőstényeknél szoktunk látni; csak a fej a fülfedőkkel együtt csaknem tiszta fehér, fekete szárfoltokkal a fejtetőn. Általában úgy találok, hogy az ottani barna rétihéjék rozsdavöröses feji tájai határozott hajlandóságot mutatnak a csaknem tiszta fehér színbe való változáshoz.

Accipiter nisus (L.) Egy a Dolojman fokról való (április 22.) kistermetű nősténynek feltűnően fakó, világosan agyagbarna színe van. Tschusi úr úgy nyilatkozott ez ügyben, hogy itt *színaberratióval* s nem «elfakult» normális ruházattal van dolgunk.

Buteo buteo typicus és *B. buteo desertorum* (DAUD.) Két elejtett hím ölyv a két említett forma közt közbül áll. Méreteik jól megegyeznek azokkal, a melyeket REISER O. ad egy bulgáriai hímről, sőt még kisebbek is, mint a melyek annál vannak. A márczius 30-án Jurilofkánál lőtt darabnak esokoládébarna a ruhája jó sok nyomával a rozsdavörösnak a mell alján, a hason, lágyékon s a szárny belső tollazatán s kivált a gatyán s a farkon. A másik darab (ugyanonnan, máj. 15.) igen elnyűtt, fakó agyagbarnás tollazatban van, alsó oldalán sok fehérrel; háti oldalán elszórt rókavörös szegések vannak és sok a vörös a szárnya belső tollazatán.

Egyiket sem lehet tehát *typicus B. buteonak* (L.) tekinteni, hanem ahhoz az intermedián formához tartoznak, melyet *B. Zimmermannae* EHMKE néven írtak le, mely azonban az én nézetem szerint épen *minthogy két subspecificus forma közti alak*, nem foglalhat el külön helyet a rendszerben s nem nyerhet külön nevet. Az igazi *desertorum* elég gyakran került elélem az április első napjaiban tett erdei utam alatt. *Biztosan* először április 6-án ismertem fel a Ciucurova és Atmagea közötti völgyben, hol szemmel látható átvonulása volt délészaki irányban. Egyenkint, kettesével, hármasával jelentek meg

gebreitet und bestehen aus weiss-gelblichen, mit braunen Schaftstrichen gezeichneten Federn. Eben solche sind auch noch zahlreich unter das braune Gefieder des Oberrückens bis zum Nacken hinauf eingesprengt. — Das andere Stück, der Section nach ein jüngeres ♂, trägt das Kleid, welches wir eigentlich bei sehr alten ♀♀ zu sehen gewöhnt sind; nur ist der Kopf einschliesslich der Ohrdecken fast rein weiss mit wenigen schwarzen Schaftstrichen auf der Kopfplatte. Überhaupt stellte ich bei den dortigen Rohrweihen eine ausgesprochene Neigung zum Umändern der verbleichten Kopfpfortien in fast reines Weiss fest.

Accipiter nisus (L.) Ein kleinwüchsiges Weibchen vom Kap Dolojman (22. April) ist von auffallend fahler, licht lehmbrauner Färbung. Herr v. Tschusi hatte die Güte, sich dahin auszusprechen, dass es sich hier um «*Farbenaberration*» und nicht um ein «verbleichtes» normales Gefieder handelt.

Buteo buteo typicus und *B. buteo desertorum* (DAUD.). Zwei erlegte Bussardmännchen stehen zwischen den genannten Formen mitten inne. Die Maasse derselben stimmen mit den von O. REISER gegebenen Maassen eines bulgarischen ♂ gut überein, ja sind noch kleiner als bei diesem. Das am 30. März bei Jurilofca erlegte Stück trägt ein chokoladebraunes Gefieder mit ziemlich viel Spuren von Rostrot an Unterbrust, Bauch, Flanken und Unterflügeldecken, wie besonders an den Hosen und am Stoss. Das andere Exemplar (ebenda, 15. Mai) hat ein sehr verstossenes, fahl lehmbräunliches Gefieder mit viel Weiss an der Unterseite. Dasselbe zeigt auf der Oberseite zerstreute, fuchsfig rostrote Federränder und viel Rostrot an den unteren Flügeldecken. Beide sind demnach nicht als *typische B. buteo* (L.) aufzufassen, sondern gehören der intermediären Form an, welche als *B. Zimmermannae* Ehmke beschrieben worden ist, meiner Ansicht nach aber gerade als *intermediäre Gestalt zwischen subspezifischen Formen* keinen Anspruch auf eigene Stellung im System und demnach auch keinen auf einen eigenen Namen hat. Dem echten *desertorum* begegnete ich während der Waldtour in den ersten Apriltagen ziemlich häufig. Mit *Bestimmtheit* erkannte ich ihn zuerst am 6. April im Thale zwischen Ciucurova und Atmagea, wo ein augenscheinlicher Durchzug mit der genauen Richtung S→N stattfand. Einzeln, zu

az erdők szélén, leszálltak rövid időre a patak mentén s aztán eltűntek az alacsony halmok közt észak felé. A következő napokban gyakran láttam ilyen ölyveket a Han-Cearca körül álló erdőkben s különösen április 8-án és 9-én figyeltem meg egy párt, mely egy hegyoldalon erősen párosodott s rakta a fészket.

Tiszta formájában a szabadban sem téveszthető össze a desertorum a közönséges egerész-ölyvvel. Röptében határozott *circus-jelleg* van a tartásában, s ezt a benyomást még növeli a *testéhez arányítva igen hosszú farka*. Mikor magasan kering a megfigyelő fölött, a szárnya alakjáról mindenesetre rögtön a buteo-tipust ismerjük fel, s az evezők alsó oldalának világos foltjai is megvannak, de még így is okvetlenül feltűnik a hosszú fark. Különben a felső oldalon igen feltűnően s jellemzően *róka-vörös* fark az, mely a desertorumot biztosan elárulja. Viselkedésében sokkal fürgébb és mozgékonyabb, mint a mi esetlen egerész-ölyvünk s ezt már a karesőbb és könnyebb testalkata hozza magával. Az a pár, melyet Vurful Stanavanciu mellett figyeltem meg, párzásakor olyformán viselkedett, mint a barna kánya. A him sok lármával kísérte szerelmi játékát a levegőben, művészi mozdulatokat végzett a párjával, különféle módon faggatta azt s még mikor a faágon pihentek is, szüntelenül, tolokodólag koldult a párja kegyeiért. Az igen gyakran megismételt párzást mindig egy bizonyos tölgyfa vastag ágán végezték, a melyen azután nyugodtan tollázkodtak egy darabig, míg a him újra meg nem kezdte a koldulást, lecsüngő szárnyal s éles kiáltozással. Időtől-időre szétvált a pár, hogy eledel után nézzen vagy fészkekhez való anyagot gyűjtsön, mely utóbbit mindkét nembeli hordta a hegyoldal mélyebben fekvő részén álló fészkekhez.

Hangja, melyet az említett két napon unalomig üzve hallatott, *az ölyvéhez hasonló füttyülés*, csak kissé érdekesebb és harsányabb, mint a mi egerész-ölyvünké; még gyakrabban hallani a trillázó «krii-krii» hangot, mely a vérese számára emlékeztet, de rekedtebb és durvább annál.

Aquila rapax TEMM. Minthogy ezt a sast

zweien und dreien erschienen sie am Rande der Wälder, bäumten für kurze Zeit längs des Baches und verschwanden dann über den niedrigen Hügelngen Norden. An den folgenden Tagen sah ich öfters Steppenbussarde in den Wäldern in Han-Cearca und beobachtete insbesondere am 8. und 9. April ein Pärchen, welches an einer Berglehne auf das eifrigste mit der Paarung und dem Horstbau beschäftigt war.

Im Freien ist der Steppenbussard *in seiner reinen Form* kaum mit unserem gewöhnlichen Mauser zu verwechseln. Die Haltung im Fluge hat einen ausgesprochen *weißenartigen* Charakter, welcher Eindruck noch durch den *im Verhältniss zum Körper sehr langen Schwanz* erhöht wird. Wenn der Vogel hoch über dem Beschauer kreist, erkennt man allerdings sofort an der Flügelform den Bussardtypus, wobei auch die lichten Flecke an der Unterseite der Schwingen nicht fehlen, aber selbst so fällt der lange Stoss unbedingt auf. Sonst verrät der an der Oberseite ganz auffallend und charakteristisch *fuchsig-rot* gefärbte Schwanz sicher den Steppenbussard. In seinem Benehmen ist derselbe bei weitem flinker und beweglicher wie unser plumper Mauser, was ja auch durch seine schlankere und leichtere Gestalt bedingt ist. Das am Vurful Stanavanciu beobachtete Pärchen benahm sich in den Balz ähnlich wie etwa schwarze Milane. Das Männchen begleitete das Liebesspiel mit vielem Geschrei, führte mit dem ♀ verschiedene Flugkünste und Neckereien in der Luft aus und bettelte auch beim Ausruhen auf den Baumästen anhaltend und sehr zudringlich um die Gunst desselben. Die sehr oft wiederholte Begattung wurde stets auf dem dicken Aste einer bestimmten Eiche vollzogen, auf der dann beide Gatten eine Weile ruhig ihr Gefieder ordneten, bis das ♂ seine Bettelei mit hängenden Flügeln und schrillen Geschrei von neuem begann. Von Zeit zu Zeit trennten sich die Gatten der Nahrungssuche oder des Herbeischaffens von Baumaterial halber, welches beide Teile dem tiefer an der Lehne stehenden Horste zutrug. Die an jenen beiden Tagen bis zum Überdruß gehörte Stimme ist ein *bussardähnliches Pfeifen*, nur etwas rauher und schriller wie bei unserem Mauser, oder noch öfter ein trillerndes «Krii krii», das an die Stimme des Turmfalken erinnert, aber heiserer und rauher ausklingt.

Aquila rapax Tem. Da der Raubadler schon

már észlelték egyszer a Dobrudsában, úgy hiszem nem tévedek, ha annak tartom azt a két sast, melyet április 1-én észleltem a Ciamurli de jos nevű falunál. Ez a két ragadozó a pusztai dombok körül mozgolódott s úgy előttem, mint a sasokat jól ismerő kísérem, KLINGL előtt is teljesen ismeretlen volt. Talán inkább nagyobbak voltak a királlyságnál, de egészen más volt a repülési képük, melyen kivált a rendkívül mélyen ujjas evezők tüntek fel; földön ültükben azonkívül egyenesebb tartást mutattak, mint az imperialis. Legföltünőbb azonban a színezetük volt; fejük igen világos, törzsük sárgásan izabellaszínű, szárnyfedők világosbarnák, evezők feketék voltak, mindez igen tarkává s kellemes külsejűvé tette őket. Aránylag kis területen mozogtak, nem voltak igen vadak, de mégsem eresztettek magukhoz csak golyólövésnyire sem.

Aquila melanaëtus (L.) Fészkelve Ciucurovánál találtam, a hol a falu közelében a mezőn elszórtan emelkedő öreg tölgyek egyikén álló hitvány készítményű fészkekben április 4-én két gyengén foltos friss tojása volt. Egy másik lakott fészket, melynek közelében ott ült mind a két sas, Babadagnál láttam május 21-én a nagy műút közelében; újonnan készült fészkek volt, de még üresen állt s hihetőleg a korábbi háborítatás miatt a második fészkealjnak volt szánya. Egy harmadik, Balabangea mellett álló hatalmas fészket, melyet állítólag évekig laktak a «kartal»-ok, kerecsen-sólymok foglaltak el. A mily sok ez a sas s a fészke a bulgáriai partokon, oly kevés fészkel a Dobrudsza északkeleti részében.

Hierofalco lanarius PALL. Háromszor találtuk a kerecsen sólymot a barna keselyű fészkeiben, egyszer az *Aquila melanaëtus*-ban, egyszer — Moru-Ghiölnél — a réti sasnak s egyszer — Jurilofkánál egy régi, márczius 30-án még üres fészkekben, melyet a kigyász ölyvének tartok. Április 6-án a melanætus-fészkekben egy frissben rakott tojást, 7-én pedig a rétisas-fészkekben egy 5-öt számláló friss fészkealjtal találtunk. Teljesen igazolva láttam a SINTENIS testvérek állítását, hogy mennyire faggatja a kerecsen a

einmal für die Dobrudscha nachgewiesen wurde, so glaube ich nicht fehl zu gehen, wenn ich eines Adlerpaares unter dieser Bezeichnung gedenke, das wir am 1. April beim Dorfe Ciamurli de jos beobachteten. Diese beiden Adler trieben sich auf den Steppenhügeln herum und waren mir wie meinem adlerkundigen Begleiter KLINGL vollständig unbekannt. Sie waren eher etwas grösser wie Kaiseradler, zeigten aber ein ganz anderes Flugbild, an welchem besonders die ausserordentlich tief gefingerten Schwingen auffielen; im Sitzen auf der Erde trugen sich die Adler ausserdem aufrechter wie Kaiseradler. Am auffallendsten aber war die Färbung; sie besaßen sehr lichte Köpfe, einen gelblich-isabellfarbenen Rumpf, lichtbraune Deckfedern und schwarze Schwingen, wodurch sie sehr bunt und gefällig aussahen. Nicht eigentlich scheu trieben sie sich auf einem verhältnissmässig kleinen Raume herum, liessen uns aber doch nicht einmal auf Kugelschussweite ankommen.

Aquila melanaëtus (L.). Brütend traf ich den Kaiseradler bei Ciucurova, wo nahe dem Dorfe auf einer der zerstreut in den Feldern stehenden alten Eichen sein liederlich gebauter Horst am 4. April 2 leicht gefleckte, frische Eier enthielt. Einen zweiten beflogenen Horst, neben dem das Adlerpärchen sass, fand ich am 21. Mai bei Babadagh nahe der grossen Strasse; derselbe erwies sich zwar als frisch erbaut, aber noch nicht belegt und war vermutlich infolge vorausgegangener Störungen für ein zweites Gelege bestimmt. Einen dritten mächtigen Horst bei Balabangea, der jahrelang von «Kartal's» bewohnt gewesen sein soll, hatten Würgfalken in Besitz genommen. So häufig man auf der Donaureise Kaiseradler und ihre Horste am bulgarischen Ufer erblickt, so wenig scheint die Art als Brutvogel im NO der Dobrudscha verbreitet zu sein.

Hierofalco lanarius (Pall.) Dreimal trafen wir den Würgfalken in Kuttengeierhorsten, einmal in einem Kaiseradlerhorst, einmal bei Moru-Ghiöl in einem Seeadlerhorste und einmal bis Jurilofca in einem alten, am 30. März noch kein Ei enthaltenden Horste, den ich dem Schlangenadler zuschreibe. Am 6. April entnahmen wir dem Kaiseradlerhorste ein frisch gelegtes Ei und am 7. einem Kuttengeierhorste ein frisches Gelege von 5 Eiern. Das von den Gebr. Sintenis beschriebene Necken der Kuttен-

barnakeselyűt s eleget meg csodáltam azokat az igazán szemtelen támadásokat, melyeknek a hatalmas keselyű e vitéz sólyom részéről folytonosan ki van téve. Sőt láttam egy kerecesent Han-Cearkánál április 9-én, a mint zúgó repüléssel csapott egy lakott barnakeselyű fészekre s megült azon. Vajjon gonosz szándékkal volt-e a sólyom az őrizetlen tojás iránt, nem tudnám megmondani, mert villámgyorsasággal zúgva és haragos krakogással csapott le a hatalmas nősténykeselyű s elüzte a vakmerő betolakodót.

Pelecanus onocrotalus L. A terjedő kultúra kiszorítja a pelikánt a deltának látszólag szűzi területeiről is, mert minden jelentés azt mondja, hogy mér évek óta nincs itt e fajnak jelentékenyebb kolóniája. Márciusban s áprilisben látható volt a pelikán helyenkint a Dunán s a lagunákon, de nagyobb számban csak májusban jelentkezett, midőn is időnként százakat sőt ezreket számláló csapatokban vonult át vagy halászott a Dunán. A két fajhoz tartozó *öreg madarakat* röptükben még nagy távolságról is könnyű szétkülönböztetni, mert az *onocrotalus* rózsás színe mindig feltűnik. Május 15-én a Periboina nevű fenyér áttörésnél lévő Zmeica-tóban egy csapat pelikánból 14 darabot lőttem, köztük 8 hím, melyeknek heréi már hatalmasan meg voltak duzzadva. Valamennyinek a feje elején a homloktollazata alatt olajos anyaggal telt, 5—6 cm magas s csaknem golyóalakú taraja volt. HODEK* ezt a zsirtarajt, melyet csak egyszer talált, individuális *abnormitásnak* tartja.

A mennyire megítélhetem ezt a dolgot, semmi esetre sem lehet utóbbiról szó, hanem inkább a *nászruhához tartozó dísz* ez a hímeknek, mely a homlok bőre alatti mirigyes, zsíros kötőszövetből áll, hasonlóan például a *Tadorna tadorna* homlokpúpjához, mely a párzási idő alatt rendes nagyságának több mint kétszeresére dagad. Minden esetre *igen* különös volna, ha 8 egy napon elejtett hím egy és ugyanazon abnormi-

geier durch diese Falken fand ich vollkommen bestätigt und bewunderte oft genug die geradezu unverschämten Angriffe, durch welche der gewaltige Geier von diesen schneidigen Falken unaufhörlich belästigt wird. Am 9. April sah ich sogar bei Han-Cearca einen Blaufuss saussenden Fluges auf einen belegten Kuttengeierhorst zufahren und auf demselben blocken. Ob der Falke böse Absichten mit dem unbeschützten Ei vorhatte, kann ich nicht entscheiden, denn rauschend und brausend stiess das mächtige Geierweibchen blitzschnell unter ärgerlichem Krächzen herab und vertrieb den frechen Eindringling.

Pelecanus onocrotalus L. Die zunehmende Cultur verdrängt den Pelikan auch schon aus den scheinbar jungfräulichen Gebieten des Deltas, wo allen Berichten zufolge schon seit Jahren keine bedeutenderen Colonien dieser Art mehr bestehen sollen. Im März und April waren auf der Donau und in den Lagunen stellenweise Pelikane zu sehen, häufiger wurden sie jedoch erst im Mai, wo grössere Schaaren von hunderten, ja tausenden dieser Vögel ab und zu durchzogen oder auf der Donau fischten. Im Fluge sind selbst auf grosse Entfernungen *alle Vögel* der beiden Arten ziemlich leicht zu unterscheiden, da die Rosenfarbe des *onocrotalus* immer auffällig ist. Am 15. Mai erlegte ich am Dünendurchbruche Periboina im See Zmeica aus einer Schaar Pelikane 14 Stück, worunter 8 ♂♂, deren Testikel schon mächtig angeschwollen waren. Sie trugen alle am Vorderkopfe unter der Stirnbefiederung einen mit öliger Substanz gefüllten Höcker von fast kugelförmiger Gestalt bei 5 bis 6 cm. Höhe. HODEK* hält diesen von ihm nur einmal vorgefundenen Fetthöcker für eine individuelle *Abnormität*. Um eine solche handelt es sich aber, soweit ich die Sache zu beurteilen in der Lage bin, keineswegs, sondern vielmehr um einen *Hochzeitschmuck* der ♂♂, der in einem Anschwellen des drüsigen, fettreichen Gewebes unter der Stirnhaut besteht, wie dies in ähnlicher Weise z. B. mit dem Stirnhöcker von *Tadorna tadorna* der Fall ist, der in der Paarungszeit um mehr als das Doppelte seiner gewöhnlichen Grösse anschwillt. Jedenfalls wäre es *sehr* merkwürdig, wenn 8 an einem Tage erlegte ♂♂ dieselbe

* Über Verbr. u. Verh. d. Gattung Plecanus, Sep. Abdr. aus «Verh. d. zool. bot. Gesellschaft» Wien p. 84.

* Über Verbr. u. Verh. d. Gattung Pelecanus, Sep. Abdr. aus «Verh. d. zool. Gesellsch. Wien. p. 84.

tást mutatná, míg 6 egyazon időben lőtt nősténynél hiányoznék az. Minthogy HODEK úr kereskedelmi czélú aldunai vadászútjait mindig a *köllési időben*, tehát tulajdonképeni párzási idő *után* tette, nem csodálom, hogy ő a közönséges pelikán e nászidőjét csak egy ízben észlelte, de azon már csodálkoztam, hogy a részemről hozzáférhető irodalomban sehol sem találtam ennek említését. Egy öreg himnek, melyet KLINGL lőtt május 1-én, még nem volt meg ez a diszitménye s ugyan-e him heréi sem mutaták még a nemi buzdutságának semmi nyomát.

Nagyságban rendkívül változik a pelikán, mint azt a mértéktábla bizonyítja. A homlok-tarajon kívül a nemek megkülönböztetésére sem a nagyság, sem a színezet nem ad támasztó pontot.

Az általam elejtett darabok némelyikén, de különösen egy mellbőrön, melyet a Portiā-beli halászoktól vettem, sajátos rozsdás festést látni, a mely igen hasonlít a *Gypaëtus barbatus* testaljának színezetéhez. Az említett bőr különösen telített narancs-rozsdavörös színt mutat, mely a tollak rózsaszínét csaknem teljesen kiszorítja. Ha szabad az én 28 darabból álló dobrudscai pelikán-anyagom után következtetnem, úgy azt látom, hogy a melli és hasi tollazat rozsdás festődése nem épen ritka tünet; ezt a színt, mely kétségtelenül *igazi onocrotalusoknál* észlelhető, el is lehet távolítani a tollakról. Rá akarok utalni ezzel arra az állítólagos *P. sharpii*-re Du Bocage, melynek elejtését HODEK E. a «Schwalbe» című lapban tett közzé (1886. 1, 2, 4. szám).

A Dobrudszában a pelikánt erősen vadásszák s nem annyira a tollaiért, bár az oroszok kitünő kettős esőköpenyeket készítenek a mellebőréből, mint inkább pusztá szándékosságból s talán azért is, hogy e falánk halrablótakat megtizedeljék. A pelikán vadászat legkedveltebb módja abban áll, hogy az alvó csapatot belopják s azután végig löknek a sűrűn álló fejek között. Ily módon ejtettem el 2 sörétlövéllyel 14 pelikánt,

Abnormitát zeigen sollten, während 6 gleichzeitig geschossene ♀ ♀ dieselbe entbehren. Da Herr HODEK seine Handelszwecken dienenden Jagdreisen an die untere Donau stets während der *Brutperiode*, also *nach* der eigentlichen Paarungszeit, unternahm, so ist es nicht wunderbar, dass ihm dieser Hochzeitsschmuck des gemeinen Pelikans nur einmal vorgekommen ist, doch war ich erstaunt, nirgends in der mir zugänglich gewesenen Litteratur eine Erwähnung desselben gefunden zu haben. Einem alten Pelikanmännchen, welches KLINGL am 1. Mai erlegte, fehlte dieser Schmuck noch, und wiesen auch die Testikel dieses ♂ noch keine Spur von geschlechtlicher Erregung auf.

In der Grösse schwanken die Pelikane ausserordentlich, wie die Maasstabelle beweist. Von dem Stürnhöcker abgesehen finden sich aber weder in der Grösse, noch in der Färbung Anhaltspunkte zur Unterscheidung der Geschlechter. An einigen der von mir erlegten Exemplare, noch mehr aber an einem Brustfelle des gemeinen Pelikans, welches ich von Fischern in Portiā kaufte, zeigt sich eine eigentümliche, rostfarbige Tingirung, welche grosse Ähnlichkeit mit der Färbung der Unterseite von *Gypaëtus barbatus* aufweist. Das erwähnte Fell namentlich zeigt eine satte, orange-rostre Färbung, welche das Rosenrot der Federn fast vollständig verdrängt. Wenn ich nach meinem Dobrudscha-Material von 28 Pelikanen einen Schluss ziehen darf, so scheint mir eine rostfarbene Tingirung des Brust- und Bauchgefieders nicht eben selten zu sein; dieselbe lässt sich jedoch wieder von den Federn entfernen und findet sich bei Exemplaren, welche unzweifelhaft *echte onocrotalus* sind. Ich erwähne dies unter Hinweis auf den angeblichen *P. sharpii* Du Bocage, dessen Erlegung in der «Schwalbe» (1886, Nr. 1, 2, 4.) von E. HODEK veröffentlicht worden ist.

In der Dobrudscha wird der Pelikan viel gejagt, weniger der Federn wegen, obwohl sich die Russen aus den Brustfellen ganz vortreffliche doppelte Regenmäntel machen, als aus blossen Mutwillen, vielleicht auch um die gefräßigen Fischräuber zu decimiren. Die beliebteste Jagdmethode besteht darin, schlafende Pelikanschaaren zu beschleichen und dann «über die Köpfe hin» Verwüstung unter ihnen anzurichten. Auf diese Weise erlegte ich mit 2 Schrotschüssen 14 Pelikane, von denen

melyek közül 10 holtan maradt, míg a 8 vagy 10 megsebzett közül hosszas hajsza után is csak 4 került meg.

Egy halász a Portițan nyomorúságos elöltöltőjének *egyetlen lövésével* 18 darabot lőtt rommá s egy egész csomót sebzett meg! Fején és nyakán *igen kényes* ez a madár s még apró sörétből is elég 1—2 szem, hogy ledöntse. A törzsét érő lövéseket azonban vagy a sűrű tollpánczél fogja föl, vagy könnyen elbírja azokat a madár, ha csak nem föltétlenül halálosan találtuk. Így egyet golyóval (450 express) lőttem keresztül a lágyékán közvetlenül a lába előtt s még sem látszott az uszásban akadályozva. Végül még a pelikán úszási képességéről szólok, mely a Periboinán történt tömeges pusztítás alkalmával figyeltem meg a sebesült darabok üldözése közben. Mint a térképből kiszámítottam, vitorlás bárkánk az akkori erős vihartól hajtva óránként 28 km sebességgel haladt s még sem birtuk az előttünk *úszó sebesült* madarakat utólélni; még azokat is, melyek csak 3—400 lépésnyiről kezdtek menekülni, tehát csak jelentéktelen előnyben voltak, azokat is többnyire csak félórai üldözés és mintegy 10—12 kmnyi út megtevése után birtuk sörétlövésnyi távolságra megközeleíteni!

Pelecanus crispus BRUCH. Moru-Ghiölnél április 15-én lőtt az egyik halászati alkalmazott egy vén darabot a fészkenél, s ennek 2 tojását nekem adta. Egy öreg himet magam is lőttem a Zaton-tavak egyikén, a hol ez a faj párosával elszórtan élt s valószínűleg költött is a szomszédos végnélküli nádrengetegben. A nyílt lagunák területén is láttuk elszórtan, utoljára május 17-én egy ritka nagyságu darabot a Sinöi-limánban; mélyen aludt ez egy homokszigeten, de bár nesztelenül vitorlázunk feléje, a nagyszámú kormorán még idejében figyelmeztette őt a veszélyre.

Valamennyi crispusnak, melyet április közepétől május közepéig láttunk, narancsvörös volt a csőrzaeszkója s ez különösen repülése közben, mikor is a hatalmas csőr a behuzott nya-

10 verendet auf dem Platze blieben, während von 8 bis 10 Verwundeten nach längerer Hetze nur noch 4 zur Strecke gebracht werden konnten. Ein Fischer schoss an der Portița mit *einem Schusse* seiner elenden Vorderladerflinte 18 Stück im Feuer zusammen und verwundete noch eine ganze Menge anderer! Am Kopf und Hals ist der Pelikan *sehr empfindlich*, und genügen 1 bis 2, selbst feine Schrote, um ihn herabzuwerfen. Schüsse auf den Leib dagegen werden entweder durch den dichten Federpanzer abgeschwächt oder gut vertragen, wenn sie nicht unbedingt tödtlich sind. So schoss ich einen Pelikan mit der Kugel (450 Express) knapp vor den Rudern durch die Weichen, ohne dass er sich dadurch im Schwimmen irgendwie behindert zeigte. Zum Schlusse sei noch eine Beobachtung über die Schwimmfähigkeit der Pelikane mitgeteilt, welche ich gelegentlich jenes Massenmordes an der Periboina bei Verfolgung der Verwundeten machte. Wie ich aus der Karte berechnete, fuhren wir mit unserer Segelotka damals vor dem steifen Sturme mit einer Geschwindigkeit von etwa 28 Km. in der Stunde, konnten aber trotzdem nicht jeden der vor uns *schwimmenden verwundeten* Vögel einholen; selbst jenen, welche erst bei einer Entfernung von 3—400 Schritt die Flucht ergriffen, also nur einen ganz unbedeutenden Vorsprung hatten, gelang es meist erst nach halbständiger Verfolgung und nach Zurücklegung eines Weges von 10 bis 12 Km. bis auf Schrotschussweite nahe zu kommen!

Pelecanus crispus Bruch. Bei Moru-Ghiöl schoss am 15. April ein Fischereibeamter ein altes Exemplar, wohl beim Neste, dessen 2 Eier mir überlassen wurden. Ein altes ♂ erlegte ich selbst auf einem der Zaton-Seen, wo sich diese Art überhaupt mehrfach in einzelnen Paaren herumtrieb und wahrscheinlich in den unendlichen Rohrwäldern der Nachbarschaft brütete. Auch im Gebiete der offenen Lagunen sahen wir sie vereinzelt, zuletzt noch am 17. Mai ein einzelnes, überaus grosses Exemplar in Sinöi-Liman, welches auf einer Sandinsel fest schlief, leider aber durch die zahlreiche Kormorane bei unserem geräuschlosen Ansegeln zu früh gewarnt wurde. Alle von Mitte April bis Mitte Mai gesehene Krauskopfpelikane hatten den Schnabelsack hoch orangerot gefärbt, was besonders im Fluge, wo der mächtige Schnabel auf dem eingezogenen Halse ruht, einen prächtigen An-

kon nyugszik, ilyenkor szolgált pompás látványul s biztos faji jegyül.

Herodias alba (L.) és *Garzetta garzetta* (L.) A delta déli részében, s ezt meglehetősen határozottsággal állíthatom, 4 vagy 5 év óta egyetlen kolónia sincs többé. Elszórtan költhetnek ugyan egyes párok a nagy nádasvadásokban elrejtve, de minden, ha még olyan kicsiny települést is felkutatnak s lehetőleg ki is fosztanak az emberek. Valamivel nagyobb számban találtam ezt a két gémfajt a Zaton-tavak területén, a hol azonban nincs kolónia, azután Issacea fölött a Dunán, továbbá Picineaga magaslatán az ugynevezett Mare-Maceón, végre Cernavoda alatt, hol még jelentékenyebb kolónia áll a Troina szigetén. Utóbbit felkerestem május 26. és 27-én, de az áradás miatt csak mintegy 1000—1200 lépésnyi hosszú és 150—200 lépésnyi darabját járhattam be a tulajdonképeni településnek, miközben lágyékgig sőt gyakran hónaljig kellett gázolnunk a hideg dunavízben.

A bejárt részen mintegy 1600—1700 fészék lehet számításom szerint, s közülök 500 lehetett a szürke gemé, 60—70 a hajás gemé (*A. comata*), 30—40 a kócsag gemé s a többi a szürke bakesóé. A kolónia nagyjá bizonyára messzebb túlnan volt a mély vízben, bizonyította ezt az a szörnyű hangverseny, mely odaát hangzott.

A lipován halászok, a kik megvallották, hogy csak a gémekért bérelték ki e szigeten a halászatot, az *A. alba* számát 10—12 párra, a gazzettáét 100 párra becsülték. Azt az alávaló eljárást követik ezek az emberek, hogy a tojáslerakás és költés ideje alatt a háborgatás iránt nagyon érzékeny gémeket védik és kimélik ebben az időben, de csak azért, hogy azután akkor, *mikor már kikeltek a fiókák*, melyeket nem egyhamar hagynak el az öregek, mindenestül egész nyugalommal összelövöldözhesék őket, irgalmat nem ismerve. Hogy ez egyszer számításukban csalatkozhasanak, két következő kirándulásunk alkalmával KLINGL segítségével pokoli lövöldözést csaptunk s el is értük vele szándékunkat, mert a kócsagok jobbnak látták odahagyni ezt a nekik kellemetlenné vált helyet.

Anthropoides virgo (L.) A terület északkeleti

blick und ein sicheres Artkennzeichen darbietet.

Herodias alba (L.) und *Garzetta garzetta* (L.) Im südlichen Delta besteht, wie ich mit ziemlicher Bestimmtheit behaupten kann, seit 4 bis 5 Jahren keine Colonie mehr. Vereinzelte Paare mögen wohl noch hie und da in der weiten Rohrwildniss verborgen brüten, aber jede noch so kleine Siedlung wird aufgespürt und nach Möglichkeit geplündert. Etwas häufiger begegnete ich beiden Reiherarten im Gebiete der Zaton-Seen, wo jedoch bestimmt keine Colonie mehr besteht, dann oberhalb Issacea an der Donau, weiterhin etwa auf der Höhe von Picineaga im sogenannten Mare Maceo, endlich unterhalb Cernavoda, wo noch eine bedeutendere Colonie auf der Insel Troina besiedelt ist. Ich besuchte dieselbe am 25. und 27. Mai, konnte aber der Überschwemmung wegen nur ein etwa 1000—1200 Schritt langes und 150—200 Schritt breites Stück der eigentlichen Siedlung durchstöbern, wobei man bis an die Hüften, ja oft bis unter die Arme in dem kalten Donauwasser waten musste. Dieser Teil enthielt nach meiner Berechnung etwa 1600—1700 Horste, von denen 500 den Graureihern, 60—70 den Mähnenreihern, 30—40 den Edelreihern und der Rest den Nachtreihern gehören mochte. Das Gros der Colonie lag jedenfalls weiter drüben im tiefen Wasser, wovon wir uns leicht aus dem gräulichen Concert überzeugen konnten, welches von dort herüberschallte. Lipowaner Fischer, die uns gestanden, dass sie blos der Reiher wegen die Fischerei der Insel gepachtet hätten, schätzten den Bestand an Silberreihern auf 10—12, den der Garzetten auf 100 Paare. Die schändliche Praxis dieser Leute besteht darin, die während des Legens und Brütens gegen Störungen sehr empfindlichen Reiher zu behüten und zu schützen, sie aber *nach dem Auskriechen der Jungen*, welche sie nicht leicht verlassen, sammt und sonders schonungslos an den Horsten in aller Gemütsruhe abzuschliessen. Um ihnen für diesmal einen Strich durch die Rechnung zu machen, vollführte ich bei zwei weiteren Ausflügen dahin mit KLINGL zusammen einen wahren Höllenlärm durch Aufführung einer Art von Feuergefecht, womit wir dann auch erreichten, dass die Edelreihher es vorzogen, die ihnen ungemütlich werdende Gegend zu verlassen.

Anthropoides virgo (L.). Im NO der Provinz

részében jól ismerik a szűzdarut, mint rendes átvonulót, mely tavasszal ritka s csak a levegőben látható, ősszel ellenben gyakoribb s a mezőkre is leszáll. Orosz vadászaim úgy nevezik ezt a madarat, hogy Kokor mik (kicsiny daru), vagy Kokor cu capu alb (fehérfejű daru). Fészkeléséről azonban nem tudtak, s lehet hogy költési területe a Dobrudzsában csak a Costanța-præfectura néhány déliebb területére szorítkozik. PETRUSKA nevű vadászom tett figyelmessé e daru április 23-án történt vonulásakor hallott fütyölő hangjára, melyről ő már messziről is biztosan meg tudja különböztetni e fajt a közönséges darutól.

Totanus fuscus (L.) COMTE ALLÉON meg sem említi a füstös ezankót s a SINTENIS testvérek csak mint átvonulót ismerik. Magam márczius végén láttam ezt már Jurilofkánál, azután pedig április közepétől május végeig oly nagy számban s olyan körülmények közt találtam meg a lagunák minden csekély nádasmoesarában, hogy igen hajlandó vagyok ezt a madarat e területen fészkelőnek tartani, ha nem is sikerült ez ügyre nézve határozott bizonyítékokat szerezni. De minden esetre sokkal valószínűbb ennek a fészkelése, mint a *Hæmatopusé*, melyet COMTE ALLÉON állít. Az 5 magammal hozott darab teljes, sötét nászruhában van. Az a megjegyzésem volna még, hogy a nőtényeknek a diszruhájukban is jó sok fehér szegésük van a szürke hasi oldalukon s ezt a véleményemet REISER O. úr is megerősítette a sarajevoi sorozat alapján.

Recurvirostra avocetta. A gulipán úgy látszik későn foglalta el a Razim lagunaterületén lévő fészkelő helyét, mert csak április 20-án vagy 21-én jöhetett meg a fészkelő madarak tömege, minthogy e napoktól kezdve népesítették be a nekik megfelelő helyeket s maradtak meg azokon. Nagy számban fészkel ez a madár a kevertvízü báltákban s a megfelelő helyeken sok száz pár tartózkodik. Életföltételképen szükséges neki az iszapátonyokkal megszagott oly vízterület, hol messzire elgázolhat alig arasznyi mély vízben; a tisztán fővényes fenékű s még inkább a mélyebb vizeket úgy látszik teljesen

ist der Jungfernkranich wohl bekannt als ein Durchzügler, der im Frühjahr selten und nur hoch in der Luft zu sehen ist, im Herbst dagegen öfters erscheint und dann auch auf den Feldern einfällt. Meine russischen Jäger nannten ihn Kokor mik (kleiner) oder Kokor cu capu alb (weissköpfiger Kranich). Als Brutvogel war er ihnen jedoch unbekannt, und dürfte sein Brutgebiet in der Dobrudscha sich nur auf einige südlicher gelegene Districte der Præfectur Costanța beschränken. Mein Jäger PETRUSCHKA machte mich bei dem am 23. April beobachteten Zuge auf die pfeifende Stimme dieses Kranichs aufmerksam, durch welche er schon auf grosse Entfernung sicher von der gewöhnlichen Art unterschieden werden kann.

Totanus fuscus (L.) COMTE ALLÉON erwähnt den dunklen Wasserläufer gar nicht, und die Gebr. SINTENIS kennen ihn nur als Durchzugsvogel. Ich fand ihn schon Ende März bei Jurilofca, dann aber von Mitte April bis Ende Mai so häufig und unter solchen Umständen in allen seichten Rohrsümpfen der Lagunen, dass ich sehr geneigt bin, ihn für einen Brutvogel des Gebietes zu halten, obschon es mir nicht gelungen ist, sichere Beweise hierfür zu erhalten. Jedenfalls ist aber sein Nisten viel wahrscheinlicher wie das von COMTE ALLÉON behauptete des Austernfischers. 5 mitgebrachte Exemplare befinden sich im vollen, dunklen Hochzeitskleide. Ich machte bei ihnen die Bemerkung, dass die ♀♀ auch in diesem Kleide stets ziemlich viele weisse Federränder im Grau der Unterseite behalten, was mir auch von Herrn O. REISER bezüglich der Sarajevoer Suite bestätigt wurde.

Recurvirostra avocetta.

Spät scheint die Avosette ihre Brutplätze im Lagunengebiet des Razim besiedelt zu haben, denn erst am 20. oder 21. April dürfte das Gros der Brutvögel eingerückt sein, da von diesen Tagen an die geeigneten Stellen von ihnen bevölkert waren und blieben. Der Säbelschnäbler ist ein häufiger Brutvogel der Brackbalten, welcher die ihm zusagenden Örtlichkeiten in vielen hunderten von Paaren bewohnt. Lebensbedürfniss sind ihm seichte, von Schlammböden durchzogene Wasserflächen, wo er weithin in kaum spanntiefem Wasser herumwaten kann; reinen Sandgrund hingegen und vor allem tieferes Wasser scheint er vollständig zu

kerüli. Fészkelő helyeit Jurilofkánál s a Sinoïlimánban találtam Kara-buruntól délre, a hol iszapos fenyérszatónyok egy egész rendszere vonul több kilométer kiterjedésben a szilárd partok mentén s mely egyetlen egy nagy gulipánkölönianának tekinthető s végre a tengerparton is találtam, a hol kis terjedelmű csekélyvizű tavak támadtak magában a fenyér vonulatában s a talajban meg volt a gulipánnak szükséges kellő mennyiségű iszap.

Szó szoros értelmében vett *kolóniákról* a gulipánnál nem lehet szó, mert a fészkek nincsenek sűrűn egymás mellett. Minthogy azonban a legjobban megfelelő helyek száma a madarak tömegéhez mérten nem valami nagy, azért ez utóbbiak természetsszerűleg kolónia-módra tömörülnek azokon a helyeken. A fészkek rendszeren a part mentén vannak valamivel a hullámcsapás határa fölött, de néha apró szigetek közepén. A hol egy kis növényzet van, ott egy-egy esomó fenyéri fű, vagy az itt csak elnyomordottan fellépő báltá-nád silány bokrához simul a fészkek. Csekély mélyedésből áll, mely többnyire néhány múlt évi nádbugával van kibélelve rendszeren 3 tojást tartalmaz. Az 1—2 kotolt tojásból álló fészkealjokat fiatalabb madaraktól származóknak tartom. A fészkek s tojások védőszíne a csalódásig meg van. Az iszapos talajon, hol épen a dagály vonala fölött mindenféle növényi maradvány hever szanaszét, a hasonló anyagokból álló fészkekbélés a kitünően hozzáillő rajzolatú tojásokkal alig s csak figyelmes nézés után ötlük szembe. Több, április 21-én lőtt nőtény közül csak egyben volt teljesen megérett tojás. Az április 27-én gyűjtött tojások javarésze már kissé meg volt kotolva. Frissében kikelt fiakat május 17-én találtam, e szerint tehát a költési idő 21—24 napra terjedhet.

Érdekelt az a megfigyelésem, hogy a kikelt fiaknak csaknem mindenike nem a fészkekben, hanem annak közelében feküdt a legközelebbi kopár s tiszta iszapfolton, a melylyel a esinos pelyhruha minden esetre még jobban minikrizált, mint a fészkek bélésével. Ezt a körülményt

meiden. Brutplätze fand ich bei Jurilofca, dann südlich von Kara-burun im Sinoï-Liman, wo ein System von schlammigen Dünenbänken sich auf mehrere Kilometer Ausdehnung längs des Festlandufers hinzieht und als eine einzige grosse Avosettencolonie betrachtet werden kann, und endlich lernte ich einige Colonien an der Meeresküste kennen, wo sich seichte Seen von geringer Ausdehnung im Dünenstreifen selbst gebildet hatten und die Bodenbeschaffenheit den für die Avosetten nötigen Schlammgehalt aufweist.

Von *Colonien* im strengen Sinne des Wortes kann man bei der Avosette nicht wohl reden, da ein enges Zusammenwohnen eigentlich nicht vorliegt. Da aber die bestgeeigneten Stellen im Verhältniss zur Menge der Vögel nicht allzu reichlich vorhanden sind, so drängen sich letztere naturgemäss *coloniartig* auf ihnen zusammen. Die Nester stehen meist längs der Ufer etwas über der Grenze der Wellenspülung, bisweilen aber auch in der Mitte von kleinen Inselchen. Wo etwas Vegetation vorhanden ist, schmiegt sich das Nest gern an ein Büschel Dünengras oder an einen mageren Stock des hier nur verkümmert auftretenden Baltenrohres an. Es besteht aus einer seichten Mulde, welche innen meist mit einigen vorjährigen Halmenten von Rohrblütenrispen ausgekleidet ist und in der Regel 3 Eier enthält. Die aus 1—2 bebrüteten Eiern bestehenden Gelege möchte ich jüngeren Vögeln zuschreiben. Die Schutzfärbung der Nester und Eier ist täuschend. Auf dem schlammigen Grunde, wo gerade oberhalb der Flutlinie allerlei Pflanzenreste umherliegen, ist die aus ähnlichen Stoffen bestehende Auspolsterung mit den in vortrefflicher Anpassung gezeichneten Eiern kaum und nur bei scharfem Hinsehen zu erkennen. Von mehreren am 21. April geschossenen ♀ ♀ trug nur eines ein vollständig legereifes Ei bei sich. Die Mehrzahl der am 27. April genommenen Eier war schon leicht bebrütet. Eben ausgeschlüpfte Junge fand ich am 17. Mai, so dass die Brutzeit 21—24 Tage betragen dürfte.

Interessant war mir die Beobachtung, dass fast alle ausgekrochenen Jungen nicht im Neste lagen, sondern in der Nähe desselben auf der nächsten kahlen und reinen Schlammstelle, wo ihr zierliches Dunenkleid allerdings noch besser mimicyrsirte als zwischen der Auspolsterung des Nestes. Ich stellte diesen Umstand sogar

kétszer is sikerült biztosra megállapítanom oly fészkeknél, melyeken egy-egy fióka épen a tojáshéjat iparkodott fölrepeszteni.

Az egészen fiatal gulipánok ügyefogyottságát tekintve, nem hiszem, hogy erre a helyváltoztatásra maguk volnának képesek, de határozottsággal jegyzem meg, hogy nem voltam szerencsés az öregek támogató beavatkozását láthatni. A pehelytollazat alul tiszta fehér; a háti oldalon egérszürke alapon feketebarna foltok és cikornyák rendszere látható, a melynek segélyével a madár teljesen belevész a környezetbe, ha messzire nyújtott nyakkal s hasa alá húzott lábbal végiglapul a földön. A láb színe ólomszürke; ilyen a rövid, lágy és tompa csőr is, a mely ebben az esetlen és későbbi alakulására alig figyelmeztető fiatalkori formájában is már tisztán mutatja a fölfelé görbülésre való hajlandóságot.

A gulipán kedves madáralak, melynek keces mozgulatai mindig új ingert ébresztenek a szemlélőben. Minden lépés, minden mozdulat, a fejnek sajátos bókolásával s fordításával jár, a mely a mindig nyugodt, kerekded s kimért magatartással kapcsolatban behizelgő hatással van. A többi partlakó madár sietős ide-oda futkosását soha sem láttam a gulipánnál. Még a mi nem szép van is a «kaszálásában», mikor a feje s csőre a táplálék keresése közben vízszintesen mozog ide-oda, azt is annyira enyhítik a lágy, kerekded bókoló mozdulatok, hogy a madár megjelenésének kellemes voltára nincsen rontó hatással. Még a szárazon is hosszú lábaival sem ébreszt kellemetlen benyomást sőt bizonyos pillanatokban kiválóan keces, így akkor, midőn felemelt, félig kitárt szárnyával s előrehajló testtel mozog tova, mikor is ruházatának egyszerűségében is díszes volta a fekete s fehér szín elegáns kontrasztjával teljesen érvényesül. A gulipán pompásan úszik s ezt megteszi habozás nélkül akkor is, midőn gázolás közben alkalmilag mélyebb vízbe kerül. Repülési képe egészen sajátos az az előttem ismeretes gázló madarak egyikének képével sem téveszthető össze. Nyakát s lábát messze kinyújtja s bár szárnyai a törzsön feltűnően messze hátul lát-

zweimal bei Nestern fest, wo noch ein Junges eben erst im Begriff stand, die Eihülle zu sprengen. Bei der grossen Unbehilflichkeit ganz junger Avosetten glaube ich nicht, das diese Platzveränderung von ihnen selbst ausgeführt werden kann, bemerke aber ausdrücklich, dass ich ein entsprechendes Eingreifen der Eltern *nicht* zu beobachten so glücklich war. Das Dunenkleid ist unten rein weiss; die Oberseite zeigt auf mausgrauem Grunde ein System schwärzlichbrauner Flecken und Schmitze, welches ein vollständiges Verschmelzen der Vogelgestalt mit dem Schlammgrunde bewirkt, wenn sich das Junge bei drohender Gefahr mit langgestrecktem Halse und unter den Leib gezogenen Ständern flach auf die Erde niederdrückt. Die Ständer sind bleigrau gefärbt; ebenso der kurze, weiche und stumpfe Schnabel, der selbst in dieser plumpen und kaum an seine spätere Ausbildung gemahnenden Jugendform schon deutlich die Tendenz der Aufwärtskrümmung erkennen lässt.

Die Avosette ist eine liebliche Vogelgestalt, deren zierliche Bewegungen auf den Beobachter immer neuen Reiz ausüben. Jeder Schritt, jede Bewegung ist mit einem eigentümlichen Ducken und Wenden des Kopfes verbunden, was bei dem stets ruhigen, abgerundeten und gemessenen Gebaren eine einschmeichelnde Wirkung hervorbringt. Niemals sah ich bei Avosetten jenes hastende Hinundherrennen anderen Strandgefögels. Selbst das Unschöne im «Säbeln», wo Kopf und Schnabel behufs der Nahrungsaufnahme in horizontaler Richtung hin und her bewegt werden, wird durch weiche, runde Nickbewegungen so gemildert, dass es das Gefällige im Ausdruck des Vogels nicht zu stören vermag. Auch auf dem Lande ist sein Anblick trotz der hohen Ständer nicht unschön, ja in gewissen Momenten ganz besonders zierlich, so, wenn er mit gehobenen, halb geöffneten Schwingen und vorgeneigtem Körper sich bewegt, wobei auch das einfach-schmucke Kleid mit seinem eleganten Contrast von Schwarz und Weiss völlig zur Geltung kommt. Die Avosette schwimmt vorzüglich und thut dies ohne weiteres auch dann, wenn sie während des Herumwatens gelegentlich in tieferes Wasser kommt. Das Flugbild ist ganz eigentümlich und mit keinem der mir bekannten Watvögel zu verwechseln. Hals und Ständer werden lang ausgestreckt, und obwohl die Flügel auffallend weit

szanak izülni, a testének súlypontja még hátrább van s ennek ferde testtartás a következménye.

Mindazáltal könnyednek s erőltettség nélkülinek látszik a röpködése s tényleg gyorsan vivő, sebes, és ügyes fordulatokra képes. Általánosságban nem találtam a gulipánt nagyon vadnak, sőt inkább bizalmasnak. Hívása gyors egymásutánba kiejtett «hüitt, hüitt, hüitt»-nek hangzik s csalódásig hasonlít ahhoz a füttyölő hanghoz, melyet egy vékony rugalmas pálcának a levegőben való gyors suhintásával hozhatunk létre. Egyszerű füttyöléssel is jól utánozhatjuk e hangot, ha közbe lüktetve lökjük előre nyelvünk hegyét felső ajkunk felé s a gulipánok — hím és nőstény egyaránt — szorgalmas felelgetéssel mennek a hang után a vadásznak közvetlen közeléig, még akkor is, ha az fedezet nélkül kuporodik valami nyílt helyen sőt ha szabadon, felegyenesedve áll is. De ez természetesen csak a költési s párosodási idő alatt van így. A hívó hangján kívül még valami flótázó trilla is hallható, mintegy «tljüh, tljüh», melyet lebegve hangoztat a madár s mely valószínűleg a hím párzási dala. Húsa e madárnak gyengéd és jóízű s nézetem szerint nagyon is melléje állítható az erdei szalonkacának.

De bár esábitott is az étlapunk gazdagítása, mégis mindjárt abba hagytam a gulipánvadászatot, mihelyt *kotolt* fészekaljak körül láttam e kedves állatkákat. A megható anyai szeretetnek oly áldozatra kész nyilvánulására még a dobudzsai baltokban kapott csupa haltápláléktól kannibál módra húsrá éhező vadász kíméletlen önzése alábbhagy, s ha a puskához még annyira közel végzik is ez állatkák alakoskodásaikat, «le a fegyversárkánnyal», ez volt a jelszó. De nagyon megható is volt látni azt a sok fortélyt, a melylyel a gulipánok minket szeretett fiókáiktól elcsalogatni iparkodtak. Itt az egyik madár lecsüngő lábbal s látszólag szegett száránnyal szédül le a víztükörre, hogy azon egészen a lelőtt madár módjára maradjon feke, miközben feje s lába elmerül s testét csak a kitért szárnya tartja a vízszínen úszva. Amott egy másik mintegy szárnyaszegetten sülyed s kavarog le eli-

rückwärts eingelenkt zu sein scheinen, liegt doch der Schwerpunkt noch hinter denselben, was eine schräge Körperhaltung zur Folge hat. Trotzdem sieht der Flug leicht und ungezwungen aus und ist in der That sehr fördernd, rasch und geschickter Schwenkungen fähig. Im allgemeinen fand ich die Avosetten nicht eben scheu, ja eher vertrauenselig. Der Lockruf klingt wie ein rasch hintereinander ausgestossenes «Hüitt, hüitt, hüitt, hüitt» und ähnelte täuschend dem pfeifenden Geräusch, welches durch einen scharfen Lufthieb mit einer dünnen, elastischen Gerte hervorgebracht werden kann. Durch einfaches Pfeifen unter stossweisem Vorschnellen der Zungenspitze gegen die Oberlippe lässt sich dieser Ton gut wiedergeben, und die Avosetten — Männchen wie Weibchen — folgen dem Rufe unter eifrigem Antworten bis in die unmittelbare Nähe des Schützen, selbst wenn dieser jede Deckung verschmähend auf offenem Gelände kauert oder gar frei und aufrecht dasteht. Das hat freilich wohl nur für die Brut- und Paarungszeit Geltung. Ausser dem Lockton hörte ich noch einen flötenden Triller, etwa wie «Tljüh, tljüh», der schwebend vorgetragen wird und wohl den Balzgesang der Männchen darstellt. Das Wildpret ist zart und wohlschmeckend und hält meines Erachtens den Vergleich mit dem der Waldschnepe ohne weiteres aus.

Aber trotz der verlockenden Menü-Bereicherung stellte ich die Jagd auf die Avosetten ein, sowie ich diese reizenden Tierchen einmal bei den *bebrüteten* Gelegen beobachtet hatte. So opferfreudigen Äusserungen einer rührenden Mutterliebe gegenüber würde selbst der rücksichtslose Egoismus des durch die öde Fischkost der Dobrudschabalten zu «kannibalischem Fleischhunger» gereizten Jägers weich, und mochten die Tierchen noch so nahe vor dem Schützen ihre Verstellungskünste üben, es war «Hahn in Ruh!» befohlen. Es war aber auch zu rührend, all die Schliche zu beobachten, durch welche uns die Avosetten von der geliebten Brut fortzulocken suchten. Hier taumelt ein Vogel mit hängenden Ständern und scheinbar geknickten Flügeln auf den Wasserspiegel nieder, um genau wie ein herabgeschossenes Stück auf demselben liegen zu bleiben, wobei Kopf und Ständer versinken, und nur die ausgebreiteten Schwingen den Körper in schwimmender Lage erhalten. Dort hinkt und humpelt ein anderer wie flügellahm vor uns einher, wirft sich

bénk, csapkodva vetődik a magasba s újra erőtellenül hull alá. Csaknem kézzel elérhető közelségben csetlenek-botlanak előttünk a madarak s gyámoltalanul lapulnak meg, mintha szárnyuk vagy lábuk bénult volna meg. Úgy látszik, mintha az egész kolóniát, ha a párok százaiból áll is az, egyszerre mindenféle testi hiba s nyavalya érte volna utól s annyira csalódásig hű ez az alakoskodás, hogy újra és újra igazán megsebzett madarakat vélünk magunk előtt láthatni. Saját biztonságukra csak annyiban ügyelnek ilyenkor a gulipánok, hogy épen csak kézzel meg nem fogatják magukat. Az utolsó pillanatban néhány látszólag göresös mozdulattal kisiklanak a kezek ügyéből s remekül értik, hogy lehet az üldözött a mélyebb vízbe s a veszélyeztetett fészektől pár száz lépésnyire elcsalni. Ha elérte ezt a célt, úgy hirtelen s vigan emelkedik fel a madár a vízről, lebegő s keeses röpüléssel nagy ívet vágva száll a fiait tartó sziget felé s e közben egyszerű füttyölését oly harsogón, ujongva, boldogság érzetével s vidámsággal telve hangoztatja, hogy sikerült csalásáért sehogy sem tudunk reá haragudni.

A szülői szeretet e jeleinél, melyek, ha az egész kolónia részéről egyszerre nyilvánulnak, csaknem a nevetségesség határáig jutnak, ezeken talán még mélyebb hatást keltettek bennem e kedves teremtmények benső hitvesi szeretetének nyilvánulásai.

Lövéssem egy gulipánnőstényt élettelenül ütött le a víz színére s párja szorosán mellé ereszkedett. Halk hangon hivatgatva úszott élettársa teteme körül, bökölte azt fejével s csőrével, könnyed szárnyecsapásokkal unszolta s kis darabra el-el röpült, hogy párját is menekülésre hívja. Csak mikor már egészen közelükbe evezünk s a holt nőstény még mindig nem mozdult, akkor szállt csak tova a him de rögtön visszatért aggodalmas kiáltással s a csónak közvetlen közelében szállt újra párja mellé. S itt maradt némán, mozdulatlanul, mialatt tőle alig méternyi távolságban emelte fel vadászom, PETRUSKA a lelőtt gulipánt.

Numenius arcuatus (L.) és *Numenius tenuirostris* Vieill. A Jurilofka melletti parti báltákbán márczius végén láttam már egyesével a vékony-

flatternd in die Höhe und sinkt kraftlos wieder zurück. Zum Greifen nahe stolpern die Vögel umher und drücken sich hilflos, als ob sie der Flugkraft beraubt oder an den Ständern gelähmt wären. Es scheint, als wäre die ganze Colonie, und möge sie nach hunderten von Paaren zählen, plötzlich von allerlei Gebrechen und Krankheiten befallen, und so täuschend wird dies grossartige Gaukelspiel aufgeführt, dass man immer und immer wieder wirklich verletzte Vögel vor sich zu haben glaubt. Ihre eigene Sicherheit berücksichtigen die Avosetten dabei nur insoweit, als sie sich nicht mit der Hand ergreifen lassen. Sie schnellen sich im Notfalle durch einige scheinbar convulsivische Bewegungen aus dem Bereich derselben und verstehen es meisterhaft, den Verfolger ins tiefere Wasser und einige hundert Schritte von der bedrohten Brut fortzulocken. Ist dies Ziel erreicht, so stiebt der Vogel plötzlich und munter vom Wasserspiegel auf, streicht in weitem Bogen schwebenden und zierlichen Fluges seiner Brutinsel zu und lässt dabei sein einfaches Pfeifen so schmetternd, so frohlockend und so von Glück und Fröhlichkeit erfüllt erschallen, dass man ihm ob des gelungenen Betrugess nimmer gram sein kann.

Fast noch tiefer als diese Zeichen der Elternliebe, die, wenn sie alle Mitglieder einer Colonie zugleich befallen, fast ans Lächerliche streifen, ergriffen mich die Äusserungen inniger Gattenliebe bei diesen anmutigen Geschöpfen. Mein Schuss hatte ein Avosettenweibchen leblos aufs Wasser herabgeworfen, und der Gatte hatte sich dicht daneben niedergelassen. Leise Lockrufe austossend schwamm er um den Körper der Gefährtin, stiess ihn mit Kopf und Schnabel, trieb ihn mit leichten Flügelschlägen an und erhob sich ab und zu zu kurzem Fluge, um die Gattin zur Flucht einzuladen. Als wir ganz nahe heran gerudert waren, und das todt Weibchen nicht von der Stelle wich, strich er wohl weiter weg, kehrte aber gleich wieder unter ängstlichem Geschrei zurück, um sich dicht neben Kahn und Gattin wieder aufs Wasser niederzulassen. Und hier blieb er stumm und bewegungslos, während nur meterweit davon mein Jäger PETRUSCHKA die geschossene Avosette aufgriff.

Numenius arcuatus (L.) und *N. tenuirostris* Vieill. Schon Ende März traf ich vereinzelt den dünnschnäbligen, kleinen, durch seinen hohen

esőrü, kicsiny, magashangú tiszta füttyével kitünő pólingot; sőt márczius 29-én sok 3—4 darabot számláló apró csapat vonult a part mentén északi irányban s ezeket is tenuirostrisoknak tartanám. A lagunába való visszatértem után is elég gyakran találkoztam ezzel a madárral; így április 23-án azt jegyeztem, hogy «*Numenius spec.?* kis faj, mely egyszerűen, hangsülyesztés nélkül füttyöl, de feltűnően vad.» Általában a báltákban való kirándulásaim jegyzékében majd minden napon ott áll a *Numenius spec.?* rovata adatokkal egy kis pólingfajról, mely nem látszik *arcuatusnak*, de nem lehet *phaeopus*, mely utóbbi faj egész utazásom alatt sem került szemem elé. Vagy párosával, vagy kis csapatokban voltak, elkülönítve vagy az *arcuatus* társaságában, de ilyenkor is kissé különválva s még az előbbieknél is sokkal vadabbak voltak. A közönséges póling nagy számban tartózkodott s minden bizonnyal költött is a sósvízü báltákban.

A benszülött vadászok azt állították, hogy két fajta *Kulik mare* van (így nevezik a pólingot minden más szalonka féléltől megkülönböztetve, mely utóbbiaknak egyszerűen *Kulik* a nevük) s hogy *mindkettő*, a «nagyobbik» s a «kisebbik» is *fészkel* ott, de hát az ilyen adatokat mindig nagy vigyázattal kell elfogadnunk.

Gelastes gelastes (LICHT.) A június elejére eső tulajdonképeni költési időig sajnálatomra nem maradhattam ugyan a lagunák területén, de annyit mégis elértem, hogy megláthattam május 17-én e kedvesen színezett csinos sirály egyik kolóniájának megkezdését a Sinoi-limán egyik nádas szigetén. Mintegy 2—300 pár foglalta el a partra vetett kagylós homokból álló földsvot, mely sánczmódra övezte a belül sűrű nádtól borított szigetet s itt helyeződött el a 8—9 cm mély és mintegy 18 cm átmérőjű fészkegdör, egyik a másik mellett. Csak kevés s valószínűleg idő előtt lerakott tojást találtam, részint a fészkegdörökben, részint szabadon a homokon. Úgy látszik különben, hogy e sirály fő költési helyei messzebb délre vannak a Sinoi-limánon. Megérkezésük után majdnem mindenütt láttam e madár kicsiny zárt csoportjait a lagunák területén.

hellen Pfiff ausgezeichneten Brachvogel in den Uferbalten bei Jurilofca; am 29. März zogen sogar zahlreiche kleine Trupps von 3 bis 4 St. in nördlicher Richtung längs der Ufer dahin, die ich dieser Art zuzählen möchte. Auch nach meiner Rückkehr in die Lagunen begegnete mir der Vogel ziemlich häufig; so notirte ich am 23. April: «*Numenius spec.?* eine kleine Art, welche einfach und ohne Überschlag pfeift; recht häufig, aber ausnehmend scheu.» Überhaupt enthält fast jede Tagebuchnotiz über meine Baltenausflüge die Rubrik «*Numenius spec.?*» mit Angaben über kleine Brachvögel, die nicht *arcuatus* zu sein scheinen, aber ganz bestimmt keine *phaeopus* waren, welche Art mir überhaupt während der ganzen Reise nicht zu Gesicht gekommen ist. Sie waren entweder paarweise oder in kleinen Trupps für sich allein oder befanden sich in Gesellschaft von *arcuatus*, hielten sich dann aber stets etwas gesondert und waren noch scheuer als diese. Der grosse Brachvogel war sehr zahlreich und allem Anscheine nach Brutvogel der Salzbalten. Die eingeborenen Jäger behaupteten, dass es zwei Arten der *Kulik mare* (wie der Goiser zum Unterschiede von allen anderen Schnepfenarten genannt wird, die einfach nur *Kulik* heissen) gäbe, und dass *beide*, der «grössere» wie der «kleinere» hier *brütend* vorkämen, doch sind dergleichen Angaben stets mit grosser Vorsicht aufzunehmen.

Gelastes gelastes (LICHT.). Obwohl ich leider nicht bis zum Eintritt der auf Anfang Juni fallenden eigentlichen Brutzeit im Lagunengebiete verweilen konnte, war es mir doch wenigstens vergönnt, die ersten Anfänge einer Colonie dieser reizend gefärbten, anmutigen Möve auf einer Rohrinzel im Sinoi-Liman am 17. Mai zu besuchen. Etwa 2—300 Paare hatten den Streifen ausgeworfenen Muschelsandes occupiert, der wallartig das Innere der ziemlich dicht mit Rohr bestandenen Insel umgab, und hier stand eine der kreisrund angelegten, 8—9 cm. tiefen und etwa 18 cm. im Durchmesser haltenden Nestmulden neben der anderen. Ich fand nur wenige, anscheinend verlegte Eier, teils in den Nestmulden, teils frei auf dem Sande. Die Hauptbrutstellen dieser Möve scheinen übrigens weiter südlich im Sinoi-Liman zu liegen. Im Lagunengebiete beobachtete ich die dünn-schnäblige Möve nach ihrer Ankunft fast überall in kleinen geschlossenen Trupps.

Larus melanocephalus (NATT.) Márcziusban, mikor e madarak még nagyrészt téli mezben voltak, láttam őket, a mint az *argentatus* és *ridibundus* társaságában élelmük után jártak a szilárd part mentén, láttam április közepén a deltában is, de nagy tömegben sehol sem. Április 23-ától kezdve megváltozott a kép; mindig nagyobb számban vonultak a csapatok, nagyobb lett az egyének száma a csapatokban s mind rejtelmesebbé lett a viselkedésük s utjuk. Május első napjaiban oly csapatok vonultak, hogy egyéneik számát olykor *ezrekre* kellett becsülnöm s látszólag északnyugatról jöttek Jurilofkán keresztül s mintha kimerültek volna a nagy úttól leereszkedtek a part közelében a víztükörré, hogy ott megpihenhessenek. Más csapatok egyenesen északról jöttek a Razimon keresztül s mind a Sinoi-limánnak tartottak. Május 6-án sok, részben ékalakba rendezett csapat érkezett a delta Dranowtól délre eső vidékéről s ugyanabba a limánba szállt. Május 9-én már igazán meglepők voltak e sirályok mozdulatai.

Mig az egyik halásztelepen tanyáztunk a Periteasca melletti fenyéren, a hajnali szürkületben megkezdődött a sirályok vonulása s mintegy délelőtti 10 óráig tartott. Jó széles vonalban érkezve északról, részben a Razim fölött, részben a tó fölött vonult csapat-csapat után a Sinoi felé. Semmi esetre sem nagyitok, ha az ez órákban átvonuló sirályok számát *százvezrekre* becsülnöm s e mellett minden csapat, nagy vagy kicsiny, oly szorosan zárkózva repült, hogy az egyes madarak szárnya hegyei csaknem érintkeztek; csak a nagyobb, több százat számláló csapatokban vonuló sirályok rendezkedtek időnkint ékalakba egymás mögé. Mikor azonban május 17-én újra felkerestem a Sinoit, hogy annak legelőnyösebb fekvésű helyeit átkutathassam, bámulatomra csak igen kevés szerezsen sirályt találtam.

Egy 150—200 darabból álló kis társaság épen egy kolónia telepítéséhez látott, egyes párok halászatva vagy a gelastes-sirályokkal czivódva kószáltak a lagunák körül, de hát hol maradtak a május 9-iki százvezrek, s általában hol a *milliók*, melyek északról délre siettek? Hiszen időközben nem tapasztaltuk a szerezsen sirálynak valami jelentékenyebb vonulását észak

Larus melanocephalus Natt. Im März, als sich diese Vögel vielfach noch im Winterkleide befanden, sah ich sie in Gesellschaft von *argentatus* und *ridibundus* am Festlandsufer ihrer Nahrung nachgehen, ebenso Mitte April im Delta, aber nirgends in grossen Mengen. Vom 23. April ab aber änderte sich das Bild; immer häufiger zogen eng geschlossene Trupps der Schwarzkopfmöve herum, immer grösser wurde ihre Kopfzahl, und dabei ihr Benehmen und ihre Wege immer rätselhafter. In den ersten Maitagen zogen Schaaren, deren Individuenzahl ich bisweilen auf *tausende* veranschlagen musste, scheinbar von NW kommend über Jurilofca, um schon nahe dem Ufer sich wie ermüdet von langer Reise niederzulassen und auszuruhen auf der Wasserfläche. Andere Trupps zogen direct aus N über den Razim, und alle nahmen die Richtung gegen den Sinoi-Liman zu. Am 6. Mai zogen viele, teilweise in Keilform geordnete Flüge aus dem Delta südlich bei Dranow ebendahin. Am 9. Mai war die Bewegung dieser Möven wirklich überraschend. Während wir in einer Fischereiniederlassung auf der Düne bei Periteasca lagerten, begann beim ersten Morgengrauen der Zug der Schwarzkopfmöven und dauerte bis gegen 10 Uhr Vormittags. In ziemlich breiter Front aus N kommend zog teils über den Razim, teils über die See Schaar auf Schaar gegen Süden, dem Sinoi zu. Es ist gewiss nicht zu hoch gegriffen, wenn ich die Zahl der während dieser Stunden durchpassierenden Möven auf *hunderttausende* veranschlage. Dabei flog jeder Trupp, ob klein oder gross, so eng geschlossen, dass sich die Flügelspitzen der einzelnen Vögel fast berührten; nur in grossen Schaaren, die nach mehreren hundert zählten, ordneten sich die Möven zeitweise in Keilform hintereinander. Als ich nun aber am 17. Mai den Sinoi wieder besuchte und die bestgelegenen Teile desselben durchstöberte, fand ich zu meinem Erstaunen äusserst wenig Schwarzkopfmöven vor. Eine kleine Gesellschaft von 150—200 Stück schickte sich eben zur Besiedlung einer Colonie an, einzelne Pärchen trieben sich fischend oder mit dünnschnäbligen Möven streitend über der Lagune herum, aber wo waren die hunderttausende vom 9. Mai, wo die *Millionen* geblieben, die überhaupt *von N nach S* geeilt waren? In der Zwischenzeit hatten wir ja ein irgendwie bedeutendes Ziehen der

felé s így ez az egész jelenség nem is tartható egyszerű, a táplálkozási területről a költési területre való ide-oda vonulásnak. Az lehetne az egyetlen elfogadható magyarázat, hogy az északról érkező sirály tömegek oly egyénekből állottak, melyek az 1897-iki aránylag enyhe tavaszi hónapokban a deltában s a bessarábiai tavakon tartózkodtak s most a költési idő beálltával egyszerre majdnem zárt tömegekben indultak fészkelő helyük felé, a mely mint a *gelastes*-sirályé is a Sinoi délibb részén lehet.

Életmódjában sok tekintetben egyezik a szezeesen sirály a danka sirálylyal (*L. ridibundus*) s ő is szívesen jár táplálék után a mezőkre, mint az. De azért röptében is könnyű a dankától megkülönböztetnünk, mert törzse sokkal rövidebbnek s zömökebbnek látszik, megismerjük továbbá a nyaka körül egyenesen elmetszett fejrajzáról s a szárnytollain látszó sok fehérségről. Fialat darabokat esodálatosképen csak márczius végén láttam s csak kis számban. Az öreg madarak április közepén már mind a nyári ruházatban voltak, bár a fejtollazatán meglátszott még helyenkint a fehér szín nyoma s ez azt bizonyítja, hogy ez a faj ép úgy mint a kis sirály is (*L. minutus*) színváltoztatással szerzi meg a nyári ruházatát. E sirálynak két tavalyi kolóniáját kerestem fel, melyek egyikét ez idén a *gelastes* foglalt el, míg a másikán május 17-én éppen a tojás lerakása kezdődött. Az előbbi kolónián, mely sokkal terjedelmesebb a másodiknál, a talajt sűrűn egymás mellé helyezett s még jól felismerhető fészkekkel találtam borítva, s ezek kerekded gödrökből állottak melyek belseje igen csinosan s mintegy sánczalakban volt vékony fűszálakkal s nádlevélből tépett szalagokkal bélelve; a fészkek közt törött tojáshejak s esontvázmadaradványok tömege hevert. A lakott kolónia még csak néhány s csak félig kész fészkekből állott s csak egyes idő előtt lerakott tojások voltak ott találhatóak, de már 8 nappal utóbb PETRUSCHKA jelentékeny számú fészkealj-sorozatot küldött onnan. A *melanocephalus* minden esetre valamivel korábban költ mint a *gelastes*, ú. m. május 17—20-ától kezdve; míg az utóbbinak igazi költési ideje úgy látszik nem szokott május 25-ike előtt bekövetkezni.

Április 28-án egy öreg nőtényt löttem, melynek csak egy lába volt; a másik lába úgy látszik

Schwarkopfmöven *gegen* N nicht beobachtet, weshalb die ganze Erscheinung auch nicht als ein einfaches Hin- und Herstreichen zwischen Futter- und Brutplatz erklärt werden konnte. Die einzige annehmbar erscheinende Erklärung wäre die, dass die Massen der aus N kommenden Möven aus solchen Individuen bestanden, welche 1897 während der verhältnissmässig milden Frühjahrsmonate im Delta und an den bessarabischen Seen sich aufgehalten hatten und nun bei Eintritt der Brutzeit plötzlich in nahezu geschlossenen Massen sich ihrem Brutplatze zuwandten, der wohl wie bei *gelastes* im südlichsten Teile des Sinoi sich befindet.

In ihrer Lebensweise hat die Schwarzkopfmöve viel Ähnlichkeit mit der Lachmöve und sucht auch wie diese ihre Nahrung gern auf den Feldern. Aber selbst im Fluge ist sie von derselben leicht durch die viel kürzer und gedrungener erscheinende Gestalt, die rund um den Hals gerade abgeschnittene Kopfzeichnung und das viele Weiss an den Schwungfedern zu unterscheiden. Junge Vögel sah ich merkwürdigerweise nur Ende März in geringer Zahl. Die alten Vögel trugen Mitte April schon alle das Sommerkleid, wenn auch noch mit einzelnen Spuren von Weiss im Kopfgefieder, was dafür spricht, dass diese Art ebenso wie die Zwergmöve ihr Sommerkleid durch Verfärbung anlegt. Ich besuchte zwei vorjährige Colonien dieser Möve, deren eine heuer von *gelastes* occupirt worden war, während in der anderen am 17. Mai gerade das Eierlegen begann. In der viel umfangreicheren ersteren fand ich den Boden bedeckt mit dicht aneinander stehenden, noch gut erkennbaren Nestern, welche aus einer kreisförmigen Bodenmulde bestanden, deren Inneres recht zierlich und fast wallartig mit feinen Gräsern und Streifen von Rohrblättern ausgepolstert war; Massen von zerbrochenen Eierschalen und Skeletresten lagen dazwischen herum. Die beflogene Colonie bestand erst aus wenigen und halbfertigen Nestern und enthielt erst einzelne verlegte Eier, während mir 8 Tage darauf PETRUSCHKA eine ansehnliche Suite von Gelegen zuschicken konnte. Jedenfalls brütet *melanocephalus* etwas früher wie *gelastes*, nämlich etwa vom 17.—20. Mai an, während bei letzterer die eigentliche Brutzeit nicht vor dem 25. Mai eintreten dürfte. Am 28. April erlegte ich ein altes ♀, welches nur einen Ständer besass; der andere schien originär zu fehlen, da nirgends in

eredettől fogva hiányzott, mert a bőrön sehol sem volt sérülésnek nyoma s alatta a czombnak (femur) csak egy elkoresosult darabja rejtőzött.

Larus argentatus typicus BRÜNN Május 15-én a Periboinán a Zmeica tóban egy teljesen kifejlett színezetű öreg nőtényt lőttem, melynek lábai nem mint a közönséges *michahellesi*-formánál sárgák, hanem *ólom szürkék* voltak, a sárga vagy hússzín nyoma nélkül.

Larus argentatus michahellesi BRUCH. Déli ezüstös sirály. (Martin mare.) Márczius 22-én Galacson való megérkeztemkor az akkor dúló vihar mellett is több ily fajta ezüstös sirály szállongott a kikötőben s ettől kezdve állandó jelenségnek találtam e madarat a deltában s a Razim területén tett minden kirándulásom alkalmával. Víz ellen a Dunán *rendesen* Galaczig és Brailáig hatol föl, de meszebbre való előnyomulását sem tartom kivételes dolognak. Fialat darabok a Razimon épen nem voltak gyakoriak s a költési idő közeledtével még inkább apadt a számuk. Márczius 27-én egy tökéletesen átmeneti tollazatban lévő nőtényt ejtettem el, melynek szemesillaga barna, lába húsvörösessel lehel világosszürke, csőre feketebarna volt s csak tövén hússzínű. Az öreg madarak szemesillaga halványsárgás, erősen szembeszökő narancsvörös szemhéjjal; az ily darabok lába okker- vagy nápolyisárga; csőrük élénk sárga s alsó kávájuk szögletén erősen vörös folt van. De azért oly madarakat is lőttem, melyeknek teljesen kifejlett tollazatuk, sárga szemesillaguk s élénk sárga csőrük, de csak egyszerűen világos hússzínű lábuk volt. A pelyhes fiak színezete egérszürke, melyet a pehelytollak fehér felső része fehéresen sávoz be. A fejen feketebarna a foltozás; kiválóan sötét, kerekded folt van a csőr tövénél. A mell alja s a has ezüstfehér, a végbéltáj szürke; a csőr szaruszürke, sárgásan áttetsző hegygyel.

Április 28-án kerestem fel először a Curt-bei nevű nagyobb sziget környékén lévő fészkelőhelyet, az egyetlen, melyről a Razim vidékén tudomást szereztem. Az az idő, mikor a SINTENIS testvérek ezt a sirályt ezrével találták fészkelve a Sinoi-taván, letűnt már, mert teljesen hiány-

der Haut Spuren einer Verletzung wahrnehmbar waren, und unter derselben nur ein rudimentäres Stück des Oberschenkels verborgen lag.

Larus argentatus typicus Brunn. Am 15. Mai schoss ich an der Periboina im See Zmeica ein vollständig ausgefärbtes altes ♀ der Silbermöve, welches nicht wie die in der Dobrudscha gemeine Form *michahellesi gelbe*, sondern *bleigraue* Ruder ohne jede Spur von Gelb oder Fleischrot hatte.

Larus argentatus michahellesi Bruch.

Südliche Silbermöve. (Martin mare.)

Bei meinem Eintreffen in Galatz am 22. März trieben sich trotz des herrschenden Sturmes mehrere Silbermöven dieser Form im Hafen herum, und von da ab blieben dieselben eine ständige Erscheinung auf allen Excursionen im Delta und im Razim-Gebiete. Donauaufwärts streicht diese Möve *regelmässig* bis Galatz und Braila, doch halte ich auch ein weiteres Vordringen nicht gerade für eine Ausnahme. Junge Exemplare waren am Razim nicht häufig und nahmen mit dem Herannahen der Brutzeit an Zahl noch entschieden ab. Ein im vollständigen Übergangskleide befindliches ♀ mit brauner Iris, lichtgrauen, fleischrötlich überhauchten Rudern und schwarzbraunem, nur an der Wurzel fleischfarbenem Schnabel erlegte ich am 27. März. Die Iris der alten Vögel ist blassgelblich mit kräftig hervortretendem orangerotem Lid; die Ruder solcher Stücke sind licht ocker- oder neapelgelb; ihr Schnabel hochgelb mit einem lebhaft roten Fleck an der Ecke des Untersehnabels. Ich schoss jedoch auch Vögel, welche bei vollständig ausgefärbtem Federkleide gelber Iris und hochgelbem Schnabel einfach lichtfleischrot gefärbte Ruder besaßen. Die Färbung der Dunenjungten ist mausgrau, von der weissen Färbung des oberen Teils der Flaumfedern weisslich durchbändert. Am Kopfe ist die Fleckung schwarzbraun; ein besonders dunkler, rundlicher Fleck steht an der Schnabelwurzel. Bauch und Unterbrust sind silberweiss, die Aftergegend grau, der Schnabel horngrau mit gelblich durchscheinender Spitze.

Am 28. April besuchte ich zum ersten Male den in der Umgebung der grösseren Insel Curt-bei gelegenen Brutplatz, den einzigen, den ich im Razim-Gebiete erkundete. Die Zeiten der Gebr. SINTENIS, die diese Möve zu tausenden im See Sinoi brütend fanden, sind vorüber, weil

zik e területekről az a kellemes nyugalom, a mely egykor volt.

A 4 *nagyobb* fészketelepen, melyet felkerestem, mindenütt csak 60—80 fészket találtam. Az ezüstös sirály már április első felében megkezdte a tojáslerakást s így tojásai épen kapóra jönnek a benszülötteknek a hosszú böjt után mint izletes és olcsó husvétii eledel. Az egyik kolóniában a fészkek elhelyeződése érdekesen mutatta a talajviszonyokhoz való alkalmazkodási képességet. Az említett szigeten ugyanis egy esekély mélyedés huzódott végig s míg most annak szélén a tojások egyszerűen a homokba kapart gödörben vagy nádlevelekből és szárákból összetakolt alapzaton feküdtek, addig a sziget belső, mélyebben fekvő részén erősen megépített fészkek állottak toronyformájú, egészen 2 láb magasságú alapzatokon, melyek *felső*, a tulajdonképeni fészket alkotó *részének magassága* pontosan megegyezett a *hullámverés magassági vonalával*. Igazán meglepő volt látni, mily pontosan nivelláltak az egyes építömesterek a lejtős talajon, s hogyan eltalálták az alapzat szükséges magasságát. Egy szomszédos szigeten különben egyes *félíg úszó* fészkeket is találtam a sűrű nádságban, úgy hogy itt tehát aránylag kicsiny területen a fészkekrakás minden módja képviselve volt. Április 28-án erősen kötött fészkealjakon kívül egészen friss tojások is akadtak, melyeket bizonyára csak a nagy husvétii fosztogatás után raktak oda. Május 17-én ugyanitt nagyobb és kisebb pelyhes fiókákat találtam s köztük újra friss tojásokat oly fészkekben, melyeket szemmel láthatólag másodszor raboltak ki.

A még egészen gyöngye fiókák meglapultak a homokon s ott pompásan minikrizáltak; a valamivel idősebbek a víz felé iparkodtak s azon igen szépen gyorsan úsztak tova; de valamennyi nagy bátorságot mutatott akkor, mikor fölszedték őket s energikusan védekeztek erős harapással. Az öregek, melyek bizonyára okultak már sok szomorú tapasztalataikon, egy látogatásom alkalmával sem tanusítottak különös bátorságot s ez a jelenség egészen megegyezik FLOERICKENEK a Kaspi tengeren tett észleleteivel. Lärmázva, nyerítve s krárogva rebbentek fel a költő madarak közeledtünkre, s jelentékeny

die köstliche Ruhe von einst diesen Gebieten jetzt vollständig fehlt.

Auf 4 von mir besuchten *grösseren* Brutplätzen zählte ich nur je 60—80 Nester. Die Silbermöve beginnt schon in der ersten Hälfte des April zu legen, und da kommen ihre Eier nach der langen Fastenzeit den Eingeborenen gerade als schmackhafte und billige Osterspeise gelegen. In einer der Colonien zeigte die Anlage der Nester ein interessantes Anpassungsvermögen an die Terrainverhältnisse. Das betreffende Inselchen war nämlich von einer seichten Mulde durchzogen, und während nun an den Rändern derselben die Eier einfach in einer seichten ausgekratzten Mulde im Sande oder auf einer liederlich zusammengeschichteten Unterlage von Rohrblättern und Rohrstengeln lagen, standen in dem inneren, tiefer gelegenen Teile fest und gut gebaute Nester auf turmartigen, bis zu 2 Fuss hohen Unterbauten, *deren oberer*, das eigentliche Nest bildende *Teil genau mit der Flutmarke abschneilt*. Es war ordentlich überraschend zu sehen, wie genau dabei die einzelnen Baumeister auf dem abschüssigen Terrain nivellirt und die notwendige Höhe für den Unterbau eingehalten hatten. Auf einem benachbarten Inselchen fand ich übrigens auch einzelne *halb schwimmende* Nester zwischen dichtem Röhricht, so dass hier auf kleinem Terrain alle Nestarten vertreten waren. Am 28. April waren neben hoch bebrüteten Gelegen auch ganz frische Eier vorhanden, die wohl erst nach der grossen Osterplünderung gelegt worden waren.

Am 17. Mai fand ich ebenda grössere und kleinere Dunenjunge und dazwischen wieder ganz frische Gelege in augenscheinlich neuerdings beraubten Nestern.

Die ganz schwachen Dunenjungen drückten sich auf dem Sande und mimikrisirten daselbst vortrefflich; die etwas älteren trachteten das Wasser zu gewinnen und schwammen auf diesem prächtig und rasch dahin; alle aber zeigten sich äusserst mutig beim Aufnehmen und setzten sich mit kräftigen Bissen energisch zur Wehre. Bei allen meinen Besuchen zeigten sich die wohl durch viele schlimme Erfahrungen gewitzigten Alten dagegen nicht besonders mutig, was auch ganz mit FLOERICKE'S Erfahrungen am Kaspi übereinstimmt. Schreiend, wiehernd und kreischend stoben die Brutvögel bei unserer Annäherung empor und kreisten in be-

magasságban keringtek a kolónia fölött, folyton hallatva érdes hangjaikat, melyeknek csodálatos zürzavarából különösen egy rekedt, gúnyos nevetés vált ki visszataszító módon.

Életmódjában s foglalatosságában igen kecses és kedves madár az ezüstös sirály. Nyugodt szárnyalással vonul a víz fölött csekély magasságban, nyilsebesen csap le megpillantott zsákmányára — mely többnyire apróhal — lebegve függ szorosan a víz színe fölött s rövid habozás után a habokba vágja nyakát s mellét, hogy a prédát esőrével elkaphassa. Gyakran eredmény nélkül marad a csapás; labdamódra emelkedik akkor a csalódott madár újra a levegőbe, s a könnyed és graziózus légi játékát előlről kezdi. Szívesen üldögél ez a sirály sűrű csapatban az alacsony homokpadokon vagy a fenyérek szélén, hogy hősín tollazatát tisztogassa vagy a melegengető napsugarakban gyönyörködjék. Ritkán látni egyes egyéneket; rendszeren 15—20 főt számláló kis csapatokban vannak együtt. De a milyen társaság kedvelők egymás között, annyira féltékenyeknek látszanak fészkelő helyeiken idegen fajokkal szemben. A Razim-Sinoi területen, hol a legkülönfélébb sirály- és esérfélék tartózkodnak állandóan, a költési idő alatt egy bizonyos elég élesen elhatárolt területet tisztán csak ezüstös sirályok laknak.

Kiválólag kedveseknek találtam e sirályokat olyankor, mikor a magasra meredő Dolojman fok sziklái közt fekvő csekély távolságra láttam őket a meredeken leszakadó szirt mentén tova vonulni. Nyugodtan, szárnyesapás nélkül vitorlázott el előttem egyik sirály a másik után; épen csak a fejüket mozdították meg kissé, ha valami vigyázatlan mozdulatot tettem. Zúghattott viharszerű szél a sziklák körül, lehetett oly csendes idő, hogy a szellőt sem éreztem, mindig egyforma, méltóságos repüléssel haladtak előttem e vakítóan fehér madarak, ezek a tökéletes repülési képességükért annyira irigylendő teremtesek.

Hydroprogne caspia. Találó néven nevezik ezt a esért a különben minden sirályt és esért «Martin»-nak mondó lagunai halászok, a menyinyiben vadságáért, féktelen és rabló voltaért a «eserkesz» epithetonnal jellemzik. Vadul, rabló-

deutender Höhe über der Colonie, fortwährend ihre rauhen Töne ausstossend, aus deren wunderlichen Gewirr ein heiseres, hämisches Lachen besonders widerwärtig hervorklang.

In ihrem Leben und Treiben ist die Silbermöve ein reizender und anmutiger Vogel. Mit ruhigen Flügelschlägen zieht sie in geringer Höhe über dem Wasser dahin, pfeilschnell stösst sie auf die erspähte Beute — meist kleine Fische — herab, hält rüttelnd knapp über der Wasserfläche und wirft sich dann nach kurzem Zögern mit Hals und Brust in die Flut, um den Fang mit dem Schnabel zu fassen. Oft misslingt der Stoss; wie ein Ball schnell dann der enttäuschte Vogel wieder in die Luft, und das leichte, graziöse Flugspiel beginnt von neuem. Gern sitzen diese Möven in dichten Schaaren auf niedrigen Sandbänken oder am Rande der Dünen, um ihr schneeiges Gefieder zu putzen und die wärmenden Sonnenstrahlen zu genießen. Selten erblickt man einzelne Individuen; meist halten sie sich in kleinen Trupps von 15—20 Stücken zusammen. So gesellig sie aber untereinander sind, so eifersüchtig scheinen sie am Brutplatze gegen fremde Arten zu sein. Im Razim-Sinoi-Gebiete, wo Möven und Seeschwalben der verschiedensten Arten zu den ständigen Erscheinungen gehören, ist ein gewisser, ziemlich scharf umgrenzter District während der Brutzeit ausschliesslich von ihnen bewohnt. Besonders reizvoll erschienen mir diese Möven, wenn ich in den Felsen des hochragenden Cap Dolojman liegend sie auf geringe Entfernung längs der jäh abstürzenden Klippen dahinziehen sah. Ruhig, ohne Flügelschlag segelte ein Möve nach der anderen vorbei; kaum wandten sie den Kopf ein wenig, wenn ich eine unvorsichtige Bewegung machte. Mochte ein sturmartiger Wind die Felsentürme umheulen, mochte es so still sein, dass kein Lüftchen zu spüren war, immer zogen die blendend weiss erscheinenden Vögel unbeirrt gleichen, majestätischen Fluges vorbei, beneidenswerte Geschöpfe in ihrer vollendeten Flugfertigkeit.

Hydroprogne caspia.

Mit einem trefflichen Namen belegen die alle Möven und Seeschwalben sonst mit «Martin» bezeichnenden Lagunen-Fischer diese Seeschwalbe, indem sie die durch ihre Wildheit, ihr ungestümes und räuberisches Wesen ausgezeichnete durch das Epitheton «Tscherkess» characterisiren. Wild, räuberisch und unbändig

módra és féktelenül garázdálkodtak a cserkesz települők a dobrudzsai csöndes és békés természetű halászok és parasztok között, és per analogiam «*Cserkesz martin*»-nak nevezik ma is félfő megemlékezésből a vad lócsért.

Ennek a nagy, erős csérnek idegenszerű alakja, hatalmas élénkpiros csőre, csillogó hószínű tollazata s nagy, vadul tekintő szemei eleven korában sajátos bájt adnak. Magasan a levegőben szárnyalva, hangos, dühös kiáltással fogadja a testébe vágódó söréteket. Ha még oly súlyos is a seb, melyet a lövés ejtett rajta, még oly nagy a magasság, melyről lezuhant: alig esett le, ha csak egy szikrája van is benne az életnek, rögtön védőállásba helyezkedik, sőt egyenesen támadólag lép fel s ilyenkor tühegyes, erős csőre s messzire tárt narancsvörös torka igazán veszedelmesnek látszik. A vadul s bámulatos erővel minden oldalra osztogatott csőrésapások különben csakhamar megtanítják a vadászt arra, hogy a cserkesz-martinnal nem lehet tréfázni. Egy vagy más hatalmas szakított seb fájó emlékül marad meg s a jövőre nézve óvatosságra int.

A ló-csért még ma is elég közönséges jelenségnek tarthatjuk a lagunák területére s általában az egész tengerpartra nézve, de úgy látszik szorososan a lagunák tenger felé eső oldalához s erősebben sós vízhez vonzódik, mert a szárazföld partján soha sem láttam. Magatartása s életmódja tekintetében igazi csérnek mutatkozik; keresgélve jókora (20—40 m) magasságban vonul a víz tükre fölött s hirtelenül heves erőszakkal vágódik le a kiszemelt zsákmányra úgy, hogy gyakran magasra szökik a víz az erős csapástól, vagy a madár maga is egészen eltűnik benne egy pillanatra; vagy pedig nagyobb csapatokba gyűlve sütkérez a homokpadokon s fenyrnyelveken, tisztítja s simítja tollát s éles, krákogó lármával czivódik szomszédjaival. A lőtt madarakra, ha más fajuk is azok, hevesen és kitaratóan csapdos, mint azt többi csérféle is tenni szokta.

A párok úgy látszik hűen összetartanak, mert egyedül álló egyéneket csak igen ritkán láttam; még a nagyobb csapatokban is csak

hausten die tscherkessischen Colonisten unter den ruhigen und friedlichen Fischern und Bauern der Dobrudzscha, — und «*Tscherkess-Martin*» nennen diese heute noch in scheuer Erinnerung per analogiam die wilde Raubseeschwalbe.

Die fremdartige Gestalt dieser grossen, kräftigen Seeschwalbe, der mächtige, hochrote Schnabel, das glänzende, schneeige Gefieder und die grossen, wild blickenden Augen verleihen dem lebenden Vogel einen eigentümlichen Reiz. Hoch in der Luft quittiren sie die einschlagenden Schrote mit lautem, wütendem Geschrei. Mag die Verletzung durch den Schuss noch so schwer, mag der Sturz aus der Höhe noch so bedeutend sein: kaum herabgeworfen nimmt der Vogel, falls nur noch ein Fünkchen Leben in ihm ist, sofort eine Verteidigungsstellung ein, ja geht sogar direct angriffsweise vor, wobei der nadelscharfe, kräftige Schnabel und der weitaufgerissene orangerote Rachen wirklich gefährlich aussehen. Übrigens belehren die wütend und mit erstaunlicher Kraft nach allen Seiten hingeführten Schnabelhiebe den Schützen bald, dass mit dem «*Tcherkess-Martin*» nicht zu spassen ist. Ein oder der andere tüchtige Fleischriss bleibt in schmerzlicher Erinnerung und mahnt für die Zukunft zur Vorsicht.

Die Raubseeschwalbe ist heute noch als eine ziemlich gemeine Erscheinung des Lagunengebietes und wohl der ganzen Meeresküste zu bezeichnen, scheint sich aber streng an die Seeseite und das stärker salzhaltige Wasser zu halten, da ich sie nie an den Festlandsufern sah. Nach Benehmen und Lebensweise zeigt sie sich als echte Seeschwalbe, zieht suchend in ziemlicher Höhe (20—40 M.) über den Wasserspiegel einher und wirft sich dann plötzlich mit jähem Ungestüm nach einer erspähten Beute herab, so dass oft das Wasser von dem kräftigen Schläge hoch aufspritzt, oder auch der Vogel für einen Augenblick ganz unter demselben verschwindet; oder sie sitzt in grösserer Gesellschaft sich sonnend auf Sandbänken und Dünenzungen, putzt und glättet das Gefieder und hadert unter schrillum, kreisendem Geschrei mit den Nachbarn. Auf herabgeschossene Stücke, auch anderer Arten, stösst sie heftig und anhaltend, wie andere Seeschwalben auch. Die Pärchen scheinen treu zusammen zuhalten, denn einzelne Individuen sah ich nur ganz selten; fast ausnahmslos liessen sich

nem kivétel nélkül fel lehetett ismerni az összetartozó párokat. A benszülöttek amaz állítását, hogy ez a madár nagy fészekrabló, annyi- val is valószínűbbnek tartom, minthogy magam láttam, hogy a mint egy magános ló-csér az ezüstös sirályok tanyájának közelébe merészke- dett, rögtön nagy lármával támadtatott meg s üzetett tova. Költési ideje a Dobrudzsában ju- nius elejére esik, de fészkelési helyét láthatólag már előbb elfoglalja és gyülekezési helynek meg éjjeli tanyának használja. Ilyen helyeket a csapat ingerülten, folytonos visszataszító lármá- val kering körül, sőt egyesek jókora erővel közvetlen a fejünk fölé csaptak le. Hiszem, hogy a ki a költési idő javában keresne fel egy na- gyobb kolóniát, erélyes támadást tapasztalna e bátor és erős madarak részéről. Mind az a ked- vesség, mely a csérféléket különben jellemzi, hiányzik e fajnál. Nagyon is szembeszökően helyettesíti itt a kis csérek csínosságát és ele- gáncziáját az öntudatos, féktelen erő, mely épen a nemi jellegek szembeötlő jelenléte mel- lett ellenszenvesen, sőt visszataszítóan érinti a szemlélőt.

Columba livia typica BONN. és *C. livia unicolor* A. és CHR. BREHM. Azok az egyformán pala- fekete galambok, melyeket megfigyeltem s me- lyekből csak nagy veszéllyel tudtam egy hímet elejteni, okvetlenül vadon élőknek tekin- tendők, mert a számba vehető falvakban, mint Ciamurli, Slava russa és Slava cerchesseasca, egyáltalában nem tartanak házi galambot s a nagyon messzeeső Ciucurova faluban épen ez a fekete varietás ismeretlen. Hozzá még ezek a fekete galambok épen olyan vadak voltak, mint az igazi szirti galambok. Fehér vagy máské- p eltérő színezetű galambokat a szabad mezőn csak Ciucurova közelében láttam, hol kisebb mennyiségű házi galambot tartanak a lakók. Minden esetre igen érdekes, hogy ez a fekete forma, mely BREHM szerint vad állapotban Nu- biában fordul elő, a Dobrudzsában szabadon vagy elvadulva él. A Balkán-félszigeten tartóz- kodó s többszörösen észlelt ugynevezett elvadult házi galambok tanulmányozása bizonyos tekin- tetben bizonyára háladatos feladat volna!

selbst bei grösseren Gesellschaften die zusam- mengehörigen Paare erkennen. Die Behaup- tung der Eingeborenen, dass sie ein arger Nest- räuber sei, erscheint mir umso wahrschein- licher, als ich beobachtete, wie eine einzelne Raubseeschwalbe, die sich in der Nähe einer Silbermövensiedlung gewagt hatte, sofort unter heftigem Geschrei angegriffen und vertrieben wurde. Ihre Brutzeit fällt in der Dobrudscha auf Anfang Juni, doch scheint sie die Brutplätze schon früher zu beziehen und als Versamm- lungsort und Nachtquartier zu benutzen. Sie umkreisten solche unter fortwährendem wider- lichem Geschrei in aufgeregter Weise, ja ein- zelne stiessen sogar mit ziemlicher Wucht bis dicht über unsere Köpfe nieder. Ich glaube, dass zur Höhe der Brutzeit bei einer grösseren Colonie ein Besucher ganz energischen Angrif- fen dieser mutigen und kraftvollen Vögel aus- gesetzt sein würde. Aller Liebreiz, der sonst den Seeschwalben innewohnt, fehlt dieser Art. Zu auffällig tritt hier an die Stelle der Zierlich- keit und Eleganz der kleinen Arten eine wilde, selbstbewusste, ungezügelte Kraft, die gerade bei den deutlich vorhandenen Gattungscharak- teren unsympatisch, ja abstossend berührt.

Columba livia typica Bonn. und *C. livia unicolor* A. und Chr. Brehm. Die von mir beobach- teten einfarbig schieferschwarzen Tauben, von denen ein ♂ zu erlegen uns erst nach vieler Mühe gelang, sind entschieden als Wildlinge aufzufassen, da in den in Betracht kommen- den Dörfern Ciamurli, Slava russa und Slava cerchesseasca überhaupt keine Haustauben ge- halten werden, und in dem weit entfernten Ciucurova gerade diese schwarze Varietät unbe- kannt war. Zudem zeigten sich diese schwarzen Tauben genau ebenso scheu wie die echten Felsentauben. Weisse oder sonst abweichend gefärbte Tauben sah ich frei auf dem Felde erst in der Nähe von Ciucurova, wo eine kleine An- zahl Haustauben gehalten wird. Jedenfalls ist es hochinteressant, dass diese schwarze Form, welche nach BREHM wild in Nubien vorkommt, wild oder verwildert in der Dobrudscha lebt. Ein Studium der auf der Balkanhalbinsel viel- fach beobachteten sogenannten verwilderten Haustauben wäre in mancher Hinsicht gewiss lohnend!

IV.

Mérték-táblázat.

A méretek cm-ekben vannak adva; sorrendjük a következő: a) *szárny hossza* a hegyétől a kézizületig; b) *farok hossza*; c) *csőr hossza* a homloktollazattól ormóján végig; d) *csüd*.

Az itt tárgyalt példányok sorozata — egyes duplikátumok kivételével — jelen munka befejezése után a boszn.-herceg. orsz. Múzeum tulajdonába ment át és jelenleg — úgy mint a következőben feldolgozott tojás-collectió — nevezett Múzeum gyűjteményében van elhelyezve.

Mass-Tabelle.

Die Masse sind in Ctm. angegeben; die Reihenfolge derselben ist die folgende: a) *Flügel-länge* von der Spitze bis zum Buge; b) *Schwanzlänge*; c) *Schnabellänge* von der Stirnbefiederung über den First zur Spitze; d) *Tarsus*.

Die hier besprochenen Belegexemplare sind bis auf einige zurückbehaltene Doubletten nach Abschluss dieser Arbeit in den Besitz des bosn.-herzog. Landes-Museums übergegangen und befinden sich, sowie die im Nachfolgenden behandelte Eierkollektion, in der Sammlung dieses Museums.

Corvus corax L.

1. ♂. Han-Cearca,	11 April.	44·9 — 26·3 — 7·4 — 5·6.
2. ♀. Jurilofca,	25 Mai.	40 — 22·6 — 7·2 — 5·6.

Colæus monedula (L.)

1. ♀. Jurilofca,	12 Mai.	22·2 — 13·1 — 2·9 — 3·6.
------------------	---------	--------------------------

Garrulus glandarius typicus (L.)

1. ♂. Ciucurova,	4 April.	18·2 — 16 — 3 — 4·5.
2. ♂. Han-Cearca,	9 April.	18·1 — 15·2 — 3 — 4·2.

Emberiza citrinella L.

1. ♂. Ciucurova,	2 April.	8·7 — 7·8 — 1 — 1·8.
------------------	----------	----------------------

Emberiza hortulana L.

1. ♂. Jurilofca,	13 Mai.	9·2 — 7·7 — 1·0 — 1·75.
2. ♂. Jurilofca,	14 Mai.	9·1 — 6·7 — 1·1 — 1·8.
3. ♂. Jurilofca,	14 Mai.	9·1 — 6·8 — 1·2 — 1·7.
4. ♂. Jurilofca,	14 Mai.	8·7 — 6·6 — 1·0 — 1·8.
5. ♀. Jurilofca,	14 Mai.	8·1 — 6·6 — 1·1 — 1·7.

Miliaria calandra (L.)

1. ♂. Jurilofca, 22 April. 9·4 — 6·5 — 1·1 — 2·3.

Melanocorypha calandra (L.)

1. ♂. Jurilofca, 27 März. 13·3 — 7·1 — 1·9 — 2·7.
 2. ♂. Jurilofca, 27 März. 12·9 — 6·5 — 1·6 — 2·7.
 3. ♂. Jurilofca, 22 April. 12·4 — 6·2 — 1·7 — 2·5.
 4. ♂. Jurilofca, 4 Mai. 13 — 7·5 — 1·8 — 3.
 5. ♂. Jurilofca, 15 Mai. 13·4 — 7 — 1·8 — 2·9.
 6. ♀. Jurilofca, 31 März. 11·5 — 6·5 — 1·4 — 2·2.
 7. ♀. Jurilofca, 22 April. 11·4 — 6·1 — 1·4 — 2·4.

Calandrella brachydactyla typica (LEISL.)

1. ♂. {Szürke szinezetű} Cap Dolojman, 4 Mai. 9·2 — 5·1 — 1·1 — 1·9.
 2. ♀. {Grau gefärbt} Cap Dolojman, 21 April. 9·4 — 6 — 1·1 — 2.
 3. ♂. {Rozsdavörös szinezetű} Jurilofca, 22 April. 9·2 — 5·8 — 1·1 — 1·7.
 4. ♀. {Rostrot gefärbt} Jurilofca, 21 April. 8·9 — 5·3 — 1·1 — 1·8.

Lullula arborea typica (L.)

1. ♂. Ciucurova, 3 April. 9·7 — 5·7 — 1·2 — 2·2.
 2. ♂. Ciucurova, 4 April. 9·4 — 5·6 — 1·3 — 2.
 3. ♂. Han-Cearca, 7 April. 9·2 — 4·8 — 1·2 — 1·9.
 4. ♀. Ciucurova, 4 April. 9 — 4·8 — 1·1 — 2·1.
 5. ♀. Ciucurova, 4 April. 8·8 — 4·9 — 1·1 — 1·9.

Motacilla alba L.

1. ♀. Jurilofca, 21 April. 8·2 — 8·5 — 1·3 — 2·3.

Motacilla melanope PALL.

1. ♂. Ciucurova, 4 April. 8·5 — 9·2 — 1·4 — 2.

Motacilla flava typica L.

1. ♂. Jurilofca, 23 April. 7·6 — 6·8 — 1·3 — 2·2.

Anthus trivialis (L.)

1. ♀. Cap Dolojman, 21 April. 9 — 6·7 — 1·3 — 2·1.
 2. ♀. Cap Dolojman, 21 April. 9 — 6·6 — 1·1 — 2·0.
 3. ♀. Curt-Bei, 28 April. 8·4 — 6·4 — 1·3 — 2·2.

Anthus cervinus (PALL.)

1. ♂. Jurilofca, 23 April. 8·7 — 6·5 — 1·1 — 2·1.
 2. ♂. Jurilofca, 23 April. 8·2 — 6·1 — 1·1 — 2.

3. ♂. Curt-Bei,	28 April.	} 2 párosodott drb Gepaartes Paar	8·6 — 6·4 — 1·2 — 2.
4. ♀. Curt-Bei,	28 April.		8·6 — 6·0 — 1·0 — 2.
5. ♂. Portița,	30 April.		8·7 — 6·1 — 1·3 — 2.
6. ♂. Jurilofca,	3 Mai.		8·6 — 6·0 — 1·2 — 2.
7. ♂. Bissericuța,	5 Mai.	} 2 párosodott drb Gepaartes Paar	8·8 — 6·3 — 1·2 — 2.
8. ♀. Bissericuța,	5 Mai.		8·5 — 5·8 — 1·15 — 2·2.

Anthus campestris (L.)

1. ♂. Cap Dolojman,	4 Mai.	8·7 — 7·1 — 1·4 — 2·2.
---------------------	--------	------------------------

Certhia familiaris brachydactyla.

1. ♂. Han-Cearca,	11 April.	6·6 — 5·7 — 1·5 — 1·5.
-------------------	-----------	------------------------

Sitta europæa cæsia WOLF.

1. ♂. Ciucurova,	2 April.	8·4 — 4·6 — 1·95 — 2·1.
------------------	----------	-------------------------

Parus communis stagnatilis (BR.)

1. ♂. Ciucurova,	4 April.	6·7 — 5·6 — 1·0 — 1·6.
------------------	----------	------------------------

Parus lugubris NATT.

1. ♂. Ciucurova,	4 April.	7·1 — 5·7 — 1·2 — 2·1.
------------------	----------	------------------------

Panurus biarmicus (L.)

1. ♂. Girla Litkow,	17 April.	6·1 — 7·7 — 0·9 — 2·0.
2. ♂. Izlina tó, See Izlina,	17 April.	6·1 — 9·1 — 0·9 — 1·9.
3. ♂. Girla Periteasca,	7 Mai.	6·2 — 8·2 — 1·0 — 2·0.
4. ♂. Girla Periteasca,	7 Mai.	5·7 — 7·8 — 0·9 — 2·0.
5. ♂. Girla Periteasca,	7 Mai.	5·8 — 7·5 — 1·0 — 1·9.
6. ♂. Girla Periteasca,	7 Mai.	5·9 — 8·1 — 0·95 — 2·0.
7. ♂ juv. Dranow,	7 Mai.	5·3 — 6·2 — 0·9 — 2·0.
8. ♂ juv. Dranow,	7 Mai.	5·3 — 6·2 — 0·9 — 1·8.
9. ♀ juv. Dranow,	7 Mai.	5·6 — 6·9 — 1·2 — 1·9.

Regulus ignicapillus (BR.)

1. ♂. Pascha Kázla,	28 März.	5·0 — 3·5 — 1·1 — 1·6.
2. ♀. Jurilofca,	31 März.	4·7 — 3·7 — 1·0 — 1·6.

Lanius minor GM.

1. ♂. Periteasca,	8 Mai.	11·6 — 8·8 — 1·6 — 2·3.
-------------------	--------	-------------------------

Lanius collurio L.

1. ♀. Cap Dolojman,	12 Mai.	9·6 — 7·9 — 1·5 — 2·3.
---------------------	---------	------------------------

Sylvia nisoria (BECHST.)

1. ♂. Jurilofca, 14 Mai. 8·6 — 7 — 1·3 — 2.

Sylvia sylvia (L.)

1. ♂. Jurilofca, 14 Mai. 6·7 — 5·9 — 1·0 — 2.
 2. ♂. Jurilofca, 14 Mai. 7 — 5·9 — 1·0 — 2.
 3. ♀. Periteasca, 8 Mai. 6·9 — 5·9 — 1·1 — 2.

Sylvia curruca (L.)

1. ♂. Periteasca, 8 Mai. 6·4 — 5·4 — 1·0 — 1·8.

Phylloscopus trochilus flaviventris (VIEILL.)

1. ♂. Portița, 30 April. 6·7 — 4·9 — 0·9 — 2.
 2. ♂. Periteasca, 8 Mai. 6·7 — 5·2 — 0·9 — 1·8.
 3. ♂. Cap Dolojman, 12 Mai. 6·7 — 4·9 — 0·95 — 1·9.

Phylloscopus rufus sylvestris (MEISN.)

1. ♂. Jurilofca, 28 März. 6·3 — 5·0 — 0·9 — 1·85.

Luscinola melanopogon TEMM.

1. ♂. Pascha Kázla, 28 März. 5·6 — 4·7 — 1·2 — 2·0.

Locustella luscinioides (SAVI.)

1. ♂. Ciucurova, 3 April. 6·5 — 6·0 — 1·2 — 2·0.
 2. ♂. Dranow, 6 Mai. 6·7 — 5·5 — 1·25 — 2·1.

Turdus viscivorus L.

1. ♂. Moru-Ghiöl, 15 April. 14·5 — 10·7 — 1·8 — 3·0.

Ruticilla phœnicura (L.)

1. ♂. Periteasca, 19 April. 7·9 — 6·0 — 1·0 — 1·95.
 2. ♂. Periteasca, 19 April. 7·7 — 5·5 — 1·0 — 2·0.
 3. ♂. Periteasca, 19 April. 7·9 — 5·7 — 1·1 — 2·2.
 4. ♀. Dranow, 6 Mai. 7·7 — 5·8 — 1·0 — 1·9.
 5. ♀. Periteasca, 8 Mai. 7·5 — 5·4 — 0·95 — 1·95.

Saxicola œnanthe (L.)

1. ♂. Jurilofca, 31 März. 9·2 — 5·35 — 1·3 — 2·7.
 2. ♂. Dunaruț, 18 April. 9·2 — 5·6 — 1·3 — 2·7.

Saxicola leucomela PALL.

1. ♂. Cernavoda,	27 Mai.	8·8 — 6·1 — 1·2 — 2·3.
2. ♀. Cernavoda,	27 Mai.	8·6 — 5·4 — 1·1 — 2·1.
3. ♂. Cernavoda,	27 Mai.	8·8 — 6·3 — 1·15 — 2·3.
4. ♀. Cernavoda,	27 Mai.	8·3 — 5·1 — 1·15 — 2·3.
1. ♀. Cap Dolojman,	12 Mai.	8·7 — 5·3 — 1·3 — 2.

Pratincola rubetra (L.)

1. ♂. Portița,	30 April.	7·7 — 4·6 — 1·1 — 1·95.
----------------	-----------	-------------------------

Pratincola rubicola (L.)

1. ♀. Jurilofca,	28 März.	6·1 — 4·7 — 1·05 — 2·0.
------------------	----------	-------------------------

Tharrhaleus modularis (L.)

1. ♂. Pascha Kâzla,	30 März.	6·7 — 5·3 — 1·1 — 1·9.
2. ♂. Ciucurova,	2 April.	6·5 — — — 1·1 — 1·95.

Muscicapa grisola L.

1. ♂. Dranow,	6 Mai.	8·8 — 5·9 — 1·2 — 1·4.
---------------	--------	------------------------

Ficedula atricapilla (L.)

1. ♂. Cap Dolojman,	22 April.	7·7 — 5·0 — 1·05 — 2·0.
---------------------	-----------	-------------------------

Dendrocopus minor (L.)

1. ♂. Ciucurova,	3 April.	8·5 — 5·2 — 1·4 — 1·4.
------------------	----------	------------------------

Dendrocopus maior (L.)

1. ♂. Han-Cearca,	7 April.	13·0 — 8·6 — 2·7 — 2·25.
2. ♀. Han-Cearca,	11 April.	13·0 — 8·8 — 2·3 — 2·15.
3. ♂. Moru-Ghiöl,	17 April.	13·2 — 8·3 — 2·4 — 2·0.

Dendrocopus leuconotus typicus (BECHST.)

1. ♂. Ciucurova,	3 April.	14·0 — 9·5 — 3·45 — 2·1.
------------------	----------	--------------------------

Micropus apus (L.)

1. ♂. Cap Dolojman,	12 Mai.	17·6 — 7·45 — 0·75 — 0·8.
2. ♀. Cap Dolojman,	12 Mai.	18·2 — 7·65 — 0·8 — 0·7.

Caprimulgus europæus L.

1. ♂. Dranow, 6 Mai. 20·1 — 14·3 — 1·05 — 1·4.

Alcedo ispida bengalensis TEMM. & SCHLEG.

1. ♀. Periteasca, 19 April. 7·0 — 4·5 — 3·7 (^{A csőr magassága} Schnabelhöhe 0·75) — 0·8.
 2. ♀. Periteasca, 19 April. 6·9 — 3·5 — 3·95 " 0·8) — 0·8.

Coracias garrula L.

1. ♂. Babadagh, 13 Mai. 19·9 — 12·7 — 3·15 — 1·9.

Bubo bubo (L.)

1. ♂. Cap Dolojman, 27 März. 45·9 — 24·0 — 4·2 — 6·75.

Gyps fulvus (GM.)

1. ♀. Cap Dolojman, 31 März. 72·8 — 37·2 — 8·1 — 10·1.
 2. ♂. Jurilofca, 14 Mai. 74·6 — 32·0 — 7·8 — 9·9.

Circus macrourus (GM.)

1. ♀ juv. Cap Dolojman, 22 April. 32·3 — 20·5 — 2·6 — 7·1.
 2. ♀ ad. Cap Dolojman, 22 April. 35·9 — 24·4 — 2·7 — 7·0.

Circus æruginosus (L.)

1. ♂ ad. Moru-Ghiöl, 15 April. 40·2 — 25·0 — 3·1 — 7·7.
 2. ♀ ad. Portița. 29 April. 41·7 — 26·4 — 3·5 — 8·1.
 3. ♂ juv. Periteasca, 7 Mai. 38·9 — 25·3 — 3·2 — 8·0.

Accipiter nisus (L.)

1. ♀. Cap Dolojman, 22 April. 23·0 — 18·5 — 1·9 — 5·4.

Buteo buteo typicus (L.)

1. ♂. Jurilofca, 30 März. 37 — 20 — 3 — 6·2.
 2. ♂. Jurilofca, 15 Mai. 36·7 — 20 — 3·4 — 6·5.

Aquila maculata pomarina Br.

1. ♂. Moru-Ghiöl, 15 April. 46·1 — 26·6 — 4·0 — 9·2.

Circaëtus gallicus (GM.)

1. ♂. Ciucurova, 2 April. 53·4 — 30·5 — 4·4 — 9·2.

Hierofalco lanarius (PALL.)

1. ♀ ad. Cerna, 7 April. 41·5 — 23·6 — 2·9 — 6.
2. ♀ jun. Moru-Ghiöl, 15 April. 39·8 — 24·7 — 3·0 — 5·9.

Cerchneis vespertina (L.)

1. ♀. ad. Periteasca, 7 Mai. 25·4 — 13·5 — 1·8 — 2·4.

Pelecanus onocrotalus L.

1. ♂ ad. Balta Zmeica, 1 Mai. 66·5 — 17·0 — 40 — 12.
2. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 70·3 — 18·4 — 40·5 — 14.
3. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 72 — 20·5 — 41·2 — 11·8.
4. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 59·5 — 16·9 — 33 — 11.
5. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 69 — 20 — 41 — 13·2.
6. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 61·5 — 17·2 — 32 — 12.
7. ♂. Periboina, 15 Mai. 62 — 18 — 29·5 — 11·5.
8. ♀. Periboina, 15 Mai. 64·5 — 18·5 — 41·3 — 14.
9. ♀. Periboina, 15 Mai. 61·8 — 16·5 — 34·5 — 12.
10. ♀. Periboina, 15 Mai. 62·6 — 16·5 — 32·5 — 12·5.
11. ♀. Periboina, 15 Mai. 67·5 — 17·3 — 42·5 — 13·5.

Pelecanus crispus BRUCH.

1. ♂. Zaton, 8 Mai. 66·5 — 20 — 44·2 — 12·2.

Phalacrocorax carbo (L.)

1. ♂ juv. Golovița, 1 Mai. 32 — 18 — 6·4 — 5·4.

Phalacrocorax pygmaeus (PALL.)

1. ♀ ad. Moru-Ghiöl, 17 April. 19·8 — 16·7 — 3·4 — 3·3.

Cygnus olor (GM.)

1. ♂. Jurilofca, 27 Mai. (Coll. P. Nossow.) 49·3 — 24·5 — 9·6 — 9·4.

Tadorna tadorna (L.)

1. ♀. Sinoi-Liman, 27 April. 30·5 — 12·2 — 5·3 — 4·2.
2. ♂. Sinoi-Liman, 27 April. 34·1 — 15 — 6·2 — 5·3.
3. ♀. Cap Dolojman, 4 Mai. 29·9 — 10·1 — 5·7 — 5·0.
4. ♂. Kara Burun (Sinoi-Liman), 17 Mai. 34·1 — 14·4 — 5·7 — 5·3.
5. ♂. Jurilofca (Coll. P. Nossow.), {Május végén} 33 — 12 — 5·5 — 5·3.
6. ♀. Jurilofca (Coll. P. Nossow.), {Ende Mai} " 30·2 — 10·5 — 5·2 — 4·6.

Casarca casarca (L.)

1. ♂.	Zmeica tó,
See Zmeica,	1 Mai.	34·3 — 12·1 — 4·6 — 5·2.
2. ♂.	Skella Jurilofca mellett,
Skella bei Jurilofca,	25 April.	36·4 — 14·6 — 4·6 — 5·6.

Phoyx purpurea (L.)

1. ♂.	Moru-Ghiöl,	16 April.	35·2 — 13·2 — 13·3 — 11·9.

Herodias alba (L.)

1. ♂.	Cernavoda,	26 Mai.	45 — 21·5 — 12·3 — 20·5.
2. ♀.	Cernavoda,	26 Mai.	41 — 17 — 11·8 — 16·5.

Garzetta garzetta (L.)

1. ♂.	Cernavoda,	} 26—27 Mai.	30 — 12 — 10 — 9·1.
2. "	"		26 — 11 — 8·7 — 8·6.
3. "	"		26 — 12 — 10 — 9·6.
4. "	"		26·7 — 11·3 — 9 — 8·5.
5. "	"		28·3 — 11 — 9·2 — 10.
6. "	"		28·3 — 11·2 — 9·5 — 10·6.
7. "	"		25·5 — 10·5 — 8·5 — 9·0.
8. "	"		26·2 — 10·5 — 8·4 — 9·6.
9. "	"		26·3 — 10 — 9 — 9·7.
10. "	"		29 — 12 — 8·5 — 9·5.

Ardeola ralloides (SCOP.)

1. ♂.	Cernavoda,	27 Mai.	20·7 — 8·3 — 6·9 — 5·6.
2. ♂.	Cernavoda,	27 Mai.	21·2 — 8·5 — 6·9 — 5·5.

Ardetta minuta (L.)

1. ♂.	Nr. 121. Portița.	30 April.	14·5 — 4·8 — 4·9 — 4·1.

Grus grus (L.)

1. ♂.	{Jurilofca mellett,
Bei Jurilofca,	{Máj. végén
Ende Mai }	(Coll. P. Nossow.)	57·4 — 20·2 — 12·7 — 25·7.
2. ♀.	" "	" "	" " "	53 — 18·6 — 11 — 24.
3. ♀.	" "	" "	" " "	55·5 — 19·8 — 11 — 23·5.

Aegialitis alexandrina (L.)

1. ♀.	Jurilofca,	23 April.	10·7 — 4 — 1·45 — 2·4.

Arenaria interpres (L.)

1. ♂.	Periteasca,	9 Mai.	15·1 — 5·8 — 2·2 — 2·7.

Hæmatopus ostralegus L.

1. ♀. Periteasca, 9 Mai. 26·3 — 11·1 — 8·5 — 5·1.

Recurvirostra avocetta L.

14 megmért példánynál így ingadoznak a méretek:

Von 14 gemessenen Exemplaren schwanken die Dimensionen in nachstehender Weise:

Szárnyhossza	} Max. 22·8	Farok hossza	} Max. 9·3	Csőr	} Max. 9·2	Csüd	} Max. 9·8
Flügelänge							

Himantopus himantopus (L.)

1. ♀. Jurilofca, 23 April. 22·6 — 7·6 — 6·5 — 10·9.

Pelidna alpina (L.)

1. ♂. Pascha Kázla, 28 März. 10·6 — 4·6 — 3·0 — 2·5.

Ancylochilus subarcuatus (GÜLD.)

1. ♂. Periteasca, 9 Mai. 12·2 — 5·5 — 3·7 — 2·7.
 2. ♂. Periteasca, 9 Mai. 12·4 — 5·0 — 3·65 — 2·8.
 3. ♂. Periteasca, 9 Mai. 13·0 — 4·7 — 3·6 — 2·9.
 4. ♀. Periteasca, 9 Mai. 12·4 — 4·6 — 4·0 — 3·1.

Calidris arenaria (L.)

1. ♀. Periteasca, 9 Mai. 12·1 — 4·9 — 2·75 — 2·2.
 2. ♀. Periteasca, 9 Mai. 12·0 — 4·7 — 2·7 — 2·5.
 3. ♀. Periteasca, 9 Mai. 11·7 — 4·0 — 2·9 — 2·4.
 4. ♀. Periteasca, 9 Mai. 11·8 — 4·4 — 2·6 — 2·3.

Totanus fuscus (L.)

1. ♂. Portița, 30 April. 16·1 — 5·5 — 5·0 — 5·5.
 2. ♂. Portița, 30 April. 16·4 — 6·6 — 5·9 — 5·3.
 3. ♀. Portița, 30 April. 16·7 — 6·8 — 6·2 — 5·3.
 4. ♀. Portița, 30 April. 16·6 — 6·7 — 6·2 — 5·6.
 5. ♀. Portița, 30 April. 16·5 — 6·5 — 6·7 — 5·7.

Totanus totanus (L.)

1. ♂. Jurilofca, 23 April. 15·5 — 5·5 — 4·7 — 5·4.

Numenius arcuatus (L.)

1. ♀. {Jurilofcánál, Máj. végén} (Coll. P. Nossow.) 25·4 — 12·2 — 11·8 — 7·3.
 {Bei Jurilofca, Ende Mai}

Hydrochelidon nigra (L.)

1. ♂. Sinoi-Liman,	27 April.	21·5 — 8·4 — 3·0 — 1·4.
2. ♀. Jurilofca,	3 Mai.	21·3 — 7·9 — 2·7 — 1·45.

Gelochelidon anglica (MONT.)

1. ♂. Jurilofca,	23 April.	32·3 — 12·0 — 4·2 — 3·3.
2. ♂. Jurilofca,	3 Mai.	32 — 13·3 — 4·1 — 3·4.
3. ♂. {Razim tó, {See Razim,	9 Mai.	32·7 — 12·2 — 4·1 — 3·1.
4. ♂. «	9 Mai.	32·5 — 14·3 — 3·9 — 3·3.
5. ♀. Sinoi-Liman,	17 Mai.	32·4 — 14·3 — 3·8 — 3·2.

Hydroprogne caspia (PALL.) 1769.

1. ♂. Dranow,	5 Mai.	40·7 — 14·7 — 6·35 — 4·7.
2. ♀. Dranow,	5 Mai.	40·6 — 14·2 — 6·6 — 4·5.
3. ♂. Dranow,	6 Mai.	42·1 — 15·45 — 6·65 — 4·3.
4. ♂. Periteasca,	9 Mai.	41·35 — 16·6 — 6·9 — 4·5.
5. ♂. Periteasca,	9 Mai.	40·25 — 15·5 — 6·85 — 4·55.
6. ♂. Periteasca,	9 Mai.	38·6 — 16 — 7 — 4·1.
7. ♂. Sinoi,	17 Mai.	41·3 — 16·2 — 7·2 — 4·3.
8. ♂. Sinoi,	17 Mai.	40·7 — 15·6 — 7·2 — 4·2.
9. ♂. Sinoi,	17 Mai.	40·5 — 14·4 — 6·95 — 4·5.
10. ♀. Periteasca,	9 Mai.	41·2 — 15·7 — 7·2 — 4·4.
11. ♀. Sinoi,	17 Mai.	41·6 — 14·3 — 6·7 — 4·35.
12. ♀. Sinoi,	17 Mai.	41 — 17·2 — 6·7 — 4·0.

Sterna fluviatilis NAUM.

1. ♂. Golovița,	1 Mai.	25·1 — 14·5 — 3·75 — 1·85.
2. ♀. Golovița,	1 Mai.	26·4 — 15·2 — 3·9 — 1·6.
3. ♀. Golovița,	1 Mai.	26·1 — 14·9 — 4·1 — 1·75.
4. ? Jurilofca,	3 Mai.	25·8 — 13·8 — 3·65 — 1·75.

Sterna cantiaca GM.

1. ♂. Sinoi,	27 April.	29·5 — 15 — 5·45 — 2·6.
2. ♂. Sinoi,	27 April.	29 — 15·3 — 5·9 — 2·5.
3. ♂. Curt-Bei,	27 April.	29·7 — 13·2 — 5·5 — 2·6.
4. ♂. Sinoi,	17 Mai.	29 — 12 — 5·35 — 2·6.
5. ♀. Curt-Bei,	27 April.	29·6 — 14·35 — 5·5 — 2·6.
6. ♀. Portița,	29 April.	30·3 — 15·8 — 5·4 — 2·4.
7. ♀. Sinoi,	17 Mai.	32 — 17·5 — 5·6 — 2·6.
8. ♀. Sinoi,	17 Mai.	29·4 — 15 — 5·7 — 2·4.

Sterna minuta L.

1. ♂. Jurilofca,	15 Mai.	18·3 — 8·0 — 3·2 — 1·5.
2. ♀. Jurilofca,	15 Mai.	17·2 — 7 — 3·1 — 1·6.
3. ♀. Jurilofca,	15 Mai.	17·5 — 7·8 — 3·1 — 1·45.

Gelastes gelastes (LICHT.)

1. ♂.	Curt-Bei,	27 April.	29·8	— 10·9	— 4·4	— 4·9.
2. ♂ juv.	Curt-Bei,	27 April.	30·25	— 11·4	— 4·5	— 4·9.
3. ♂ jun.	Sinoï,	17 Mai.	31·3	— 11·0	— 4·5	— 5·0.
4. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	29·6	— 11·5	— 4·35	— 5·0.
5. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	30·35	— 11·0	— 4·4	— 5·0.
6. ♂ juv.	Sinoï,	17 Mai.	30·1	— 10·75	— 4·2	— 5·1.
7. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	31·3	— 11·7	— 4·5	— 4·9.
8. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	29·9	— 10·6	— 4·25	— 4·8.
9. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	29·4	— 10·4	— 4·1	— 5·05.
10. ♀.	Curt-Bei,	27 April.	29·2	— 11·0	— 4·4	— 5·1.
11. ♀.	Sinoï,	27 April.	30·5	— 11·5	— 4·6	— 5·1.
12. ♀.	Kara-Burun,	28 April.	28·9	— 10·4	— 3·9	— 4·9.
13. ♀.	Sinoï,	17 Mai.	29·2	— 10·5	— 4·1	— 4·8.

Larus minutus PALL.

1. ♀ ad.	See Issaca,	17 April.	22·1	— 9·5	— 2·35	— 2·5.
2. ♀ juv.	Periteasca,	9 Mai.	22·1	— 9·4	— 2·6	— 2·6.

Larus melanocephalus NATT.

1. ♂.	Curt-Bei,	27 April.				
2. ♀.	Kara-Burun,	28 April.	28·6	— 11·0	— 3·25	— 4·4.
3. ♀.	Sinoï,	17 Mai.	28·5	— 12·0	— 3·4	— 4·5.

Larus ridibundus L.

1. ♀.	Moru-Ghiöl,	15 April.	29·1	— 11·3	— 3·8	— 4·45.
-------	-------------	-----------	------	--------	-------	---------

Larus argentatus typicus BRÜNN.

1. ♂. ad.	Periboina,	15 Mai.	41·3	— 15·1	— 5·85	— 6·5.
-----------	------------	---------	------	--------	--------	--------

Larus argentatus michahellesi BRUCH.

1. ♂.	Razim,	19 April.	45·7	— 17·5	— 6·05	— 7·0.
2. ♂.	Dranow,	6 Mai.	43·1	— 15·75	— 5·55	— 6·5.
3. ♂.	Dranow,	6 Mai.	46·8	— 17·5	— 6·1	— 7·5.
4. ♂.	Dranow,	6 Mai.	41·9	— 16·0	— 5·55	— 6·35.
5. ♀ juv.	Cap Dolojman,	27 März.	44·2	— 16·3	— 5·8	— 6·35.
6. ♀.	Jurilofca,	3 Mai.	44	— 16·7	— 6·2	— 7·0.

Lophæthya griseigena (BODD.)

1. ♂.	Girila Litkow,	17 April.	15·5	— 0	— 4·2	— 5·0.
-------	----------------	-----------	------	-----	-------	--------

Columba livia unicolor A. & L. BR.

1. ♂.	Slava russeasca,	1 April.	23·0	— 12·5	— 1·95	— 2·75.
-------	------------------	----------	------	--------	--------	---------

V. Oologiai rész.

Feldolgozta REISER O.

Szép számú tojást gyűjtöttünk ugyan, de minthogy a tojásfuróm megkésve érkezett utánam s a bőrök kikészítésével igen el voltam foglalva, sajnálatomra elmaradt a tojások kifűvése s csak keveset praeparálhattam magam. A hátramaradt részt KLINGL, a ki igen gyakorlott s tapasztalt volt e dologban, ugyanazon a praktikus módon csomagolta, a mely a tyúktojások külföldre való szállításánál használatos s ez a módszer annyiban kitűnően be is vált, hogy a tojásokat Juriloscától Orsováig *sértellen állapotban* tudtuk elhozni. Itt azonban valószínűleg a vámvizsgálatnál megromlott a csomagolás, mert Budapestre az egész küldemény teljesen összezúzódva érkezett meg. Még a néhány épen maradt tojáról is letörlődött a czeruzával irt jegyzés, úgy hogy a fészekaljhoz való tartozóság, sőt még a faji hovátartozás is sokszorosán kérdésessé vált. Az elpusztult tojások közül különösen a következőket sorolom fel:

20 fészekalj (1—3 darabból álló) a *Larus argentatus michahellesi*-ből, összesen 44 tojás. A helyszínen kiválasztott sorozat a világos szürke-zöld alapszínűtől a csaknem csokoládébarnaig minden átmenetet képviselt.

A *Melanocorypha calandra* 1 fészke április 21-éről, 3 tipikus tojással.

A *Calandrella brachydactyla* 1 fészke május 12-éről, 3 tipikus tojással.

Totanus totanus 4—5 fészekalj 2—4 tojással.
Himantopus himantopus 2 fészekalja 3—3 tojással.

A többi 60 tojást illetőleg a REISER O. úr szíves feldolgozása ád felvilágosítást, a melyhez újra annak hangoztatását fűzöm, hogy a sólyom és pelikántojások kivételével a többenél a fészekaljak összetartozósága nem mutatható ki s hogy a sorozatképen gyűjtött tojásoknak a legnagyobb része hiányzik; így a 113 avocetta-tojásból is csak néhány maradt meg.

V. Oologisches.

Bearbeitet von O. REISER.

Gesammelt wurde zwar eine ganze Anzahl Eier, da aber mein Eierbohrer verspätet ankam und ich auch zu sehr durch die Zubereitung der Bälge in Anspruch genommen war, so musste ich leider auf das Ausblasen jener verzichten und konnte nur wenige Stücke selbst präparieren. Den Rest verpackte KLINGL, der darin viel Übung und Erfahrung besass, in derselben praktischen Weise, welche bei dem Export von frischen Hühnereiern zum Gebrauch kommt, und bewährte sich diese Methode auch insoferne vortrefflich, als wir die Eier *unversehrt* von Jurilofca bis Orsova brachten. Hier muss aber wohl die Verpackung gelegentlich der Zollrevision gelitten haben, denn in Budapest kam Alles in vollständig zertrümmertem Zustande an. Auch auf den wenigen erhalten gebliebenen Eiern wurden dabei meist die mit Bleistift gemachten Bezeichnungen verwischt, so dass die Gelegenheit, ja selbst die Artzugehörigkeit vielfach in Frage gestellt wurde. Aus der Zahl der vernichteten Eier sei hier insbesondere Folgendes angeführt:

20 Gelege (à 1—3 Stück) von *Larus argent. michahellesi* mit 44 Eiern. Die an Ort und Stelle ausgewählte Suite zeigte alle Übergänge von lichtgraugrüner Grundfarbe bis zu einem fast chokoladebraunen Tone.

1 Nest von *Melanocorypha calandra* vom 21. April mit 3 typischen Eiern.

1 Nest von *Calandrella brachydactyla* vom 12. Mai mit 3 typischen Eiern.

Totanus totanus. 4—5 Gelege zu 2—4 Eiern.
2 Gelege von je 3 Eiern des *Himantopus himantopus*.

Betreffs der übrig gebliebenen 60 Eier gibt die von Herrn O. REISER in der lebenswürdigsten Weise übernommene Bearbeitung Auskunft, wobei nur nochmals betont sei, dass mit Ausnahme der Falken- und Pelikaneier der Gelegeverband zerrissen ist und weitaus der grössere Teil der als Suiten gesammelten Eier fehlt; so blieben von 113 Avosetteneiern nur einige wenige übrig.

A Dobrudsában 1897-ben gyűjtött tojások súlya, méretei s a hozzájuk fűzött megjegyzések.

Falco lanarius (Pall.).

1 magános tojás a fészekben április 6-án: Balabangea.

Nagyság: 55.4×42.5 mm. Súly: 480 cgr.

5 darabból álló fészkealj április 7-én. Han-Cearca.

Nagyság:	$\frac{57.6}{43}$	$\frac{57.4}{42.5}$	$\frac{55.9}{42.3}$	$\frac{55.1}{43.3}$	$\frac{53.7}{43.2}$	mm.
Súly:	472	497	452	498	488	cgr.

Ezek a méretek mint a súlyadatok is igen jól megegyeznek az oroszországi darabokéival, melyeket GOEBEL vizsgált 1879-ben.

Aquila melanaëtus (L.).

2 darabot számláló fészkealj április 4-én. Ciucurova.

Nagyság:	$\frac{74.8}{57.9}$	$\frac{73.7}{55.5}$
Súly:	1519	1330.

A rendesen fellépő halvány violaszínű héjfoltok egészen hiányoznak ennél a fészkealjnál. Az egyik darab csaknem folt nélküli, a másikon gyér világosbarnás foltozás van.

Vultur monachus (L.).

1 darabból álló fészkealj ápr. 4-én. Ciucurova.

Nagyság: 93×72.2 mm. Súly: 2650 cgr.

Fiatalabb, nem nagyon erős termetű nőstény.

Erősen sötétbarnával foltos. A tojás felszínének csak 4 pontján olvad a rajzolat nagyobb foltokba, különben élesen határozottan tűnik elé a fehér alaphól. Violaszínű foltok úgy ennél, mint a többi három tojásnál sínesenek.

1 tojásból álló fészkealja április 9-én. Han-Cearca.

Nagyság: 92.5×72.9 mm. Súly: 2660 cgr.

Igen nagy nőstény, talán a 3-iknál is nagyobb. Nem került lövésre. A fészek is valamennyi megvizsgált között a legnagyobb volt.

A tojásnak majdnem egész felületét sűrű, kissé elmosott, világosbarna rajzolat borítja úgy, hogy a tompa felén az alapszínből semmi sem látható. E tájon vizesen ráfestett sötétbarna szín is található két ponton.

Gewicht, Maasse und Bemerkungen über die Eierausbeute aus der Dobrudscha 1897.

Falco lanarius (Pall.).

1 Ei, einzeln, 6. April. Balabangea.

Grösse: 55.4×42.5 mm. Gewicht: 480 cgr.

Gelege zu 5 Stück, 7. April. Han-Cearca.

Grösse:	$\frac{57.6}{43}$	$\frac{57.4}{42.5}$	$\frac{55.9}{42.3}$	$\frac{55.1}{43.3}$	$\frac{53.7}{43.2}$	mm.
Gewicht:	472	497	452	498	488	cgr.

Diese Dimensionen stimmen ebenso wie das Gewicht sehr gut mit russischen Exemplaren nach den Messungen GOEBEL's 1879.

Aquila melanaëtus (L.).

Gelege zu 2 Stück, 4. April. Ciucurova.

Grösse:	$\frac{74.8}{57.9}$	$\frac{73.7}{55.5}$
Gewicht:	1519	1330.

Die gewöhnlich auftretenden blassvioletten Schalenflecke fehlen diesem Gelege vollständig. Das eine Exemplar ist nahezu fleckenlos, das andere zeigt eine sparsame lichtbräunliche Fleckung.

Vultur monachus (L.).

Gelege zu 1 Stück, 4. April. Ciucurova.

Grösse: 93×72.2 mm. Gewicht: 2650 cgr.

Jüngerer, nicht allzustarkeres ♀.

Kräftig dunkelbraun gefleckt. Nur an 4 Stellen der Eioberfläche fliesst die Zeichnung zu grösseren Flecken zusammen, die übrige tritt auf dem weissen Grunde scharf markirt hervor. Violette Schalenflecke fehlten bei diesem und den anderen drei Eiern vollständig.

Gelege zu 1 Stück, 9. April. Han-Cearca.

Grösse: 92.5×72.9 mm. Gewicht: 2660 cgr.

♀ sehr gross, vielleicht noch grösser als bei 3, wurde nicht erlegt. Der Horst war der grösste von allen besuchten.

Eine dichte, etwas verschwommene, lichtbraune Zeichnung bedeckt fast die ganze Oberfläche des Eies, so dass am stumpfen Ende desselben von der Schalengrundfarbe nichts zu sehen ist. Hier findet sich auch etwas dunkelbraune Farbe an zwei Stellen flüchtig aufgetragen.

1 tojásból álló fészekalja április 9-én. Han-Cearca.

Nagyság: 87.6×68.8 mm. Súly: 1540 cgr.

Hatalmas termetű, igen vén nősténytől való. Egyszínűen fehér a tojás!

1 darabból álló fészekalja április 11-én. Han-Cearca.

Nagyság: 94.5×64.5 mm. Súly: 2370 cgr.

Határozottan fiatal, igen kicsiny termetű nősténytől.

Tetemes hosszúsága s csekély vastagsága miatt jócskán megnyult, tehát abnormis tojás. A sűrű, rozsdabarna rajzolat a tojás hegyes vége felé oly sűrű, hogy itt az alapszínből semmi sem világít át. A póluson magán erősen sötétbarna felhőzet látszik.

Grus grus (L.).

2 darabból álló fészekalja április 18-án. Golovița.

Nagyság: $\frac{97.9}{66.3} \quad \frac{97.2}{66.4}$ mm.

Súly: 2402 2360 cgr.

Ez a két tojás, mely egy fészekben találtott, tehát bizonyosan egy fészekaljhoz tartozik, első pillanatra rendkívül eltérő színűnek látszik. Míg az első teljesen normális színezetű, addig a második igen sajátságos sárgás-zöld általános színével tűnik fel, melyen mindenütt áttetszik a foltozat s mely annyira egyenletesen borítja az egész felszint, hogy teljesen kizártnak látszik annak a lehetősége, mintha talán a fészekben a lerakás *után* állt volna be valami véletlen színeződés, valami növényi festőanyag révén.

Sokkal jogosabb az a feltevés, hogy a sárgás-zöld bevonat közvetlenül a tojás lerakása *előtt* jutott arra rá s hogy a darúnak valami növényi tápláléka okozta azt.

Minthogy ez a vízben könnyen oldható s nedves ruhával könnyen ledörgölhető festőanyag határozottan édes ízű s minthogy a darúról ismeretes, hogy szívesen eszik bizonyos gyökereket, melyeket maga kapar ki, valószínű az a gyanítás, hogy egy jókora adag édesgyökér, valószínűleg a *Glycyrrhiza echinata* L. okozta ezt a csodálatos páczot.

Gelege zu 1 Stück, 9. April. Han-Cearca.

Grösse: 87.6×68.8 mm. Gewicht: 1540 cgr.

♀ ein mächtiges, uraltes Stück.

Einfarbig, weisses Exemplar.

Gelege zu 1 Stück, 11. April. Han-Cearca.

Grösse: 94.5×64.5 mm. Gewicht: 2370 cgr.

♀ ein entschieden junger Vogel von sehr geringer Grösse.

In Folge bedeutender Länge und geringer Breite von ziemlich gestreckter, daher abnormer Gestaltung. Die dichte, rostbraune Zeichnung häuft sich gegen das spitze Ende derartig an, dass hier nichts von der Grundfarbe durchleuchtet. Am Pol selbst zeigt sich obenauf eine starke dunkelbraune Wölkung.

Grus grus (L.).

1 Gelege zu 2 Stück, 18. April Golovița.

Grösse: $\frac{97.9}{66.3} \quad \frac{97.2}{66.4}$ mm.

Gewicht: 2402 2360 cgr.

Diese beiden Eier, welche in ein und demselben Neste gefunden wurden, somit ein richtiges Gelege bilden, erscheinen auf den ersten Blick ungemein verschieden gefärbt. Während das erste Ei durchaus normal ist, zeigt das zweite eine höchst eigentümliche, gelbgrüne Gesamtfärbung, welche bei überall durchscheinender Fleckung derartig gleichmässig die ganze Oberfläche erfüllt, dass eine accessorische Auftragung etwa von pflanzlichen Farbstoffen im Neste *nach* dem Legen des Eies vollständig ausgeschlossen erscheint. Es ist vielmehr die Vermutung gerechtfertigt, dass dieser gelbgrüne Überzug sich unmittelbar *vor* dem Legen des Eies der Oberfläche mitteilte und durch ein pflanzliches Nahrungsmittel des Kranichs hervorgerufen wurde.

Da dieser in Wasser leicht lösliche und mit einem feuchten Tuche leicht abreibbare Farbstoff deutlich süß schmeckt, und andererseits der Kranich als Liebhaber von selbst ausgegrabenen Wurzeln bekannt ist, so liegt die Vermutung nahe, dass eine tüchtige Portion einer Süßholzwurzel, wahrscheinlich von *Glycyrrhiza echinata* L., jene merkwürdige Beize verursachte.

Recurvirostra avocetta (L.).

1 egyedülálló darab, a ráírt dátum április 23.

Nagyság: 51.5×35.4 . Súly 203 cgr.

Világos színvarietása e különbeu sötétszínű tojásoknak!

2 darabból álló fészekalj, Sinoï-limán.

Nagyság: $\frac{49.1}{35.4} \frac{48.7}{34.7}$ mm.
Súly: 201 202 cgr.

Teljesen abnorm szinezetű fészekalj, mint-hogy a második tojás rajza csak néhány pontból, az elsőnél pedig csak három nagyobb feketebarna foltból áll. Az alapszín ennél a fészekaljnál is világos olajosbarna.

Tadorna tadorna (L.).

1 magányos darab május 20-áról. Jurilofca.

Nagyság: 62.8×43.3 mm. Súly: 600 cgr.

Az Európa északi részéről való tojásoktól nem lehet megkülönböztetni!

Anas strepera (L.).

3 darabból álló fészekalj. Sinoï-limán.

Nagyság: $\frac{56.5}{39.6} \frac{54.5}{39.1} \frac{54}{40.2}$ mm.
Súly: 393 390 389 cgr.

5 darabból álló fészekalj. Jurilofca.

Nagyság: $\frac{54.4}{37.8} \frac{53}{36.7} \frac{52.8}{38.3} \frac{52.3}{38.2} \frac{52.2}{38}$ mm.
Súly: 331 298 326 340 315 cgr.

Feltűnően apró, de különben tipikus tojások!

Pelecanus crispus (Bruch.).

2 tojás (valószínűleg külön fészkekből) április 15-éről. Moru-Ghiöl.

Nagyság: $\frac{101.5}{57.7} \frac{95.9}{62.6}$ mm.
Súly: 1910 2370 cgr.

Sterna cantiaca (Gm.).

4 darab (melyek közül 2 valószínűleg egy fészekaljhoz tartozik) május végétől. Sinoï-limán.

Recurvirostra avocetta (L.).

1 Exemplar, einzeln, Datum auf dem Ei: 23. April.

Grösse: 51.5×35.4 mm. Gewicht: 203 cgr.

Lichte Farben-Var., dieser zumeist dunkelgefärbten Eier.

Gelege zu 2 Stück, Sinoï-Liman.

Grösse: $\frac{49.1}{35.4} \frac{48.7}{34.7}$ mm.
Gewicht: 201 202 cgr.

Gänzlich abnorm gefärbtes Gelege, indem sich bei dem zweiten Ei die Zeichnung auf wenige Punkte, bei dem ersten aber auf drei grössere schwarzbraune Flecken beschränkt. Die Grundfarbe ist auch bei diesem Gelege ein liches Olivenbraun.

Tadorna tadorna (L.).

1 Exemplar, einzeln, 20. Mai. Jurilofca.

Grösse: 62.8×43.3 mm. Gewicht: 600 cgr.

Von Eiern aus dem Norden Europas nicht zu unterscheiden.

Anas strepera (L.).

Gelege zu 3 Stück. Sinoï-Liman.

Grösse: $\frac{56.5}{39.6} \frac{54.5}{39.1} \frac{54}{40.2}$ mm.
Gewicht: 393 390 389 cgr.

Gelege zu 5 Stück. Jurilofca.

Grösse: $\frac{54.4}{37.8} \frac{53}{36.7} \frac{52.8}{38.3} \frac{52.3}{38.2} \frac{52.2}{38}$ mm.
Gewicht: 331 298 326 340 315 cgr.

Ein auffallend kleingeförntes, aber sonst typisches Gelege.

Pelecanus crispus (Bruch.).

2 Eier (wahrscheinlich aus verschiedenen Nestern), 15 April. Moru-Ghiöl.

Grösse: $\frac{101.5}{57.7} \frac{95.9}{62.6}$ mm.
Gewicht: 1910 2370 cgr.

Sterna cantiaca (Gm.).

4 Stück (wovon 2 wahrscheinlich zu einem Gelege gehörig), Ende Mai. Sinoï-Liman.

A 2-ik példányt több, jellemző, nagy üszögös folt disziti.

Nagyság:	57·8	52·6	52·6	52·1	mm.
	37·3	38·5	36·3	36·2	
Súly:	268	267	222	255	egr.

Ezek a tojások, melyek e madárnak délkeleti Európában egyetlen s már a SINTENIS testvérektől 1874-ben meglátogatott fészkelési helyéről valók, méretekben és színezetben semmit sem térnek el az északi daraboktól.

Gelochelidon anglica Mont.

1 fészekalj 3 tojással

1 " 2 "

1 " 2 " és 4 egyes példány április 26. és 27-éről, május 3-áról. Jurilofca, Sinoi-limán.

Nagyság	48·5	47·1	47	49	45·5	51·7	50·2	49·3	49·2	45·7	43·5	mm.
Grösse	35·5	35·1	34·4	35·6	34·8	36·9	35·3	36	32·1	43·2	34·6	
Súly	200	197	183	198	181	224	198	(205)	168	180	172	egr.
Gewicht												

(nincs jól kitisztítva!)
(unrein entleert!)

Ismeretes, hogy a kaczagó esér tojásai úgy nagyság, mint alapszín és foltozat dolgában jelentékeny eltéréseknek vannak alávetve, mint a hogy ezt az előttem fekvő gyűjtemény is határozottan mutatja. Egy jó sötét fészekalj (a harmadik) abnorm nagyságú tojásokból áll, mert ezeknek a méreteit a serajevoi muzeum 80 boszniai példánya közül egy sem éri el.

Gelastes gelastes (Licht.).

2 egyes darab május végéről. Sinoi-limán.

Nagyság	} 55	mm.	Súly	} (340) egr. ;
Grösse			} 38·9	

Az egyik tojás normálisan durva foltozatú, a másik igen finoman foltozott. E fajnak tojásai *féhér* alapon mindig hamuszínű alsó- és 2 árnyalatú barna felső foltokat viselnek.

Az igen jellemző alapszínén kívül a *gelastes*-sirály tojását könnyű megkülönböztetni minden közeli rokon fajától, mert áteső fényben sárgaszínű s nem zöld; erre az ismertető jegyre úgy látszik mindeddig alig vigyázott valaki.

Das 2. Exemplar ist mit mehreren charakteristischen grossen Brandflecken geziert.

Grösse:	57·8	52·6	52·6	52·1	mm.
	37·3	38·5	36·3	36·2	
Gewicht:	268	267	222	255	egr.

Maasse und Färbung der Eier von diesem einzigen in Südost-Europa bisher bekannten und schon 1874 von den Gebrüthern SINTENIS besuchten Brutplatze zeigen keinerlei Abweichungen von nordischen Exemplaren.

Gelochelidon anglica Mont.

1 Gelege zu 3 Stück,

1 " " 2 "

1 " " 2 " und

4 einzelne Exemplare. 26. und 27. April, 3. Mai. Jurilofca, Sinoi-Limán.

Bekanntlich unterliegen die Eier der Lachmeerschwalbe sowohl hinsichtlich der Grösse, als auch der Grundfarbe und Fleckenzeichnung bedeutenden Verschiedenheiten, wie sich dies auch bei der vorliegenden Collection deutlich zeigt. Ein ziemlich dunkles Gelege (das dritte) besteht aus abnorm grossen Stücken, da die Maasse desselben (siehe oben) von achtzig gemessenen bairischen Exemplaren des Museums in Sarajevo nicht erreicht werden.

Gelastes gelastes (Licht.).

2 einzelne Stücke, Ende Mai. Sinoi-Limán.

Nagyság	} 54·4	mm.	Súly	} 293 egr.
Grösse			} 36·7	

Das eine Ei ist normal grob, das andere sehr fein gefleckt. Auf *weissem* Grunde sind die Eier dieser Art stets mit aschgrauen Schalen- und braunen (in 2 Abstufungen) Oberflecken versehen. Ausser der sehr markanten Grundfärbung unterscheiden sich die Eier der dünn-schnäbeligen Möve ebenso leicht als sicher von denen aller näheren Gattungsverwandten dadurch, dass das durchfallende Schalenlicht gelb und nicht grün erscheint, ein Merkzeichen, welches bisher allgemein nicht beachtet worden zu sein scheint.

Larus melanocephalus (Natt.).

15 darab a Sinoi-limánból.

(Lehetetlen meghatározni az egyes tojások összetartozóságát.)

Nagyság	60	59.6	56.2	55.8	55.5	55.1	54.6	54.5	mm.
Grösse	38.5	40.6	40	39.7	40.8	39.6	39.4	38.3	
Súly	280	(321)	321	284	320	298	299	253	egr.
Gewicht									

(mines jól kitészítva!)

(unrein entleert!)

Nagyság	54.5	54.2	54.1	53.5	53	52.5	51.9	mm.
Grösse	40.2	38.7	38.8	38.4	38.4	37.5	38.8	
Súly	(314)	298	290	260	281	254	263	egr.
Gewicht								

(mines jól kitészítva!)

(unrein entleert!)

Ezek a ritkán s megbízható embertől tudtommal eddig még csak a Dobrudsából gyűjtött tojások úgy különböznek nagyobb méreteikkel s nagyobb súlyukkal a különben hasonló kaczagó-sirály tojásoktól, hogy az utóbbiak legnagyobb tojásai megegyeznek a szerecsen-sirály legkisebbjeivel. A kérdéses faj tojásainál általában a világos alapszínnek az uralkodók s csak néhányon látható kávébarna-féle szín. A foltozás erősebben van kifejezve mint a kaczagó-sirály tojásain s itt-ott igen jól látható kacsaringós rajzok fordulnak elő.

Reiser O.

VI. Migratió.

Midőn a Dobrudsába rándultam, nem azon gondolat vezetett, hogy faunisztikus vizsgálatokat tegyek, hanem az az iparkodás, hogy előzetesen tanulmányozzam, hogyan lehetne *gyakorlatilag* megvizsgálni a phänológiának azt az ágát, a melyet eddig majdnem kizárólag csak elméletileg műveltek. A madárvonulást az utolsó években mindenütt behatóan tanulmányozták, és ebben az irányban különösen Magyarországon, az Ornith. Központ fenállása óta nevezetes eredményeket értek el. De az egész vonulási tüneménynek egy lényeges része, a dolog természeténél fogva, többé-kevésbé figyelmen kívül maradt.

Értem az *utakat*, melyeken a madarak vonulás közben haladnak, mielőtt téli szállásokról jövet költő helyeiket elérnék. Éppen

Larus melanocephalus (Natt.).

15 Stück. Sinoi-Liman.

NB. Es ist unmöglich zu entscheiden, ob nicht einige Eier dieser Serie vollen Gelegen angehört hatten.

Diese selten und meines Wissens mit Zuverlässigkeit nur in der Dobrudscha gesammelten Eier unterscheiden sich vor Allem durch grössere Maasse und bedeutenderes Gewicht von den sonst ziemlich ähnlichen Lachmöven-Eiern, so dass die grössten Lachmöven-Eier den kleinsten der Schwarzkopfmöve gleichkommen. Im Allgemeinen herrschen bei den Eiern der letzteren Art lichte Grundfarbentöne vor, und nur wenige sind etwa kaffeebraun. Die Fleckung ist scharf ausgeprägt wie bei den Lachmöven, und hie und da tritt sehr deutliche Schnörkelzeichnung auf.

O. Reiser.

VI. Migratio.

Der Hauptgedanke, welcher mich bei meiner Rekognoscirungstour nach der Dobrudscha leitete, lag weniger in der Durchführung faunistischer Untersuchungen, als vielmehr in dem Bestreben, Vorstudien anzustellen über die Möglichkeit der *praktischen* Erforschung eines Zweiges der Phänologie, welcher bisher fast ausschliesslich theoretisch behandelt wurde. In den letzten Jahren sind allerseits eingehende Studien über den Vogelzug angestellt und besonders in Ungarn seit dem Bestehen der Ornith. Centrale auch namhafte Erfolge in dieser Richtung errungen worden. Doch ist hierbei dem Wesen der Sache entsprechend ein integrierender Teil der gesammten Zugserscheinung mehr oder weniger ausserhalb der Betrachtung verblieben. Ich meine die *Wanderwege*, welche die Vögel während des Zuges zurücklegen, ehe sie, aus den Winterquartieren kommend, ihre Brutstätten erreichen. Gerade über die Wander-

azon utakról, a melyek a mi területeinkre vezetnek, nagyon csekély és futólagos jegyzetek ismeretesek, daczára az adatokban gazdag phänológiának és a Magy. Ornith. Központ mintaszerű dolgozatainak. A megfigyelő hálózatok munkálatai — első sorban a Magy. Ornith. Központ igen beható dolgozatai — csak a *megtelepedés* kérdésével foglalkoznak és a *költözés útjait* csak annyiban érintik, a mennyiben azok oly madárfajok *átvonulására* vonatkoznak, a melyek *nem itt* fészkelnek. Pedig bizonyos, hogy az *utak kérdése* is mélyen belevág a költözés kérdésének megoldásába; a mi már azért is megfontolandó és megvizsgálendő, mivel a *költöző madarak téli szállásairól* a sejtelemnél többet még ma is alig tudunk.

Különösen Magyarországra nézve a költöző madarak megtelepedése háromféle combinatiót enged meg. Vagy *széles arcsvonalban való bevándorlás* által történik ez, vagy útvonalakon, mely utóbbi esetben vagy egy *elágazása a Menzbier-féle utvonalnak* vezeti őket területeinkre a Duna völgyében fölfelé, vagy pedig egy *külön útvonal* a Duna középső völgyébe a *Balkánfél-sziget lapályain* (Maritza, Struma és Vardar-Morava; Narenta-Boszna) át. E két utóbbi eszmét már Mojsisovics «Tierleben der öster.-ung. Tiefebene» című munkájában (61—66. l.) elég behatóan tárgyalta. A terjedelmes megfigyelő hálózatok, melyek Ausztria-Magyarországra és az occupált területre kiterjednek, *egyedül* nem képesek e kérdéseket tisztázni, de kapcsolatban egy bár kicsiny, de czélszerűen elhelyezett megfigyelő záróvonallal a Balkánfél-sziget *keleti részén*, az időbeli adatok összehasonlítása már magában is becses anyagot szolgáltatna. Ezen kérdések megoldásának nyitja minden esetre a Balkánfél-szigeten rejlik, még pedig aránylag szűk területen, úgy, hogy sehol oly könnyen, mint épen itt, meg nem oldhatók, s itt az egész phänológiára kiható érdekekkel kellene birniok.

Mindenek előtt ezeknek megfontolása vitt rá tavaszi kirándulásomra. A Dobrudsát, még pedig első sorban annak *északi részét* azért válasz-

wege, welche in unsere Gebiete führen, sind trotz des reichen phänologischen Datenmaterials und trotz der mustergiltigen Arbeiten der Ung. Ornith. Centrale, nur äusserst geringfügige und flüchtige Notizen bekannt geworden. Die Arbeiten der Beobachtungsnetze — vor Allem die sehr eingehenden der Ung. Ornith. Centrale — beschäftigen sich nur mit der Frage der *Besiedlung* und berühren die *Wanderwege* nur insoweit, als sie den *Durchzug nicht im Gebiete brütender* Vogelarten zum Gegenstande haben. Es ist aber gewiss, dass für die Lösung der migratorischen Fragen auch die *Wegefrage* eine einschneidende Bedeutung besitzt, was umso mehr der Beachtung und Untersuchung bedürftig erscheint, als unsere Kenntnis von den *Winterquartieren der Zugvögel* heute noch kaum über das Niveau der Mutmassungen hinaus reicht.

Speziell für die Besiedlung Ungarns durch die Zugvögel sind drei Combinationen möglich. Entweder erfolgt dieselbe durch eine *Immigration in breiter Frontwanderung* oder *auf dem Wege von Zugstrassen*, in welcher letzterem Falle entweder eine *Abzweigung der pontischen Strasse Menzbier's* die Wanderer im Thale der Donau stromaufwärts in unsere Gebiete leitet, oder aber eine *separate Zugstrasse* durch die *Depressionen der Balkanhalbinsel* (Maritza, Struma und Vardar-Morava; Narenta-Bosna) sie in das mittlere Donauthal führt. Letztere beiden Ideen hat schon *Mojsisovics* ziemlich ausführlich in seinem «Tierleben der österr.-ungar. Tiefebene» (p. 61—66) behandelt. Die ausgedehnten Beobachtungsnetze, welche über Österreich-Ungarn und über das Occupationsgebiet gezogen sind, vermögen *allein* nicht volle Klarheit über diese Fragen zu bringen, jedoch dürfte im Anschlusse an einen zwar nur kleinen, aber zweckmässig angelegten Beobachtungscordon *im Osten* der Balkanhalbinsel schon der Vergleich der Zeitdaten allein wertvolles Material ergeben. Der Schlüssel zu den in Rede stehenden Fragen liegt jedenfalls auf der Balkanhalbinsel und zwar in einem verhältnismässig so eng begrenzten Gebiete, dass nirgends so leicht wie gerade hier eine Lösung derselben stattfinden könnte, welche von dem weitgehendsten Interesse für das gesammte Gebiet der Phänologie sein müsste. Diese Erwägungen vor Allem, veranlassten mich zu meiner Frühjahrsreise. Die Dobrudscha, und vor Allem die *nörd-*

tottam megfigyelő állomásnak, minthogy lagúnás területe sokféle talajalakulásával különösen alkalmasnak látszott a költözés megfigyelésére, mert itt a *Fekete-tenger nyugati partján* első sorban tapasztalatilag meg kellett állapítani, hogy egy *pontusi útvonal tényleg létezik* és végre, mert minden valószínűség szerint az itt szerzett *időbeli adatok* összehasonlítása a magyarországiakkal legtanulságosabbnak ígérkezett.

Határozott alakba öntve a kérdések, melyeknek gyakorlati megoldását magam elé tűztem, a következők:

1. Létezik-e tényleg jelentékenyebb vonulás a Fekete-tenger nyugati partján?

2. Tapasztalatilag az *útvonal* fogalma alá tartozik-e az, vagy az *arcvonalban való vonulás* *theoriájának* keretébe?

3. Mely irányban történik a vonulás?

4. Mily analogiája van:

a) faunistikus tekintetben,

b) időszaki változásokra nézve Magyarország phänologiai tüneményeivel?

Eleve is tisztában kellett lennem azzal, hogy utazásom eredménye, miután az csak puhatóldzási jellegű volt, és sajnos, már nagyon előrehaladt időszakban történt, hozzá természetesen inkább *járó-kelő*, mint *állandó* megfigyeléssel járt, elegendő nem lehet ezen kérdések *végleges* kimerítő és alapos megoldására. Különösen áll ez a 4. pontról, melyre töredékszerű megfigyeléseimből következtetni egyleg merészség és elhamarkodás lenne. Döntök csak a későbbi, éveken át állandó, az *egész* vonulási időszakot felölölő és hálószerűen beosztott megfigyelések *lehetnek*. Rám nézve nagyon hátrányos volt az összehasonlításra szolgáló anyag csekélyisége, mivel éppen 1897-ben néhány igen fontos dél-magyarországi adat kimaradt, a megszállott tartománybeliek pedig, melyekhez különös reményeket fűztem, egészen elesetek, miután az ottani megfigyelő hálózat csak 1898-ban kezd meg működését. Különösen fontosnak tarthatom

liche Dobrudscha wählte ich deshalb zu meinem Beobachtungsposten, weil mir das Lagunengebiet mit seiner mannigfaltigen Bodengestaltung für migratorische Beobachtungen besonders geeignet erschien, weil vor Allem *die thatsächliche Existenz einer pontischen Zugsstrasse hier an der Westküste des Schwarzen Meeres praktisch* festzustellen war, und weil endlich aller Wahrscheinlichkeit nach die Vergleichung der hier erlangten *Zeitdaten* mit den ungarischen am lehrreichsten wirken musste.

In ein präcises Gewand gekleidet lauten also die Fragen, deren praktische Lösung ich mir vorerst zur Aufgabe gemacht hatte, folgendermassen:

1. Existirt thatsächlich eine bedeutendere Zugsbewegung an der Westküste des Schwarzen Meeres?

2. Fällt dieselbe praktisch unter den Begriff der *Zugsstrasse* oder in den Rahmen der *Frontwanderungstheorie*?

3. In welcher Richtung bewegt sich der Zug?

4. Welche Analogien hat derselbe

a) in faunistischer Beziehung,

b) in Bezug auf die temporären Phasen zu den phänologischen Erscheinungen Ungarns?

Von vornherein musste ich mir bewusst sein, dass die Resultate meiner Reise, — die ja mehr den Charakter einer Rekognoscirungstour trug, leider erst zu einer schon zu weit vorgeschrittenen Jahreszeit angetreten wurde und naturgemäss ein mehr *ambulantes*, als *stationäres* Beobachten mit sich brachte, — nicht ausreichen würden zu einer *endgiltigen*, erschöpfenden und gründlichen Lösung dieser Fragen. Dies ist denn auch besonders bezüglich des Punktes 4 der Fall, wo Folgerungen aus meinen doch immerhin nur fragmentarischen Beobachtungen zu ziehen, für jetzt noch zu gewagt und vorzeitig erscheinen dürfte. Die Entscheidung darüber *können* erst spätere, jahrelang stationär und netzweise aufgeteilte Beobachtungen beibringen. Als sehr erschwerend für mich kam dabei noch das geringe Vergleichsmaterial an Daten in Betracht, da gerade 1897 einige der wichtigsten südungarischen Daten ausblieben und die aus dem Occupationsgebiet, auf die ich ganz besondere Hoffnungen gesetzt hatte, ganz wegfielen, weil das dortige Beobachtungsnetz seine Thätigkeit erst 1898 beginnt. Als besonders wertvoll darf ich es aber wohl betrachten, dass ich einer-

azonban, hogy egyrészt annyira *előrehaladott* időszakban és oly nagyon délre eső vidéken kétségen kívül igazi vonulási tüneményeket mégis elegendő számban figyelhettem meg, és hogy másrészt a Dobrudsában föltalálni véltem a madárvonulás sarkpontjait, tehát azon pontokat, melyeken jövőre tervszerű és állandó, marandandó tudományos eredményt ígérő vonulási megfigyeléseket kellene tenni.

Nos mit felelnek most a fönt felsorolt elméleti kérdésekre vonulási megfigyeléseimnek tapasztalati eredményei, ha tisztán csak a határozottira szorítkozván, minden még oly közel fekvő csábító, hypothetikus következtetéstől eltekintünk? Körülbelül ezeket:

1. A pontusi útvonal tényleges létezésének eszméjét, melyet eddig többnyire csak theoretikusan feltételeztek, *tetemesen támogatják* a helyszínen tett vizsgálódásaim.

2. *Félre nem ismerhető módon* meg lett figyelve nem egy fajnak az a hajlama, hogy *határozott útvonalakon* haladjon.

3. A megfigyelt vonulási tünemények főiránya *határozottan délészaki* volt.

4. Vonatkozások a Dobrudsában és a Magyarországon észlelt vonulási tünemények között faunistikus tekintetben határozottan és *tisztán* csak igen gyéren, a megérkezésre nézve pedig egyáltalában *nem* voltak megállapíthatók. *Előzetes* eredményeim tehát nem szólnak a mellett, hogy a pontusi útvonaltól fölfelé egy folyamanti elágazás létezik, a mely különben már irányánál fogva is (tavasszal nyugat, ősszel kelet felé) ellenkeznék egyéb tapasztalatainkkal. Ez másrészt valószínűbbé teszi, hogy Magyarországot költöző madarai a Balkánfélsziget lapályai felől népesítik be.

A megfigyelésem idejében észlelt legfontosabb phänologiai adatokat könnyebb áttekintés végett vonulási naptár alakjában adom, ez főleg mindazon *tisztán* vonulási adatokat tartalmazza, melyeknek birtokába juthattam. És most a részletekhez!

Kezdetből fogva nem kételkedtem, hogy az első kérdésre igenlő választ találhassak; hiszen már

seits in so *vorgerückter* Jahreszeit und in so südlicher Lage überhaupt noch zweifellos echte Zugserscheinungen in ziemlicher Anzahl beobachten konnte, und dass ich andererseits die Angelpunkte für den Vogelzug in der Dobrudscha gefunden zu haben glaube, also diejenigen Punkte, an welchen künftige, planmässige und stationäre Zugsbeobachtungen in der Dobrudscha mit Aussicht auf bleibende wissenschaftliche Erfolge angestellt werden müssten.

Wie beantworten nun die empirischen Ergebnisse meiner Zugsbeobachtungen die theoretischen Fragen, welche ich oben aussprach, wenn wir uns ganz auf das rein Positive beschränken, und von allen noch so verführerisch nahe liegenden hypothetischen Folgerungen absehen? Etwa folgendermaassen:

1. Die Idee von der thatsächlichen Existenz einer bisher meist nur theoretisch angenommenen pontischen Zugstrasse erfährt durch meine an Ort und Stelle gemachten Forschungen eine *wesentliche Verstärkung*.

2. Bei nicht wenigen Arten wurden Beobachtungen gemacht, die *unverkennbar* für eine starke Neigung derselben zum Ziehen auf *bestimmten Wanderstrassen* sprechen.

3. Die Hauptrichtung bei den vorgenommenen Zugserscheinungen war *entschieden die von S nach N*.

4. Beziehungen zwischen den Zugserscheinungen in der Dobrudscha und denen in Ungarn konnten mit Gewissheit und *Klarheit* in faunistischer Beziehung nur ganz vereinzelt, und in Bezug auf die Daten des Eintreffens überhaupt *nicht* constatirt werden. Meine *vorläufigen* Resultate sprechen also nicht für das Vorhandensein einer fluviatilen Abzweigung von der pontischen Heerstrasse donauaufwärts, die ja auch schon durch ihre Richtung (im Frühjahr nach W, im Herbste nach O) zu unseren sonstigen Erfahrungen im Widerspruch stünde. Dadurch wird andererseits eine Besiedelung Ungarns mit seinen Zugvögeln durch die Balkandepressionen wahrscheinlicher.

Die wichtigsten phänologischen Daten meiner Beobachtungsperiode füge ich der leichteren Übersicht wegen in der Form eines Zugskalenders bei; derselbe enthält insbesondere alle *rein* migratorischen Daten, welche ich ermitteln konnte. Nun zu den Einzelheiten!

Von Anfang an zweifelte ich nicht, auf die erste Frage eine bejahende Antwort zu finden;

a meglevő faunistikai adatok is elég biztosan kimutatták, hogy ama területeken nagy vonulási mozgalom van. Habár a megfigyelési területre aránylag későn jutottam el, mégis *több mint 120 fajról* tisztán költözési adatokat szerezhettem meg, még pedig olyanokat, melyek számos faj ezer meg ezer példányának átvonulását megállapították.

Nehezebbnek látszott a második kérdés megoldása, és meg kell vallanom: kevés reményt tápláltam, hogy annak csak félig meddig kielégítően is megfeleljek. Annál jobban lepett meg az elért eredmény, mely alább következik és — úgy hiszem — a vonulás megítélése dolgában sem kevésbé érdekes. Kitűnt ugyanis, hogy sok faj egészen külön és valóban más szóval, mint *útvonallal* jobban meg nem nevezhető utakon vonul, úgy hogy egy helyen a közönséges megjelenésekhez tartoznak, holott másokon, nem is messze fekvőkön egyáltalában feltalálhatók nem voltak. Eme elkülönített, a nagy pontusi útvonal korlátain belül eső utak: *a)* a tengerparti fenyér, *b)* a lagúnák nádas szigetei és mocsarai és a Delta, *c)* a szárazföldi partok és *d)* a belső föld. A nélkül, hogy azon fajokra kiterjeszkedném, melyeket már életmódjuk a tengerhez és annak szomszédságához köt, itt röviden csak azokat sorolom fel, melyek vonulásáról bő anyaggal rendelkezem.

Regulus regulus és *ignicapillus*. Márczius végén a szárazföld partja mentén, de sem a nádasokban, sem a belső földön.

Phylloscopus trochilus. Ritkán a belső földön, gyakrabban a szárazföld partján, és május 17-ig igen nagy számmal valamennyi nádasban és tengerparti fenyéren.

Ruticilla phoenicura. Április 19-től május elejéig majdnem csak ♂♂, május első hetében tulnyomóan ♀♀. Nagy számmal valamennyi nádasban és a fenyéren; ellenben csak 2—3-szor a szárazföld partján és soha a belső földön észre nem vétetett.

Pratincola rubetra. Épen így, de valamivel gyakrabban a szárazföld partján.

Anthus cervinus. Április 23-tól május 17-ig

war doch durch die bereits vorliegenden faunistischen Daten die Existenz einer grossen Zugsbewegung in jenen Gebieten ziemlich sicher erwiesen. Trotzdem ich das Beobachtungsgebiet verhältnismässig spät betrat, konnte ich doch noch über *mehr als 120 Species* rein migratorische Daten erhalten, und zwar solche, welche bei einer Reihe von Arten den Durchzug von Tausenden und Abertausenden von Individuen feststellten.

Schwieriger erschien mir der Tenor der zweiten Frage, und ich muss gestehen, dass ich nur geringe Hoffnung für eine halbwegs befriedigende Lösung derselben hegte. Umso überraschender war mir das gewonnene Resultat, das ich im Nachstehenden ausführen will, und das, wie ich glaube, nicht ohne Interesse für die Beurteilung der Zugsbewegung an sich ist. Es zeigte sich nämlich, dass viele der einzelnen Arten ganz gesonderte und wirklich nicht gut anders als mit dem Worte *Strasse* zu bezeichnende Wege zu ihrer Wanderung wählen, so dass sie an einer Stelle zu den gewöhnlichen Erscheinungen gehörten, während sie an anderen, gar nicht weit entfernten überhaupt nicht anzutreffen waren. Diese getrennten Wege innerhalb der grossen pontischen Zugsstrasse waren; *a)* die Stranddüne, *b)* die Rohrinseln und Sümpfe der Lagunen und des Delta, *c)* die Festlandsufer und *d)* das Binnenland. Ohne auf jene Arten einzugehen, welche durch ihre Lebensverhältnisse schon an das Meer und dessen nächste Nachbarschaft gebunden sind, will ich hier nur diejenigen kurz anführen, über deren Zug mir ein reicheres Material zu Gebote steht.

Regulus regulus und *ignicapillus*. Ende März längs der Festlandsufer, aber nicht in den Rohrbalmen und im Binnenland.

Phylloscopus trochilus. Selten im Binnenlande, häufiger am Festlandsufer und bis 17. Mai *sehr zahlreich in allen Rohrsümpfen* und auf der Stranddüne.

Ruticilla phoenicura. Vom 19. April bis Anfang Mai fast nur ♂♂, in der ersten Woche des Mai überwiegend ♀♀. *In Menge auf allen Rohrinseln und der Düne*, dagegen nur zweibis dreimal am Festlandsufer und gar nicht im Binnenlande beobachtet.

Pratincola rubetra. Ebenso, jedoch etwas häufiger am Festlandsufer.

Anthus cervinus. Vom 23. April bis 17. Ma

közönséges minden nádasban, ritkábban a fenyéren, a szárazföldön soha sem.

Muscicapa grisola. Csak a nádasokban.

Upupa epops. Május közepéig rendszeren és nagy számmal a fenyéren és a mocsarakban; a szárazföld partján 2—3-szor.

Ficedula atricapilla. Egy ízben a szárazföld partján, gyakrabban a nádasokban.

Caprimulgus europaeus. Gyakran a mocsárban és a fenyéren, csak egyszer a szárazföld partján.

Sylvia sylvia és *S. curruca*. Átvonulva csak a fenyéren.

Ezen kiragadott 12 faj, mely bizonyára nem a nádas lakója, a neki kevésbé megfelelő félig sósvízü mocsarakban tartózkodott, holott nyugatra csak néhány km-nyire is alkalmas tanyája bőven akadt volna.* *Lanius collurio*, *L. minor* és *Turtur turtur először* szintén a mocsaras területen jelentek meg, a hol látszólag szintén tömegesebben vonultak, mint a belső földön.

Más megfigyelések tisztán szárazföldi utakra látszanak mutatni. Így a *sármány-fajok* közül, bár némelyike a Dobrudsza belsejét, valamint Bessarábiát és Dél-Oroszországot igen nagy számmal lakja, vonulás közben *egyetlen egy sem* figyeltetett meg sem a mocsarakban, sem a szárazföld partján. És mégis költenek Jurilofkánál, alig egy órányira a parttól!

Ugyanaz áll a *fülemiléről*, a *karvaly-poszáta* és a *sárga-rigóról*, melyek sehogysem, valamint a gyurgyóka- és a szalakótáról, melyek csak igen csekély számban a partvonal mentén vagy a mocsarakban lettek megfigyelve. Darvak, pártás daru és részben a két pelikán is főképen a szárazföld partjának mentén, de a mellett oly határozott *irányban* látszanak vonulni, hogy annak kanyarulatait nem követve a szárazföld nagy részén, sőt hegyi erdőkön is átvágnak. Ez különösen áll a *darvakról*, melyek Jurilofka és Ciamurli de jos között az északi Dobrudsza szárazföldjét érik el és innét Tulcea felé tartanak. Száz meg ezer halad naponta a költözés idejé-

* Vesd össze ezen megfigyeléseket az ugynevezett «pihenő állomások» és «gyülekező állomások» theoriájával.

gemein in allen Rohrbalthen, seltener auf der Düne, gar nicht am Festlande.

Muscicapa grisola. Nur in den Balten.

Upupa epops. Bis Mitte Mai regelmässig und häufig auf der Düne und in den Sümpfen; am Festlandsufer 2—3-mal.

Ficedula atricapilla. Einmal am Festlandsufer, öfters in den Balten.

Caprimulgus europaeus. Oft im Rohrsumpf und auf der Düne, nur einmal am Festlandsufer.

Sylvia sylvia und *S. curruca*. Durchziehend nur auf der Düne.

Diese 12 herausgegriffenen Arten, die doch sicherlich keine *Rohrbewohner* sind, hielten sich also in den ihnen wenig zusagenden *brakischen* Sumpfgebieten auf, während ihnen doch nur wenige Kilometer weiter westlich vollkommen passende Ruhestellen in Hülle und Fülle zur Verfügung standen.* *Lanius collurio*, *L. minor* und *Turtur turtur* erschienen *zuerst* ebenfalls im Sumpfgebiete, wo ihr Durchzug anscheinend auch stärker war wie im Binnenlande.

Andere Beobachtungen scheinen auf reine Landwege hinzuweisen. So wurde von den *Ammerarten*, von denen doch einige sehr zahlreich das Innere der Dobrudscha wie auch Bessarabien und Südrussland bewohnen, *nicht eine einzige* auf dem Zuge beobachtet, weder in den Sümpfen, noch am Festlandsufer. Und doch brüten sie bei Jurilofka kaum eine Stunde vom Strand! Dasselbe war der Fall mit der *Nachtigall*, der *Sperbergrasmücke* und dem *Pirol*, die gar nicht, sowie mit dem *Bienenfresser* und der *Blaurake*, die nur in ganz verschwindend geringer Menge längs der Uferlinie oder in den Balten zur Beobachtung gelangten. *Kraniche*, Jungfernkraniche und zum Teil auch die beiden Pelikane scheinen hauptsächlich längs der Festlandsküste, aber dabei in einer so bestimmten *Zugsrichtung* zu ziehen, dass sie den Ausbuchtungen jener nicht folgen, sondern selbst bedeutendere Strecken Festlandes und sogar Bergwälder überfliegen. Dies gilt insbesondere von den *Kranichen*, welche zwischen Jurilofka und Ciamurli de jos das Festland der nördlichen Dobrudscha erreichen und von da aus der Richtung gegen Tulcea folgen. Hunderte und Tausende

* Vergl. diese Beobachtungen mit der Theorie der sog. «Raststationen» und «Sammelstationen».

ben ezen az uton, számos csapat pihen a parton, legtöbbször azonban feltartóztatlanul vonul a 200 m-nyire a tenger színe fölé emelkedő erdős hegyeken át és a kipihent csapatok is rövid idő múlva ugyanezen az uton követik őket. Keletre a mocsaras vidéken, de különösen nyugatra a belső földön a darvak átvonulása igen jelentékeny és az út szélessége, a melyet ezen csapatok elfoglalnak, még 10 km-tert sem tesz. A *pelikán-csapatok*, melyeket ugyanezen az uton a tengerpart mentén és a Babadagh és Caraman Chiöj halmi fölött elvonulni láttam, alighanem egyenesen Oroszországban levő költő helyeiknek tarthatnak, a hol FLOERICKE szerint például a Poshadt-tengeren még igen jelentékeny költő telepeik vannak, holott a Dunán, az összes jelentések szerint, már korántsem fészkelnek *ezrével* e hatalmas madarak. A *gémek* mozgódása a Dobrudsában nem tette rám a vonulás benyomását, hanem csakis a nyaraló helyek benépesítésének látszott. De a lipován halászok eljárása, hogy t. i. *épen megérkezett kócsagokra a fenyéren lopódzva* vadásznak, ezen kívánt madaraknak partmenti vonulása mellett szól.

A teljesség kedvéért felhozom itt még azon fajokat is, melyeket mint úgynevezett *«idegen átvonulóka»* figyeltem meg, ú. m.: *Passer hispaniolensis*, *Melanocorypha sibirica*, *Alauda nigra*, *Ampelis garrulus*, egy kérdéses *Saxicola*-faj, melyet elejtemenem nem sikerült, *Anthropoides virgo*, *Colymbus spec.*, *Oedemia nigra* és *fusca*, *Mergus merganser* és *serrator*. Azon körülményből, hogy *daczára* a terület nagy kiterjedésének, késői megérkezésemnek és az egészen idegen területen tett első puhatolódzó kirándulásom fölületességének mégis ezen fajokkal ismételtelen találkoztam, némi jogosultsággal arra lehetne következtetni, hogy nevezett fajok rendszeren és aránylag nagy számmal vonulnak keresztül a Dobrudsán.

Végre hadd említsem még a megfigyelt *tömeges csapatokat*, a melyekben ezer meg ezer egyén igen kicsiny és áttekinthető területen érte el a szárazföldet; különösen említésre méltók a gólyák és pintyek csapatjai márczius 30-áról. Összes adataim minden esetre arra utalnak,

passiren täglich während des Zuges diese Strasse; viele Scharen ruhen am Ufer aus, die meisten aber ziehen unbeirrt über die waldbedeckten Berge von 200 m. Meereshöhe hinweg, und auch die ausgeruhten Flügel folgen ihnen bald auf demselben Wege. Östlich im Sumpfgebiete und namentlich westlich im Binnenlande ist der Durchzug der Kraniche nur unbedeutend, und die Breite der von den Zügen dieser Vögel passirten Strasse beträgt demnach nicht einmal ganze 10 Kilometer. Die auf demselben Wege längs der Küste ziehenden *Pelikanscharen*, welche ich die Hügel von Babadagh und Caraman-Chiöj überfliegen sah, dürften geradezu ihren Brutplätzen in Südrussland zugestremt haben, wo sich, nach FLOERICKE, z. B. im Faulen Meer noch sehr bedeutende Bruteolonien befinden, während an der Donau, *allen* Berichten zufolge, keineswegs mehr *Tausende* dieser gewaltigen Vögel nisten. Die *Reiherbewegung* in der Dobrudscha machte mir nicht den Eindruck einer Zugerscheinung, sondern lediglich den der Besiedlung des Sommerquartiers. Doch spricht die Jagdmethode der lipowanischen Fischer, *frisch angelangte Edelreiher auf der Düne zu beschleichen*, für eine teilweise Küstenwanderung dieser begehrten Vögel.

Der Vollständigkeit halber führe ich hier auch noch jene Arten an, welche als *«fremde Durchzügler»* zur Beobachtung gelangten, nämlich: *Passer hispaniolensis*, *Melanocorypha sibirica*, *Alauda nigra*, *Ampelis garrulus*, eine fragliche *Saxicola*-Art, welche zu erlegen mir leider nicht gelang, *Anthropoides virgo*, *Colymbus spec.*, *Oedemia nigra* und *fusca*, *Mergus merganser* und *serrator*. Aus dem Umstande, dass ich diesen Arten *trotz* der grossen Ausdehnung des Terrains, *trotz* der späten Zeit meines Eintreffens und *trotz* der relativen Oberflächlichkeit einer ersten Rekognoscierungstour in einem vollständig fremden Gebiete wiederholt begegnete, liesse sich wohl mit einiger Berechtigung darauf schliessen, dass die erwähnten Species regelmässig und im Verhältniss zahlreich die Dobrudscha passiren.

Endlich sei noch der beobachteten *Massenzüge* gedacht, welche auf äusserst kleinem und übersichtlichem Terrain Tausende und Abertausende von Individuen ans Land brachten; besonders erwähnenswert ist in dieser Beziehung der Storch- und Finkenzug vom 30. März. Jedenfalls weisen alle meine Daten auf das

hogy a *Fekete-tenger nyugati partjának mentén nagyszabású átvonulás megy végbe*, és hogy némely faj nagy hajlamot mutat *oldalt határolt utakon* vonulni.

Az *irány*, melyben a madarak a Fekete-tenger nyugati partján való vonulásuk alkalmával haladnak, általában látható a vonulási naptár adataiból, melybe csak biztos és tisztán költözési mozgalmakat jegyeztem föl. A *Larus melanocephalus* (Cfr. III. rész) nagy vonulását nem vettem fel, mert a «honnan» felől tisztába jönni nem tudtam. 29 biztos «irányadat» megadja a D→É-; 2 adat a D→ÉK-; 4 adat a DK→ÉNy-, 3 a K→Ny-, egy a Ny→K- és egy az ÉK→DNy-i irányt. Ezzel a vonulás iránya általában mint *északi* meg van állapítva, annál inkább, mivel épen a nagyobb vonuló csapatok ezen irányban tartottak és maguk az apró madarak is a homokbuczkákon vagy a Bissericuța magányos sziklás szigetén huzamosabb nyugtalanítás alkalmával rendszeren ezen irányba csaptak, habár ez elég gyakran a Razim terjedelmes síkjára vezetett. *Soha sem* láttam apró madarakat más irányban átvonulni a tengeren vagy csak a lagúnák színén is. A *helyi* mozgás, az egyedüli, mely szabály szerint apró madarakon észlelhető, rendszeren északi irányu volt. Az északi iránytól eltérő, szám szerint oly elenyésző adatok közelebbről megvizsgálva könnyen megfejtethők.

Az ÉK→DNy-i adat egy kócsagra vonatkozik, mely a Jurilofka melletti fenyérről, táplálékot keresve a védettebb lagunába vonulhatott. Ugyanaz nap különben a délelőtti órákban a jurilofcai parti mocsarakra nézve rendkívül számos és fajban gazdag vonulás ment végbe. Ez valószínűleg bizonyos összefüggésben állott az erős ÉK-i szélvészszel, mely délben támadt és estig dühöngött. Délután a mocsarak mind üresek voltak és csak az ott fészkelő Avocetta-k, vörös- és gólyalábuak voltak láthatók. A Ny→K-i adat április 8-ról szintén csak az 5 szürke-lúdnak a macsini folyóbálta nádasából a Delta nádasába való helyváltoztatásán alapulhatott. Az április 9-iki DK→ÉNy-i adat csak a föld felületét követő kis eltérését jelenti az

Vorhandensein einer starken Zugsbewegung längs der Westküste des Schwarzen Meeres hin und auf die bei manchen Arten deutlich zu Tage tretende Neigung, auf *seitlich begrenzten Wanderwegen* einher zu ziehen.

Die *Richtung*, welche die Vögel bei ihrer Wanderung an der Westküste des Schwarzen Meeres einhalten, erhellt im Allgemeinen aus den Angaben des Zugkalenders, in welchem ich nur sichere und rein migratorische Bewegungen verzeichnet habe. Den grossen Zug von *Larus melanocephalus* (Cfr. Teil III) nahm ich nicht mit auf, weil ich über das «Woher» desselben nicht ins Reine zu kommen vermochte. 29 sichere «Richtungsdaten» ergeben die Richtung S→N; 2 Daten S→NO; 4 Daten SO→NW; 3 O→W, eine W→O und eine NO→SW. Damit ist im Allgemeinen die Zugsrichtung als eine *nördliche* festgestellt, umso mehr als gerade die grösseren Durchzüge diese Richtung inne hielten, und selbst die Kleinvögel auf den Dünen oder auf dem einsamen Felseneilande Bissericuța bei nachhaltiger Beunruhigung regelmässig diese Richtung einschlugen, obwohl dieselbe oft genug auf die weite Fläche des Razims hinausführte. *Niemals* sah ich Kleinvögel über das Meer oder selbst über die Wasserfläche der Lagunen in anderer Richtung ziehen. Die *locale* Bewegung, die einzige, die man in der Regel bei Kleinvögeln beobachten kann, war regelmässig eine nördliche. Die an Zahl so verschwindenden Daten, welche von der N-Richtung abweichen, lassen sich bei näherer Betrachtung zwanglos erklären.

Die NO→SW-Date bezieht sich auf einen Edelreiher, welcher der Nahrung wegen von den Dünen bei Jurilofca in die geschützteren Lagunen gestrichen sein dürfte. Denselben Tag fand übrigens in den Vormittagsstunden ein für die Strandsümpfe von Jurilofca ungewöhnlich starker und artenreicher Zug statt. Wahrscheinlich stand derselbe in einem gewissen Zusammenhange mit dem heftigen NO-Sturme, der sich gegen Mittag erhob und bis zum Abend tobte. Nachmittags waren die Balten alle leer, und nur die dort brütenden Avosetten, Rotschenkel und Stelzenläufer zu finden. Die W→O-Date vom 8. April dürfte ebenso nur auf einer localen Ortsveränderung der 5 Graugänse aus den Mačiner Strombalten nach den Delta-sümpfen beruhen. Die Date vom 9. April mit SO→NW stellt nur eine dem Terrain folgende

északi iránynak. Ugyanaz történt április 17-én, a mikor *Larus minutus* és *Hydrochelidon nigra*, melyeket én az Issacov taván, és báró W. a Gorgul-taván megfigyeltünk, tulajdonképpen nem egy huzamban vonultak, hanem inkább csak tóról tóra vándoroltak. A többi vonulás közben megfigyelt Sternidák ezrei mind kisebb-nagyobb magasságban a víz tükre fölött egyenes irányban, minden megszakítás nélkül, észak felé vonultak. Végre a többi adatokra nézve, melyek a K→Ny-i és DK→ÉNy-i irányt említik, azt hiszem, kimondhatom, hogy ezek oly madarakra vonatkoznak, melyek egyenesen magában a Dobrudsában levő fészkelő helyeikre iparkodtak. A *Coracias garrula* (május 1—7-ig) és *Merops apiaster*-re nézve (május 9.) következő megfontolások szolgálnak ezen föltevés megokolására. Mindkét faj nagy számmal lakja a Dobrudsát, de vonulás közben, úgy látszik, csakis szárazföldi utakon haladnak, mert a fenyéren és a tengeresék területén pihenve sohasem, és átvonulva is csak az említett esetekben észleltettek. Ez semmi arányban nincs a környéken mindenütt tanyázó madarak nagy számával, a miért is közel áll a föltevés, hogy a K→Ny felé vonuló kevés madár útközben valami uton módon nagyon is keletre vetődött és most a legrövidebb uton iparkodik a szárazföldet és alighanem vele együtt fészkelő helyét is elérni.

E föltevést támogatja a márczius 30-iki megfigyelés, e napon ugyanis délután a *Ciconia ciconia* és *Fringilla coelebs* tömegesen vonultak, vagy jobban mondva, tömegesen érkeztek meg. E napig ugyanis gólyát a falvakban egyáltalában nem, pintyet az erdőkben pedig nagyon keveset találtunk, holott e naptól kezdve mindkét faj alkalmas helyeken nagyon közönséges volt.

Kivált a gólyára vonatkozólag kérdezősködéseimre mindenütt márczius 30-át, vagy április 1-ét mondták a megérkezés napjának. A gólyák — bár inkább kelet felől jöttek — a szárazföld partjának ugyanazon pontjaira találtak, mint a darvak. Itt a tömegek rövid tartózkodás után, mely célból mindannyian leereszkedtek, különféle irányban, legyezőszerűen szétváltak, úgy hogy rögtön a helyszínén önkénytelenül az

kleine Deviation der nördlichen Zugsrichtung dar. Dasselbe war am 17. April der Fall, wo *Larus minutus* und *Hydrochelidon nigra*, die ich am See von Issacov und Baron W. am See von Gorgul beobachtete, nicht eigentlich stetig zogen, sondern vielmehr von See zu See wanderten. Alle sonst ziehend beobachteten Sterniden — und es waren ihrer Tausende — strichen höher oder niedriger über dem Wasserspiegel in schmurgerader Richtung ohne jeden Aufenthalt direct nordwärts. Bezüglich der übrigen Daten endlich, welche die Richtung mit O→W und SO→NW angeben, glaube ich aussprechen zu können, dass es sich dabei um solche Vögel handelte, welche direct ihren in der Dobrudscha selbst befindlichen Brutplätzen zueilten. Bei *Coracias garrula* (1. und 7. Mai) und *Merops apiaster* (9. Mai) dienen folgende Erwägungen zur Begründung dieser Annahme. Beide Arten bewohnen die Dobrudscha in grosser Menge, scheinen aber auf der Wanderung ausschliesslich Festlandswege einzuschlagen, da sie an den Dünen und im Lagunengebiets niemals ausruhend und überhaupt nur die erwähnten Male durchziehend angetroffen wurden. Dies steht nun in gar keinem Verhältnisse zu der Zahl der ringsum überall zahlreich wohnenden Vögel, und es liegt deshalb die Vermutung nahe, dass die wenigen von O→W streichenden Stücke auf ihrer Wanderung durch irgend welche Einflüsse zu weit östlich gelangten und nun auf dem kürzesten Wege dem Festlande und damit auch wohl ihren Brutplätzen zustrebten.

Unterstützung findet diese Annahme durch die Beobachtung vom 30. März, an welchem Tage Nachmittags ein Massenzug oder richtiger ein Massenankommen von *Ciconia ciconia* und *Fringilla coelebs* stattfand. Nun hatten wir bis zu diesem Tage Störche in den Dörfern gar nicht und Finken in den Wäldern ganz auffallend wenige gefunden, während von diesem Tage an beide Arten an den ihnen zusagenden Plätzen gemeine Erscheinungen waren. Speciell für die Störche ergaben meine Anfragen überall den 30. März oder den ersten April als Ankunftstag! Die Störche trafen — allerdings aus mehr östlicher Richtung kommend — genau an derselben Strecke auf das Festlandsufer wie die Kranichzüge. Von hier aus fand nach kurzem Aufenthalte, wozu sich alle niederliessen, eine fächerartige Zersplitterung der Massen nach den verschiedensten Richtungen hin statt,

az ötletem támadt, hogy ez rendes, ismert helyekre való bevándorlás volt. A pintyek, melyek kis csapatokban és egyenkint a talajt mindenütt ellepték, innen azután északnyugati, sőt nyugati irányt vettek.

Figyeljük meg most az általam a Dobruzsában megfigyelt vonulási analógiákat a magyarországiakkal *faunistikus tekintetben!* A lényegben saját megfigyeléseimre szorítkozom és régebbi keletű faunistikai adatokat csak ott említek, a hol a fölvetett kérdések megvilágítására nélkülözhetetleneknek látszanak.

Legnevezetesebb ugyanis az *Anthus cervinus* tömeges előfordulása.* Ha egyrészt *elterjedését* szemügyre vesszük és másrészt költözésének adatait Magyarország, Ausztria és Nyugat-Európára nézve átnézzük, önkénytelenül következik, hogy éppen ezen faj útvonalakon vándorol, melyeknek fővonalai Közép-Európát keleten és gyéribben nyugaton is kikerülik. Legyen szabad arra az *egy példányra* Bulgáriából utalnom, melyet REISER O. 1890. május 10-én Sophia mellett, tehát a maritza-morawai lapályon lelt, a honnan az egynehány magyarországi példány is (*rendesen*, de nem gyakran a Duna zombékjaiban és Velence mellett) jöhetett. Ezzel megint analog értelemben ellenkezik a *régi pipis*** *teljes hiánya*, mely a Pontuson éppen nem látszik vonulni, hanem szárazföldi utakat választ. Feltűnő volt továbbá a *sárga billegetők* gyér előfordulása és a *melanocephala, paradoxa*, sőt *borealis* alfajok teljes hiánya. Az első kettő a Dobruzsza *nyugati* részében éppen úgy költ, mint annak északkeleti és keleti részében. A tartomány délnyugati részében fészkel a *melanocephala* és alighanem ezen madár átvonulását említi COMTE ALLÉON; a *bolgár és szerb madarak zöme* valószínűleg mint dél-oroszországi és magyarországi képviselői (én a *melanocephalat* ép úgy, mint a *paradoxat* a temes-kubini zombékokban kimutattam) más utakon halad, hogy a költő helyekre jusson. Rendkívül érdekes to-

so dass mir sofort unwillkürlich an Ort und Stelle der Gedanke an eine regelrechte ortskundige Einwanderung kam. Die Finken, die in kleinen Schwärmen und einzeln allerwärts den Boden bedeckten, schlugen dann eine nordwestliche bis westliche Richtung ein.

Betrachten wir nun die Analogien der von mir in der Dobruzscha beobachteten Zugsbewegung mit derjenigen Ungarns in *faunistischer Beziehung!* Ich beschränke mich dabei in der Hauptsache auf *meine eigenen* Beobachtungen und erwähne faunistische Angaben älteren Datums nur da, wo sie zur näheren Beleuchtung der angeregten Fragen unerlässlich erscheinen.

Am bemerkenswertesten ist wohl das massenhafte Vorkommen von *Anthus cervinus*.* Wenn wir einerseits die *Verbreitung* des rotkehligen Piepers ins Auge fassen und andererseits seine Migrationsdaten für Ungarn, Österreich und auch den europäischen Westen überblicken, so ergibt sich ziemlich zwanglos, dass gerade dieser Pieper ein «Strassenwanderer» ist, dessen Hauptwege Centraleuropa im Osten und spärlicher im Westen umgehen. Es sei mir gestattet, hier auf das *eine Exemplar* aus Bulgarien hinzuweisen, welches O. REISER am 10. V. 1890 bei Sofia, also in der Maritza-Morava-Depression, sammelte, was auch der Weg für die spärlichen ungarischen Belegexemplare (*regelmässig*, aber nicht häufig in den südlichen Donauroden und bei Velence) sein könnte. Dem steht wieder mit analoger Bedeutung das fast *vollständige Fehlen des Wiesenpiepers*** gegenüber, der am Pontus eben nicht zu ziehen scheint, sondern kontinentale Strassen wählt. Auffallend war ferner das spärliche Auftreten von *Schafstelzen* überhaupt und das vollständige Fehlen der Formen *melanocephala, paradoxa* und sogar *borealis*. Erstere beiden brüten sowohl im Westen als im Nordosten und Osten der Dobruzscha. Im Südwesten der Provinz nistet *melanocephala*, und den Durchzug wohl dieser Vögel erwähnt COMTE ALLÉON; *das Gros der bulgarischen und serbischen Vögel* schlägt wohl ebenso wie die südrussischen und ungarischen Vertreter dieser Formen (ich habe sowohl *melanocephala* wie *paradoxa* in den Temes-Kubiner Rieden nachgewiesen) andere Wege ein, um zum Brutgebiete zu gelangen. Äusserst interes-

* Cfr. Comte Alléon l. c.

** Cfr. Ugyanott.

* Cfr. Comte Alléon l. c.

** Cfr. ibidem.

vábbá a *Locustella naevia* és *fluviatilis* teljes hiánya. Daczára annak, hogy mindkét fajt jól ismerem és fölkeresésére igen nagy gondot fordítottam, még sem találtam meg és így igazat kell adnom a régibb jelentéseknek, melyeknek tagadó eredményét kételkedéssel vettem és hiányos megfigyelésnek tulajdonítottam. Ezen fajok a Dobrudsától keletre nagyon el vannak terjedve, holott a keleti vonulás adataiból csak Tifliseről van tudomásom a *fluviatilis* egyetlen egy példány¹ alapján. Ez megint az arczonalban való vándorlás ellen és az utvonal theoriája mellett látszik szólani. Másrészt arra mutatnak ezen adatok, hogy a két *Locustella* faj költő helyét Galicziában és Nyugat-Oroszországban nem a pontusi utvonalon és annak pruth- és dnjestermenti² elágazódásain érik el.

Végre legyen itt még említés téve egynehány *keleti* fajról, melyek a Dobrudsán átvonulnak. Én az idén csak *Passer hispaniolensis* és *Anthropoides virgatus* jegyeztem, de hozzájuk csatolom a *Ruticilla erythrogastra* is,³ melyet COMTE ALLÉON egyszer megfigyelt. Ezen fajok, ha őket a Dobrudsán keresztül többé-kevésbé rendes átvonulóknak tekintjük, a Pontus nyugati partján át *kerülnek*, hogy fészkelő helyeikre érjenek, a mi PALMÉN utvonal theoriája szerint legalább az *Anthropoides virgatus* lenne megmagyarázható.

Ha most végre még a *háromujjú-sirály* hiányát is fölhozom, melyet sem én, sem más elődöm a Fekete-tengeren meg nem figyeltünk, bár vonulás közben még nálunk, a *belföldön* is nem épen nagyon ritka, akkor a faunistikai anyagot, melyet *saját tapasztalataimmal* kiegészíteni, vagy kritikailag áttekinteni képes vagyok, körülbelől ki is merittem. Még csak azt akarom említeni, hogy vadászaim elég pontosan leírtak egy *Stercorarius* fajt mint *ritka jelenséget* a parton. Annak pontos és hiteles

sant ist ferner das vollständige Fehlen von *Locustella naevia* und *fluviatilis*. Trotzdem ich beide Arten *genau* kenne und die äusserste Sorgfalt auf ihr Aufsuchen verwendete, fand ich sie doch nicht und muss daher den älteren Berichten Recht geben, deren negatives Ergebnis ich bis dahin sehr skeptisch aufgefasst und auf mangelhafte Beobachtung geschoben hatte. Nun reicht das *Verbreitungsgebiet* dieser Arten nach Osten weit über die Dobrudscha hinaus, während von östlichen *Zugsdaten* mir nur für *fluviatilis* Tiflis mit einem einzigen Frühjahrsbelegstück¹ bekannt ist. Dies scheint wiederum gegen die Frontwanderung und für die Zugstrassentheorie zu sprechen. Andererseits weisen diese Daten darauf hin, dass die beiden Locustellen-Arten ihre in Galizien und Westrussland gelegenen Brutplätze *nicht* auf der pontischen Strasse und deren am Pruth und Dnjester² gelegenen Abzweigungen erreichen.

Endlich sei hier noch einiger *östlicher* Arten Erwähnung gethan, welche die Dobrudscha auf dem Zuge passiren. Ich notirte heuer nur *Passer hispaniolensis* und *Anthropoides virgo*, füge diesen aber noch die von Comte ALLÉON einmal beobachtete *Ruticilla erythrogastra*³ bei. Diese Arten machen — sofern wir sie als mehr oder minder regelmässige Durchzügler der Dobrudscha annehmen wollen — eigentlich einen *Umweg* über die Westküste des Pontus, um in ihr Brutgebiet zu gelangen, was wenigstens beim Jungfernkranich sich im Sinne der genetischen Zugstrassentheorie PALMÉN's erklären liesse. Wenn ich nun schliesslich noch das Fehlen der *Dreizehen-Möve* anführe, welche ich ebenso wenig wie einer meiner Vorgänger am Schwarzen Meere beobachtete, obschon sie auf dem Zuge sogar bei uns *im Binnenlande* nicht übermässig selten vorkommt, so ist damit das faunistische Material, welches ich *aus eigener Erfahrung* zu ergänzen oder kritisch zu übersehen vermag, auch so ziemlich erschöpft. Erwähnen will ich nur noch, dass mir meine Jäger eine *Stercorarius*-Art als *seltene Erscheinung* an der Küste ziemlich genau beschrieben. Eine genaue und

¹ RADDE, Orn. cauc. 231. l.

² MENZBIER, Die Zugstrassen der Vögel.

³ REISER, Orn. balc. II. 44. l. és COMTE ALLÉON, Orn. II. 403. l. «Le printemps dernier» = *mult tavaszszal* (1885) és nem «késő tavaszszal».

¹ RADDE, Orn. cauc. p. 231.

² MENZBIER, Die Zugstrassen der Vögel.

³ REISER, Orn. balc. II. p. 44 und Comte ALLÉON, Orn. II., p. 403. «Le printemps dernier» = *im verfloffenen Frühjahr* (1885) und nicht: «im späten Frühjahr».

meghatározása minden esetre igen becses és már phänologiai szempontból is igen érdekes lenne.

Ezen futólagos és nagyobbára az én idejében tavaszi megfigyeléseimen alapuló összeállításból kitűnik, hogy faunistikus tekintetben Magyarország és a Dobrudsza útvonalai között feltűnő eltérések vannak, melyek az arcvonalban való költözés ellen szólnak és arra látszanak mutatni, hogy a Dobrudsza útvonalai külön vagy önálló vándorutakat képviselnek.

Hátra van még, hogy megvizsgáljuk a kétféle vonulási mozgalomnak időszaki vonatkozásait. Ezen tekintetben tanulmányaimra nézve rendkívül becses lett volna, ha az okkupált terület megfigyelő hálózata mult tavasszal már működött volna, de — sajnos — még nem működött. Mielőtt magára a pontos időbeli adatok összehasonlítására áttérnék, még az általános vonulás egy néhány érdekes tünetét szeretném fömlíteni. Itt első helyen áll az északi fajoknak feltűnően késői megjelenése. Az adatok: *Oedemia fusca* és *nigra* aránylag még elég nagy számmal márczius 27—31-ig, 5 *Mergus serrator* április 29-én, *Colymbus spec?* (minden esetre septentrionalis) április 30-án a magyarországi ugyanezen fajokra vonatkozó rendes vonulási adatokhoz képest rendkívüli későiek. Ugyanez áll az *Arenaria interpres*-, *Haematopus ostralegus*- és *Calidris arenaria*-ról, habár ezen adatokra a fajok ritkasága miatt Magyarországon, a tavaszi vonulás idejében, nem nagy súlyt fektetek. Belátható ugyanis, hogy madaraknak, melyek oly későn indulnak csak északi hazájukba, más utakat kell választaniok, mint Észak-Európa lakóinak, melyek bizonyára költöző vendégeink zömét képezik.

Hasonló megfontolásokra vezet azon fajok átvonulásának hosszú tartama, melyek a Dobrudszában épen nem, vagy legfeljebb elvétve költenek. Így vonult a *Motacilla flava* már márczius 29-én, vonulása tetőpontját érte körülbelül április 25-től május 5-ig, és a tengeresék területéről való elutazásomkor még egyre tartott. Az *Anthus cervinus*, melynek megérkezése minálunk körülbelül május első napjaira esik, tömegesen már április 23-án láttam. A vonulás tartott változó mennyiségben május 17-én való elutazásomig, meg lett tehát általam figyelve

verlässliche Bestimmung derselben wäre jedenfalls äusserst wertvoll und schon vom phänologischen Standpunkte an sich interessant.

Es ergibt sich also aus dieser flüchtigen und grösstenteils auf meiner diesjährigen Frühjahrsbeobachtung beruhenden Zusammenstellung, dass in faunistischer Beziehung zwischen den Wanderwegen Ungarns und der Dobrudscha auffällige Divergenzen bestehen, welche gegen die Frontwanderung zu sprechen und darauf hinzuweisen scheinen, dass die Wege der Dobrudscha getrennte oder selbstständige Zugstrassen darstellen.

Es erübrigt nunmehr, noch die temporären Beziehungen der beiderseitigen Zugbewegungen einer Prüfung zu unterziehen. Unendlich wertvoll wäre es in dieser Beziehung für meine Studien gewesen, wenn das Beobachtungsnetz des Occupationsgebietes im verflossenen Frühjahr schon functionirt hätte, was leider nicht der Fall war. Bevor ich auf den Vergleich der strikten Zeitdaten selbst übergehe, möchte ich noch einige interessante Erscheinungen des Gesamtzuges erwähnen. Da ist vor Allem das auffallend späte Erscheinen von nordischen Arten. Die Daten: *Oedemia fusca* und *nigra* noch verhältnismässig zahlreich vom 27. bis 31. März, 5 *Mergus serrator* am 29. April, *Colymbus spec.* (wohl septentrionalis) am 30. April sind gegen normale ungarische Zugdaten derselben Arten ausserordentlich verspätet. Dasselbe gilt von *Arenaria interpres*, *Haematopus ostralegus* und *Calidris arenaria*, obschon ich diesen Daten wegen der grossen Seltenheit der Arten in Ungarn auf dem Frühjahrszuge wenig Gewicht beilege. Es ist einleuchtend, dass Vögel, die so spät erst nach ihrer nordischen Heimat aufbrechen, andere Wege wählen müssen als die Bewohner Nordeuropas, die wohl das grösste Contingent unserer Zuggäste liefern.

Zu ähnlichen Erwägungen veranlasst die lange Dauer des Vorüberzuges von Arten, die gar nicht oder höchstens ganz vereinzelt in der Dobrudscha brüten. So zog *Motacilla flava* schon am 29. März; ihr Zug kulminirte etwa vom 25. April bis 5. Mai und dauerte bei meiner Abreise im Lagunengebiete noch an. *Anthus cervinus*, dessen Ankunft bei uns etwa in die ersten Maitage fällt, sah ich in Massen schon am 23. April. Der Zug dauerte in wechselnder Stärke bis zu meiner Abreise am 17. Mai, wurde also 26 Tage hindurch von mir beobachtet.

26 napon át. Vesd össze SEEBOHM ezen Anthus-fajra vonatkozó jegyzeteit a Petsoráról és a Jeniseiről. Hasonló hosszú tartamu volt a *Ruticilla phoenicura* és *Pratincola rubetra* vonulása, mely mindkét fajnál április vége és május eleje közt culminált, nem sokkal másképp végre *Phylloscopus trochilus*-é, melyet hasonlóképen május közepéig elég gyakran a nádasokban találtam.

A belföldön ugyan nem könnyű az átvonulás változatait pontosan megfigyelni, hiszen magának a nyugatnak is, mely mindenféle fajokra vonatkozó vonulási adatokban oly gazdag, hiányzik az adat-anyag arra, hogy e kérdést kimerítse, de már saját megfigyelésem alapján hiszem, hogy ezen fajok vonulása nálunk, Magyarországon sokkal korábban éri el tetőpontját. Mindezen dobrudsi adatok oly költő helyekre mutatnak, melyek messze északon vagy északkeleten fekszenek, és összefüggésben az előrebocsátottakkal gyanítják, hogy a pontusi utvonál végső elágazódásaiban talán még tovább északkeletre ér, mint a hogy azt maga MENZBIER föltette.

Az első megérkezési adatok összehasonlítását a két területről könnyebb áttekintés végett alább táblázat alakjában adom. Aránylag csekély értéket tulajdonítok nekik, mivel különösen az első megérkezések idejét tüntetik fel, pedig nevezett vizsgálódásoknál az egész vonulás irányadó, mindenek előtt pedig kimerítő adatokat igényelnek a vonulás culminációja és a tulajdonképeni megtelepedés. Azonkívül hiányzanak MENESTORFER úr megbetegedése folytán a fontos adatok Temes-Kubinból, a hol magam még márczius 19-én a gólyák fészkeikre való megérkezését jegyeztem. Különben a táblára vetett egy pillantás mutatja, hogy az összehasonlító adatok között valódi összefüggés nincs. A dobrudsi megtelepedési adatok nagyjában összevágznak a magyarországiakkal, a mi a föld éghajlati befolyásaival megegyezik, a Magy. Ornith. Központ munkálatai által most elég biztosan kimutatott előrenyomulás teoriája értelmében és helyességének újabb bizonyítékául szolgálhat. Különben ezen adatok legtöbbje látszólag összefüggés nélkül tér el egymástól, a miből pedig

Vergl. hiermit die Notizen SEEBOHM's über diesen Pieper von der Petschora und vom Jenisei. Von ähnlich langer Dauer war der Zug bei *Ruticilla phoenicura* und *Pratincola rubetra*, der bei beiden Arten Ende April — Anfang Mai kulminirte, nicht viel anders endlich bei *Phylloscopus trochilus*, den ich ebenfalls bis Mitte Mai häufig genug im Röhrriecht antraf. Es ist im Binnenlande zwar nicht leicht die Phasen des Vorüberzuges genau zu verfolgen, auch fehlt es an erschöpfendem Datenmaterial für diese Frage selbst in unserem an Zugdaten aller Art so reichen Westen, doch bin ich schon auf Grund meiner eigenen Erfahrungen der Ansicht, dass die Zugskulmination dieser Arten bei uns in Ungarn eine weit frühere ist. Es weisen alle diese Dobrudscha-Daten auf Brutplätze hin, welche weit im Norden oder Nordosten gelegen sind, und gestatten im Zusammenhange mit all dem Vorhergesagten wohl die Vermutung, dass die pontische Zugstrasse in ihren extremsten Verzweigungen vielleicht noch weiter nordostwärts reicht, als selbst MENZBIER angenommen hat.

Die Vergleichung der ersten Ankunftsdaten aus den beiden Gebieten gebe ich der leichteren Übersicht wegen nachstehend in tabellarischer Form. Ich messe ihnen verhältnismässig wenig Wert bei, da sie speciell die ersten Ankunftszeiten darstellen, bei den in Rede stehenden Untersuchungen jedoch der ganze Zugverlauf massgebend ist, vor Allem jedoch, die Kulmination des Zuges und die eigentliche Besiedlung erschöpfender Daten bedarf. Ausserdem fehlen in Folge Erkrankung des Herrn MENESTORFER die wichtigen Daten aus Temes-Kubin, wo ich noch selbst am 19. März die Ankunft der Störche bei ihren Nestern notirte. Ein Blick auf die Tabelle zeigt übrigens, dass kein reeller Zusammenhang zwischen den vergleichenden Daten besteht. Die Besiedlungsdaten aus der Dobrudscha stimmen im Grossen und Ganzen mit den ungarischen überein, was mit den klimatisch-tellurischen Einflüssen im Sinne der jetzt durch die Arbeiten der U. O. C. ziemlich sicher festgestellten Vorrückungstheorie übereinstimmt und als ein neuer Beweis für deren Richtigkeit gelten kann. Im Übrigen weichen die meisten dieser Daten in scheinbar zusammenhangsloser Weise von einander ab, woraus jedoch mit Rücksicht auf die zu nördliche Lage meines Beobachtungspostens gegenüber der

tekintve az elágazás helyétől* nagyon is északra eső megfigyelő állomásom fekvését, biztos következtetés még mindig nem vonható. Az adatok egész soránál a megérkezés ideje a Dobrudzában határozottan későbbi, a mi az elágazás teoriája ellen vall.

A nélkül, hogy következtetéseimet mind *bebizonyítottaknak* tekinteném, egyedül csak azon voltam, hogy kimutassam, milyen módon kell a gyakorlati vizsgálódásnak működnie, hogy theoretikus, tudományos phänologiai munkálatoknak segítségére legyen azon hatalmas kérdések megoldásában, melyek a költözési mozgalom lényege körül fölmerülnek. A rendelkezésemre álló térhez alkalmazkodva megkísérlettem rövid és durva körvonalakkal vázlatozni annak a *valószínűségét*, hogy a Balkánfélsziget délkeleti részén közel egymáshoz és majdnem párhuzamosan egymással két nagy utvonat halad, melyeknek egyike a Pontus partjai mentén Oroszországba vezet, míg a másikán a Balkán lapályain keresztül jött költözők, első sorban a Magyar-medenczét telepítik meg, egy részük pedig túl azon, Észak-Európában fekvő költő helyére iparkodik.

Rátérek most azon mód fejtegetésére, melylyel nézetem szerint a felvetett kérdésben pontos és nagyobb horderejű eredményeket lehetne elérni. Ausztria, Magyarország és az okkupált tartományok fenálló megfigyelő hálózataira már rámutattam. Kapcsolatban ezekkel kellene a Balkánfélszigeten is állomásokat létesíteni. Ilyeneket Makedonia és Thracia belsejében keresztül vinni politikai viszonyoknál fogva nem igen sikerülne, a partjaikon levők pedig tiszta képet nem nyújthatnának, mert azok részint már maguk is téli szállásokul szolgálnak, részint talán mindkét utvonalat érintik. Nézetem szerint a *Dobrudzában már 2 állomás*** elegendő lenne. Az egyiknek, a *tengercsék területén* levőnek hirt kellene adnia a pontusi utvonalon végbenő vonulás lefolyásáról, míg a másiknak *Cernavodán* annak a Dunához vezető esetleges elágazását, valamint a Dobrudsa és a Duna

* Costanța-Cernavodánál.

** A térképen Nicolitel közelében föltüntetett harmadik megfigyelőpont rendkívül megfelelő terepviszonyai folytán különösen alkalmas ellenőrző-állomásként szerepelne.

eventuellen Abzweigsstelle* noch immer keine sicheren Schlüsse gezogen werden können. Bei einer Reihe von Daten ist die Ankunftszeit in der Dobrudscha entschieden später, was *gegen* die Abzweigungstheorie spricht.

Ohne nun meine Folgerungen sämtlich als *erwiesen* ansehen zu wollen, war es mir lediglich darum zu thun, zu zeigen, in welcher Weise die praktische Forschung einzusetzen hat, um den theoretischen, wissenschaftlich-phänologischen *Arbeiten* hilfreich beizustehen bei der Lösung der *gewaltigen Fragen* über das Wesen der Migrationsbewegung. *Dem* mir zu Gebote stehenden Raume angepasst, habe ich es versucht, in kurzen und rohen Umrissen die *Wahrscheinlichkeit* dessen zu skizziren, dass im Südosten der Balkanhalbinsel zwei grosse Zugstrassen nahe bei einander und fast parallel verlaufen, deren eine längs der Küste des Pontus nach Russland führt, während auf der anderen durch die Balkandepressionen hindurch vor Allem das ungarische Becken besiedelt wird, und ein Teil der Wanderer darüber hinaus seinen in Nordeuropa gelegenen Brutplätzen zustrebt.

Ich komme nun auf die Erörterung der Art und Weise, in welcher meinem Dafürhalten nach positive und weitertragende Erfolge in der angeregten Frage gewonnen werden könnten. Auf die bereits bestehenden Beobachtungsnetze Österreich-Ungarns und des Occupationsgebietes habe ich schon hingewiesen. Im Anschlusse an dieselben wären auch auf der Balkanhalbinsel Stationen zu errichten. Solche im Innern von Makedonien und Thrakien sind in Folge der politischen Verhältnisse nicht gut durchführbar und solche an den dortigen Küsten würden kein klares Bild liefern, weil die Küsten teils selbst schon Winterquartiere darstellen, teils möglicherweise von beiden Zugstrassen zugleich berührt werden. Meiner Ansicht nach würden schon *zwei Stationen in der Dobrudscha*** genügen. Die eine *im Lagunengebiete* müsste über den Verlauf des Zuges an der «pontischen Strasse» Nachricht geben, während die andere *in Cernavoda* die Eventualität der Abzweigung an die Donau, sowie die Besiedlung der Do-

* Bei Costanța-Cernavoda.

** Die auf der Karte verzeichnete dritte Station bei Nicolitel hätte vor allem den Zweck, als sehr geeigneter Controllposten zu dienen.

mocsarainak megtelepítését kellene megfigyelnie. A pontusi állomásnak ugyanazon területen kellene megfigyeléseket tennie, a hol ez idén én működtem, a másik állomásnak kellene az egész Kara-su lapályt, mindkét oldalán fekvő pusztadombjait és úgy a Duna mocsarait Cernavodán, mint a tengerpartot Costanța mellett hatáskörébe belevonnia. Mindkét állomást járó-kelőnek kellene képzelní, mivel a dolog nem anyira szabatos, bizonyos pontokról szerzendő időbeli adatokon, mint inkább az egész vonulási mozgalom áttekinthető képen és különösen annak hullámzásán fordul meg. Cernavodára épen tekintettel az ott felállítandó állomás eshetőségére rándultam ki, és a helységet arra kiválóan alkalmasnak találtam. A Costanțaba vezető vasut (2 óra) kiválóan megkönnyíti a tengerparttal való összeköttetést, úgy hogy oda hetenkint többször lehet kirándulni. A Kara-su lapály változó talajalakulásával minden előnyt nyújt arra, hogy egy megfigyelő állomás sikerrel működjék, és végre Cernavoda aránylag nyugateurópai tartózkodást nyújt a «Field-Ornithologist»-nak, ki a keleti part vad mocsaraiban való, *hónapokig tartó* időzésre, távol a művelt világ minden kényelmétől, talán nem elég szívós és kitartó.

Szükség esetén e két állomás elegendő lehet tisztázni a *Via pontica* kérdését *kölcsönös ellenőrzés* által is.

Legalább egy néhány népszerű faj számára talán Románia királyságában is lehetne *megfigyelő hálózatot* szervezni, mivel ezen virágzó állam kormánya mindennemű kulturális törekvést készséggel előmozdit és TOCILESCU G. tanár Bukarestben különösen a vándorlásra vonatkozó kérdések iránt érdeklődik. Ezen adatok — és ha mindjárt csak a fecske-, golya-, kakuk stb.-re vonatkoznának is — a *Duna egész vonaláról* nyújtva a Kárpátoktól délre eső területen való megtelepedésről felvilágosítást adnának, míg az *átvonulásról Erdély és Bukovina* állomásai kimerítően tudósítanának. Az *egész nyugatot* amúgy is ellenőrzik az okkupált-terület és Ausztria-Magyarország megfigyelő állomásai.

brutscha und der Donaubalten zu beobachten hätte. Die pontische Station hätte die Beobachtungen auf demselben Terrain zu führen, wo ich dieses Jahr thätig war; die andere Station hätte die ganze Kara-su-Niederung mit den beiderseits gelegenen Steppenhügeln und sowohl die Donaubalten bei Cernavoda, als die Küste bei Costanța in den Kreis ihrer Thätigkeiten einzubeziehen. Beide Stationen wären als ambulante zu denken, da es sich ja weniger um präzise Zeitdaten an bestimmten Punkten, als um ein übersichtliches Bild der gesammten Zugsbewegung und namentlich der Fluctuationen derselben handelt. Ich besuchte Cernavoda gerade mit Rücksicht auf die Eventualität der Errichtung einer Station daselbst und fand die Localität ausserordentlich geeignet dazu. Die Bahnlinie (2 Stunden) nach Costanța erleichtert die Verbindung mit der Küste ausserordentlich, so dass mehrmals wöchentlich Ausflüge nach dieser stattfinden können. Die Kara-su-Niederung bietet mit ihrem abwechslungsreichen Terrain alle Chancen zu einem ergiebigen Beobachtungsposten, und endlich stellt auch das Städtchen Cernavoda einen verhältnismässig westeuropäischen Aufenthalt für den «Field-Ornithologist» dar, der für *monatelanges* Leben in den wilden Balten der Ostküste, fern von *allen* Bequemlichkeiten der civilisirten Welt, vielleicht nicht zähe und ausdauernd genug ist.

Diese beiden Stationen können allenfalls genügen, um die Frage der *Via pontica* auch durch *gegenseitige Controle* zu klären.

Wenigstens für einige «populäre» Arten liesse sich auch wohl ein *Beobachtungsnetz* im Königreich Rumänien organisiren, da die Regierung dieses aufblühenden Reiches culturelle Bestrebungen jeder Art bereitwilligst fördert und Professor G. TOCILESCU in Bukarest sich speciell für Migrationsfragen interessirt. Diese Daten — und wenn sie auch nur Schwalben, Störche, Kukuke und dergl. zum Gegenstande hätten — *von der ganzen Donaulinie* geboten, würden über die Besiedlung im Süden der Karpathen Aufschluss erteilen, während *über den Vorüberzug* die Stationen *Siebenbürgens* und der *Bukovina* erschöpfende Nachricht brächten. *Der ganze Westen* ist durch die Stationen des Occupationsgebietes und Osterreich-Ungarns ohnehin unter Controle.

I. Tábla. Az első megfigyelés adatai.

Kelet.	Faj.		A vonulás iránya.
Márcz. 27.	<i>Ciconia alba</i> (L.)	2 példány.	Pihenve.
Márcz. 28.	<i>Milvus ater</i> (L.)	1 példány.	Időzve.
Márcz. 29.	<i>Upupa epops.</i>	1 példány.	—
	<i>Budytes flavus</i> (L.)	1 példány.	{ D→É. Magasan a Dolojman hegyfoka fölött vonulva
Apr. 3.	<i>Hirundo rustica</i> (L.)	1 példány.	Ciucuváruban.
Apr. 8.	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	1 példány.	Pihenve.
Apr. 17.	<i>Sterna nigra</i> } <i>Larus minutus</i> }	150—200.	{ DK→ÉNy.
Apr. 19.	<i>Ruticilla phœnicura</i> ♂. <i>Prat. rubetra</i> ♂. <i>Sterna fluviatilis.</i>	4 példány.	A fenyéren (D→É.) " " " " D→É.
	<i>Sylvia cinerea.</i>	Többen.	Pihenve.
Apr. 21.	<i>Hirundo urbica.</i> <i>Cypselus apus.</i>	1 példány. 3 példány.	Part mentén bogarászva. →É.
Apr. 22.	<i>Ficedula atricapilla</i> ♂.		Pihenve.
Apr. 23.	<i>Anthus cervinus.</i> <i>Sterna hybrida.</i>	4—5.	Tömegesen. D→É.
	<i>Grus virgo</i> (L.)	30—40.	D→É.
Apr. 27.	<i>Clivicola riparia.</i>	2—3.	D→É.
Apr. 28.	<i>Coracias garrula.</i>	2 példány.	D→É.
Apr. 29.	<i>Cot. coturnix.</i>		A fenyéren pihenve.
Máj. 1.	<i>Merops apiaster.</i>	Néhány pihenve.	D→É.
Máj. 2.	<i>Oriolus galbula</i> (L.)		Szólva.
Máj. 4.	<i>Caprimulgus europæus.</i> <i>Anthus campestris.</i>	3—4. 2—3.	Doljman hegyfokán pihenve. "
Máj. 5.	<i>Hydroprogne caspia.</i> <i>Turtur turtur.</i>	2. Többen.	Dranow. A fenyéren. D→É.
Máj. 6.	<i>Muscicapa grisola</i> ♂.		Dranow.
Máj. 7.	<i>Lanius minor</i> ♂.		Pihenve.
Máj. 8.	<i>Lanius collurio</i> ♂.	Egyedül.	Periteasca fenyéren.

Tabelle I. Daten der ersten Beobachtung.

Datum.	Species.		Zugrichtung.
27 März.	<i>Ciconia alba</i> (L.)	2 Stück.	Ruhend.
28 März.	<i>Milvus ater</i> (L.)	1 Stück.	Berührend.
29 März.	<i>Upupa epops</i> .	1 Stück.	—
	<i>Budytes flavus</i> (L.) }	1 Stück.	{ S→N. hoch über Cap Dolojman zihend.
3 April.	<i>Hirundo rustica</i> (L.)	1 Stück.	In Ciucuroru.
8 April.	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	1 Stück.	Ruhend.
17 April.	<i>Sterna nigra</i> } <i>Lanus minutus</i> }	150—200.	{ SO→NW.
19 April.	<i>Ruticilla phœnicura</i> ♂.		Düne (S→N.)
	<i>Prat. rubetra</i> ♂.		“ “
	<i>Sterna fluviatilis</i> .	4 Stück.	S→N.
	<i>Sylvia cinerea</i> .	Mehrere.	Ruhend.
21 April.	<i>Hirundo urbica</i> .	1 Stück.	Längs des Ufers jagend.
	<i>Cypselus apus</i> .	3 Stück.	→N.
22 April.	<i>Ficedula atricapilla</i> ♂.		Ruhend.
23 April.	<i>Anthus cervinus</i> .		Massen.
	<i>Sterna hybrida</i> .	4—5.	S→N.
	<i>Grus virgo</i> (L.)	30—40.	S→N.
27 April.	<i>Clivicola riparia</i> .	2—3.	S→N.
28 April.	<i>Coracias garrula</i> .	2 Stück.	S→N.
29 April.	<i>Cot. coturnix</i> .		Auf der Düne ruhend.
1 Mai.	<i>Merops apiaster</i> .	Einige ruhend.	S→N.
2 Mai.	<i>Oriolus galbula</i> (L.)		Ruhend.
4 Mai.	<i>Caprimulgus europæus</i> .	3—4.	Cap Dolojman ruhend.
	<i>Anthus campestris</i> .	2—3.	“ “ “
5 Mai.	<i>Hydroprogne caspia</i> .	2.	Dranow.
	<i>Turtur turtur</i> .	Mehrere.	Düne — S→N.
6 Mai.	<i>Muscicapa grisola</i> ♂.		Dranow.
7 Mai.	<i>Lanius minor</i> ♂.		Ruhend.
8 Mai.	<i>Lanius collurio</i> .	Allein.	Periteasca Düne.

Faj — Species	Dobruđa	Ujvidék 84 m. a tengerszín fölött Neusatz 84 m.M.H.	Német- Palánka 83	Kupi- novo 78	Béllye 87	Uj-Bes- senyő 91	Bocsár- rét	Arad 110	Izsok	Balaton vidéke	Nagy- Enyed 270	Bécs 360	Fogaras 430
<i>Chelidonaria urbica</i> (L.)	Az első ápril 21-én átvonulva 21. April die Ersten durchziehend	4/IV.	—	—	—	6/IV.	—	2/IV.	1/IV.	—	2/IV.	—	14/IV.
<i>Cypselus apus</i>	Az első ápril 21-én 21. April die Ersten	15/IV.	27/IV.	10/V.	—	—	—	—	—	13/V.	—	—	10/V.
<i>Ficedula atricapilla</i>	Az első ápril 22-én 22. April der Erste	—	—	—	—	—	—	10/III. (?)	—	—	—	—	3/V.
<i>Clivicola riparia</i> (L.)	Az első ápril 27-én 27. April die Ersten	—	—	24/III. (?)	—	—	—	—	—	—	—	—	9/V.
<i>Coracias garrula</i> (L.)	Az első ápril 28-án 28. April die Ersten	—	26/IV.	—	21/IV.	—	—	24/IV.	—	20/IV.	—	—	15/V.
<i>Coturnix coturnix</i> (L.)	Az első ápril 29-én 29. April die Ersten	—	—	—	—	—	19/IV.	—	—	28/IV.	25/IV.	8/V.	27/IV.
<i>Merops apiaster</i> (L.)	Az első május 1-én 1. Mai die Ersten	—	23/IV.	5/V.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Oriolus oriolus</i> (L.)	Az első május 2-án 2. Mai die Ersten	28/IV.	24/IV.	—	27/IV.	1/V.	—	15/IV.	—	6/V.	7/V.	28/IV.	2/V.
<i>Caprimulgus europ.</i> (L.)	Az első május 4-én 4. Mai die Ersten	—	—	—	11/V.	—	—	—	—	—	—	—	3/V.
<i>Turtur turtur</i> (L.)	Az első május 5-én 5. Mai die Ersten	—	17/IV.	18/IV.	25/IV.	—	—	—	23/IV.	24/IV.	24/IV.	—	23/IV.
<i>Muscicapa grisola</i> (L.)	Az első május 6-án 6. Mai die Ersten	—	—	23/V. (?)	—	—	—	—	—	—	—	—	23/IV.
<i>Lanius minor</i> (L.)	Az első május 7-én 7. Mai der Erste	—	—	—	3/V.	1/V.	—	5/V.	8/V.	8/V.	28/IV.	—	10/V.
<i>Lanius collurio</i> (L.)	Az első ♂ május 8-án 8. Mai das Erste ♂	—	3/V.	—	15/V.	—	—	—	10/V.	13/V.	7/V.	—	18/V.

III. Vonulási naptár.

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Márc. 26.	<i>Melanocorypha sibirica</i> Gm. <i>Alauda nigra</i> Falk.	— —	Néhány péld. Tulceánál pihenve. Pasa-Kázlánál 1 péld. pihenve.	{ Der. Szélesend. Éjjel ÉK-i vihar, röv. id. távó eső.
• 27.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.) <i>Clangula clangula</i> (L.) <i>Oedemia fusca</i> (L.) " <i>nigra</i> (L.) <i>Fuligula marila</i> (L.) <i>Mergus merganser</i> (L.) <i>Mergus serrator</i> (L.)	— — — — — —	{ Az első 2 péld. pihenve a száraz- föld partján. Csapatosan a Razim taván. Meglehetős számmal a Razim ta- ván. Többen ugyanott, többnyire ♂♂.	{ Nagy DK-i vi- har.
• 28.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.) <i>Merula merula</i> (L.) <i>Turdus musicus</i> L. <i>Milvus migrans</i> BODD. <i>Luscinola melanopogon</i> T. <i>Passer hispaniolensis</i> T. <i>Pratincola rubicola</i> (L.)	— — — — — — —	{ Megint 2 péld. Pasa-Kázlánál. A szárazföld partján, a nádasban, cserjésben és kertekben pihenve. Az első időzve Pasa-Kázlánál. 2 péld. túskevényekben Pasa- Kázlánál. 1 péld. túskevényekben Pasa- Kázlánál. Néhány ♀ vagy fiók túskevény- ekben ugyanott.	{ Derült. szél- csend.
• 29.	<i>Anthus pratensis</i> (L.) <i>Upupa epops</i> (L.) <i>Motacilla flava</i> (L.) <i>Nycticorax nycticorax</i> (L.) <i>Colaeus monedula</i> (L.) <i>Ardea cinerea</i> (L.) <i>Mergus merganser</i> (L.) <i>Oedemia fusca</i> (L.) " <i>nigra</i> (L.) <i>Ful. marila</i> (L.) <i>Clangula clangula</i> (L.)	— — D→É →É →ÉK →ÉK — — — —	{ 1 péld. a mezőn Jurilofcánál. 1 péld. a parton Dolojman hegy fokánál. 1 péld. elvonulva magasan a Do- lojman hegyfoka fölött. 2 péld. a hegyfok szikláiban, elvo- nulva a Razim fölött. Nagy csapatokban a sziklák kö- zött alkonyatkor elvonulva. 6 példány a Razim fölött vonulva, egyesektől követve; hívásuk éjjel is hallatszott. Egyesek a Razimon. Egyesek a Razimon. Sokan a Razimon.	{ Kissé felhős. Este felé ÉK-i szél.

III. Zugskalender.

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
März 26.	<i>Melanocorypha sibirica</i> Gm.	—	{ Ruhend bei Tulcsa einige Exem- plare.	{ Am 26. März. Heiter. Wind- still. In der
	<i>Alauda nigra</i> FALK.	—	Ruhend bei Pascha-Kázla 1 St.	still. In der
« 27.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	—	{ Die ersten 2 St. ruhend am Fest- landsufer.	{ Nacht NO St., kurzer Regen. Am 27. März.
	<i>Clangula clangula</i> (L.)	}	—	Heftiger SO Sturm.
	<i>Oedemia fusca</i> (L.)			
	« <i>nigra</i> (L.)			
	<i>Fuligula marila</i> (L.)			
	<i>Mergus merganser</i> (L.)	—	Ziemlich viele auf dem Razim.	
	<i>Mergus serrator</i> (L.)	—	Mehrere ebendort, meist ♂ ♂.	
« 28.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	—	Wieder 2 St. bei Pascha-Kázla.	{ Heiter, Wind- stille.
	<i>Merula merula</i> (L.)	}	—	{ Am Festlandufer im Röhricht, in Hecken u. Gärten ruhend.
	<i>Turdus musicus</i> L.			
	<i>Milvus migrans</i> BODD.	—	{ Der erste weilend bei Pascha- Kázla.	
	<i>Luscinola melanopogon</i> T.	—	{ 2 St. in Dornhecken bei Pascha- Kázla.	
	<i>Passer hispaniolensis</i> T.	—	1 St. in Dornhecken bei P.-Kázla.	
	<i>Pratincola rubicola</i> (L.)	—	{ Einige — ♀ oder Junge — in Dornhecken ebenda.	
« 29.	<i>Anthus pratensis</i> (L.)	—	1 St. im Feld bei Jurilofca.	{ Leicht be- wölkt; gegen Ab. NO-Wind.
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	1 St. am Strand bei C. Dolojman.	
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	S→N	1 St. zieht hoch über C. Dolojman.	
	<i>Nycticorax nycticorax</i> (L.)	→N	{ 2 St. in den Felsen des Cap. zie- hen über den Razim fort.	
	<i>Colaptes monedula</i> (L.)	→NO	{ Grosse Schwärme in den Felsen, ziehen bei Eintritt der Dämme- rung fort.	
	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	→NO	{ 6 St. ziehen über den Razim, ein- zelne folgen; rufend auch in der Nacht gehört.	
	<i>Mergus merganser</i> (L.)	—	Einzelne am Razim.	
	<i>Oedemia fusca</i> (L.)	}	—	Einzelne am Razim.
	« <i>nigra</i> (L.)			
	<i>Ful. marila</i> (L.)			
	<i>Clangula clangula</i> (L.)	—	Viele am Razim.	

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Márc. 30.	<i>Asio accipitrinus</i> (PALL.)	—	{ Pihenve egy szántóföldön Pasa-Kázlánál.	Reggel borus, délben verőfényes. Növekedő ÉK-i szél, mely este felé viharra fejlődik.
	<i>Grus grus</i> (L.)	D→É	{ Feltűnően nagy és számos csapatok. Sok ezerből álló tömeges csapat. A Golovián érkeznek többé-kevésbé zárt csapatokban; pihenve részint a nádas szigeteken közel a parthoz, részint a partmenti földeken. Némelyek rögtön továbbvonnak, mások nyugodtan eledelt keresnek. Fáradtaknak nem látszanak. Az első, sok százból álló csapatok már 4 órakor érkeznek meg. A vonulás alkonyatig tart. A csapat szélessége körülbelül 3 km. Pasa-Kázla és Canli-Bugeac között.	
	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	DK→ÉNy=Ny	{ Ezer meg ezer a gólyák társaságában; a vonulás iránya ugyanaz. A földeket mindenfelé ellepik.	
	<i>Fringilla coelebs</i> (L.)	DK→ÉNy	{ Tömegesen minden szántóföldön és a partok mentén. Kis csoportokban észak felé vonulva.	
	<i>Motacilla alba</i> (L.)	→É	{ Többen tuskés kerítésekben.	
	<i>Luscinola melanopogon</i> T.	—	{ 25—30 példány ékalakban vonulva a Razim fölött.	9 óráig eső, az után bor. Erős ÉÉK-i szél. Apr. 1. Éjjel nagy eső. Reggel derült, este bor. Majdnem szélszend.
" 31.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	→E	{ 18 példány a Dolojman hegyfokán átvonulva.	
	<i>Pelecanus crispus</i> BRUCH.	→É	{ Úgy, mint márc. 27. és 29-én.	2-án DK-i vihar, 3-án esős, délben és éjjel zivatar DK-i szélvész. 4-én derült és meleg.
	Anatida-k	—	{ Sokan vonulva.	
Apr. 1.	<i>Milvus migrans</i> (BODD.)	—	{ Az első Ciucurova falvában.	♂ teljesen kifáradva Ciucurova egyik kertjében élve megfogták.
" 3.	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	{ ♂ Schir forrásánál.	
	<i>Locustella luscinioides</i> (SAVI.)	—	{ 1 példány reggel 6 órakor a hegyeken átvonult.	Köd és eső, DK-i vihar.
" 4.	<i>Motacilla melanope</i> (PALL.)	—	{ 40—50 példányból álló raj az erdőben.	
" 5.	<i>Bombycilla garrula</i> (L.)	—	{ Sokan vonulnak a völgyön át.	Nagy eső, ÉK-i szél. Este derült. Apr. 7-én eső.
" 6.	<i>Buteo buteo desertorum</i> (DAUD.)	D→É	{ Többen a faluban.	
	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	{ Néhányan egy tarlón Orta-Chiönél.	5 péld. délután a hegyi erdőn át Vurful-Stanavanciunál.
	<i>Mel. sibirica</i> (GM.)	—	{ Az első hallották.	
" 8.	<i>Anser anser</i> (L.)	Ny→K	{ 1 péld. vonult hajnalban a hegyi erdőn át Vurful-Stanavanciunál.	8-án regg. eső, este derült.
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	—	{ Sokan a sz. Györgyág nádasában és csalitjában.	
" 9.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	DK→ÉNy	{ 1 péld. vonult hajnalban a hegyi erdőn át Vurful-Stanavanciunál.	Der. és meleg. Este eső 11-ig.
" 15.	<i>Turdus viscivorus</i> L.	—	{ Sokan a sz. Györgyág nádasában és csalitjában.	

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
März 30.	<i>Asio accipitrinus</i> (PALL.)	—	{ Ruhend auf einem Feld bei P.-Kâzla.	{ Früh trüb, Mittag sonnig.
	<i>Grus grus</i> (L.)	S→N	Besonders starker Zug.	Steigender
	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	SO→NW=W	{ Massenzug von vielen Tausenden. Kommen über die Golovița in mehr oder minder geschlossenen Scharen; ruhen teils auf den Rohrinseln nahe dem Strande, teils auf den Feldern am Ufer. Manche ziehen gleich weiter, manche suchen ruhig Futter. Von Ermüdung nichts zu bemerken. Eintreffen der ersten Scharen von vielen Hunderten etwa um 4 Uhr. Zug dauert bis zur Dämmerung. Breite des Zuges etwa 3 Kilometer zwischen Pascha-Kâzla und Canli-Bugeac.	{ NO-Wind, der gegen Abend, sturmartig wird.
	<i>Fringilla coelebs</i> (L.)	SO→NW	{ Tausende und Abertausende in Gesellschaft der Störche; Zugrichtung dieselbe. Bedecken allenthalben die Felder.	
	<i>Motacilla alba</i> (L.)	→N	{ Massenhaft auf allen Feldern und längs der Ufer. Ziehen in kleinen Trupps nordwärts.	
	<i>Luscinola melanopogon</i> (T.)	—	Mehrere in Dornhecken.	
« 31.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	→N	{ 25—30 Stück ziehen in Keilform über den Razim.	{ Bis 9 Uhr Reg. dann bewölkt. Starker NNO-Wind. Am 1. April. In der Nacht heftiger Regen. Früh schön, Ab. bewölkt. Fast windst. Am 2. SO-Sturm, 3. Regner., Mitt. u. in d. Nacht Gew. SO-St. 4. Heit. u. warm.
	<i>Pelecanus crispus</i> (BRUCH.)	→N	{ 18 Stück ziehen über das Cap Do-lojman.	
	Anatiden	—	Wie am 27. und 29. März.	
Apr. 1.	<i>Milvus migrans</i> (BODD.)	—	Viele am Zuge.	
« 3.	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	Die erste in Ciucurova im Dorfe.	
	<i>Locustella luscinoides</i> (SAVI)	—	{ ♂ vollständig ermattet in einem Garten Ciucurovas lebend ergriffen.	
« 4.	<i>Motacilla melanope</i> (PALL.)	—	♂ bei der Quelle Sehir.	
	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	S→N	{ 1 Stück Morgens 6 Uhr über die Berge gezogen.	
« 5.	<i>Bombycilla garrula</i> (L.)	—	Schwarm von 40—50 im Walde.	{ 5. Apr. Neb. u. Reg. SO-Stur.
« 6.	<i>Buteo buteo desertorum</i> (DAUD.)	S→N	Viele ziehen über das Thal.	
	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	Mehrere im Dorfe.	{ 6. Stark. Reg., NO-Wind. Ab. heiter. 7. Reg.
	<i>Al. sibirica</i> (GM.)	—	{ Einige auf einem Brachfelde bei Orta-Chiöj.	
« 8.	<i>Anser anser</i> (L.)	W→O	{ 5 St. Nachmittags über den Bergwald am Vurful-Stanavanciu.	{ Morgens Reg. Abends klar.
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	—	Den ersten gehört.	
« 9.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	SO→NW	{ 1 St. streicht früh Morgens über den Bergwald am Vurful Stanavanciu.	{ Heit. u. warm. Abends Regen bis 11-ten.
« 15.	<i>Turdus viscivorus</i> (L.)	—	{ Viele im Röhricht u. Gebüsch am St. Georgsarme.	{ Heit. u. warm. NO-Wind.

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Ápr. 17.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.) <i>Larus minutus</i> (PALL.)	} DK→ÉNy	100—150 az első, 60—80 a második fajból vonul egy csapatban a Deltán át. Én az Isacov tavánál találtam őket, báró W. a Gorgul tavánál.	{ 16. és 17. épen ilyen, éjjel nagyon hideg.
« 18.	<i>Motacilla flava</i> (L.)	—	Néhány ♂ a mocsarakban.	
	<i>Saxicola spec.</i>	—	{ Egy fehér <i>Saxicola</i> , biztosan nem Sax. senanthe, párjával Dunavátnál.	{ Derült, tiszta, DK-i szél.
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	—	Egy csapat a mocsarakban.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	Egyesek a Delta nádasiban.	
	<i>Alcedo ispida</i> (L.)	—	« « «	
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Meglehetősen sokan a mocsarakban.	
« 19.	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	{ Meglehetősen sok ♂ a Razim fenyerének nádjában.	Épen ilyen.
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPR.)	—	Egy ♂ a Bissericuța-n.	
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)	—	♂♂ a fenyerének nádjában.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	A nádasban.	
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	2—3 a fenyer nádjában.	
	<i>Alcedo ispida</i> (L.)	—	Sokan a nádasok szélén.	
	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	—	{ 3 Jurilofca kikötőjében. Ezek, egy a lábán megsebzett példány által felismerhetők, ápr. 23-ig maradnak. Későbbben a belső mocsarakban már nem láttuk.	
	<i>Sterna fluviatilis</i> (NAUM.)	—	4 péld. — az első — a Razim-on.	
	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)	—	Az első a Bissericuța-n.	
« 21.	<i>Chelidonaria urbica</i> (L.)	—	1 péld. — az első — Jurilofca-nál.	{ Délelőtt der.,
	<i>Cypselus apus</i> (L.)	→É	{ 3 péld. Dolojman-nál, a Razim fölött elvonulva.	{ este nagy eső dél felől.
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)	—	Több ♀ Dolojman hegyfokánál.	
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPR.)	—	Egy pár Dolojman hegyfokánál.	
« 22.	<i>Accipiter nisus</i> (L.)	} Általában D→É, helyenkint a partvonalat köv., nemso-kára mind-egyik az eredeti irányba törekszik.	} Körülbelül délelőtt 11 óráig rendkívül sok ragadozó madár vonult Dolojman hegyfokánál, alig mulik el 5 percz a nélkül, hogy egy, vagy 3—4 madár a sziklák mentén, vagy fölöttük nem érneznék. Szám szerint túlnyomó a hosszúfarkú réti-héja.	} ÉK-i szél.
	<i>Circus macrurus</i> (GM.)			
	« <i>pygargus</i> (L.)			
	« <i>aeruginosus</i> (L.)			
	<i>Milvus migrans</i> (BODD.)			
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)			
	<i>Buteo buteo</i> (L.)	—	Néhányan Dolojman hegyfokánál.	
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)	—	1 ♂ ugyanott a bogácsosban.	
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—		
« 23.	<i>Anthus cervinus</i> (PALL.)	—	{ Kisebb, nagyobb csapatokban százával, ezrével a Jurilofca-Pasakázla melletti nádasokon.	{ Délel. derült, szélsend. Dél-ut. erős ÉK-i szélvész.
	<i>Pelidna alpina</i> (L.)	—	Csapatokban ugyanott.	
	<i>Pavoncella pugnax</i> (L.)	—	Egy nagy csapatban ugyanott.	
	<i>Glottis littoreus</i> (L.)	—	Kisebb csapatokban ugyanott.	
	<i>Rhyacophilus glareola</i> (L.)	—	{ Meglehetősen nagy falkákban ugyanott.	

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung	
Apr. 17.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.) <i>Larus minutus</i> (PALL.)	} SO→NW	100—150 der ersteren, 60—80 der zweiten Art in einem Trupp ziehen über das Delta. Ich begegne ihnen am See Isacov, Baron W. am See Gorgul.	16. und 17. ebenso, in der Nacht empfindlich kalt.	
« 18.	<i>Motacilla flava</i> (L.)				—
	<i>Saxicola spec. ?</i>	—	Ein weisser Steinschmätzer, bestimmt nicht <i>Sax. oenanthe</i> , in einem Pärchen bei Dunavaş.		
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	—	Ein Trupp in den Balten.		
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	Einzelne im Röhricht des Delta.		
	<i>Alcedo ispida</i> (L.)	—	« « «		
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Ziemlich viele in den Balten.		
« 19.	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	} Ziemlich viel ♂ ♂ auf der Rohrdüne des Razim.	} Ebenso.	
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPR.)	—			Ein ♂ auf Bissericuţa.
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)	—	♂ ♂ auf der Rohrdüne.		
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	Im Röhricht.		
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	2—3 im Rohr der Dünen.		
	<i>Alcedo ispida</i> (L.)	—	Viele an den Rohrrändern.		
	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	—	} 3 im Hafen von Jurilofca. Diese — durch ein geständertes Stück kenntlich — bleiben bis 23. April. Später in den Binnenbalten nie mehr gesehen.		
	<i>Sterna fluviatilis</i> (NAUM.)	—		4 St. — die ersten — am Razim.	
	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)	—	Die ersten auf Bissericuţa.		
« 21.	<i>Chelidonaria urbica</i> (L.)	—	1 St. — die erste — bei Jurilofca.	} Vorm. schön, gegen Abend heftig. Regen aus Süden.	
	<i>Cypselus apus</i> (L.)	→N	} 3 St. bei Dolojman, streichen über den Razim fort.		
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)	—		Mehrere ♀ ♀ bei C. Dolojman.	
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPR. et EHR.)	—	Ein Pärchen bei C. Dolojman.		
« 22.	<i>Accipiter nisus</i> (L.)	} Im Allgemein. S→N stellenweise der Uferlinie folgend, je- doch bald wie- der d. urspr. Richtung zu- strebend.	} Bis etwa 11 Uhr Vormittags auffallender Raubvogelzug beim Cap Dolojman, es vergehen kaum 5 Minuten ohne dass 1 od. 3—4 Vögel längs oder über die Felsen gestrichen kommen. Der Zahl nach dominirt die Steppenweihe.	} Hell. NO- Wind.	
	<i>Circus macrurus</i> (GM.)				—
	« <i>pygargus</i> (L.)				—
	« <i>aeruginosus</i> (L.)				—
	<i>Milvus migrans</i> (BODD.)				—
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)				—
	<i>Buteo buteo</i> (L.)				—
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)	—	Einige bei Cap Dolojman.		
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	1 ♂ ebendort im Distelgestrüppe.		
« 23.	<i>Anthus cervinus</i> (PALL.)	—	} In grösseren u. kleineren Trupps zu Hunderten u. Tausenden auf den Rohrgrinda's bei Jurilofca-Pascha-Kázla.	} Vormittags klar, windstill. Nachmittags heftig. Sturm NO.	
	<i>Pelidna alpina</i> (L.)	—			Scharen ebenda.
	<i>Pavoncella pugnax</i> (L.)	—	Eine grosse Schar ebenda.		
	<i>Glottis littoreus</i> (L.)	—	Kleine Trupps ebenda.		
	<i>Rhyacophilus glareola</i> (L.)	—	Ziemliche Flüge ebenda.		

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Apr. 23.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	D→É	Délelőtt egy 30—40 példányból álló csapat, délután négy 200—300 példányból álló csapat.	
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	D→É	Egyenként és kisebb társaságokban átvonulva.	
	<i>Hydrochelidon hybrida</i> (PALL.)	D→É	4—5 példány átvonulva.	
	<i>Gelastes gelastes</i> (LICHT.)	—	Az elsők kis csapatokban.	
	<i>Anthropoides virgo</i> (L.)	D→E	30—40 példányból álló csapat magasan elvonulva.	
	<i>Ardeola ralloides</i> (SCOP.)	D→É	3 példány vonulva.	
	<i>Herod. alba</i> (L.)	ÉK→DNy	Magányos példány.	
	<i>Nycticorax nycticorax</i> (L.)	D→É	12 példány.	
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	D→É	Délelőtt és délután egy-egy 15—20 egyénből álló csapat.	
« 27.	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	D→É	2—3 alacsonyan a Sinoi-Liman tükre fölött vonulva.	26-án viharos, ÉK-i pásztás
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	Egyesek a Liman nádasában.	eső. 27-én derült, tiszta,
	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	D→É	3, 200—300 példányból álló csapat a Sinoi-Liman fölött.	ÉKK-i szél.
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)	D→E	Egyesek a Sinoi-Liman fölött.	
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Egyesek mindenfelé.	
« 28.	<i>Garzetta garzetta</i> (L.)	—	2 példány Kurt-Bei-nál.	Derült, tiszta
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	D→É	2 példány a Sinoi-Liman fölött vonulva.	ÉK-i szél.
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)	—	Többen a nádasban.	
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Sokan egyenként.	
« 29.	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	D→É	15—20 a fenyér mentén vonulva. (Portița).	Derült, tiszta, különben szélcsend.
	<i>Oedinemus oedinemus</i> (L.)	—	Néhányan a fenyéren.	
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)	—	Az első ugyanott.	
	<i>Mergus serrator</i> (L.)	—	2 ♂, 5 ♀ reggel a kunyhó mellett elvonul.	
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	}	Egyesek mindenfelé a fenyéren és a nádasban.	
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)			
	<i>Upupa epops</i> (L.)			
« 30.	<i>Colymbus spec. ?</i>	—	Egy példány a Gura-Sinoei-ban.	Der., tiszta, gy.
	<i>Upupa és Coturnix</i>	—	Meglehetős sokan.	ÉKK-i szél.
Máj. 1.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	D→É	30 példány vonulva.	Derült, tiszta,
	<i>Pavoncella pugnax</i> (L.)	—	10—15 a Golovița-ban.	EK-i szél, este
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	—	Egy nagyobb csapat a Golovița-ban.	felé erős ÉK-i, majdnem K-i szél.
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	D→É	Sok csapat, néha százával vonul nap közben.	
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	Sok ♀ minden nádas szigeten.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	Meglehetős sokan elszórva a nádas szigeteken.	
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)			
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	K→Ny	3—4 egyenként a Razim fölött vonulva.	
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	D→É	Egyesek — az elsők — Jurilofca fölött vonulnak.	
« 2.	<i>Oriolus oriolus</i> (L.)	—	Az első szól Jurilofca-ban.	Derült, tiszta.

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung	
Apr. 23.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	S→N	{ Vormittags ein Trupp von 30—40 St., Nachmittags 4 solche à 200—300 Stück.		
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	S→N	{ Einzeln u. in kleinen Gesellschaften durchziehend.		
	<i>Hydrochelidon hybrida</i> (PALL.)	S→N	4—5 Stück durchziehend.		
	<i>Gelastes gelastes</i> (LICHT.)	—	Die ersten in kl. Trupps.		
	<i>Anthropoides virgo</i> (L.)	S→N	{ Eine Schar von 30—40 hoch überhin streichend.		
	<i>Ardeola ralloides</i> (SCOP.)	S→N	3 Stück ziehend.		
	<i>Herod. alba</i> (L.)	NO→SW	Einzelnes Stück.		
	<i>Nycticorax nycticorax</i> (L.)	S→N	12 Stück.		
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	S→N	{ Vor- u. Nachmittag je eine Schar von 15—20 Individuen.		
	« 27.	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	S→N	{ 2—3 wieder über dem Wasserspiegel im Sinoi-Liman streichend.	{ Am 26. stürmisch, aus NO Strichregen. 27. Hell, klar, NOO-Wind.
<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)		—	Einige im Röhricht des Liman.		
<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)		S→N	{ 3 Scharen à 200—300 Individuen über den Sinoi-Liman.		
<i>Falco subbuteo</i> (L.)		S→N	Einige ober dem Sinoi-Liman.		
« 28.	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Allenthalben einzelne.	{ Heiter, klar, NO-Wind.	
	<i>Garzetta garzetta</i> (L.)	—	2 Stück bei Kurt-Bei.		
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	S→N	2 St. ziehen über den Sinoi-Liman.		
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)	—	Mehrere im Röhricht.		
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Viele einzeln auf den Grindas.		
« 29.	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	S→N	{ 15—20 längs der Düne ziehend. (Portița).	{ Heiter, klar, fast windstill.	
	<i>Oedicnemus oedicnemus</i> (L.)	—	Einige auf der Düne.		
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)	—	Die erste ebenda.		
	<i>Mergus serrator</i> (L.)	—	{ 2 ♂♂ 5 ♀♀ streichen Morgens an der Hütte vorbei.		
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	}	—		Einzelne allenthalben auf d. Düne u. im Röhricht.
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)				
	<i>Upupa epops</i> (L.)				
« 30.	<i>Colymbus spec.?</i>	—	Ein Stück in der Gura-Sinoei.	{ Heit., klar, l. NOO-Wind.	
	<i>Upupa und Coturnix</i>	—	Ziemlich viele.		
Mai 1.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	S→N	30 Stück ziehend.	{ Heiter, klar, NO-Wind. Gegen Abend heftiger NOO-fast O-Wind.	
	<i>Pavoncella pugnax</i> (L.)	—	10—15 in der Golovița.		
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	—	{ Ein grösserer Trupp in der Golovița.		
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	S→N	{ Viele Trupps, manche von Hunderten, ziehen den Tag über.		
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	Viele ♀ auf allen Rohriuseln.		
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	—		Ziemlich viele zerstreut auf den Rohriuseln.
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)				
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	O→W	{ 3—4 einzeln über den See ziehend.		
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	S→N	{ Einzelne — die ersten — ziehen über Jurilofca.		
	« 2.	<i>Oriolus oriolus</i> (L.)	—		Der erste ruft in Jurilofca.

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Máj. 3.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	D→E	{ Sok, 30—40 egyénből álló csapat vonul a Razim fölött.	{ Derült, kissé felhős, erős ÉÉK-i szél.
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	?	{ Néhányan szólva vonulnak el a falu fölött.	
	<i>Tringa spec. ?</i>	—	Nagy rajokban.	
" 4.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	{ 3—4 — az elsők — Dolojman hegyfokánál.	{ Erős ÉK-i szél éjjel eső.
	<i>Anthus campestris</i> (L.)	—	2—3 ugyanott.	
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	D→É	{ 2—3 alacsonyan vonul el a halmok fölött.	
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	{ Néhányan a Dolojman hegyfoká- nál.	
" 5.	<i>Hydroprogne caspia</i> (PALL.)	—	Egy pár Dranow-nál.	{ Borus, ÉÉK-i
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	—É	{ Körülbelül 100-an a Bissericuță-n fölriasztva északi irányban távo- znak.	{ későbben ÉK-i vihár; éjjel n. eső.
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	Sokan ugyanott.	
	<i>Turtur turtur</i> (L.)	—	Egyesek ugyanott.	
" 6.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	3—4 a Dranow melletti nádasban.	{ Egész nap eső.
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	Sokszor a nádasban.	
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	♀ ♀ épen úgy.	
	<i>Muscicapa grisola</i> (L.)	—	Néhány ♂ ugyanott.	
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	2—3 ♀ ugyanott.	
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	Néhányan épen úgy.	
" 7.	<i>Cerchneis vespertina</i> (L.)	—	3—4 a fenyéren Periteasca-nál.	{ Der., erős É-i szél. Este
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	Néhány ♀ ugyanott.	{ ÉNy-i nagy eső.
	<i>Lanius minor</i> (GM.)	—	Egy péld. a Zaton nádasában.	
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	K→Ny	2 példány a Razim fölött.	
	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	D→É	{ Egy csapat a fenyéren Periteasca mellett egyenesen vonulva.	
" 8.	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	E felsorolt fajok mind kisebb-na- gyobb számban a Periteasca mel- letti fővényes parton vannak el- szórva, mely itt körülbelül 100— 150 lépés széles, gyér füvel, egyes tamarixbokrokkal, kevés náddal van benőve. Sok a kötetlen kagylóho- mok. Az egyik oldalán határolja a tenger, a másikon náddal benőtt félig sós moesarak. Az első hím ugyanott, egyedül.	{ Reggel derült, felváltva É-i—ÉK-i szél.
	<i>Lanius minor</i> (GM.)			
	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)			
	<i>Sylvia curruca</i> (L.)			
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)			
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)			
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)			
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)			
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)			
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)			
	<i>Lanius collurio</i> (L.)			
" 9.	<i>Arenaria interpres</i> (L.)	—	{ A fővényes parton Periteasca mell., 8—10 egyedül, 5—6 tringák- kkal.	{ Derült, tiszta, hűvös ÉÉK-i szél.
	<i>Ancylochylus subarcuatus</i> (GÜLD.)	—	{ Sok, 30—50 és még több egyénből álló csapat.	
	<i>Calidris arenaria</i> (L.)	—	{ 2 csapat ugyanott; 5 elejtett pél- dány mind ♀ ♀.	
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	K→Ny	3 példány a Zmeica tó fölött.	

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung	
Mai 3.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	S→N	{ Viele Trupps von 30—40 Individuen ziehen über den Razim.	{ Schön, leicht bewölkt, starker NNO-Wind.	
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	?			{ Einzelne ziehen rufend über das Dorf.
	<i>Tringa spec. ?</i>	—			{ Grosse Schwärme.
" 4.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	{ 3—4 — die ersten — bei Cap Dolojman.	{ Heftiger NO-Wind. In der Nacht Regen.	
	<i>Anthus campestris</i> (L.)	—			{ 2—3 ebenda.
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	S→N			{ 2—3 ziehen niedrig über die Hügel.
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	{ Einige bei Cap Dolojman.		
" 5.	<i>Hydroprogne caspia</i> (PALL.)	—	{ Ein Pärchen bei Dranow.	{ Trüb, Sturm aus NNO, später NO; in d. Nacht heftig. Regen.	
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	→N	{ Etwa 100 auf Bissericuța, verlassenen aufgeschreckt die Grinda in nördlicher Richtung.		
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	{ Viele ebenda.		
	<i>Turtur turtur</i> (L.)	—	{ Einzelne ebenda.		
" 6.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	{ 3—4 auf der Rohrgrinda von Dranow.	{ Ganzen Tag Regen.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—			{ Vielfach im Rohr.
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—			{ ♀ ebenso.
	<i>Muscicapa grisola</i> (L.)	—			{ Einige ♂ ebendort.
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—			{ 2—3 ♀ ebendort.
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—			{ Einige ebenso.
" 7.	<i>Cerchneis vespertina</i> (L.)	—	{ 3—4 auf der Düne bei Periteasca.	{ Aufheiternd stark. Wind N. Abends heftiger Regen aus NW.	
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—			{ Einige ♀ ebendort.
	<i>Lanius minor</i> (Gm.)	—			{ Ein Stück am Zaton im Rohr.
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	O→W			{ 2 Stück über den Razim.
	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	S→N			{ Ein Trupp auf der Düne bei Periteasca geradeaus ziehend.
" 8.	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	{ Die nebenstehenden Arten alle mehr oder minder häufig über die Stranddüne bei Periteasca zerstreut. Diese ist hier etwa 100—150 Schritte breit, mit spärlichem Gras, einzelnen Tamariskensträuchern und etwas Rohr bewachsen. Viel freier Muschelsand. Auf der einen Seite das Meer, auf der anderen m. Rohr durchzogene Brackbaltan.	{ Morgens heit. N-NO Wind wechselnd.	
	<i>Lanius minor</i> (Gm.)				
	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)				
	<i>Sylvia curruca</i> (L.)				
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)				
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)				
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)				
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)				
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)				
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)				
	<i>Lanius collurio</i> (L.)	—	{ Das erste ♂ ebendort allein.		
" 9.	<i>Arenaria interpres</i> (L.)	—	{ Am Dünenstrand bei Periteasca, 8—10 allein, 5—6 mit Tringen.	{ Hell, klar, frischer NNO-Wind.	
	<i>Ancylochylus subarcuatus</i> (GÜLD.)	—			{ Viele Trupps von 30—50 u. mehr.
	<i>Calidris arenaria</i> (L.)	—			{ 2 Trupps ebenda; 5 erlegte Stücke sind ♀ ♀.
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	O→W			{ 3 Stück über dem See Zmeica getroffen.

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Máj. 12.	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)	}	—	{ Sokan a Dolojman hegyfokánál { Borult, DK-i { levő puszta dombokon. { szél.
	« <i>curruca</i> (L.)			
	<i>Lanius minor</i> (GM.)			
	« <i>collurio</i> (L.)			
	<i>Saxicola spec. ?</i>	—	{ Megint egy fehér <i>Saxicola</i> , — a { mely nem <i>oenanthe</i> — a hegyfok { szikláinak tövében.	
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPR.)	—	Egy pár ugyanott.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	{ Meglehetős sokan — a sziklák kö- { zött is — Dolojman hegyfokánál.	
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	—	{ Többen a puszta dombok fölött va- { dászgatva.	
« 13.	<i>Lanius minor</i> (GM.)	—	{ Igen sokan csoportonként pihenve { Babadagh-nál.	{ Máj. 13. Der., { tiszta, majdn. { szélesend. 15.
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	{ Egy az erdő szélén, a bokrokban { hallatszott.	{ Eső vált. szél, { többny. DDK-i { vihar. 17. Ziv.
« 15.	<i>Sterna minuta</i> (L.)	—	Az első a jurilofcai kikötőben.	{ változó, több- { ny. K-i, DK-i
« 17.	<i>Anthus cervinus</i> (PALL.)	—	{ Ugy mint eddig, naponta kisebb- { nagyobb számban, gyakran páro- { rosával.	{ ÉK-i széllal.

KISEBB KÖZLÉSEK. — KLEINERE MITTHEILUNGEN.

Az 1897-dik évi IV. kötet 193. oldalán a csehországi vonulási adatok birálatában megígérttem, hogy jelen V-dik kötetet egy értekezéssel nyitom meg, a mely a vonulás körül szerzett tapasztalatokat egybefoglalja s a konkluziót kivonja. Időközben benyújtotta Dr. ALMÁSY GYÖRGY dobrudsai dolgozatát s így én, hogy ennek a megérdemelt teljes hatást biztosítsam, cikketemet az őszi füzetre halasztom, a melyben a vonulásnak 1897. évi feldolgozása is megjelenik.

Herman Ottó.

A füstí fecske idei fölvonulása. Minthogy annak pontosabb megállapítása, hogyan szállja meg tavaszkor a füstí fecske Magyarország területét? helyesen még a mi kitünően működő, de nem eléggé borító hálózataink segítségével sem sikerülhet, a Magyar Ornithologiai Központ ezidén a kir. m. Természettudományi Társulat nyújtotta összeg egy részét arra fordítja, hogy két nagy testület támogatásával tegyen kísérletet a megszállás menetének pontosabb meghatározására. Az egyik testület a nevezett társulat 8200 tagja, illetőleg előfizetője, a másik Magyarország néptanítóinak egyeteme, melynek a «Nép-

Ich versprach im IV. Bande vom Jahre 1897 pag. 193 in meiner Recension der Zugdaten von Böhmen, dass ich den gegenwärtige V-ten Band mit einer Abhandlung eröffnen werde, welche die Erfahrungen in Betreff des Vogelzuges zusammenfassen und die Schlussfolgerung ziehen wird. Inzwischen reichte Dr. GEORG v. ALMÁSSY seine Arbeit über die Dobrudscha ein und, um denselben die verdiente volle Wirkung zu sichern, verschiebe ich die Herausgabe meines Artikels bis zum Herbst-Hefte, wo auch die Bearbeitung des Zuges von 1897 erscheinen wird.

Otto Herman.

Der Frühlingszug der Rauchsvalbe. Da es selbst mit Hülfe unserer ausgezeichnet wirkenden, doch nicht genügend deckenden Beobachtungsnetze nicht möglich ist pünktlich festzusetzen, auf welche Art die Rauchsvalbe im Frühling Ungarn besiedelt, hat die Ungarische Ornithologische Centrale heuer einen Theil der von der königl. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft bewilligten Summe dazu verwendet, mit der Hilfe zweier grosser Corporationen den Versuch zu machen, den Gang der Ankunft und Besiedlung pünktlicher zu bestimmen. Die eine Corporation sind die 8200 Mitglieder und die